

საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის
სახელობის ქართული უნივერსიტეტი

ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა და სამართლის ფაკულტეტის პროგრამები

VIII

ედვინება საქართველოს
სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენის
100 წლისთავს

თქვენი გამოცდების მომზადება:

პროფესორმა ვახტანგ გურულმა და
ისტორიის დოქტორმა ლევან ჯიქიამ

დღივანი და დაკავშირება:

თამარ ქავთარაძე

© გამომცემლობა „ქართული უნივერსიტეტი“

© ავტორთა ჯგუფი

ISSN 2346-7657

**ST. ANDREW THE FIRST-CALLED GEORGIAN UNIVERSITY
OF THE PATRIARCHATE OF GEORGIA**

Works of Faculty of Humanities and Law VIII

**Is dedicated to the 100th anniversary
of the restoration of state
independence of Georgia**

Publishing House „Georgian University“

Tbilisi 2018

THE COLLECTION WAS PREPARED FOR PUBLICATION

by Doctor of History, Professor **Vakhtang Guruli**

and Doctor of History **Levan Jikia**

DESIGN AND LAYOUT:

Tamar Qavzharadze

© Publishing House „Georgian University“

© Group of authors

ISSN 2346-7657

ს ა ქ ა რ თ ვ ე ლ ო ს დ ა მ ო უ კ ი დ ე ბ ლ ო ბ ი ს

ა ქ ტ ი

მრავალ საუკუნეთა განმავლობაში საქართველო არსებობდა, როგორც დამოუკიდებელი და თავისუფალი სახელმწიფო.

მეთვრამეტე საუკუნის დასასრულს, ყოველ მხრით მჭრისგან შევიწროვებული, საქართველო, თვისის ნებით, შეუერთდა რუსეთს იმ პირობით, რომ რუსეთი ვალდებული იყო საქართველო გარეშე მჭრისაგან დაეცვა.

რუსეთის დიდის რევოლუციის მსვლელობაში რუსეთში ისეთი შინაგანი წყობილება შექმნა, რომ მთელი საომარი ჯრონტი სრულიად დაიშალა და რუსის ჯარმაც დაუჩევა ამიერკავკასია.

დარჩნენ რა თვისის ძაღლონის ამარად, საქართველომ და მასთან ერთად ამიერკავკასიამ თავი იღვეს თავს საკუთარი საქმეების გაძოლად და პატრონობა და შესაფერი ორგანოებიც შექმნეს. მაგრამ, გარეშე ძალთა ზედგავლენით, ამიერკავკასიის ერთა შემავრთებელი კავშირი დაირღვა და მით ამიერკავკასიის პოლიტიკური მთლიანობაც დაიშალა.

ქართველ ერის დრევანდელმა მდგომარეობა აუცილებლად მოითხოვს, რომ საქართველომ საკუთარი სახელმწიფოებრივი ორგანიზაცია შექმნას, მისის საშუალებით გარეშე ძალის მიერ დაშორებისაგან თავი გადაირჩინოს და დამოუკიდებელ განვითარებაში მჭადიე საფუძველი ააგოს.

ამისდა თანხმად საქართველოს ეროვნული საბჭო, 1917 წლის 22 ნოემბერს არჩეული, საქართველოს ეროვნულ ყრილობის მიერ, დღეს საყოველთაოდ აცხადებს:

1. ამიერიდგან საქართველოს ხალხი სუვერენულ უფლებათა მატარებელია და საქართველო სრულუფლებოვანი დამოუკიდებელი სახელმწიფოა.

2. დამოუკიდებელ საქართველოს პოლიტიკური ჟორმა - დემოკრატიული რესპუბლიკაა.

ჩვენი თავი ჩვენადვე გვეყუდნის

(1918 წლის 26 მაისი)

საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენის მომზადება და გამოცხადება უაღრესად რთულ სამხედრო-პოლიტიკურ ვითარებაში მოხდა. ეს განპირობებული იყო პირველი მსოფლიო ომის პირობებში შექმნილი საერთაშორისო ვითარებით, რუსეთში არსებული პოლიტიკური, სოციალური და ეკონომიკური კრიზისით, საქართველოში ქვეყნის გარედან ინსპირირებული სეპარატისტული მოძრაობით, ეთნიკური და რელიგიური კონფლიქტებით. დღემდე სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენის ბევრი მნიშვნელოვანი საკითხი ტენდენციურად არის გაშუქებული, ათწლეულების მანძილზე გრძელდება ისტორიული პროცესის პოლიტიკური თუ სხვა მიზნით გაყალბება, იმ ეპოქის გამოჩენილ სახელმწიფო მოღვაწეთა მსოფლმხედველობისა და პრაქტიკული მოღვაწეობის არასწორად წარმოჩენა. ქვემოთ ვაქვეყნებთ დოკუმენტებსა და მასალებს, რომლებიც ობიექტურად წარმოაჩენენ საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენის ისტორიას.

№1. საქართველოს მეორე ინტერპარტიული კრების სხდომის ოქმი

1917 წლის 16 აპრილი

ქართულ ინტერპარტიულ პირველ კრებას, რომელიც მოხდა 1917 წ. აპრილის პირველ რიცხვებში და რომელმაც საფუძველი ჩაუყარა ერთგვარ შეთანხმებას საქართველოში არსებულ პარტიათა შორის, ოქმი არ უწარმოებია.

მეორე ინტერპარტიული კრება შესდგა ამა წლის აპრილის 16, კვირას. დაესწრნენ ეროვნულ-დემოკრატების, სოციალ-ფედერალისტების და სოციალ-დემოკრატების წარმომადგენლები, კერძოდ:

ეროვნულ-დემოკრატებიდან: გ. გვაზავა, გ. ჟურული, დ. ვაჩნაძე, გ. ვეშაპიძე, ს. კედია და ბ. ასათიანი.

სოციალისტ-ფედერალისტებიდან: გ. ლასხიშვილი, გრ. რცხილაძე, ი. ბარათაშვილი, ს. მდივანი, ს. ფირცხალავა, ს. დადიანი, შ. მესხიშვილი.

სოციალ-დემოკრატებიდან: ა. ჩხენკელი, ნ. რამიშვილი, გ. ფალავა, გ. გიორგაძე, პ. საყვარელიძე.

კრებას აგრეთვე დაესწრნენ: მ. მაჩაბელი, და ვ. თუმანიშვილი.

თავმჯდომარედ ერთხმად ირჩევენ **ა. ჩხენკელს, მდივნად – პ. საყვარელიძეს (...)**

ა. ჩხენკელი: ჩვენი კრების მიზანია ეროვნულ საკითხში შეთანხმება. პირველ კრებაზე სამმა პარტიამ (სოციალ-დემოკრატები, სოციალისტ-ფედერალისტები და ნაციონალ-დემოკრატები) გააკეთა

მოხსენება და გააცნო კრებას თავისი შეხედულება საგანზე. საკითხი ორად გავყავით: საქართველოს ტერიტორია და ეროვნული სეიმის კომპეტენცია. პირველზე მსჯელობა პირველ კრებაზე გვექონდა. მეორეზე დღეს გვექნება ლაპარაკი. პირველ – ტერიტორიულ კითხვაში – მოხდა ერთგვარი შეთანხმება. საქართველოს ტერიტორიული ერთეულის საზღვრები საერთოდ ნაჩვენებია, თუმცა დანვრილებით სახელობითად ჩამოთვლილი არ იყო ყველა მისი ნაწილები. გარდა ამისა, თავის მხრივ ტერიტორიული საკითხის ორი მხარე აღნიშნა: საქართველოს ერთეულის უდაო და სადაო ტერიტორია.

უდაო ტერიტორია ის არის, სადაც ქართველობა უმრავლესობას შეადგენს, ქართველთა რეალური მოსახლეობაა. სადაო ტერიტორია – პერიფერიებია, განაპირა რაიონებია, სადაც უმრავლესობას ქართველობა არ შეადგენს, ან ხალხის სურვილი არ ვიცით საით მოისურვებს წასვლას. ამნაირად სადაო ტერიტორიის ბედი საბოლოოდ გადაჭრილი არაა. ამ ტერიტორიის საზღვრებში საქმე უნდა გადაწყდეს ადგილობრივ ხალხის შეკითხვით და რეფერენდუმით.

ქალაქი თბილისი უდაო ტერიტორიის საზღვრებშია შეტანილი. ამაში ყველა პარტიის წარმომადგენელი შეთანხმდნენ. სადაო ტერიტორიაში რეფერენდუმის გარდა ეკონომიკური მოსაზრებითაც უნდა გვეხელმძღვანელა, ზოგიერთების აზრით. მაგრამ ეკონომიკურ მხარეს განსაკუთრებული გამოყოფა აღარ ექირვება, რადგან ხალხი რეფერენდუმის დროს მხედველობაში მიიღებს მთელს მდგომარეობას, საკითხის ყოველ მხარეს, როგორც ეკონომიურს, ისე ეთნოგრაფიულს და საზოგადოებრივ-კულტურულს.

ახლა მეორე საკითხზე გადავიდეთ. კომპეტენციის საგანი გავითვალისწინოთ. როგორც ვთქვით, ტერიტორიულ საკითხში ერთგვარი შეთანხმება მოხდა, თუმცა ამ შეთანხმებისათვის ჩამოყალიბებული სახე ეარ მიგვიცია. როცა კომპეტენციის კითხვებში მოვახდენთ აზრთა გაცვლა-გამოცვლას და საერთოდ შევთანხმდებით, ისევ დავუბრუნდებით ტერიტორიას საბოლოო გადაწყვეტილების გამოსატანად.

თავისთავად კომპეტენციის საკითხი შეგვიძლია დავანანილოთ კამათის ნაყოფიერებისათვის შემდეგნაირად: 1. საქართველოს ტერიტორიალური ერთეულის კომპეტენცია; 2. ამ ერთეულის დამოკიდებულება სხვა ამიერკავკასიაში არსებულ ტერიტორიალურ ერთეულებთან და 3. ამ ერთეულის და სრულიად რუსეთის ცენტრის ურთიერთული დამოკიდებულება. გთხოვთ, ილაპარაკოთ ამ საგანზე.

გ. გვაზავა: ტერიტორიალურ საკითხში ჩვენ უკვე შევთანხმდით. საქართველოს ტერიტორიალურ ერთეულს უფლებათა მინიმუმ მაინც უნდა მიენიჭოს. საერთო ზოგად სახელმწიფოური საქმეები რუსეთის ცენტრის ხელში იქმნება, დანარჩენი გადაეცემა ადგილობრივ ერთეულს. შინაური პოლიტიკური კითხვები საქართველომ თვითონ უნდა გადაწყვიტოს. ამგვარი წყობილების მაგალითები ბევრია, თუ გინდა ავიღოთ შვეიცარია, ან ჩრდილოეთ ამერიკის შეერთებული შტატები. განსაზღვრა საერთო ან კერძო კითხვების დიდ სიძნელეს არ წარმოადგენს. ყოველივე ეს ჩამოთვლილია ავტონომიურ ქვეყნების კონსტიტუციებში. საერთო კითხვებში თანხმობაა, აქ ცენტრია ბატონ-პატრონი. კერძო კითხვებს უძღვება ავტონომიური ერთეული. ეს თუ ასე გვესმის ყველას, შეთანხმება ადვილია. სოციალ-დემოკრატებს და ჩვენს შორის არის ცოტა წინააღმდეგობა. სოციალ-დემოკრატიულ პროგრამაში დეცენტრალიზაციის მოთხოვნა არის. როგორ ესმით ეს სოციალ-დემოკრატებს, როგორი იქმნება ეს დეცენტრალიზაცია? ცხადია, რუსეთში რესპუბლიკა იქმნება. რესპუბლიკას პრეზიდენტი ეყოლება. მართვა-გამგეობა როგორი იქმნება მაშინ ჩვენში? აგრეთვე საინტერესოა ვიცოდეთ, როგორ მოეწყობა საკონომდებლო და სამოსამართლო ცხოვრება.

შ. მესხიშვილი და ნ. რამიშვილი სთხოვენ გიორგი გვაზავას, რომ ნაციონალ-დემოკრატების აზრი გამოთქვას კომპეტენციის შესახებ.

გ. გვაზავა: თუ რუსეთი ფედერატიული იქმნება, ცენტრის ხელში დარჩება საყოველთაო საქმეები: ასეთია ჯარი, ფლოტი, საერთაშორისო პოლიტიკა, საბაჟო, გადასახადი, სახელმწიფო ბიუჯეტი, ზოგიერთი რკინის გზა, ტელეგრაფი, ფოსტა, ზოგი ტელეფონი, სავაჭრო პოლიტიკა, სამოქალაქო და სისხლის სამართლიდან ზოგიერთი საზოგადო კანონები, მაგალითად, შესახებ ვექსილისა, ბანკისა, ლატისა და სხვა. სამოსამართლო პროცესის შემუშავება ცენტრს ექმნება დავალებული. აგრეთვე ცენტრმა უნდა უზრუნველყოს მოქალაქეობრივი თავისუფლება. ავტონომიას ნება ექმნება მხოლოდ გააფართოვოს ეს თავისუფლება. იქ, ცენტრში, უფლებათა მინიმუმ იქმნება აღნიშნული, აქ, ავტონომიაში,

პახტაზ გურული

მაქსიმუმი. ფული, წონა, ზომა ცენტრის ხელშია. დანარჩენი საქმეები და მათ შორის კანონმდებლობა ავტონომიურ ერთეულში წყდება. გარანტია – ფედერაცია.

თუ უნიტარული რესპუბლიკა განხორციელდა, მაშინ საქართველო 1783 წ. ხელშეკრულების ნიადაგზე უნდა დადგეს. ბრძოლა წმინდა უფლებრივ ხასიათს ღებულობს. ავტონომია ამ შემთხვევაში უფრო ვრცელი და ფართე შინაარსის უნდა იყოს. მართვა-გამგეობის დეცენტრალიზაციის თვალთა თუ განვიხილავთ კითხვას, ადგილობრივ ავტონომიას შეიძლება ეყოლოს საკუთარი პრეზიდენტი. მთელი რუსეთის რესპუბლიკას ეყოლება საერთო პრეზიდენტი, რასაკვირველია. ამერიკაში ადგილობრივ მმართველს – გუბერნატორს ირჩევენ; ინგლისის კოლობიენში – ცენტრალური მთავრობა აგზავნის; შვეიცარიაში ხალხი ირჩევს აღმასრულებელ ძალას. კანონმდებლობა საერთოა და ადგილობრივი. ადგილობრივ კანონებს ადასტურებს ცენტრის წარმომადგენელი. შეიძლება ამგვარად წარმოავიდგინოთ ჩვენი მდგომარეობა. პარლამენტი დემოკრატიული უნდა იყოს. ამასთან, ჩვენ ვთხოულობთ პროპორციონალურ წარმომადგენლობას უმცირესობებისათვის – სულერთია ეს უმცირესობა ეროვნული იქნება თუ პოლიტიკური. რაც შეეხება სამოსამართლო დეცენტრალიზაციას, ყოველი საქმე აქვე უნდა თავდებოდეს. მომრიგებელი მოსამართლე აირჩევა. იქმნება მომრიგებელ მოსამართლეთა კრება, საოლქო სასამართლო და პალატა. სენატი აქ უნდა იყოს.

გ. რცხილაძე: შეუძლებელია კითხვის ისე დასმა, როგორც ამას გ. გვაზავა შვება. ერთი განსაზღვრული დადებითი მოთხოვნილება უნდა შევიმუშავოთ და არა ორი, ორ სხვადასხვა მოსალოდნელ – ან ფედერაცია, ან უნიტარიზმი.

ნ. რამიშვილი: ვერ გამიგია, რატომ ელიან ნაკლებს ფედერატიულ წყობილების დროს, ან რატომ მოვითხოვთ მეტი უნიტარული რესპუბლიკის დროს. პირდაპირ უნდა ითქვას, რომ რუსეთი ფედერაციაა – მდე არ მივა. ეს იქმნებოდა ეკონომიურად უკანდამხევი და პოლიტიკურად შეუძლებელი. ჩვენს კითხვას სამი რამ ახასიათებს: სამართალი, მართვა-გამგეობა და კანონმდებლობა.

სასამართლო ადგილობრივია, მოსამართლენი – არჩეული და არა დანიშნული. საქმის წარმოება ქართულ ენაზე იქნება, რალა თქმა უნდა. როგორც პრინციპი კი უნდა იყოს ბრალდებულის ენის ხმარება, როგორც ეს გავითარებულ დემოკრატიებშია. მართვა-გამგეობა ადგილობრივი პირების ხელშია. არის სასოფლო თვითმმართველობა, სამაზრო და კანტონური გამგეობა. ცენტრი ანხორციელებს კანონებს ადგილობრივი პირების საშუალებით. უმთავრესია კანონმდებლობა ეროვნულ-დემოკრატიებმა წინათ სთქვეს: ცენტრს მხოლოდ ჯარის, ფლოტის და სხ. სამე უნდა ეკითხებოდესო. ჩვენ ვამბობთ: ცენტრის ხელში უნდა იყოს უმთავრესი კანონების გამოცემა, სისხლის და სამოქალაქო სამართალი, სოციალური კანონმდებლობა, სავაჭრო პოლიტიკა და სხვ. ფედერაცია რუსეთში, როგორც ვთქვით, არ მოეწეობა. ფედერაცია სადაც არის იქაც იზღუდება. იქმნება ფართო დეცენტრალიზაცია. თვით ფინლანდიაში ისმება კითხვა სავაჭრო და საბაჟო კედლების მოსპობის შესახებ. საქართველო სამეურნეო ქვეყანაა. აქ არ იქმნება სახელმწიფო, როგორც ფინლანდია. ეს იქმნება უფრო ადგილობრივი ეროვნული თვითმმართველობა. ჩვენ აქ სხვა ერებთან შეუთანხმებლად ვერ ვიმოქმედებთ. მეზობლებთან დამოკიდებულებას განსაზღვრული ფორმა უნდა მიეცეს. ამიერკავკასიის სეიმი აუცილებლად საჭირო იქმნება. ზოგიერთი კითხვები (გზა, არხი და სხვ.) ერთად გადასაწყვეტი ექნებათ აქაურ ერებს. სეიმი უთუოდ საჭიროა, თუნდაც მისი სესიები შეზღუდული და ხანმოკლე იყოს. კულტურული კითხვები ნაციონალური ერთეულის ხელში გადავა ერთიანად.

მ. მესხიშვილი: როგორ დგება ამიერ-კავკასიის სეიმი?

ნ. რამიშვილი: ამიერ-კავკასია ცხადდება ერთ მთლიან ერთეულად. მას ექნება თავისი პარლამენტი, ანუ სეიმი საზოგადო დემოკრატიული წესით არჩეული. ასეთი სეიმი შეიძლება, ის აუცილებელია ერების შეთანხმებისათვის.

გ. რცხილაძე: სამი შეკითხვა: საკასაციო სასამართლო სად იარსებებს? მართვა-გამგეობის საქმეებს ადგილობრივად სწყვეტენ თუ არა? რა კითხვებში ექნება კანონმდებლობის უფლება ქართულ ტერიტორიალურ ერთეულს?

ნ. რამიშვილი: ამ კითხვების დეტალური გამოკვლევა აქ შეუძლებელია. საკასაციო საქმეები ზოგი ცენტრში გაირჩევა, ზოგი – ადგილობრივ. აქ მისაღებია უფრო შერეული სისტემა. უმთავრესად კი სამართლო საქმეები აქვე გაირჩევა. მართვა-გამგეობა იქმნება, როგორც სხვა დემოკრატიულ ქვეყნებში. კავშირი უდა დარჩეს ცენტრთან. დაწვრილებით, თუ რა სახეს მიიღებს ეს ურთიერთობა, ახლა ძნელი სათქმელია. ადგილობრივ ერთეულის კომპეტენციაში არ შევა ომი, ზავი, სამოქალაქო და სისხლის სამართალი, მუშათა კანონმდებლობა, სავაჭრო პოლიტიკა და სხვა.

გრ. ვეშაპიძე: უკეთესს შეკითხვას სამოქალაქო და სისხლის კანონების შესახებ. კრება ადგენს, რომ შეკითხვები ორატორისადმი მოისპოს.

საქართველოს ცენტრალური სახელმწიფო საისტორიო არქივი, ფონდი 1836, აღწერა 1, საქმე 6, ფურცლები 1-8. მანქანაზე ნაბეჭდი. დედანი. აკაკი ჩხენკელისა და პავლე საყვარელიძის ხელრთვა.

№2. საქართველოს პირველ ეროვნულ ყრილობაზე ნოე ჟორდანიას მოხსენების – „დღევანდელი მომენტი და ქართველი ერის პოლიტიკური მდგომარეობა“ – გამო მისაღები რეზოლუციის პროექტის შემუშავებული ეროვნულ-პოლიტიკური სექციის სხდომის ოქმი

19 ნოემბერი 1917 წელი

**პირველი ქართული ეროვნული ყრილობა
ეროვნულ-პოლიტიკური სექციის სხდომის ოქმი**

19 ნოემბერი 1917 წელი

ინტერპარტიული საბჭოს დავალებით ნ. ჟორდანიას მიერ წაკითხული მოხსენების – „დღევანდელი მომენტი და ქართველი ერის პოლიტიკური მდგომარეობის“ – გამო რეზოლუციების შესამუშავებლად საქართველოს პირველმა ეროვნულმა ყრილობამ გამოყო ეროვნულ-პოლიტიკური სექცია, რომელშიაც შევიდნენ ყველა პოლიტიკურ ფრაქციათა წარმომადგენლები:

სოციალ-დემოკრატებისაგან: ნ. ჟორდანია, გრ. გიორგაძე, ვ. ჯუღელი, გრ. ურატაძე, კ. გვარჯალაძე, მ. კლიმიაშვილი, გ. ფალავა, დ. ონიაშვილი.

სოციალისტ-ფედერალისტებისაგან: გიორგი ლახსიშვილი, გრ. რცხილაძე, გრ. გველესიანი, იასონ ბაქრაძე, ი. ფანცხავა, ს. ფირცხალავა, დიტო უზნაძე, აკაკი ფალავა.

სოციალ-დემოკრატებისაგან (ალეონელებისაგან): პ. საყვარელიძე, დ. სულიაშვილი, ლეო შენგელაია, ნიკ. ქარცივაძე.

სოციალისტ-რევოლუციონერებისაგან: ივ. გობეჩია, იოსებ გობეჩია, პარ. საბაშვილი.

ნაციონალ-დემოკრატებისაგან: გიორგი გვაზავა, გრ. ვეშაპელი, ვას. წერეთელი, შალვა ამირეჯიბი, ტ. ტაბიძე, ლ. ჯაფარიძე, დ. გურამიშვილი, ირ. ამირეჯიბი.

სექციის თავმჯდომარეთ ყრილობის მიერ არჩეული იყო **ივ. გობეჩია**, მდივნად სექცია ამირჩია **აკაკი ფალავა**. პირველი სხდომა დაიწყო საღამოს 10 ს. საკრებულოს დარბაზში.

პირველად რეზოლუციის პროექტს კითხულობს **ნ. ჟორდანია**:

„ქართული ეროვნული ყრილობა, მოისმინა რა მოხსენება ნ. ჟორდანიასი შესახებ დღევანდელი მომენტისა და ქართველი ერის პოლიტიკური მდგომარეობისა, ადგენს:

პასხა გერული

1. ქართველი ერი, როგორც ამ ასი წლის განმავლობაში, სდგას რუსეთის ორიენტაციის ნიადაგზე.
2. ქართველ დემოკრატიათ დლიდან თავისი პოლიტიკური არსებობისა თავისი სვებედი მჭიდროდ დაუკავშირა რუსეთის დემოკრატიათ და მასთან ერთად მოქმედებით ფიქრობს თავისი პოლიტიკური, ეკონომიური და ნაციონალური მისწრაფებანი განახორციელოს.
3. რუსეთის შუაგულში გაჩაღებული სამოქალაქო ომის მეოხებით დღეს არ არსებობს ერთი ცენტრალური რევოლუციური მთავრობა, ცნობილი მთელი რევოლუციური რუსეთის მიერ. ამ გარემოებამ აიძულა ყველა განაპირა ქვეყნები და მათ შორის ამიერკავკასიაც თავისი შინაური საქმეები თავისივე ძალ-ღონით მოაგვარონ და შესაფერი დაწესებულებანი შექმნან.
4. ყრილობა მხარს უჭერს ამიერკავკასიის ახლად შემდგარ მმართველობის დროებით ორგანოს „ამიერკავკასიის კომისარიატს“.
5. ადგილობრივი მიმდინარე კითხვების სათანადო გადაწყვეტა და ცხოვრებაში გატარება აუცილებლად ხდის ამიერკავკასიის წარმომადგენელთა კრების მოწვევას იმ დეპუტატებისაგან, რომელშიც ახლად ირჩევიან რუსეთის დამფუძნებელ კრებისათვის. რიცხვი დეპუტატებისა უნდა იქმნას გამრავლებული თანახმად პროპორციულად მიღებული ხმებისა სხვადასხვა პარტიების მიერ.
6. ყრილობა საჭიროდ სცნობს ამიერკავკასიის სეიმში შესდგეს ქართველ დეპუტატებისაგან ქართული ეროვნული საბჭო ნაციონალურ კითხვათა და საჭიროებათა გასარკვევად, გასაძლოად და ცხოვრებაში გასატარებლად.
7. ყველა ამ ადგილობრივ ძალთა თავის მოყრა არა კმარა ყველა მიმდინარე საჭიროებათა დასაკმაყოფილებლად. განსაკუთრებით საჭიროებანი კავკასიის ფრონტის შენახვისა, კითხვა ომისა და ზავისა, სასურსათო, ფინანსებისა და სხ. ჩვენი ძირითადი ინტერესები მოითხოვენ დაუყოვნებლივ აღდგენილ იქმნას რუსეთის რევოლუციური მთავრობა და მოწვეული დამფუძნებელი კრება.
8. რუსეთის დამფუძნებელ კრებას ჩვენ მოვთხოვთ ისეთი ნაციონალური ნორმების შექმნას ქართველი ერისათვის, რომელიც მას მისცემს საშვალებას თავისუფალ კულტურული განვითარებისას. ასეთ ნორმად მიგვაჩნია საქართველოს ტერიტორიის სრული თვითმმართველობა საკუთარი საკანონმდებლო კრებით ადგილობრივ კითხვებზე. ტერიტორიის საზღვრები გაიმიჯნებიან დაინტერესებულ მოსაზღვრე ერების თანხმობით. საქართველოში მომწყვდეული ნაციონალური უმცირესობანი მიიღებენ სრულ უფლებრივ გარანტიას კულტურული განვითარებისას. ყრილობა საჭიროთ აღიარებს ამ მთავარ კითხვაში მოხდეს შეთანხმება ამიერკავკასიის ერთა შორის საერთო ნაციონალური პოლატფორმით დამფუძნებელ კრების წინაშე წარსადგომად.
9. თუ რუსეთის სამოქალაქო ომი გაგრძელება და დამფუძნებელი კრების მოწვევა ახლო მომავალში ვერ მოხერხდა უნდა იქმნას მოწვეული ადგილობრივი დამფუძნებელი კრებები, რომელიც ურთიერთის თანხმობით დაამყარებენ შესაფერ დემოკრატიულ და ნაციონალურ წესწყობილებას, როგორც თვითოეულ ეროვნულ ტერიტორიულ ერთეულში, ისე მთელ ამიერკავკასიაში.
10. საქართველოს დამფუძნებელ კრებაზე ზრუნვა და მისი მოწვევა ევალება ეროვნულ საბჭოს“.

ამ პროექტის ნაკითხვის შემდეგ სიტყვა ეძლევა **გ. გვაზავას**. იგი აცხადებს: ზოგიერთი მუხლი პროექტისა მეხამუშება. უმჯობესია პირველი და მეორე მუხლი გაკვრით იყოს გამოთქმული. ამის გარდა ამიერკავკასიის სეიმში სექციის გამოყოფა ვერ არის სახეირო ერისა და თვით სოციალ-დემოკრატიისათვისაც. ამიერკავკასიის საარჩევნო ოლქში არეულია ჯარები, უცხო მოსახლეობა ქართველ ერში. თუ ყურადღებას მივაქცევთ აბსენტიზმსაც მაშინ სეიმის ქართული სექცია

ვერ იქნება ნამდვილი წარმომადგენლობა ქართველი ერისა. მეორე კიდე, სეიმში ჩვენს სექციას სათანადო მნიშვნელობა არ ექნება. აუცილებელია საქართველოს დამფუძნებელი კრება, რომლის მოწვევამდი ყრილობის მიერ არჩეული საბჭო უნდა მოქმედებდეს.

გრ. რცხილაძე წინადადებას იძლევა შევუდგეთ პროექტის მუხლებრივ განხილვას. ამას მხარს უჭერენ ვას. წერეთელი, კ. გვარჯალაძე, წინააღმდეგია გრ. ვეშაპელი. გადის რცხილაძის წინადადება.

მომხსენებელი კითხულობს პირველ მუხლს და განმარტავს, თუ რად არის ასე ცხადათ გატარებული რუსული ორიენტაცია. იგი ამბობს: დღეს ობიექტური პირობები, გარდა პრინციპიალური მოსაზრებისა, ისეთია, რომ ჩვენ ცხადათ უნდა ვაღიაროთ რუსული ორიენტაცია. უმთავრესად ყურადსაღებია აქ ის გარემოება, რომ ჩვენს ფრონტზე სდგას ამდენი ჯარი, რომელიც თუ ჩვენ სხვა გზას დავადექით, უკეთეს შემთხვევაში ხელს აიღებს ფრონტის დაცვაზე.

გ. ლასხიშვილი ეთანხმება ჟორდანიას მოსაზრებას, მაგრამ ზედმეტათ მიაჩნია ხაზგასმა ამ მდგომარეობისა, მით უფრო, რომ რუსეთთან კავშირი გამოთქმულია მეორე მუხლში.

მომხსენებელი კითხულობს მეორე მუხლს.

ვეშაპელი: რეზოლიუციებში ვილაპარაკოთ ისეთ რამეებზე, რაც ყველას გვაერთებს, ფრონტი-სათვის ჩვენს რეზოლიუციას იმდენი მნიშვნელობა არა აქვს. წმინდა რუსული ორიენტაცია შეგვზღუდავს, რადგანაც ჩვენის ყრილობის რეზოლუცია მარტო შინ და ფრონტზე არ გაიტანება; ამას გარეშენიც გაიგებენ და თუ ჩვენ იძულებული შევიქნებით ორიენტაცია შევცვალოთ მომავალში, მაშინ ასეთი რეზოლიუცია გვავენებს.

ი. ბაქრაძე მოითხოვს ისეთი რეზოლიუციები გამოვიტანოთ, რაც ფაქტიურად გატარდება ჩვენს ცხოვრებაში, სხვას თავი დავანებოთ.

გრ. რცხილაძე: ავტორის რედაქციით პირველი მუხლი მიუღებელია: ფრონტი იფიქრებს ამათ გამარჯვება უნდათო. ეს როზოლიუცია იწერება არა ფრონტისათვის და საგარეო სახელმწიფოებისათვის არამედ ქართველი ხალხისათვის. ჯერ ჩვენი საჭიროებანი უნდა ვაღიაროთ და მერე ვთქვათ ვისი დახმარებით გავანაღდებთ მას.

კონიაშვილი იძლევა წინადადებას ამოიშალოს პირველი მუხლი და შესწორდეს მეორე.

ჟორდანია: პირველი მუხლი პოლიტიკაა, მეორე ემპირიზმი.

ი. გობეჩია: პირველი მუხლის წინააღმდეგი არა ვარ, თუ დაემატება: „რევოლიუციურ რუსეთთან“.

ბოლოს შეთანხმებით პირველი მუხლი უარყოფილია და მეორე ხდება პირველ მუხლად. მეორე მუხლი უკამათოდ მიღებულია.

მესამე მუხლის შესახებ გრ. ვეშაპელი აცხადებს, რომ ჩვენ პარტიას (ნ. დ.) უნდა ქონდეს ადგილი ამიერკავკასიის კომისარიატში, ვინაიდან ჩვენ საპატიო ადგილი გვიჭირავს რეალურ ცხოვრებაში.

რცხილაძე წინადადებას იძლევა მხარი დავუჭიროთ ამიერკავკასიის კომისარიატს იმდენათ, რამდენათაც იგი განახორციელებს რევოლიუციონური ცენტრების დადგენილებებს.

ს. მდივანი: კომისარიატს მხარი დავუჭიროთ, თუ იგი ადგილობრივ ერთა პოლიტიკურად ჩამოყალიბებას ხელს შეუწყობს.

ჟორდანია: ამ მუხლში პრინციპიალური მხარეა გამოთქმული.

ბოლოს ეს მუხლიც მიღებულია.

გრ. რცხილაძე აცხადებს: სოციალისტ-ფედერალისტთა ფრაქციამ განიხილა პროექტი და შემდეგი შესწორებანი შეიტანა (კითხულობს პროექტს შეცვლილი სახით). ამას გარდა ფრაქციამ დაადგინა: გამოვიდეს ხმის მიცემის დროს საკუთარის განცხადებით.

გვაზავა: საჭიროა შეთანხმება, ამიტომ ჩვენ მხოლოდ ისეთი რეზოლიუცია უნდა მივიღოთ, რაც გამომდინარეობს ჟორდანიას მოხსენებიდან, რომელიც ჩვენ მოვინონეთ. თუ დეკლარაციები წავიკითხეთ, ჩვენ ავირევით, რადგანაც შემდეგმა ორატორებმა შეიძლება წინა ორატორები გააკრიტიკონ და მაშინ დაუსრულებელი კამათი უნდა გაიმართოს. 1 პუნქტი (ორიენტაციისა) უნდა

პასხანგ გურული

მოიხსნას, როგორც არა გამომდინარე მოხსენებიდან. 2 და 3, როგორც გამომდინარე მოხსენებებიდან და მომენტისა და ძალთა განწყობილების შესაფერისი, უნდა დარჩეს.

გრ. ურატაძე: ტაქტიკა გვაძლავს ორიენტაცია რუსეთისა ვალიაროთ დღეს. ეს სრულებითაც არ შეგვიშლის ხელს ხვალ შეცვლილ პირობების გამო სხვა დავადგინოთ.

ჯუღელი: დათმობა არ შეგვიძლია. ან მოტივებიც მიიღეთ, ან მოტივებიც უარყავით და პრაქტიკული რეზოლიუციებიც... ავირჩიოთ მხოლოდ საბჭო და ამით გავათავოთ. პირველი მუხლი ჩვენ არ გვაძლავს სამუდამოთ რუსეთის ორიენტაციას შევრჩეთ. 1 მუხლი გამომდინარეა მოხსენებიდან. თუ გვინდა საქმე გავაკეთოთ და დავაშოშმინოთ ადგილობრივი რუსული ელემენტები და პეტროგრადიც (სადაც კავკასიის გამოყოფაზე ლაპარაკობენ), ტაქტიკური მოსაზრებით დარჩეს მოტივაცია.

პ. საყვარელიძე: ვინც დაკვირვებით წაიკითხავს პროექტს, ის სწორედ გაიგებს კიდეც. ორიენტაციაზე იყო ლაპარაკი მოხსენებაში და ჩვენც უნდა აღვნიშნოთ ეს რეზოლიუციებში. დეკლარაციამ შეიძლება დაუსრულებელი კამათი გამოიწვიოს. უნდა შეიქმნას ერთი ეროვნული ფრონტი. ორიენტაცია დარჩეს. ამას მოითხოვს პოლიტიკური სიბრძნე. დეკლარაციები არ იქნეს, ე. ი. დარჩეს პროექტი ისე, როგორც არის. მოხსენებამ ჩვენ შეგვაერთა. ხალხმა მოიწონა. ჩვენ უნდა დავადასტუროთ ეს.

ირ. ამირეჯიბი: საჭიროა ზურგს უკან მოვიხედოთ. საქართველოს მთელი აღმოსავლეთი ბრალსა სდებს კარების გაღებაში. უნდა ვიზრუნოთ, რომ ზარალმა არ გადააჭარბოს სარგებლობას.

ალ. წერეთელი: ჩვენი ფრაქცია ძლიერ აფასებს შეთანხმებას. თუ ჩვენ არ გამოვედით საკუთარი აზრით იმიტომ, რომ დისონანსი არ გვინდოდა შეგვეტანა. პრაქტიკული მუხლები ყველას გვაერთებს, მოტივაცია კი ვერა. 1 მუხლის წინააღმდეგ არ შეიძლება რაიმე გვექონდეს. მესამე მუხლი არსებითად წინააღმდეგია ერთი ფრაქციის მსოფლ მხედველობისა. ეს მუხლი ხალხზე ცუდ შთაბეჭდილებას მოახდენს და თუ რუსეთში მოისპო ანარქია, მაშინ ამ მუხლით ჩვენვე ვსპობთ საშვალებას ჩვენს საჭიროებაზე ვილაპარაკოთ... თუ მოტივაცია დარჩა, მაშინ აუცილებელია დეკლარაცია, თუ არა და მაშინ დეკლარაციასაც არ წავიკითხავთ.

მაისურაძე მოითხოვს დარჩეს მოტივაცია და აღიარებულ იქმნას რუსეთის ორიენტაცია.

გვაზავა: აქ რაღაც გაუგებრობაა. უნინ დასავლეთთან კავშირი თუ რუსეთის საშვალეებით გვექონდა, დღეს შეგვიძლიან პირდაპირ, უშვალო დამოკიდებულება ვიქონიოთ დასავ. ევროპასთან. იმიტომ მხოლოდ რუსული ორიენტაცია ტაქტიკურად მიუღებელია. რა არის რუსეთი ამ მომენტში? რა შთაბეჭდილებას მოახდენს ეს ფილიანდიაზე, უკრაინაზე, ყუბანზე, მთიულესა, ადერბაიჯანზე და სხვაზე. ჩვენ გვინდა კავშირი რუსეთის დემოკრატიასთან, მაგრამ რუსეთის ორიენტაცია სხვაგვარად იქნება გაგებული. არ იქნება ეს სხვა ერებისათვის ბრძოლის გამოცხადება?

ამიერკავკასიაში, გარდა რუსეთისა, ეხლებიან გერმანიის, საფრანგეთის, ოსმალეთის და სხვათა ინტერესები. სჯობს გაჩუმება. საკმარისია მე-2 მუხლი. მოტივაციის სულ მოხსნაში არ ვეთანხმები სოციალისტ-ფედერალისტებს. მოტივაცია საჭიროა შეთანხმებისათვის.

ნ. ყორღანია: მე და ჩემს პარტიულ ამხანაგებსა არა გვაქვს სურვილი ვინმეს მოვახვიოთ ჩვენი აზრი. ეს მოტივაცია მარტო ჩვენი არაა – ყველასია. დილემა ისაა, რომ ორ ფრონტს შუა ვართ: რუსეთისა და კავკასიის. მარტო ამიერკავკასიის კომისარიატის დაარსებამ რა გამოიწვია ფრონტზე? – ისა, რომ ჯარებმა ეს ფაქტი გამოყოფად მიიღეს და განაცხადეს: თუ ასეა ჩვენ რაღას ვაკეთებთ აქ? თქვენ დაიცავით თქვენი ფრონტიო. საჭირო შეიქმნა დეპეშებითა და შიკრიკებით გაფანტვა ამ ბურჟუასა.

ქარუმიძე: დეკლარაციები, რომ უარყავით კარგი იყო, მაგრამ პირველი მუხლი ნამდვილი კვინტესენციაა დეკლარაციის. უნინ რუსეთი ძლიერი იყო, დღეს იგი უსასოა. დღეს რუსეთში არა თუ არ არის, არც მოჩანს ისეთი ძალები, რომლებმაც მოაგვარონ რაიმე. რუსეთის საღი ელემენტები სხვაგან, ევროპაში ეძებენ ხსნას. თუ რუსეთის ორიენტაცია გვარგებს ფრონტთან, გვაზარალებს ამ ორიენტაციის მოწინააღმდეგე ხალხებთან. თუ აქ ოსმალეთი შემოვიდა, ხომ ჯავრს ამოიყრის ჩვენზე ამის გულისათვის.

კამათი დასრულებულად გამოცხადდა და შეთანხმებით მიღებულ იქნა 1 მუხლი: „ქართველი ერი, ლესაც როგორც მთელს გასულ საუკუნის განმავლობაში, დგას რუსეთის ორიენტაციაზე“. ამასთან გადაწყდა 1 და 2 მუხლი შეერთდეს. ეს დაევალა სარედაქციო კომისიას, რომელშიც შედიან: ჟორდანია, რცხილაძე, ვეშაპელი და ივ. გობეჩია.

მერვე მუხლში სოციალისტ-ფედერალისტთა ფრაქციამ მოითხოვა იქ, სადაც ნათქვამია: „ასეთ ნორმით მიგვაჩნია საქართველოს ტერიტორიის სრული თვითმართველობა საკუთარი საკანონმდებლო კრებით“, შეტანილიყო კიდევ: „ანუ ავტონომია“. ამ მოთხოვნამ წინააღმდეგობა გამოიწვია სოციალ-დემოკრატების ზოგიერთი წარმომადგენლების მხრით, რომელნიც თავიანთ აზრს იმით ასაბუთებდნენ, რომ შინაარსით აღიარებულია ავტონომია, ხოლო ეს ტერმინი მეტია, რადგანაც ჩვენი მასსა ამას ვერ გაიგებს სათანადოდ და აგვიმხედრდებაო. ასეთ აზრს იცავენ ჯუღელი, მაისურაძე, გრ. ურატაძე და სხ. ნ. ჟორდანია მომხრეა შეტანილ იქნას „ანუ ავტონომია“-ც. იგი აცხადებს: ჩვენ შეიძლება ფედერაციაც შევკრათ. ავტონომიის აღიარება კი დღეს მომწიფებულია და ვალიარებთ კიდევ ამ მუხლით. ჩემი აზრით, „ანუ ავტონომიაც“ რომ ჩავრთოთ, არა უშავს, რადგანაც ნამდვილად დღეს უკვე ვალიარებთ ავტონომიას.

ავტონომიის შეტანას იცავენ სოციალისტ-რევოლუციონერებიც. წინააღმდეგი არიან ამ შესწორების ნაციონალ-დემოკრატები და რადიკალ-დემოკრატები. რადგანაც ნაწილი სოციალ-დემოკრატების დაჟინებით წინააღმდეგია ამ შესწორების და მათ მხარი დაუჭირეს დასახელებულმა ჯგუფებმა. ეს შესწორება მოიხსნა.

მერვე მუხლის ბოლოს ამოიშალა სოციალისტ-ფედერალისტთა წინადადებით: „საერთო ნაციონალური პლატფორმით დამფუძნებელი კრების წინაშე წარსადგომათ“.

შემდეგ აღიძრა საკითხი სამაჰმადიანო საქართველოს შესახებ და ერთხმად აღიარეს, რომ სამაჰმადიანო საქართველოს თვითმმართველობის აღიარება შეტანილ იქნას რეზოლუციებში.

სექციის თავმჯდომარე

ივ. გობეჩია

მდივანი

აკაკი ფალავა

საქართველოს ცენტრალური სახელმწიფო საისტორიო არქივი, ფონდი 1836, აღწერა 1, საქმე 29, ფურცლები 21-24. მანქანაზე ნაბეჭდი. დედანი. ივანე გობეჩიასა და აკაკი ფალავას ხელრთვა.

№3. საოქმო ჩანაწერი საქართველოს ეროვნული საბჭოს აღმასრულებელი კომიტეტის წევრებისა და ანტანტის (ინგლისის, საფრანგეთის, ამიერიკის) შეერთებული შტატების, იტალიის) დიპლომატიკის შეხვედრის შესახებ

1917 წლის 8 დეკემბერი

საქართველოს ეროვნული საბჭოაღმასრულებელი კომიტეტი
სსდომის შურნალი

№9, 8 დეკემბერს 1917 წ.

დაესწრნენ: ნ. ჟორდანია, ჩხენკელი, მესხი, გობეჩია, ვეშაპელი, რამიშვილი, ლომთათიძე, საყვარელიძე, ს.ჯიბლაძე, ქარცივაძე, გვაზავა, რცხილაძე, ფარნიაშვილი, ლასხიშვილი, გეგეჭკორი.

მონვეულნი: ელჩები ამერიკისა, ინგლისის, საფრანგეთისა, იტალიისა, გენერ.

შორი.

თავმჯდომარეობდა

ნ. ჟორდანია

მდივნობდა

დ. ნახუცრიშვილი

განსახილველი საგანი: ნ. ჟორდანია მიესალმება ელჩებს. მათაც უპასუხეს მისალმებაზე. შემდეგ დაიწყო აზრთა გაცვლა-გამოცვლა, რომლის დროსაც გამოიჩინა თუ რა აზრისანი არიან თანამედროვე პოლიტიკურ და სტრატეგიულ მდგომარეობის შესახებ როგორც ქართველობა, აგრეთვე უცხო სახელმწიფოთა ელჩები. უცხოელ ელჩების აზრი ასეთი იყო: ქართველები ჯარების შედგენას აგვიანებენ, უნდა დააშურონ; დისციპლინა ჯარში სრულებით დაცემულია, უნდა აღდგენილ იქნას, მაშინ ჩვენც თქვენთან ვიქნებით; ჯარში შემდგარი კომიტეტები კი უნდა მოისპოს, რადგან საქმეს ვნებენ; ჩვენ დახმარება შეგვიძლიან გავიწიოთ ფულით, ხალხით და მასალით, იარაღის მოწოდება კი არ შეგვიძლიან; ეხლანდელი ომის ფრონტი უნდა დაიცვათ ქართველებმა და სომხებმა იმ ხაზზედ, სადაც ეხლა თხრილებია ჯარისა; მთავარსარდალი თქვენი (კავკასიის) და ჩვენი (მოკავშირეთა) ჯარებისა ერთი უნდა იყოს და იმაზედ იქნება დამოკიდებული ჯარების განაწილება ფრონტზე, პოზიციების ნაციონალურად განაწილება შეუძლებელია; ჩვენ ვიცნობთ ერთს მთლიანს რუსეთს და მის დროებითს მთავრობას, ცალკე ერებს კი – როგორც რუსეთის ნაწილებს, მით უმეტეს, რომ არც ქართველებს და არც სომხებს არა ჰყავთ თავიანთი საკუთარი მთავრობანი, ჩვენ ამიერკავკასიის კომისარიატი ვიცანით მთავრობათ და ურთიერთობაც გვაქვს მასთან; ამიერკავკასია უნდა შეუთანხმდეს სამხრეთ-დასავლეთის კავშირს, სადაც შევლენ უკრაინა და ციმბირიც, მერე რუსეთი აღსდგება როგორც ფედერატიული ერთეული.

რუმინეთის ფრონტიდან მოდიან უცხოელი აფიცრები, რომელნიც გამოდგებიან ინსტრუქტორებად ქართულ ჯარში და შეგიძლიათ ისარგებლოთ. რაც შეეხება მობილიზაციას უნდა მოხდეს იგი ნაწილ-ნაწილ რაიონებად: ჯერ ქართველებისა და სომხებისა და შემდეგ თათრებისა, ამ უკანასკნელთა გვიან მოხდეს, მათი განყოფილება და გამართვაც შეგვიანდება დიპლომატიურად, მანამდის კი ქართული და სომხური ჯარები პოზიციებზედ უნდა წავიდნენ.

ჩვენების მოხსენება ასეთია მოკლედ: ჩვენ ჯარი გვეყოლება მალე საკმაო, მაგრამ იარაღი არა გვაქვს საკმაო, იარაღი თქვენ მოგვეცით, ჩვენ დავიცავთ ჩვენს ტერიტორიას; ჩვენ რომ ოსმალთს ნინ დაუდგეთ განმარტოებული ხომ არ დავრჩებით, ან მოკავშირენი რა გვარის დახმარებას გაგვინებენ? ჩვენი აფიცრები შესაფერისნი არიან თავიანთი მოვალეობა-მდგომარეობისა; მობილიზაციას ჩვენ ვერ მოვახდენთ, შემოვიღებთ სახალხო მილიციას, რომლისათვისაც მაინც იარაღი გვჭირია; სცნობენ საქართველოს, როგორც პოლიტიკურს ერთეულს, თუ არა?

შემდეგ მოლაპარაკებისა, სჯა-ბაასი ამავე საგანზედ კომიტეტმა გადასდო შემდეგ, ამისთვის დანიშნულ საგანგებო სხდომაზე.

თავმჯდომარე

ნ. ჟორდანია

გამგე

პ. საყვარელიძე

მდივანი

დ. ნახუცრიშვილი

საქართველოს ცენტრალური სახელმწიფო საისტორიო არქივი, ფონდი 1836, აღწერა 1, საქმე 2, ფურცლები 14-15. მანქანაზე ნაბეჭდი. დედანი. საქართველოს ეროვნული საბჭოს აღმასრულებელი კომიტეტის სხდომათა ჟურნალში.

**№4. საქართველოს ეროვნული საბჭოს აღმასრულებელი კომიტეტის დადგენილება
საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენისათვის ბრძოლაში
გერმანოფილური საგარეოპოლიტიკური კურსის აღიარებისა
და კონკრეტული სამოქმედო პროგრამის განსაზღვრის შესახებ**

1918 წლის 14 მაისი

**საქართველოს ეროვნული საბჭო.
აღმასრულებელი კომიტეტი.
სხდომის ჟურნალი**

№58, 14 მაისს 1918 წ.

დაესწრნენ წევრნი: გ. ლასხიშვილი, გ. გვაზავა, ვ. გობეჩია, გ. ვეშაპელი, ნ. ხომერიკი, პ. საყვარელიძე, გ. რცხილაძე, ს. ჯიბლაძე; სტუმრები: შ. მესხიშვილი, გ. ქიქოძე, ბ. პაპავა.

თავმჯდომარეობდა

გ. ლასხიშვილი

მდივნობდა

დ. ნახუცრიშვილი

განსახილველი საგანი: ბ. გვაზავამ მოახსენა კომიტეტს გერმანიის სამხედრო უწყების წარმომადგენელ ბ. კაიზერთან და ადგილობრივ მოსახლე გერმანელთა ეროვნულ საბჭოს წარმომადგენლებთან კერძო საუბრის შესახებ. ამ საუბრის დროს შემუშავებულ იქნა ოთხი მუხლი პირობებისა, რომელიც მოსაუბრეთა აზრით სასურველია აღმასრულებელმა კომიტეტმა გაუგზავნოს საზოგადოებრივი თავმჯდომარეს ბ. ა. ჩხენკელს ცნობად და სახელმძღვანელოდ. ეს არის:

1. ეცნობოს გერმანიის საზოგადოებრივი თავმჯდომარეს გენერალ ლოსოვს, რომ საქართველოს ეროვნულ საბჭოს სურვილი და თხოვნა, ყოველნაირად ხელი შეუწყოს გერმანიამ საქართველოს საერთაშორისო და პოლიტიკურ-სახელმწიფოებრივ საკითხებს, რაც შეიძლება უმტკივნეულოდ გადაწყვეტას.
2. ეთხოვოს გენერალ ლოსოვს მიიღოს სათანადო ღონისძიება, რომ გერმანიის ჯარმა განაგრძოს სვლა ჩრდილო-კავკასიაში, რათა იმდენად დაუახლოვდეს საქართველოს საზღვრებს, რომ შესაძლებელი იყოს მასთან კონტაქტის დაჭერა და საქართველო უზრუნველყოფილი იქნას გარედან მოსალოდნელი რაიმე საფრთხისაგან.
3. ეთხოვოს გენერალ ლოსოვს, ხელი შეუწყოს გერმანიაში მყოფ ქართველ სამხედრო ტყვეებს, რაც შეიძლება მალე სამშობლოში სამხედრო წესით დარაზმულად დაბრუნებას.
4. ეთხოვოს გენერალ ლოსოვს, ვიდრე ეს საქმე მოხერხდებოდეს, დასტოვოს საქართველოში მყოფი გერმანელი ტყვეები და მიანდოს გერმანიის ოფიცერთ მათი სამხედრო ორგანიზაცია, რათა საქართველოს მთავრობას შეეძლოს საჭირო შემთხვევაში გამოიყენოს ეს ჯარი შინაურ წესრიგის დასაცავად და ანარქიასთან საბრძოლველად.

თავმჯდომარე

გ. ლასხიშვილი

საქმეთა მმართველი

პ. საყვარელიძე

მდივანი

დ. ნახუცრიშვილი

საქართველოს ცენტრალური სახელმწიფო საისტორიო არქივი, ფონდი 1836, აღწერა 1, საქმე 2, ფურცელი 67. მანქანაზე ნაბეჭდი საქართველოს ეროვნული საბჭოს აღმასრულებელი კომიტეტის სხდომის ჟურნალში. დედანი.

**№5. საქართველოს ეროვნული საბჭოს აღმასრულებელი კომიტეტის დადგენილება
საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის გამოცხადებასთან
დაკავშირებული ღონისძიებების შესახებ**

1918 წლის 16 მაისი

**საქართველოს ეროვნული საბჭო.
აღმასრულებელი კომიტეტი.
სხდომის ჟურნალი**

№59, 16 მაისს 1918 წ.

სხდომა დაიწყო საღამოს 7 საათზე

დაესწრნენ: ნ. ჟორდანიას, გ. ლასხიშვილი, ნ. ხომერიკი, გ. გვაზავა, გ. ვეშაპელი, ჰაიდარ ბეგ აბაშიძე, პ. საყვარელიძე, ვ. გობეჩია, კ. მესხი; სტუმრები: იას. ლორთქიფანიძე, შ. მესხიშვილი.

თავმჯდომარეობდა

ნ. ჟორდანიას

მდივნობდა

დ. ნახუცრიშვილი

განსახილველი საგანი: წინადადება პ. საყვარელიძისა, რომ მიენდოს აღმასრულებელ კომიტეტს ან ცალკე კომისიას საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადებისათვის მოამზადოს ყოველწიური ნიადაგი.

აზრთა გაზიარების შემდეგ მიღებულ იქნა ის წინადადება, რომ პრეზიდიუმის წევრებს ნ. ჟორდანიას, გ. ლასხიშვილს და გ. ვეშაპელს დაევალოთ დაასახელონ სამი წევრი დამოუკიდებლობის მოსამზადებელ კომისიისა, რომელთაც თათბირის შემდეგ დაასახელებს შემდეგი პირნი: ნ. რამიშვილი, დ. ვაჩნაძე და შ. მესხიშვილი.

განჩენი: არჩეულ იქნას კომისია სამი კაცისაგან, რომელსაც დაევალოს: 1. მთავრობასთან მოლაპარაკება და შეთანხმება ლტოლვილთა საქართველოში დენის შესაჩერებელ ზომების მისაღებად; შეიარაღებულ ლტოლვილებს იარაღი აეყაროთ; 2. ქართულ ჯართან და სამხედრო სექციასთან კონტაქტი იქონიოს და 3. სომეხთა ეროვნულ საბჭოს აცნობოს, თუ რამდენად რთულდება საქმე ლტოლვილთა საქართველოში გადმოხვეწით და რა ზომების მიღებას ფიქრობს იგი სირთულის თავიდან ასაცილებლად.

ამ კომისიის წევრებად არჩეულ იქნენ: ვლ. გობეჩია, შალვა მესხიშვილი, და გრ. ვეშაპელი, რომელთაც ევალებათ ზემომოყვანილი დადგენილების შესრულება.

თავმჯდომარე

ნ. ჟორდანიას

საქმეთა მმართველი

პ. საყვარელიძე

მდივანი

დ. ნახუცრიშვილი

საქართველოს ცენტრალური სახელმწიფო საისტორიო არქივი, ფონდი 1836, აღწერა 1, საქმე 2, ფურცლები 68-69. მანქანაზე ნაბეჭდი საქართველოს ეროვნული საბჭოს აღმასრულებელი კომიტეტის სხდომის ჟურნალში. დედანი.

**№6. საქართველოს ეროვნული საბჭოს აღმასრულებელი კომიტეტის დადგენილება
საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადების მოსამზადებლად შექმნილი
სამთა კომისიის შესახებ**

1918 წლის 17 მაისი

**საქართველოს ეროვნული საბჭო.
აღმასრულებელი კომიტეტის პრეზიდიუმის სხდომის ჟურნალი**

№61, 17 მაისი 1918 წ.

დაესწრნენ: გ. ვეშაპელი, კ. მესხი, პ. საყვარელიძე, გ. გვაზავა; სტუმრები:
დ. ვაჩნაძე, შ. მესხიშვილი, გენ. გაბაშვილი, პოლკ. კარგარეთელი, პოდპ. ზაქარი-
აძე.

განსახილველი საგანი: მოხსენება საქართველოს დამოუკიდებლობის გა-
მოცხადების სამთა კომისიის მოქმედების შესახებ.

ამავე კომისიამ წარმოადგინა გადასაწყვეტად კითხვები: 1. ქ.თბილისის დაცვა
ვის ჩაჰბარდეს; 2. საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადების ხელმძღვანე-
ლი ორგანო.

განაჩენი:

1. უნდა გამოცხადდეს სამხედრო (ან საალყო) წესები ქ. თბილისში.
2. თბილისის კომენდანტად და გარნიზონის უფროსად დაინიშნოს გენერალი ახმეტელი, მის
თანაშემწედ პოლკ. ნაქერელიძე, რომელთაც უნდა იმუშავონ ქართულ კორპუსის უფროსის
გენ. გაბაშვილის ხელმძღვანელობით.

ხელმძღვანელ ორგანოდ ითვლება იგივე კომისია და მოქმედებს აღმასრულებელ კომიტეტის
პრეზიდიუმის ხელმძღვანელობით.

თავმჯდომარე

საქმეთა მმართველი

პ. საყვარელიძე

მდივანი

დ. ნახუცრიშვილი

*საქართველოს ცენტრალური სახელმწიფო საისტორიო არქივი, ფონდი 1836, აღწერა 1, საქმე 2,
ფურცელი 71. მანქანაზე ნაბეჭდი საქართველოს ეროვნული საბჭოს აღმასრულებელი კომიტეტის
სხდომის ჟურნალში. დედანი.*

**№7. საქართველოს ეროვნული საბჭოს აღმასრულებელი კომიტეტის მიერ
შემუშავებული დღის წესრიგი და დადგენილების პროექტი ეროვნული საბჭოს
1918 წლის 26 მაისის სხდომისათვის**

1918 წლის 24-25 მაისი

საბჭომ რა დადგენილებანი მიიღოს 26 მაისის სხდომაზე

[1918 წლის 24-25 მაისი]

1. საქართველოს დამოუკიდებლობის აქტი
2. კანონების შესახებ:

პასტანგ გურული

დროებით ძალაში დარჩეს ძველი კანონები და სეიმის დადგენილებანი

3. ფინანსები:

ა) დროებით დარჩეს ძველი წესი ფულის ბეჭდვისა, სანამ შემუშავდება ჩვენი ფინანსური სისტემა.

ბ) ფინანსთა მინისტრი იქნება ქართველი. ექსპედიციაც მის განკარგულებაში იქნება. ის გაანაწილებს ფულის ნიშნებს პროვინციაში და მეზობლებისათვის, ნაციონალურ საბჭოებთან შეთანხმებით; ექსპედიციაში თათრებსა და სომხებს ეყოლება თითო წარმომადგენელი.

4. რკინის გზა:

ჩვენს ხელში იქნება მთელი სამმართველო, სადაო რაც იქნება, გამოირკვევა შეთანხმებით.

5. ეროვნული საბჭო:

ა) აღმასრულებელი კომიტეტი უქმდება.

ბ) საბჭო ირჩევს თავის ახალ პრეზიდენტს მეორე კრებაზე.

გ) დადასტურებულ იქნეს წევრთა და კანდიდატთა სია, საბჭოს რეორგანიზაციის საკითხი მიენდოს განსახილველად სამანდატო კომისიას, რომელსაც დაევალება საბჭოს წევრთა და კანდიდატთა სიის გადასინჯვა, სამანდატო კომისიის არჩევა.

6. დაარსდეს რვა სამინისტრო; საკონტროლო ორგანო ცალკე იქნება. უქმდება სასურსათო და მზრუნველობის სამინისტროები. შეერთებულია ფინანსთა და ვაჭრობა-მრეწველობის, მინათმოქმედებისა და შრომის სამინისტროები.

შემდეგი სამინისტროები იქნება:

1. შინაგან საქმეთა
2. საგარეო
3. სამხედრო
4. ფინანსთა და ვაჭრობა-მრეწველობის
5. განათლების
6. მინათმოქმედების და შრომისა
7. იუსტიციისა
8. გზათა

მინისტრთა კაბინეტის შემადგენლობა:

1. თავმჯდომარე და შინაგან საქმეთა – **ნოე რამიშვილი**
2. საგარეო – **აკაკი ჩხენკელი**
3. სამხედრო – **გრიგ. გიორგაძე**
4. ფინანსთა და ვაჭრობა-მრეწველობისა – **გიორგი ჟურული**
5. განათლებისა – **გიორგი ლასხიშვილი**
6. მინათმოქმედებისა და შრომისა – **ნოე ხომერიკი**
7. იუსტიციისა – **შალვა მესხიშვილი**
8. გზათა – **ივ. ლორთქიფანიძე**

საქართველოს ცენტრალური სახელმწიფო საისტორიო არქივი, ფონდი 1836, აღწერა 1, საქმე 12, ფურცლები 127-128. მანქანაზე ნაბეჭდი. დედანი.

**№8. საქართველოს ეროვნული საბჭოს აღმასრულებელი კომიტეტის სხდომა,
მიმდინარე საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენისადმი**
1918 წლის 25 მაისი

**საქართველოს ეროვნული საბჭოს
აღმასრულებელი კომიტეტის სხდომა**

25 მაისს, 1918 წ.
ლამის 11 საათზე

დაესწრნენ: ნ. ჟორდანი, გ. ლასხიშვილი, პ. საყვარელიძე, კ. გვარჯალაძე,
ნ. ხომერიკი, ალ. ლომთათიძე, ს. ჯიბლაძე, შ. მესხიშვილი, კ. მესხი, ნ. რამიშვილი,
იას. ლორთქიფანიძე, გ. ვეშაპელი, გ. ჟურული, ალ. ასათიანი, ი. მაჭავარიანი, დ.
ვაჩნაძე, გ. გვაზავა, ირ. წერეთელი, ე. გეგეჭკორი, კ. ჩხეიძე, ვ. გობეჩია.

თავმჯდომარე

ნ. ჟორდანი

მდივანი

დ. ნახუცრიშვილი

ნ. ჟორდანი აცნობს დამსწრეთ ა. ჩხენკელის დეპუტას და წერილს, სადაც იგი თხოულობს დაჩქარებულ იქნეს საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადება, რადგან გვიანდება და აუცილებელი კია.

შემდეგ **თავმჯდომარე** განმარტავს, რომ სურვილი იყო ამაღამ ათს საათზე შეკრებულიყო სეიმი, რომელიც გამოაცხადებდა სეიმს დაშლილად და შემდეგ საბჭო გამოაცხადებდა საქართველოს დამოუკიდებლობას, მაგრამ სეიმის ზოგიერთმა ფრაქციებმა შეკრებაზე უარი სთქვეს, მაგალითად მუსავატმა განაცხადა, რომ მათ ჯერ არ განუხილავთ საკითხი და აზრი არ შეუმუშავებიათ, თუ ქართველებს სურთ დამოუკიდებლობის გამოცხადება, გამოაცხადონ, ჩვენ ხელს არ უშლით; სომხებმა განაცხადეს, რომ შესამუშავებელი აქვთ თავიანთი განცხადება და თხოულობენ გადაიდოს სეიმის სხდომა ხვალ დილით.

რადგანაც ჩვენ გვინდოდა მათთან თანხმობით საქმის გაკეთება, მაგრამ რადგან არ ხერხდება და არ სურთ, ჩვენ უნდა ცალკე ვიმსჯელოთ. სეიმის კრება დღეს არ მოხდება, დანიშნულია ხვალ დღის 12 საათზე. სეიმის შემდეგ საბჭო სასახლეშივე გამოაცხადებს საქართველოს დამოუკიდებლობას.

შემდეგ გაიმართა სჯა ბაასი იმის შესახებ, თუ როდის გამოცხადდეს დამოუკიდებლობა; რადგან ძალიან საჭიროა ამ აქტის გამოცხადება, რამდენიმე ორატორი იმ აზრისა იყო, რომ დღესვე გამოცხადებულიყო აქტი საქართველოს დამოუკიდებლობისა.

მაგრამ **ნ. ჟორდანი** განმარტა, რომ დღევანდელი გამოცხადებით საქმე გართულდება, ვინაიდან სეიმი და მისი მთავრობა არსებობს, არ გაუქმებულა, მაშინ ორი მთავრობა იქნება, რაც შეუძლებელია; შეიძლება ზოგიერთმა წინააღმდეგობა გაგვიწიონ, დამოუკიდებელი საქართველო არ სცნონ, მათთან შეტაკება მოგვიხდება; ამიტომ გამოცხადება გადაიდება სახვალით.

რადგან შეთანხმება არ მოხდა, ამ ორ ჯგუფს შორის, კენჭი უყარა საკითხს: „**საქართველოს დამოუკიდებლობა გამოცხადდეს დღეს თუ ხვალ.**“

პირველს მომხრე აღმოუჩნდა 6 ხმა

მეორეს 4 ხმა

გადაწყდა გამოცხადებულიყო დღესვე; ამის გამო **ნ. ჟორდანი** განაცხადა: რაკი დღესვე გამოცხადდება დამოუკიდებლობის აქტი, იგი პასუხისმგებლობას არ კისრულობს მოსალოდნელ შედეგებისას.

მაგრამ მცირე ხნის შემდეგ გამოიკვია, რომ დამოუკიდებლობის აქტი ჯერ შემუშავებული არ არის და ვერ იქნება წაკითხული; რამაც გამოიწვია თავის თავად აქტის გამოცხადების გადადება სახვალით.

პასტაზ გურული

ვინაიდან საქმე მაინც საშუაია, **ნ. რამიშვილის** წინადადებით გადაწყდა: **ხვალ, 26 მაისს, დილით 10 საათზე მოხდეს სეიმის სხდომა, ხოლო 12 საათზე საბჭოსი.**

ნ. ჟორდანიამ შემოიტანა წინადადება: გარკვეულ იქნეს ის საკითხები, რომლებიც ხვალინდელ საბჭოს სხდომაზე, დამოუკიდებლობის გამოცხადების შემდეგ, უნდა იქნეს განხილულ-დადასტურებული:

1. რა კანონები იქნება საქართველოში.

დამოუკიდებელ საქართველოში დროებით იმოქმედებს ყველა ის ძველი კანონები და სეიმის დადგენილებანი, რომელნიც მოქმედებდნენ დღევანდლამდის ამიერკავკასიაში.

2. ფინანსები.

ა) ფულის ბეჭდვის წესი დარჩეს დროებით ძველი, ვიდრე შემუშავდებოდეს ჩვენი საკუთარი ფინანსური სისტემა.

ბ) ჩვენს საფინანსო დანესებულებაში წარმოდგენილი ეყოლებათ თათრებს და სომხებს, სანამ ფულის სისტემა იქნება ძველი.

3. რკინის გზა.

რკინის გზის სამმართველო ჩვენს ხელში იქნება, მხოლოდ რაც სადაოა, ის გამოირკვევა შეთანხმებით მეზობლებთან.

4. ეროვნული საბჭოს ორგანიზაცია.

ა) აღმასრულებელი კომიტეტი უქმდება.

ბ) საბჭო ირჩევს თავის ახალ პრეზიდენტს მეორე კრებაზე.

გ) არჩეულ იქნას სამანდატო კომისია, რომელსაც დაევალოს საბჭოს რეორგანიზაციის საკითხის განხილვა, წევრთა და კანდიდატთა სიის გადასინჯვა.

5. მთავრობის რეორგანიზაცია.

ა) დაარსდეს რვა სამინისტრო, საკონტროლო ორგანო დაარსდეს ცალკე.

ბ) უქმდება სასურსათო და მზრუნველობის სამინისტროები.

გ) შეერთებულია: ფინანსთა და ვაჭრობა-მრეწველობის, მიწათმოქმედების და შრომის სამინისტროები.

დ) სამინისტროები იქნება შემდეგი:

1. შინაგან საქმეთა
2. საგარეო
3. სამხედრო
4. ფინანსთა და ვაჭრობა-მრეწველობისა
5. განათლების
6. მიწათმოქმედების და შრომის
7. იუსტიციის
8. გზათა

ე) მინისტრთა კაბინეტის შემადგენლობა:

1. თავმჯდომარე და შინაგან საქმეთა – **ნოე რამიშვილი**
2. საგარეო – **აკაკი ჩხენკელი**
3. სამხედრო – **გრიგოლ გიორგაძე**
4. ფინანსთა და ვაჭრობა-მრეწველობისა – **გიორგი ჟურული**
5. განათლების – **გიორგი ლასხიშვილი**
6. მიწათმოქმედების და შრომის – **ნოე ხომერიკი**
7. იუსტიციის – **შალვა მესხიშვილი**
8. გზათა – **ივანე ლორთქიფანიძე**

მცირე კამათის შემდეგ ყველა ეს წინადადება მიღებულ იქნა.

ნაკითხულ იქნა საქართველოს დამოუკიდებლობის აქტის პროექტი, შემუშავებული კომისიის მიერ.

ამ პროექტის შესახებ გაიმართა კამათი, რომელიც დასრულდა იმით, რომ პროექტი შესწორებული იქნეს კამათის დროს გამოთქმული აზრების თანახმად. შესწორება აქტის პროექტისა დაევა-
ლა **ბ. ნ. ჟორდანიას**.

კრება გათავდა 11 1/2 საათზე.

თავმჯდომარე

ნ. ჟორდანია

საქმეთა მმართველი

პ. საყვარელიძე

მდივანი

დ. ნახუცრიშვილი

საქართველოს ცენტრალური სახელმწიფო საისტორიო არქივი, ფონდი 1836, აღწერა 1, საქმე 49, ფურცლები 1-4. მანქანაზე ნაბეჭდი. დედანი

№9. საქართველოს ეროვნული საბჭოს 1918 წლის 26 მაისის სხდომის ოქმი

საქართველოს ეროვნულ საბჭოს პირველი სხდომა

*კვირა, 26 მაისი, 1918 წელი,
ქალაქი თფილისი, სასახლე*

თავმჯდომარეობს ეროვნულ საბჭოს აღმასრულებელ კომიტეტის თავმჯ-
დომარე **ნოე ჟორდანია**.

პრეზიდიუმში არიან: **გიორგი ლასხიშვილი, გრიგოლ ვეშაპელი, პავლე საყვარელიძე**.

მდივანად არის ეროვნულ საბჭოს მდივანი **ილია ზურაბიშვილი**.

კრება ნაშუადღევს 4 საათსა და 40 წუთზე იწყება.

კრების გახსნა

თავმჯდომარე: საქართველოს ეროვნულ საბჭოს სხდომას გახსნილად ვაცხადებ.

ნოე ჟორდანიას სიტყვა

მოქალაქენო! დღეს თქვენ აქ მოწმე იყავით ერთი ისტორიული და ამავე დროს ტრადიკულ აქტისა. ამ დარბაზში მოკვდა ერთი სახელმწიფო და აი, ახლა, ამავე დარბაზში, ეყრება საფუძველი მეორე სახელმწიფოს.

ამ ორ სახელმწიფოთა შორის, რომელთაგანაც ერთი მოკვდა და მეორე იბადება, შეუძლებელია ყოფილიყო ინტერესთა წინააღმდეგობა.

და თუ ოდესმე პირველი აღსდგება მკვდრეთით, დარწმუნებული უნდა ვიყოთ, მათ შორის მუდამ იქნება ინტერესთა თანხმობა (გაჰი).

საქართველოს ახალი სახელმწიფო, რომელიც დღეს არსდება, არ იქნება მიმართული არც ერთი ხალხისა, არც ერთის სახელმწიფოს წინააღმდეგ.

მისი მიზანია დღევანდელ ისტორიულ ქართველისაგან დაიფაროს თავისი თავი.

და როცა ამას მოახერხებ, იგი დაეხმარება სხვებსაც, ვინც ჩვენ ქვეყანასთან ერთად ჩავარდა დიდ განსაცდელში! (გაჰი).

პახტაზ გურული

თქვენ კარგად იცით, საქართველო ჩვეულია ბრძოლას თავის არსებობის დასაცავად. ის საუკუნოებით იბრძოდა, რათა თავისი სულიერი ვინაობა, ნაციონალური ორგანიზმი და ტერიტორია შეენარჩუნებინა. მაგრამ იგი იბრძოდა მხოლოდ თავის დასაცავად და არ ებრძოდა სხვის არსებობას.

ამასთანავე იგი იბრძოდა არა მარტო ქართველთათვის, არამედ იმ ერებისთვისაც, რომელნიც მოსახლეობდნენ მის სახელმწიფოებრივ ფარგლებში; მეტსაც ვიტყვი, – ის იბრძოდა თავის ფარგლებს გარეშეც, აგრეთვე, სხვების დასაცავად.

ეს დიდი ისტორიული მაგალითი ცხოველმყოფელ ანდერძათ დარჩა ქართველ ხალხს და ეს სრული გარანტიაა იმისა, რომ დღევანდელ ქართველ ერს შერჩენილი აქვს მისი ძირითადი ისტორიული მიდრეკილება – შეუსაბამოს ხოლმე თავისი ინტერესი სხვა ერთა ინტერესებს.

სწორედ ამიტომ არც ერთი ერი – ჩვენს ქვეყანაში მცხოვრები, თუ ჩვენს სახელმწიფოს გარეშე მყოფი, არ უნდა განიცდიდეს ჩვენ გამო რაიმე ალელვებას, სულიერ მტკივნეულობას და წყენას.

და განა დღეს სეიმში არ განაცხადეს სხვა და სხვა ორატორებმამ რომ არ არის ისეთი ერი, რომელიც ცუდათ იხსენიებდეს ქართველ ერს?!”

ეს არის იმის თავდები, რომ ახალი სახელმწიფო, ახალი მთავრობა სავსებით გაამართლებს ამ იმედებს.

ჩვენ გვსურს ვიქონიოთ მეგობრული ურთიერთობა ჩვენს გარეშე და ჩვენს შორის მყოფ ერებთან.

ჩვენ მივაქცევთ განსაკუთრებულ ყურადღებას იმ ერის დიდ ტრაგედიას, რომლის ერთი ნაწილი ჩვენს ტერიტორიაზე სცხოვრობს, ხოლო მეორე ნაწილი ჩვენს გარეშე. ეს არის სომხობა.

ძველს ანდერძს დღევანდელი ქართველობა გაიხსენებს და სომხის ერი იმავე მფარველობას ჰპოვებს ჩვენში, რომელსაც ჰპოვებდა იგი ქართველ მეფეთა შორის! (ხანგრძლივი ტაში).

ჩვენ გვსურს კეთილგანწყობაში ვიყოთ ამიერკავკასიის მოსახლეობის დიდ უმრავლესობასთან, მუსულმანებთან. ჩვენ გვინდა, რომ მათ მოგვბაძონ. დაიარსონ ასეთივე სახელმწიფო და შეერთების ხელი გამოგვიწოდონ (მზურვალე ტაში).

ამასთანავე ეს დამოკიდებულება ჩვენს გარშემო მყოფ ერებისა იქნება უფრო მკვიდრი საფუძველი, რომელიც გაამაგრებს ჩვენს ნორჩ სახელმწიფოს და აგრეთვე ამ ერებსაც და საშუალებას მოუსპობს ჩვენს საერთო მოქიშპეთ ნიხლი ჩაგვცენ და დაგვანგრიონ. ჩვენს სახელმწიფო ფარგლებში მოსახლეობს სხვა და სხვა ერთა უმცირესობა. ვაცხადებ, რომ ეროვნული უმცირესობანი იქნებიან ისევე უფლებამოსილნი, როგორც იქნება ჩვენი სახელმწიფოს ეროვნული უმრავლესობა – ქართველობა.

ეს ერნი, – შეერთებულნი ერთის დროშის ქვეშ, შეჰკრავენ კავშირს იმ ერებთან, რომელნიც ჩვენი ქვეყნის ფარგლების გარეშე იმყოფებიან, – და ამით წარმოიშვება ის სახელმწიფოებრივი კავშირი, რომელიც აღადგენს აქ, ჩვენს წინაშე, დაღუპულს სახელმწიფოს.

ეს სახელმწიფო იქნება **კავკასიის კონფედერატიული კავშირი** (ხანგრძლივი ტაში მთელს დარბაზში).

ამ რიგად, ჩვენი სავალი გზა, ჩვენი იდეალი უნდა იყოს ამ კავშირის შედგენა. ეს კავშირი იქნება ის სახელმწიფოებრივი ორგანიზმი – სახელმწიფოთა კავშირი, – რომელიც საერთო ძალ-ღონე შეკრებილი, წარდგება გარეშე მტერის წინაშე და დაიცავს თავის თავს (ტაში).

აი, მაშინ შეიძლება აღსრულდეს ის, რაც სეიმმა ვერ შექმნა.

და ის, ვინც ახლა შეუგნებლად მიდის ამიერკავკასიის ფარგლების გარეშე – შესაძლებელია კვალად მობრუნდეს და საერთო დროშის ქვეშ დადგეს.

ამით დამყარდება ამიერკავკასიის ერთობა და აქ მოსახლე ერების ძლიერება (ხანგრძლივი ტაში და ოვაციები).

ეხლა მომეცით ნება გადავიდე იმ საგანზე, რომლისთვისაც ჩვენ აქ შევიკრიბენით.

ჩვენ უკვე გვაქვს შემუშავებული **აქტი საქართველოს დამოუკიდებლობისა**, რომელიც წაკითხული იქნება ახლა.

(ნოე ჟორდანიას ნაშუადღევის 5 საათსა და 10 წუთზე კითხულობს დამოუკიდებლობის აქტს)

აქტის წაკითხვა აივანზე

(მყოფდროების დამყარების შემდეგ თავმჯდომარის წინადადებით ეროვნულ საბჭოს მდივანი ილია ზურაბიშვილი სასახლის აივანზე გადის და იქიდან უკითხავს თავმოყრილ ხალხს დამოუკიდებლობის აქტს. აივანზე აქტის კითხვის დროს საპატიო დარაჯთა რაზმი სდგას ორის ეროვნულ დროშით.

აქტის თითოეული დებულება ხალხში დიდს ენთუზიაზმს იწვევს. ვაშას ძახილი, ტაში და ოვაციები განუწყვეტელია).

რუსული თარგმანის წაკითხვა

(ამავე დროს კრების დარბაზში, თავმჯდომარის ამხანაგი გრიგოლ ვეშაპელი, თავმჯდომარის წინადადებით, კითხულობს აქტის რუსულ თარგმანს, რასაც მოჰყვება იგივე ტაში და ოვაციები).

აქტის მიღება და დამტკიცება

თავმჯდომარე: თანახმა ხართ მიიღოთ საქართველოს დამოუკიდებლობის აქტი თუ არა? გთხოვთ ასწიოთ ხელი. ვინაა წინააღმდეგი? არავინ. თავი ვინ შეიკავა? არავინ. **საქართველოს დამოუკიდებლობის აქტი ერთხმად იქმნა მიღებული** (ხანგრძლივი ტაში. ისმის ხმები: გაუმარჯოს საქართველოს! გაუმარჯოს!).

ვთხოვ საბჭოს ყველა წევრებს, რომ კრების შემდეგ მოვიდნენ აქ და აქტს ხელი მოაწერონ.

დროებით მთავრობის შემადგენლობა

თავმჯდომარე: ეხლა ნება მიბოძეთ გამოვაცხადო ჩვენის დროებით მთავრობის შემადგენლობა, რომელიც შედგენილია [ეროვნულ საბჭოს] აღმასრულებელ კომიტეტის მიერ, ფრაქციების წარმომადგენლებთან შეთანხმებით.

1. მთავრობის თავმჯდომარე და შინაგან საქმეთა მინისტრი **ნოე რამიშვილი**.
2. საგარეო საქმეთა მინისტრი **აკაკი ჩხენკელი**.
3. სამხედრო მინისტრი **გრიგოლ გიორგაძე**.
4. ფინანსთა და ვაჭრობა-მრეწველობის მინისტრი **გიორგი ჟურული**.
5. განათლების მინისტრი **გიორგი ლასხიშვილი**.
6. მიწათმოქმედებისა და შრომის მინისტრი **ნოე ხომერიკი**.
7. იუსტიციის მინისტრი **შალვა მესხიშვილი**.
8. გზათა მინისტრი **ივანე ლორთქიფანიძე**.

(ყველა ზემოთ აღნიშნულ პირთა კრება და დამსწრე საზოგადოება ტაშით და ოვაციებით ეგებება, **აკაკი ჩხენკელის** გარდა, რომელიც საზავო დელეგაციაში იმყოფება, ყველა დანარჩენი დარბაზში არიან. მინისტრები მთავრობის ადგილს იჭერენ).

მთავრობის დამტკიცება

(თავმჯდომარის შეკითხვაზე კრება ერთხმად ამტკიცებს ზემოთ დასახელებულ პირთა მთავრობათ არჩევას).

არსებულ კანონების დადასტურება

თავმჯდომარე: ახლა საჭიროა, ვიდრე ჩვენ შევუდგებით კანონების გამოცდების მუშაობას, ძალაში დარჩეს ყველა კანონი, რომელიც დღემდე არსებობს და საქართველოში მოქმედებს, სხვა-თა შორის, სეიმის დადგენილებანიც.

(კრება ერთხმად იღებს ამ წინადადებას).

ფინანსები

თავმჯდომარე: ამის გარდა, ჩვენ უნდა მივიღოთ წინადადება ფინანსების შესახებ. ვინაიდან საფინანსო საქმე მეტის მეტად რთულია, საჭიროა დროებით დარჩეს ძველი წესი ფულის ბეჭდვისა, სანამ ჩვენი საკუთარი სახელმწიფოებრივი ფულის სისტემა შემუშავდება; ე.ი. ამიერკავკასიის ფულის საერთო სისტემა იქნება, მუსულმანებთან და სომხებთან შეთანხმებით.

გიორგი გვაზავა: *(ადგილიდან)* ეგ საკითხი დღეს გადაიდოს!

თავმჯდომარე: გადადება შეუძლებელია. ფული ყოველ წამს საჭიროა და ჩვენ კი ფულის სისტემას სასწრაფოდ ვერ შევქმნით.

ამასვე თხოულობს მთავრობა.

(კრება ერთხმად იღებს თავმჯდომარის წინადადება ფინანსური საქმის შესახებ, ე.ი. დროებით დარჩეს ძველი წესი ფულის სისტემის).

სამანდატო კომისია

თავმჯდომარე: აგრეთვე საჭიროა ჩვენს შემდეგ კრებას კანონებრივი ხასიათი მივცეთ. გამოვარკვით ვინ არის წევრი და ვინ კანდიდატი. ამისთვის უნდა ავირჩიოთ სამანდატო კომისია, რომელიც შემდეგ სხდომისთვის წარმოგვიდგენს მოხსენებას. გთხოვთ დაასახელოთ *(ასახელებენ)*:

1. თევდორე კიკვაძეს.
2. რაჟდენ არსენიძეს.
3. შალვა მიქელაძეს.
4. იასონ ლორთქიფანიძეს.
5. გიზო ანჯაფარიძეს.
6. კალენიკ ქავთარაძეს.
7. გიორგი გვაზავას.

(კრება ერთხმად ამტკიცებს ამ შემადგენლობას).

თავმჯდომარე: დღევანდელი წესრიგი დასრულებულია. ამ დღეებში ჩვენი მთავრობა წარმოუდგენს საბჭოს დეკლარაციას.

მისალმებანი

თავმჯდომარე: ახლა ჩვენ უნდა გადავიდეთ კრების საგნის მეორე მხარეზე. აქ იმყოფებიან ერთა წარმომადგენლები, რომელთაც განაცხადეს სურვილი მიესალმონ საბჭოს საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადების გამო.

მაჰმადიანთა წარმომადგენლის ფატ-ალი-ხანი ხოელის სიტყვა

მაჰმადიანთა ცენტრალურ კომიტეტის სახელით მოგილოცავთ, დამოუკიდებელ საქართველოს მოქალაქენო, თქვენს დღევანდელ ბედნიერებას.

100 წელზე მეტია, რაც საქართველო იბრძოდა თვის დამოუკიდებლობისათვის და აი, დღეს აგისრულდათ ის ნატვრა, რომელიც ჩამარხული იყო ყოველ ქართველ მამულიშვილის გულში.

ამიერკავკასიის ერები ცდილობდნენ, რომ შეექმნათ ერთი მთლიანი სახელმწიფო, მაგრამ დღევანდელ პირობებში ჩვენ ეს ვერ შევძელით.

ეხლა ჩვენ ვშორდებით ერთმანეთს, რომ შემდეგში უფრო მტკიცედ შევკავშირდეთ, ჩვენი განშორება არ იქნება ხანგრძლივი. უკვე ახლოა ის დღე, როდესაც ჩვენ სახელმწიფოებრივ ცხოვრებას ერთი მიმდინარეობა მიეცემა.

ჩვენ ვგრძნობდით განშორების აუცილებლობას, მაგრამ ისიც გვწამს, რომ მალე ისევ შევკავშირდებით.

ნება მომეცით, ერთხელ კიდევ მოგილოცოთ ამიერკავკასიის ყველა მაჰმადიანის სახელით: გაუმარჯოს დამოუკიდებელ საქართველოს! (ჭაში).

ადგილობრივ პოლონელთა წარმომადგენლის სიტყვა (თარგმნილია რუსულით)

ჩვენ, პოლონეთის შვილები, მივესალმებით მეზობელ საქართველოს თავისუფალ შვილებს და ვუსურვებთ ყოველივე სიკეთეს.

გაუმარჯოს საქართველოს!

ოსების წარმომადგენლის სიტყვა

გიორგი გაგლოევი: ამხანაგებო და მოქალაქენო!

ამ ტრიბუნაზე მე განვიცდი იმავე გრძნობას, რომელსაც განიცდიდით თქვენ. ეს გასაგებიც არის. მე ვარ წარმომადგენელი არა მარტო ოსებისა, არამედ საქართველოს ეროვნულ საბჭოს წევრიც. თვით ეს ფაქტი ამტკიცებს, რომ ამ ორ ერს შორის არის ისეთი კავშირი, რომელიც აერთებთ მათ. ჩვენ გვწამს, რომ საქართველოს დემოკრატია თავის დროშას დაბლა არ დაუშვებს. საქართველოს დემოკრატიასთან ერთად ამ დროშის ქვეშ ივლის ჩვენი დემოკრატიაც,

ამ იმედებით აღჭურვილი მივესალმები ამ კრებას. იმედია, საქართველო აიცდენს იმ განსაცდელს, რომელიც მას მოელის გარეშე მტრისაგან.

ქართველ მაჰმადიანთა წარმომადგენლის სიტყვა

ჰაიდარ ბეგ აბაშიძე: ძვირფასო ძმანო! დღეს თქვენი მოძმე ქართველი მაჰმადიანები გილოცავთ საქართველოს განთავისუფლებას. გილოცავთ მრავალტანჯულ საქართველოს დამოუკიდებლობას!

ჩვენი გული ნალველით ივსება, როდესაც ვიგონებთ, რომ სამაჰმადიანო საქართველო დღეს თუ არა ხვალ ჭირშიც და ლხინში თქვენთან იქნება.

მაშ, გაუმარჯოს დღეს ამ საქართველოს, შემდეგ კი ეროვნულ-ტერიტორიულად შეკავშირებულ საქართველოს!

გერმანიის კაიზერის რწმუნებულის სიტყვა

(თარგმნა გერმანულით გერონტი ქიქოძემ)

თუმცა მე ჩემი მთავრობისაგან არ მაქვს ოფიციალური დავალება, მაგრამ მე პირადად მოგილოცავთ დამოუკიდებლობის დამყარებას და ვუსურვებ ახლად დაარსებულ სახელმწიფოს ყოველივე სიკეთეს და წარმატებას!

ამიერკავკასიის გერმანელთა წარმომადგენელი

(თარგმნა გერმანულით გერონტი ქიქოძემ)

ფრიკი ულოცავს კრებას საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადებას; გამოსთქვამს სურვილს, რომ საქართველო აღსდგეს ნანგრევებიდან, განახლდეს, როგორც ფენიქსი (ფასკუნჯი) და ბოლოს ერთ ტაძარში გამოსჭედოს თავის ბედი.

გაუმარჯოს საქართველოს რესპუბლიკას!

კრების დახურვა

თავმჯდომარე: კრების სახელით მადლობას ვუცხადებ მათ, ვინც ჩვენ მოგვილოცა და კრებას ვხურავ.

(კრება საღამოს 5 საათსა და 55 წუთზე იხურება)."

საქართველოს დამოუკიდებლობის აქტი

მრავალ საუკუნეთა განმავლობაში საქართველო არსებობდა, როგორც დამოუკიდებელი და თავისუფალი სახელმწიფო.

მეთვრამეტე საუკუნის დასასრულს, ყოველ მხრით მტრისგან შევიწროვებული საქართველო, თვისის ნებით, შეუერთდა რუსეთს იმ პირობით, რომ რუსეთი ვალდებული იყო საქართველო გარეშე მტრისაგან დაეცვა.

რუსეთის დიდის რევოლუციის მსვლელობამ რუსეთში ისეთი შინაგანი წყობილება შეჰქმნა, რომ მთელი საომარი ფრონტი სრულიად დაიშალა და რუსის ჯარმაც დაუტევა ამიერკავკასია.

დარჩნენ რა თვისის ძაღლის ამარად, საქართველომ და მასთან ერთად ამიერკავკასიამ თვით იდევს თავს საკუთარი საქმეების გაძღოლა და პატრონობა და შესაფერი ორგანოებიც შეჰქმნეს; მაგრამ, გარეშე ძალთა ზეგავლენით, ამიერკავკასიის ერთა შემაერთებული კავშირი დაირღვა და მით ამიერკავკასიის პოლიტიკური მთლიანობაც დაიშალა.

ქართველ ერის დღევანდელი მდგომარეობა აუცილებლად მოითხოვს, რომ საქართველომ საკუთარი სახელმწიფოებრივი ორგანიზაცია შეჰქმნას, მისი საშუალებით გარეშე ძალის მიერ დაპყრობისაგან თავი გადაირჩინოს და დამოუკიდებელ განვითარების მტკიცე საფუძველი ააგოს.

ამისდა თანახმად საქართველოს ეროვნული საბჭო, 1917 წლის 22 ნოემბერს არჩეული, საქართველოს ეროვნული ყრილობის მიერ, დღეს საყოველთაოდ აცხადებს:

1. ამიერიდან საქართველოს ხალხი სუვერენულ უფლებათა მატარებელია და საქართველო სრულუფლებოვანი დამოუკიდებელი სახელმწიფოა.
2. დამოუკიდებელ საქართველოს პოლიტიკური ფორმა – დემოკრატიული რესპუბლიკაა.
3. საერთაშორისო ომიანობაში საქართველო მუდმივი ნეიტრალური სახელმწიფოა.
4. საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკას ჰსურს საერთაშორისო ურთიერთობის ყველა წევრთან კეთილმეზობლური განწყობილება დაამყაროს, განსაკუთრებით-კი მოსაზღვრე სახელმწიფოებთან და ერებთან.

5. საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა თავის საზღვრებში თანასწორად უზრუნველ-
ჰყოფს ყველა მოქალაქის სამოქალაქო და პოლიტიკურ უფლებებს, განურჩევლად ეროვნე-
ბისა, სარწმუნოებისა, სოციალურ მდგომარეობისა და სქესისა.
6. საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა განვითარების თავისუფალ ასპარეზს გაუხსნის
მის ტერიტორიაზე მოსახლე ყველა ერს.
7. დამფუძნებელ კრების შეკრებამდე მთელის საქართველოს მართვადამგებობის საქმეს უძღვე-
ბა ეროვნული საბჭო, რომელიც შევსებული იქნება ეროვნულ უმცირესობათა წარმომადგენ-
ლებით, და დროებითი მთავრობა პასუხისმგებელია საბჭოს წინაშე.

1. შალვა ალექსი-მესხიშვილი
2. ნოე რამიშვილი
3. გიორგი ყურული
4. გიორგი ლასხიშვილი
5. გრიგოლ ვეშაპელი
6. ივანე ლორთქიფანიძე
7. კონია გვარჯალაძე
8. დავით ჩიქოვანი
9. ნოე ხომერიკი
10. ლეონტი ჟღენტა
11. პეტრე გელეიშვილი
12. თედორე კიკვაძე
13. დავით ვაჩნაძე
14. ტიტე მარგველაშვილი
15. მინადორა ტოროშელიძე
16. ნოე ჟორდანი
17. ვლ. გობეჩია
18. პავლე საყვარელიძე
19. ისიდორე რამიშვილი
20. სილიბისტრო ჯიბლაძე
21. ა. ჭიაბერაშვილი
22. ვლასა მგელაძე
23. გიორგი გვაზავა
24. იოსებ მაჭავარიანი
25. ალექსანდრე ახმეტელი
26. კოტე მესხი
27. რაფიელ ჩიხლაძე
28. მელიტონ რუსია
29. დავით ონიაშვილი
30. დ. ჯავახიშვილი
31. შალვა მიქელაძე
32. რაჟდენ მ. არსენიძე
33. პ. საბაშვილი
34. ჰაიდარ აბაშიძე
35. ილია გოგელია
36. ი. ა. ბარათაშვილი
37. კ. ი. ჯაფარიძე
38. მ. კლიმაშვილი
39. პავლე ინგოროყვა

40. იას. ლორთქიფანიძე
41. ვასო წულაძე
42. ექვთიმე თაყაიშვილი
43. ალ. ბ. მდივანი
44. გრიგოლ რცხილაძე
45. ქრ. რაჭველიშვილი
46. ილიკო ბადრიძე
47. ა. ქილანთაროვი
48. ბიქტორ თევზია
49. ივ. ლევ. ჩერქეზიშვილი
50. გერონტი ქიქოძე
51. (?)
52. ვასილ წერეთელი
53. რეზო გაბაშვილი
54. ალექსანდრე ასათიანი
55. სამ. ფირცხალავა
56. ლევან ასათიანი
57. ლ. უზნაძე
58. ვ. ბურჯანაძე
59. მ. ზანდუკელი
60. ნიკო ელიავა
61. აკაკი პაპავა
62. სვიმონ მაჭავარიანი
63. არ. ჯაფანაშვილი
64. იოსებ აბაკელია
65. იოსები სალაყაია
66. კონსტ. დავარიშვილი
67. კალე ქავთარაძე
68. არსენ მამულაიშვილი
69. კონსტანტინე მაყაშვილი
70. ნოე ცინცაძე
71. ალექსანდრე ლომთათიძე
72. იოსებ გობეჩია
73. გრიგოლ ნათაძე
74. ფილიპე გოგიჩაიშვილი
75. მიხეილ მაჩაბელი
76. ვიქტორ ნინიძე
77. თ. ცონსტანტ. ნიკ. აფხაზი.
78. გერასიმე მახარაძე

პასტანგ ბურული

- 79. გრიგოლ ქურდიანი
- 80. ირაკლი წერეთელი
- 81. ილიკო ფირცხალაიშვილი
- 82. ივ. გობეჩია
- 83. შალვა ქარუმიძე

- 84. გიორგი ერაძე
- 85. ვასო ცაბაძე
- 86. ნიკოლოზ ჩხეიძე
- 87. ევგენი გეგეჭკორი
- 88. გიორგი ანჯაფარიძე

26 მაისი, 1918. საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადება. თბილისი, 1919

(ტექსტის პუბლიკაცია იხ.: გურამ შარაძე, გიორგი შარაძე. ისტორიული რელიკვიების დაბრუნება. თბილისი, 2001, გვ. 20-42).

შტრიხები უნივერსიტეტის ისტორიიდან

საქართველოში განათლებას ჭეშმარიტად დიდი ტრადიცია აქვს. მარტო ის რად ღირს, რომ ამ თექვსმეტი საუკუნის წინ საბერძნეთში სიამაყით აცხადებდნენ: მე განათლება კოლხეთში მივიღეო. დიახ, კოლხეთის ანუ ფაზისის რიტორიკული სკოლა (აკადემია) განათლების მნიშვნელოვანი ცენტრი იყო, სადაც მსოფლიო სხვადასხვა ქვეყნების წარმომადგენლები სწავლობდნენ. სწორედ აქ მიუღიათ განათლება ბერძენ მოღვაწეებს ევგენიოსსა და თემისტოქოსს და ზემომოყვანილი სიტყვებიც ერთ-ერთ მათგანს ეკუთვნის¹.

სწავლა-აღზრდის საქმე განსაკუთრებით დაწინაურდა XI-XII საუკუნეებში. სკოლები ძირითადად ეკლესია-მონასტრებთან არსებობდა. არ არის შემთხვევითი, რომ ოპიზის, ოშკის, შატბერდის, ბერთას, ხანძთის და სხვა მონასტრებთან ხშირად გვხვდება შენობები, რომლებიც, ალბათ, აქვე არსებული სკოლებისათვის (სემინარიებისათვის) იყო განკუთვნილი.

XI-XII საუკუნეების საქართველოში ეკლესია-მონასტრებთან არსებული სკოლები ოფიციალური სახისა იყო, ასწავლიდნენ თეოლოგიას, ჰიმნოგრაფიას, ლიტურგიკასა და ქართულ მწიგნობრობას. ამასთან, გავრცელებული იყო კერძო (საშინაო) სწავლება სამეფო კარისა და დიდგვაროვანი ფეოდალების შვილებისათვის².

უმაღლესი განათლების ახალ ეტაპს წარმოადგენდა XII საუკუნის ათიანი წლები, როცა საქართველოში არაერთი აკადემია შეიქმნა³. „ცხოვრება მეფეთ-მეფისა დავითისი“ მეტად საინტერესოდ გადმოგვცემს, რომ დავით IV აღმაშენებელმა (1089-1125 წწ.) 1106 წელს

„მოიგონა აღშენება მონასტრისა“ და „ადგილსა ყოვლად შუენიერისა და ყოვლითურთ უნაკლოსა ააგო ტაძარი – „ვითარცა მეორე ცაი გარდაართხა ტაძარი ყოვლად წმიდისა და უფროსად კურთხეულისა დედისა ღმრთისა“. იგი იყო „აღმატებული ყოველთა წინანდელთა ქმნულთა“, განთქმული თავისი „სივრცითა და ნივთთა სიკეთითა და სიმრავლითა, და მოქნულობისა შეუსწორებლობითა“. ეს იყო გელათი, სადაც დაფუძნდა საყოველთაოდ ცნობილი და იმდროინდელ წინა აზიაში აღიარებული გელათის აკადემია (უნივერსიტეტი). დავით აღმაშენებლის ისტორიკოსი გელათს უწოდებს „ყოვლისა აღმოსავლეთისა მეორედ იერუსალიმად, სასწავლოდ ყოვლისა კეთილისად. მოძღურად სწავლულებისად, სხუად ათინად, ფრიად უაღრესს მისსა საღმრთოთა შინა წესთა...“⁴

საქართველოს მეფემ შემოიკრიბა იმდროინდელი ცნობილი მეცნიერები, რომელთაც მაღალ განათლებასთან ერთად ახასიათებდათ „სინმინდე, სიკეთე, სისრულე, სულიერითა და ხორციელითა სათნოებითა აღსავსეობა“. აქ დავითს მოუწვევია იოანე პეტრიწი, რომელიც

1 სვიმონ გამსახურდია. სწავლა-განათლება ძველ საქართველოში. თბილისი, 1975, გვ. 14-15.

2 ლევან მენაბდე. ძველი ქართული მწერლობის კერები. ტ. I. ნაკ. II. თბილისი, 1962, გვ. 532.

3 როინ მეტრეველი. გელათი. თბილისი, 2006, გვ. 7.

4 ცხოვრება მეფეთ-მეფისა დავითისი. ქართლის ცხოვრება. თბილისი, 2008, გვ. 313-314.

ფართო მასშტაბის მეცნიერულ-ფილოსოფიურ მოღვაწეობას ეწეოდა. აქვე ვხედავთ ქართველ სასულიერო მოღვაწეს, ფილოსოფოსს, მწერალსა და ჰიმნოგრაფს არსენ იყალთოელს: მასთან ერთად შავი მთიდან საქართველოში სამოღვაწეოდ ჩამოსულან თეოფილე ხუცესმონაზონი და იოანე ტარიჭისძე.

გელათის აკადემიაში, იმდროინდელი ბიზანტიური უმაღლესი სკოლების მსგავსად, ისწავლებოდა მეცნიერების შვიდი ძირითადი დარგი: გრამატიკა, ფილოსოფია, რიტორიკა, არითმეტიკა, გეომეტრია, მუსიკა და ასტრონომია⁵.

ქვეყნის ისტორიული სირთულეებისა და ძნელბედობის გამო იყო პერიოდები, როცა სხვა პრობლემებთან ერთად განათლება და კულტურაც მნიშვნელოვან კრიზისს განიცდიდა. XVIII საუკუნეში ხალხმა ერთგვარად სული მოითქვა – ვახტანგ VI-მ განათლებისა და კულტურისათვის მოიცალა. 1712 წელს „ვეფხისტყაოსანი“ გამოიცა და სწავლულ კაცთა კომისიამ ბევრი სასიკეთო საქმე გააკეთა⁶.

თავისი დიდი ოცნება – უნივერსიტეტის დაარსება ქართველმა ხალხმა XX საუკუნემდე მოიტანა. ჯერ კიდევ XIX – საუკუნის 50-60 – იანი წლებიდან იბრძოდნენ ეროვნულ გამათავისუფლებელი მოძრაობის თავკაცები უნივერსიტეტის დაფუძნებისათვის, მაგრამ ვერ ახერხებდნენ რუსეთის ხელისუფლების წინააღმდეგობის გამო.

ქართული უნივერსიტეტის დაარსების საკითხი მთელი სიგრძე-სიგანით დაისვა XX საუკუნის დასაწყისში; ამ საქმის თაოსანი ივანე ჯავახიშვილი იყო. მას გვერდში ედგნენ: ექვთიმე თაყაიშვილი, იოსებ ყიფშიძე, აკაკი შანიძე, შალვა ნუცუბიძე. უნივერსიტეტის დაარსებამდე მონაწილეობას იღებდა საქართველოს საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოების (დააარსა ექვთიმე თაყაიშვილმა 1907 წელს) მესვეურები⁷. დიდი მუშაობა ჩატარდა მთელი საქართველოს მასშტაბით. 1917 წლის 26 ნოემბერს გადაწყდა დაარსებულიყო ერთი

სიბრძნისმეტყველების ფაკულტეტი. სამი განყოფილებით: ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა (ფილოსოფია, ისტორია, ლიტერატურა, ენათმეცნიერება, სოციალური მეცნიერებანი, პედაგოგიკა, სამათემატიკო და საბუნებისმეტყველო. დეკემბრის დამლევს პრესაში გამოქვეყნდა განცხადება უნივერსიტეტში სტუდენტთა მიღების თაობაზე. 1918 წლის 13 იანვარს შედგა პროფესორთა კოლეგიის პირველი ოფიციალური სხდომა. ესწრებოდნენ: ივ. ჯავახიშვილი, პ. მელიქიშვილი, ა. შანიძე, ფ. გოგიჩაიშვილი, ე. თაყაიშვილი, შ. ნუცუბიძე, ი. ყიფშიძე. თავმჯდომარეობდა პ. მელიქიშვილი, მდივანი იყო ა. შანიძე. აირჩიეს გამგეობა. ივ. ჯავახიშვილის წინადადებით რექტორად აირჩიეს პეტრე მელიქიშვილი⁸.

* * *

გადაწყდა – უნივერსიტეტი გაიხსნას 1918 წლის 26 იანვარს. 26 იანვარი საქართველოს ნიკოფსიიდან დარუბანდამდე გამვრცობის, აფხაზთა და ქართველთა, რანთა, კახთა და სომეხთა, შირვანშა და შაჰანშა მეფის წმიდა დავით აღმაშენებლის მოსახსენებელი დღეა. ქართველმა მამულიშვილებმა უნივერსიტეტის მფარველ წმინდანად დავით აღმაშენებელი აღიარეს. დავითის ეპოქა იდეალი იყო ქართველთათვის. როგორც ზემოთაც აღინიშნა, დავით აღმაშენებლის მემკვიდრე გელათის აშენებასა და აკადემიის დაარსებას „სხვა ათინასა“ და „ახალ იერუსალიმს“ ადარებს. ათენი სწავლა-აღზრდისა და განათლება-სიბრძნის ცენტრი იყო, იერუსალიმი – რწმენისა. გელათმა ეს ორი მძლავრი ფენომენი შეისისხლხორცა და მაღალი განათლებისა და ღრმა რწმენის ერთიანობის სიმბოლოდ იქცა⁹. ამიტომ, არ იყო შემთხვევითი, რომ თბილისის უნივერსიტეტის გახსნა, ივანე ჯავახიშვილის წინადადებით, სწორედ 26 იანვარს გადაწყდა. ამით ხაზი გაესვა იმ გარემოებას, რომ თბილისის უნივერსიტეტი საქართველოს მრავალსაუკუნოვანი განათლებისა და კულტურის დიდ ტრადიციებზე შეიქმნა – IV

5 შალვა ნუცუბიძე. ქართული ფილოსოფიის ისტორია. ტ. I. გვ. 433.

6 საქართველოს ისტორიის ნარკვევები. ტ. IV. თბილისი, 1973, გვ. 498-502.

7 როინ მეტრეველი. საქართველოს საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოება. თბილისი, 1982.

8 როინ მეტრეველი. ტაძარი. თბილისი, 1993, გვ. 18-44.

9 შ. ხიდაშელი. იოანე პეტრინი. თბილისი, 1956.

საუკუნეში არსებული ფაზისის რიტორიკული სკოლისა და XII საუკუნის გელათისა და იყალ-თოს აკადემიების მემკვიდრე გახდა.

უნივერსიტეტის გახსნასთან დაკავშირებული ყველა საორგანიზაციო საკითხი ივანე ჯავახიშვილმა მოაგვარა. რაოდენ ნიშანდობლივია მოსე ჯანაშვილის სიტყვები: „ივ. ჯავახიშვილმა იკისრა ყველაზე დიდი ტვირთი – გუთნისდებობა თვით ქართული მძიმე ღრმად მხვნილი გუთნისა... ჯავახიშვილის მხნეობამ ყოველივე დაბრკოლება დასძლია და ახალი ლამპარი აგვინთო, ქართული გიმნაზიის შენობა გვიქცია ეროვნული დიდების ტაძრად, მისი პირველი უნივერსიტეტის სავანედ“.

დადგა 26 იანვარი 1918 წლისა... ამ დღეს წყნეთის ქუჩაზე N40-ში მდებარე გიმნაზიის შენობაში გაიხსნა პირველი ქართული უმაღლესი სასწავლებელი – ქართული უნივერსიტეტი... მისასალმებელი სიტყვა წარმოთქვა უნივერსიტეტის საზოგადოების თავმჯდომარემ აკაკი ჩხენკელმა. აღფრთოვანებული სიტყვით გამოვიდა უნივერსიტეტის რექტორი პეტრე მელიქიშვილი. მან ხაზი გაუსვა იმ ამოცანებს, რომლებიც უნივერსიტეტის წინაშე იდგა: „ვაფუძნებთ ქართულ უნივერსიტეტს იმისათვის, რომ საშუალება მივცეთ ჩვენ ხალხს მშობლიურ ენაზე გაეცნოს და აითვისოს მეცნიერული ჭეშმარიტების საწყისები და აგრეთვე საშუალება მივცეთ ჩვენს მეცნიერულ ძალებს შეისწავლონ ჩვენი სამშობლო – საქართველო და კავკასია“.

შემდეგ ი. ყიფშიძემ წაიკითხა მოხსენება ქართული უნივერსიტეტის დაარსების შესახებ. ახლადდაარსებულ ქართულ უნივერსიტეტს მიესალმნენ სხვადასხვა (რუსეთი, სომხეთი, აზერბაიჯანი, პოლონეთი და სხვ.) კულტურულ-საგანმანათლებლო დაწესებულებების წარმომადგენლები. მოვიდა ბევრი მისალოცი დეპუტა. სრულიად საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქმა კირიონ III-მ ამ დღეს საგანგებო პარაკლისი გადაიხადა.

ზეიმის დასასრულს გათვალისწინებული იყო ივანე ჯავახიშვილის ლექცია, მაგრამ ხალხის სიმრავლის გამო ეს ვერ მოხერხდა... პირველი ლექცია „ადამიანის პიროვნება და მისი მნიშვნელობა ძველ ქართულ საისტორიო-საფილოსოფიო მწერლობაში“ ივანე ჯავახიშვილმა

წაიკითხა 1918 წლის 30 იანვარს. ასე დაიწყო ქართული უნივერსიტეტის მაჯისცემა...

გახსნისას უნივერსიტეტში 369 სტუდენტი იყო, 89 თავისუფალი მსმენელი. მას 7 პროფესორი, 5 პროფესორის მოადგილე, 2 მეცნიერ ხელმძღვანელი და 3 ლექტორი ჰყავდა. აი, როგორ გამოიყურებოდა ქართული უნივერსიტეტის პროფესორთა კოლეგიუმი 1918 წლის პირველ სემესტრში:

რექტორი – დამსახურებული პროფესორი პეტრე მელიქიშვილი (ქიმიის დოქტორი), სიბრძნისმეტყველების ფაკულტეტის დეკანი – პროფესორი ივანე ჯავახიშვილი (ქართული ფილოლოგიის მაგისტრი პეტერბურგის უნივერსიტეტისა); სიბრძნისმეტყველების ფაკულტეტის მდივანი – პროფესორი იოსებ ყიფშიძე (ქართული ფილოლოგიის მაგისტრი პეტერბურგის უნივერსიტეტისა); პროფესორი ანდრია ბენაშვილი (გეოდეზია), პროფესორი კორნელი კეკელიძე (საეკლესიო ისტორია, ღვთისმეტყველების მაგისტრი), პროფესორი დიმიტრი უზნაძე (ფსიქოლოგია), პროფესორი ფილიპე გოგიჩაიშვილი (პოლიტიკური ეკონომიკა), პროფესორის მოადგილე ანდრია რაზმაძე (უმაღლესი მათემატიკა), პროფესორის მოადგილე სვიმონ ავალიანი (ისტორია), პროფესორის მოადგილე შალვა ნუცუბიძე (ფილოსოფია), პროფესორის მოადგილე გიორგი ახვლედიანი (ენათმეცნიერება), მეცნიერ ხელმძღვანელი ექვთიმე თაყაიშვილი (სიძველეთმცოდნეობა), მეცნიერ ხელმძღვანელი იუსტინე აბულაძე (სპარსული ენა), ლექტორი ელენე ორბელიანი (ფრანგული ენა), ლექტორი არტურ ლაისტი (გერმანული ენა), ლექტორი ილია ყიფშიძე (გერმანული ენა), ლექტორი ვანდა ლამბაშიძისა (ინგლისური ენა).

1918 წლის გაზაფხულზე მძიმე სამხედრო-პოლიტიკური ვითარება შეიქმნა. თბილისს ოსმალთა შემოსევის საფრთხე შეექმნა. აპრილში ოსმალებმა ბათუმი დაიკავეს. ნიშანდობლივია უნივერსიტეტის პროფესორის სიმტკიცე. მათ მიიღეს დადგენილება, არ დაეხურათ უნივერსიტეტი და გაეგრძელებინათ ლექციების კითხვა. იმ სტუდენტებს, რომლებიც ომში წავიდნენ, გამოტოვებული ლექციები განმეორებით უნდა წაჰკითხვოდნენ. მეცნიერებმა გადაწყვიტეს, საშრომების შემთხვევაშიც უნივერსიტეტის შენო-

ბაში დარჩენილიყვნენ და მის დაცვაში მიეღოთ მონაწილეობა. ეს დადგენილება 9 მეცნიერმა მიიღო. აი ისინიც: პეტრე მელიქიშვილი, ივანე ჯავახიშვილი, ექვთიმე თაყაიშვილი, კორნელი კეკელიძე, აკაკი შანიძე, შალვა ნუცუბიძე, გიორგი ახვლედიანი, ფილიპე გოგიჩაიშვილი და იოსებ ყიფშიძე.

თბილისის ქართული უნივერსიტეტის გერბი ივანე ჯავახიშვილისა და ექვთიმე თაყაიშვილის წინადადებით შექმნა მხატვარმა დიმიტრი შევარდნაძემ. მან ძალზედ მოქნილად, ხატოვნად წარმოსახა მასაზრდოებელი დედის – ალმა მატერის ხორცშესხმული სიმბოლიკა – შველი, რომელიც ძუძუს აწოვებს ნუკრს. 1918 წლის 5 თებერვალს პროფესორთა საბჭომ მოიწონა გერბის ნიმუში და მიიღო იგი. დიახ, თბილისის უნივერსიტეტი სწორედ რომ მასაზრდოებელი დედაა – ალმა მატერია. იგი იუბილარია – ასი წლისა შესრულდა.

უნივერსიტეტი თანდათან იზრდებოდა.

1918 წლის ოქტომბერში გაიხსნა სამათემ-
ატიკო-საბუნებისმეტყველო ფაკულტეტი;

1921 წლის სექტემბერში – აგრონომიული
ფაკულტეტი;

1922 წლის 16 იანვარს – პოლიტექნიკური
ფაკულტეტი;

1922 წლის ოქტომბერში – სოციალ-
ურ-ეკონომიკური ფაკულტეტი;

1918 წლის 3 სექტემბერს ეროვნულმა
საბჭომ უნივერსიტეტი სახელმწიფო უნივერსი-
ტეტად გამოაცხადა.

1919 წლის 24 დეკემბერს ივანე ჯავახიშვი-
ლი არჩეულ იქნა რექტორად. ამ თანამდებობა-
ზე იგი 1926 წლის ივნისამდე მუშაობდა.

1920 წლის 9 მაისს პროფესორთა საბჭომ
პირველად ჩაატარა დისერტაციის დაცვა – დო-
ქტორის ხარისხი მიენიჭა აკაკი შანიძეს.

1923 წელს დაარსდა უნივერსიტეტის სტამ-
ბა, 1933 წელს – გამომცემლობა.

1926 წლის 22 ივნისს ივანე ჯავახიშვი-
ლი რექტორობიდან გაათავისუფლეს. დაიწყო
უნივერსიტეტის ე.წ. რეორგანიზაცია, რაც მის
ფაქტობრივ დაშლა-დაქუცმაცებაში გამოიხატა.
1933 წლის იანვარში უნივერსიტეტმა ხელახ-
ლა მიიღო სასწავლო და სამეცნიერო დანესე-
ბულების სახე.

ივანე ჯავახიშვილის შემდეგ, დანიშნული
რექტორებიდან, სამწუხაროდ, ზოგმა ვერ გა-
მოიჩინა თავი და ივანე ჯავახიშვილის ლაფში
ამოსვრაც კი მოიწადინა. ნუ გავკიცხავთ მათ
და ყოველივე იმ დროის პროდუქტად ჩავთ-
ვალოთ. ერთი რამ კი აღსანიშნავია – ივანე
ჯავახიშვილის შემდეგ დანიშნული 6 რექტორი
(თედო ლლონტი, მაღაქია ტოროშელიძე, ივანე
ვაშაყმაძე, ალექსანდრე ერქომაიშვილი, ლევან
აღნიაშვილი, კარლო ორაგველიძე), რომლებიც
ერთგულად ემსახურებოდნენ არსებულ რეჟიმს,
ამავე რეჟიმმა დასაჯა – ექვსივე დახვრიტეს.

საბედნიეროდ, უნივერსიტეტის რექტორე-
ბად სხვადასხვა დროს მოღვაწეობდნენ ალექ-
სანდრე ჯანელიძე და ნიკო კეცხოველი, ილია
ვეკუა და ვიქტორ კუპრაძე, გიორგი ძონენიძე
და ევგენი ხარაძე, დავით ჩხიკვიშვილი და ვაჟა
ოკუჯავა, ნოდარ ამალლობელი და ოთარ ჯა-
ფარიძე. თითოეულმა მათგანმა შეძლებისდაგ-
ვარად თავისი ძალა და ღონე ჩადო საუნივერ-
სიტეტო საქმიანობაში.

უნივერსიტეტის სასახელოდ უნდა ითქვას,
რომ ქვეყნის განვითარების ყველა ეტაპზე იგი
ღირსებით ასრულებდა მასზე დაკისრებულ ამო-
ცანას. აქ დაფუძნდა და შემდგომ განვითარდა
ქართული მეცნიერული სკოლები: მათემატიკის,
ფსიქოლოგიის, ფიზიოლოგიის, ორიენტალ-
ისტიკის, ფიზიკის, რომლებმაც მსოფლიოში
გაითქვეს სახელი. უნივერსიტეტის პროფესურ-
ამ შექმნა საქართველოს მეცნიერებათა აკა-
დემია (1941 წ.).

XXI საუკუნის დასაწყისმა მწვავე არჩევ-
ანის წინაშე დააყენა საზოგადოება. პროცესები,
რომლებიც ამჟამად ქვეყანაში მიმდინარეობს,
კვლავ სვამს კითხვას – ვინ ვართ ჩვენ? საით
მივდივართ? აქ მხოლოდ ცივი გონებით შეიძლე-
ბა გადაწყვეტილების მიღება. ამოცანა ერთია:
საქართველოს ყოველი მოქალაქის მიზანი უნდა
იყოს საყოველთაო სამამულო მშვიდობა. ადა-
მიანებმა თვითონ უნდა მოახერხონ გარდაქმნა.
რადიკალურად შესაცვლელია არსებული სტე-
რეოტიპები. აუცილებელია საზოგადოებრივი
თანხმობის მიღწევა. თითოეულ ადამიანში ჯერ
კიდევ არსებული სიძულვილისა და ნგრევის ინ-
სტინქტი უნდა გარდაიქმნას შენებისა და სიყ-
ვარულის უნარად. უფალი ბრძანებს: „ითხო-

ვდით და მოგეცეს თქვენ; ეძიებდით და ჰპოვოთ; ირეკდით და განგელოს თქვენ; რამეთუ ყოველი, რომელი ითხოვდეს, მოიღოს და რომელი ეძიებდეს, პოვოს, და რომელი ირეკნდეს, განელოს“. (მათე, 7, 7-8). შევისმინოთ „სახარების“ შეგონება-ლაღადისი. დღეს ჩვენ უნდა გავიმეოროთ მრავალგზის უკვე ნათქვამი – ჩვენს ქვეყანას სირთულეებიდან გამოიყვანს და გადარჩენს ახალგაზრდა თაობის აღზრდა-განათლება. ერის განათლება, საზოგადოების გადარჩენისა და შემდგომი წინსვლის რეალური გზაა.

საგანგებოდ უნდა აღინიშნოს, რომ გასული საუკუნის 90-იან წლებში უმაღლესი განათლების, მეცნიერებისა და კულტურის განვითარების საქმეში, სამეცნიერო კადრების მომზადებისა და ქვეყნის საზოგადოებრივ ცხოვრებაში შეტანილი დიდმნიშვნელოვანი წვლილისთვის ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტს, ერთადერთს საქართველოში, განსაკუთრებული სტატუსი მიენიჭა. XX საუკუნის მიწურულს (საერთოდ ოთხმოცდაათიან წლებში), საქართველოში განვითარებულმა საზოგადოებისა და ეკონომიკის ცვლილებების გლობალურმა ხასიათმა აუცილებელი გახადა უნივერსიტეტის მართვისა და სწავლების ორგანიზაციის ეფექტური მეთოდების დამუშავება, საბაზრო ეკონომიკის შესაბამისი მენეჯმენტისა და მარკეტინგის ფართო და საფუძვლიანი გამოყენება. ახალ სოციალურ-ეკონომიკურ პირობებში უცვლელი დარჩა უნივერსიტეტების, საზოგადოდ, და მეტადრე თბილისის უნივერსიტეტის მისია: განათლების, მეცნიერებისა და კულტურის განვითარების უზრუნველყოფა.

უნივერსიტეტის წინაშე გამოიკვეთა ორი ძირითადი ამოცანა: პირველი – სასწავლო პროცესების მოდერნიზაცია მსოფლიო სტანდარტების შესაბამისად, და მეორე – არსებული ინტელექტუალური პოტენციალის, ასევე მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის გადარჩენა-შენარჩუნება და განვითარება. პირველი ამოცანის გადასაწყვეტად უნივერსიტეტი საქმიანობას ჯერ კიდევ 1992 წელს შეუდგა, ხოლო 1994 წელს შემუშავდა საუნივერსიტეტო განათლების რე-

ფორმის კონცეფცია, რომლის თანამიმდევრული განხორციელება იმთავითვე დაიწყო. ამ კონცეფციის შესაბამისად ჩატარდა კოლოსალური სამუშაო ორეტაპიანი სწავლების სტრუქტურისა და შინაარსის განსასაზღვრავად, მისი სასწავლო ლიტერატურით დისციპლინათა პროგრამებით, ლექციათა კურსებით, სახელმძღვანელოებითა და დამხმარე სახელმძღვანელოებით უზრუნველსაყოფად¹⁰.

2004 წლისათვის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი ქვეყნის უმთავრესი და უპირველესი სასწავლო-სამეცნიერო კომპლექსი იყო. იგი აერთიანებდა მეთაურ უნივერსიტეტს 22 ფაკულტეტით, 8 ფილიალს საქართველოს სხვადასხვა რეგიონში (სოხუმის, სიღნაღის, ზუგდიდის, მესხეთის, ჯავახეთის, ქვემო ქართლის, ფოთის), ორ სამეცნიერო-კვლევით და ერთ სასწავლო-სამეცნიერო ინსტიტუტს, კავკასიის ბიზნეს სკოლას, 81 სამეცნიერო კვლევით-ლაბორატორიასა და ცენტრს, სასწავლო ცენტრებსა და ბაზებს, სამ საუნივერსიტეტო სკოლას, ლიცეუმს, კოლეჯს, სამედიცინო სასწავლებელს, სამეცნიერო ბიბლიოთეკას, გამომცემლობასა და სტამბას. მეთაურ უნივერსიტეტსა და მის ფილიალებში სტუდენტთა რაოდენობა 30 000-ს აჭარბებდა. სახელდობრ თბილისის უნივერსიტეტში 18 985 სტუდენტი სწავლობდა, ფილიალებში – 11 498, კავკასიის ბიზნეს სკოლაში – 457, საუნივერსიტეტო სკოლებში, კოლეჯებსა და ლიცეუმში – 3 539 მოსწავლე ლეზულობდა განათლებას, მოსამზადებელ ცენტრსა და სპეციალიზებულ მოსამზადებელ განყოფილებაზე 1 400 აბიტურიენტი ემზადებოდა საუნივერსიტეტო განათლების მისაღებად. ახალგაზრდობის აღზრდის საქმეს, მაღალკვალიფიციური კადრების მომზადებას იმავე პერიოდში ემსახურებოდა 2 530 პროფესორ-მასწავლებელი, მათგან – საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის 42 აკადემიკოსი და წევრ-კორესპონდენტი, 279 პროფესორი ან დოქტორი, 876 დოცენტი ან მეცნიერებათა კანდიდატი, 1375 სამეცნიერო ხარისხის არმქონე პედაგოგი. ასპირანტურის 123 სპეციალობაში მეცნიერულ წვრთნას გადიოდა 728 ახალგაზრდა. იმავე 2004 წლისათვის

¹⁰ როინ მეტრეველი. უნივერსიტეტი დღეს. თბილისი, 2003, გვ. 6-7.

ბაკალავრების მომზადება 112 სპეციალობით, მაგისტრებისა კი 183 სპეციალობით ხდებოდა. უნივერსიტეტის წიაღში დაბრუნდა სამედიცინო განათლება, ჩამოყალიბდა სამეცნიერო დაწესებულებების ასამბლეა. აქ შემავალი სასწავლო ბაზები გამოირჩეოდნენ მძლავრი მატერიალურ-ტექნიკური აღჭურვილობით და მაღალი სამეცნიერო-ინტელექტუალური პოტენციალით. ნიშანდობლივია, რომ იურისტებისა და ექიმების მომზადება ერთ ეტაპად ხდებოდა (შესაბამისად 5 და 6 წლის მანძილზე).

აქტიურად წარიმართა სწავლების სისტემების დახვეწა და მეთოდების გაუმჯობესება. ამიტომ იყო, რომ ლისაბონში (11. IV. 1997 წ.) ევროპული რეგიონის ქვეყნების უმეტესობამ, მათ შორის საქართველომ, აშშ-მ და კანადამ ხელი მოაწერეს „ევროპის რეგიონში უმაღლეს განათლებასთან დაკავშირებული კვალიფიკაციის ცნობის კონვენცია“. ცივილიზებული ქვეყნების მიერ გადაიდგა მნიშვნელოვანი ნაბიჯი უმაღლესი განათლებისათვის ღია ევროპული სივრცის შექმნის გზით. „სორბონის დეკლარაცია“ (25.V.1998 წ.) აცხადებს, რომ „ევროპა არის არამარტო საერთო ვალუტა და ეკონომიკა, არამედ, აგრეთვე, საერთო ცოდნა“. შემდგომში ბოლონის დეკლარაციამ (19. VI. 1999 წ.) მხარი დაუჭირა სორბონის დეკლარაციას ევროპული სივრცის კონსოლიდაციის მხრივ, კულტურულ, რელიგიურ, მძიმე სოციალურ და საგანმანათლებლო ტრადიციების განსხვავებათა გათვალისწინებით, რომლებიც არსებობს ევროკავშირის წევრ ქვეყნებს შორის. მსოფლიო გლობალიზაციასა და განათლების საერთო სისტემის ფორმირებას მიეძღვნა ევროპის უნივერსიტეტთა ასოციაციის ასამბლეა სალამანკაში (29.III.2001 წ.). ასე რომ, ამ კონვენციისა და დეკლარაციების საფუძველზე უმაღლესი განათლების სფეროში მნიშვნელოვანი ამოცანა დაისახა – ჩვენი კურსდამთავრებულები დაეუფლებოდნენ ისეთ თეორიულ ცოდნასა და პრაქტიკულ უნარ-ჩვევებს, რომელიც მათ კონკურენტუნარიანობას შესძენდა მსოფლიო ინტელექტუალურ ბაზარზე.

უმაღლესი განათლების სფეროში რეორგანიზაციის პრინციპების განხორციელება ქვეყნებს შორის კულტურული და სამეცნიერო

კონტაქტების არსებითი გაფართოების საფუძველია. უმაღლესი განათლების პრინციპების მაქსიმალურად დაახლოება სხვადასხვა ქვეყანაში წინაპირობაა იმისა, რომ მოხდეს სტუდენტების, პროფესორ-მასწავლებლების, სამეცნიერო კადრების ფართო ურთიერთგაცვლა. ამის გარეშე წარმოუდგენელია მაღალი კვალიფიკაციის მქონე სპეციალისტების მომზადება, მეცნიერების განვითარების დონის განუზრელი ზრდა და ამ ფონზე ჩვენი ქვეყნის პერსპექტიული განვითარება. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტს არასოდეს უღალატია ეროვნული პრინციპებისათვის და ბოლომდე შეინარჩუნა ღირსეული როლი ქვეყნის ინტელექტუალური განვითარებისა და ქართველი ერის მსოფლიო ცივილიზაციასთან დაახლოების გზაზე. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესურას მჭიდრო კონტაქტები ჰქონდა და აქვს მსოფლიოში აღიარებული უნივერსიტეტების მეცნიერებთან, რითაც შენარჩუნებულია მეცნიერული სიახლეების და ინფორმაციის ურთიერთგაცვლა, შესაბამისად განუწყვეტილად ხდებოდა და ხდება სასწავლო გეგმებისა და პროგრამების მოდერნიზაცია, მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის შევსება და განახლება. უნივერსიტეტში სამეცნიერო მუშაობას ყოველთვის ენიჭებოდა განმსაზღვრელი ფუნქცია და მნიშვნელობა. ახალი XXI საუკუნე მეცნიერებისა და განათლების პრიორიტეტის ნიშნით ხასიათდება.

ჩვენი მეცნიერების სასახელოდ უნდა ითქვას, რომ ისინი სამეცნიერო მუშაობის პარალელურად უდიდესი ძალისხმევით მონაწილეობდნენ სასწავლო პროცესში, რაც პრაქტიკულად განსაზღვრავს საუნივერსიტეტო განათლების მაღალი დონის შენარჩუნებას. ესაა ერთ-ერთი პარამეტრი, რომლითაც ჩვენი უნივერსიტეტი მონიშნავთა რიგებში იყო. წლების განმავლობაში რიგ საერთაშორისო პროგრამებში მონაწილეობამ თავისი ნაყოფი გამოიღო – უნივერსიტეტმა მიიღო რეალური დახმარება სამეცნიერო-კვლევითი ხელსაწყო-აპარატურის სახით. ამის შედეგად შეიქმნა რამდენიმე მძლავრი ექსპერიმენტული ბაზა, რომლებშიც ტარდებოდა გამოკვლევები მსოფლიო სტანდარტების დონეზე. ეკონომიკური პროფილის ფაკულტეტების მუშაობასა და ეკონომიკურ

რეფორმაში ეკონომისტ პროფესორ-მასწავლებელთა აქტიურ ჩართვაში მნიშვნელოვან როლს ასრულებდა თბილისის უნივერსიტეტის ეკონომიკური განათლებისა და სამეცნიერო მუშაობის საკოორდინაციო საბჭო. მას აქტიური საქმიანი ურთიერთობები ჰქონდა ქვეყნის ეკონომიკური პროფილის სამინისტროებთან, უწყებებთან და სამეცნიერო-კვლევით ინსტიტუტებთან. ამაზე მიუთითებს ისიც, რომ საბჭოს მუშაობაში უნივერსიტეტებთან ერთად სისტემატურად მონაწილეობენ ფინანსთა, ეკონომიკის, ეროვნული ბანკის, სახელმწიფო კანცელარიის, კონტროლის პალატისა და სხვა უწყებების პასუხისმგებელი მუშაკები, აგრეთვე მასმედიის წარმომადგენლები.

მეტად საგულისხმო ფაქტად უნდა მივიჩნიოთ ის, რომ თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობამ გააგრძელა ინტენსიური მუშაობა და არამარტო შეინარჩუნა არამედ გადააჭარბა კიდეც 90-იანი წლების წინა პერიოდს. მაგალითად, 2002 წელს უნივერსიტეტმა დაბეჭდა 263 დასახელების ნაშრომი 2 104 ნაბეჭდი თაბახის ოდენობით, 300-ზე მეტი სასწავლო პროგრამა. მოხდა სახელმძღვანელოების დახვეწა და გამოცემა. წარმატებით განხორციელდა საუნივერსიტეტო პროგრამა – „სახელმძღვანელოები სტუდენტებისათვის“. მარტო 2003 წელს გამოიცა 152 დასახელების სასწავლო და სასწავლო-მეთოდური ხასიათის წიგნი და ბროშურა. დაიბეჭდა 75 მონოგრაფია, უამრავი საცნობარო ლიტერატურა, წელიწდეულები, სამეცნიერო შრომათა კრებულები. უნივერსიტეტის მიერ დასტამბულმა ბევრმა წიგნმა საყოველთაო აღიარება მოიპოვა, მათ შორის თავისი უნიკალური შინაარსით, დიზაინით და პოლიგრაფიული შესრულებით – „ივანე ჯავახიშვილის ენციკლოპედიურმა ლექსიკონმა“.

დიდი ტრადიციების მქონე უნივერსიტეტის სამეცნიერო ბიბლიოთეკის დანაყოფები საბიბლიოთეკო დარგის ელიტას წარმომადგენდნენ არამარტო საქართველოში, მთელ სამხრეთ კავკასიაშიც. უნივერსიტეტის ბიბლიოთეკა საქართველოს უმაღლესი და საშუალო სპეციალური სასწავლებლების მეთოდურ ცენტრად ითვლებოდა. შემუშავდა სტრატეგიული გეგმა, რომლის ხორცშესხმამაც ფართო ინტეგრაციის პირობე-

ბი შექმნა, ძირეული გარდაქმნა დაკავშირებული იყო ინტერნეტთან. მსოფლიო საბიბლიოთეკო ქსელში ჩართვამ უზრუნველყო თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ბიბლიოთეკის გაფართოება და მასობრივი სარგებლობა.

უკანასკნელ პერიოდში მომხდარმა კარდინალურმა ცვლილებებმა, ეროვნული სუვერენიტეტის აღდგენამ, საბაზრო ეკონომიკის პრინციპებზე გადასვლამ და დემოკრატიული ინსტიტუტების მშენებლობამ თვისობრივად შეცვალა თბილისის უნივერსიტეტის საგარეო ურთიერთობების კონცეფცია და ახალი მიზნები და ამოცანები დასახა მის წინაშე. განისაზღვრა ახალი პრიორიტეტები, რაც უპირველეს ყოვლისა, გულისხმობდა სტუდენტების გაცვლას, პროფესორ-მასწავლებლებისა და ახალგაზრდა მეცნიერთა სტაჟირებასა და ერთობლივ თემატიკაზე მუშაობას. ამასთანავე, განსაკუთრებული ყურადღება დაეთმო საერთაშორისო და რეგიონულ კონსორციუმებში გაერთიანებას და ამ კონსორციუმების ფარგლებში სამეცნიერო და სასწავლო-მეთოდოლოგიურ პრობლემატიკაზე ერთობლივ მუშაობას. გლობალიზაციის თანამედროვე ეტაპზე უნივერსიტეტი დროულად ჩაება ერთიანი საკრედიტო სისტემის შემუშავებასა და სააკრედიტაციო საქმიანობაში. სწორედ ამ საკითხებს განიხილავდა 2002 წლის გაზაფხულზე დანიაში და ამავე წლის ოქტომბერში შვეიცარიაში გამართული ევროპის უნივერსიტეტების ასოციაციის კონგრესები. თბილისის უნივერსიტეტი აქტიურად თანამშრომლობდა ამ ორგანიზაციებთან და მონაწილეობდა იმ ღონისძიებებში, რომლებმაც კიდეც ერთხელ დაადასტურა ევროპისა და, ზოგადად, მსოფლიო უნივერსიტეტების ეტაპობრივი ინტეგრაციის აუცილებლობა.

თბილისის უნივერსიტეტმა 1994 წლიდან, უმაღლესი განათლების კონცეფციის მიღებისთანავე, გადადგა პირველი ნაბიჯები რეფორმების გზაზე. საკმაოდ ბევრიც გაკეთდა, რაც დაადასტურა 2002 წლის შემოდგომაზე თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში ჩამოსულმა ექსპერტების ჯგუფმა, რომელსაც ხელმძღვანელობდა აშშ-ის უმაღლესი განათლების საბჭოს ვიცე-პრეზიდენტი – ქალბატონი მადელაინ გრინი. დელეგაციის წევრებს შორის იყვნენ ევრო-

პული კრედიტების ტრანსფერის სისტემისა და შეფასების კრიტერიუმების შემუშავებული ენ „ბოლონიის პროცესის“ აღმასრულებელი თავჯდომარე და ევროპის უნივერსიტეტების ასოციაციის გენერალური მდივანი. ექსპერტთა ჯგუფის ამგვარი წარმომადგენლობითი დონე იყო დასტური თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის საერთაშორისო ავტორიტეტისა, ევროპული პარტნიორებისა და ორგანიზაციების სურვილი ეხილათ თბილისის უნივერსიტეტი ევროპულ ოჯახში. ექსპერტები შეხვდნენ უნივერსიტეტის ხელმძღვანელებს, პროფესორ-მასწავლებლებს, ადმინისტრაციის წარმომადგენლებს, სტუდენტებს. მიღებული მასალებისა და შეხვედრების საფუძველზე მათ შეიმუშავეს რეკომენდაციების კომპლექსი, რომელიც მეტად სასარგებლო იყო საუნივერსიტეტო საქმიანობისათვის.

ინტეგრაციის პროცესის დაჩქარებას ემსახურებოდა თბილისის უნივერსიტეტის დელეგაციის ვიზიტი ვენის უნივერსიტეტში, რომლის რექტორი ამავე დროს ევროპის უნივერსიტეტის ასოციაციის ვიცე-პრეზიდენტი იყო (შემდეგ პრეზიდენტი გახდა). ევროპის ერთ-ერთი უძველესი და საინტერესო ტრადიციების მქონე ვენის უნივერსიტეტი დიდი ავტორიტეტით სარგებლობდა მთელ მსოფლიოში და მან გამოხატა სურვილი, რომ თბილისის უნივერსიტეტი აქტიურად ჩაბმულიყო „ბოლონიის პროცესის“ ჩარჩოებში მიმდინარე ღონისძიებებში. სწორედ ამ უნივერსიტეტის შუამდგომლობით თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი 2002 წლის სექტემბერში ბერლინის კონგრესზე განევრიანდა „ბოლონიის პროცესში“.

უნივერსიტეტი აქტიურად თანამშრომლობდა ისეთ ორგანიზაციებთან, როგორებიცაა „ევრაზიის უნივერსიტეტების ასოციაცია“ (1994 წლიდან-ასოციაციის შექმნიდან მოკიდებული იყო დამფუძნებელი-წევრი.) და „შავი ზღვის ქვეყნების უნივერსიტეტების ასოციაცია.“ „ევრაზიის უნივერსიტეტების ასოციაციის“ ფარგლებში თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტმა აღადგინა და თვისებრივად ახალ საფეხურზე აიყვანა ურთიერთობა მოსკოვის ლომონოსოვის სახელობისა და კიევის უნივერსიტეტებთან, ერევნისა და აზერბაიჯანის უნივერსიტეტებთან. 2000 წელს აღდგა დიდი ხნის წინ შეწყვეტილი

ურთიერთობა სანკტ-პეტერბურგის უნივერსიტეტთან, სადაც აღმოსავლეთის ფაკულტეტზე გაიხსნა სპეციალობა „კავკასიათმცოდნეობა“ (სომხურ-ქართული განყოფილება). უნივერსიტეტმა დახმარება გაუწია სანკტ-პეტერბურგელ კოლეგებს, საამისოდ შემუშავდა პროგრამა, რომლის ფარგლებში სანკტ-პეტერბურგში მივლენილი იქნენ პროფესორ-მასწავლებლები ლექციების წასაკითხად. გაიგზავნა სპეციალური ლიტერატურა და სხვადასხვა წიგნები (სახელმძღვანელოები).

2002 წლის სექტემბერში ბაქოში გაიმართა „შავი ზღვის აუზის ქვეყნების უნივერსიტეტების ასოციაციის“ გენერალური ასამბლეის სხდომა, რომლის ძირითადი მიზანი იყო გლობალიზაციის პროცესში უნივერსიტეტების ერთიანი სტრატეგიისა და ტაქტიკის შემუშავება. ამ მხრივ, უპირველეს ამოცანად იქცა სასწავლო პროგრამების დაახლოება და შეჯერება, მომდევნო ეტაპზე ერთმანეთის დიპლომების ნოსტრიფიკირების მიზნით. აღსანიშნავია, რომ ...პარტნიორული ურთიერთობის გეოგრაფია საგრძნობლად გაფართოვდა. ვაშინგტონის ამერიკული უნივერსიტეტების თაოსნობითა და დაფინანსებით შეიქმნა საერთაშორისო კონსორციუმი ამერიკის, თურქეთისა და სამხრეთ კავკასიის ქვეყნების უმაღლესი სასწავლებლების მონაწილეობით. განისაზღვრა პრიორიტეტი: კავკასიათმცოდნეობა, ერთობლივი სამეცნიერო პროექტები, თანამშრომლობა აკადემიურ სფეროში. საქართველოს ისტორიკოსთა ეროვნული კომიტეტი განევრიანდა ისტორიკოსთა მსოფლიო კომიტეტში (2002 წ.).

კანადის სენტ-მერის სახელობის უნივერსიტეტთან თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტმა შექმნა ბიზნეს-ცენტრი „კავკასია“, ქვეყანაში მცირე და საშუალო ბიზნესისათვის ხელის შეწყობის მიზნით. ჩატარდა ტრენინგები ბიზნესმენებისა და სტუდენტებისათვის. დაარსდა კონსორციუმი, რომელშიც თბილისის უნივერსიტეტთან ერთად გაერთიანდნენ ამერიკული უნივერსიტეტები: ველსლი კოლეჯი, ვილიამს კოლეჯი, ამჰერსტ კოლეჯი და მაუნთ ჰოლუოკი კოლეჯი. კონსორციუმის მთავარი მიზანი იყო სტუდენტების გაცვლა. ამერიკელი სტუდენტები გაეცნენ უნივერსიტეტს. პარალელურად პრაქ-

ტიკა გაიარეს სხვადასხვა ორგანიზაციაში, უწყებაში და ა. შ. ასევე ქართველმა სტუდენტებმა პრაქტიკა გაიარეს ზემოაღნიშნულ კოლეჯებში.

საგრძნობლად გაიზარდა ჯორჯიის სახელმწიფო უნივერსიტეტის, თბილისის სახელმწიფო და საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტების ერთობლივი ძალისხმევით დაარსებული კავკასიის ბიზნეს-სკოლის ავტორიტეტი, რაც, უპირველესად, გამოიხატება სტუდენტების რაოდენობის ზრდით როგორც ბაკალავრიატში, ასევე სამაგისტრო პროგრამებში. წამყვანი პედაგოგები ჩაბმულნი არიან ბიზნესის სკოლის სასწავლო და სამეცნიერო-მეთოდოლოგიურ პროცესში. 2002 წელს, ტრადიციულად, თბილისის უნივერსიტეტში იუნესკოს მხარდაჭერით გაიმართა კავკასიოლოგებისა და ქართველოლოგების მსოფლიო კონგრესი, რომელმაც კიდევ ერთხელ წარმოაჩინა მეცნიერების ამ დარგების მნიშვნელობა მსოფლიო მასშტაბით. კონგრესი ეძღვნებოდა აკადემიკოს მარი ბროსეს დაბადების 200 წლისთავს. ნიშანდობლივია, რომ იუნესკოს ხელშეწყობით უნივერსიტეტში ფუნქციონირებდა სამი ერთეული: ოკეანოლოგიის, საავტორო უფლებათა დაცვის, არასამთავრობო ორგანიზაციების შესწავლისა და მათთან მუშაობის კათედრები. 2002 წელს თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტმა ტემპუსის პროექტების მიმართულებითაც გადადგა მნიშვნელოვანი ნაბიჯები. შეიქმნა კონსორციუმები ფრანგ, ბერძენ, იტალიელ, ინგლისელ, ესპანელ, პორტუგალიელ კოლეგებთან ერთად და ამ კონსორციუმების ფარგლებში მომზადდა პროექტები.

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტს პარტნიორული ურთიერთობები ჰქონდა მსოფლიოს მრავალ უნივერსიტეტთან. ამ მხრივ, ერთ-ერთი უძლიერესი პარტნიორი გახლავთ ზაარლანდის უნივერსიტეტი, სადაც ქართველი სტუდენტები გარკვეული დროით სწავლობდნენ, პროფესორ-მასწავლებლები პერიოდულად მუშაობდნენ, ახალგაზრდა მეცნიერები გადიოდნენ სტაჟირებას, ტრადიციულად იგზავნებოდნენ სტუდენტები ბამბერგის, იენის, ვენეციის, კაიროს, დამასკის, ბეირუთის, თეირანის, ანკარის უნივერსიტეტებში. XXI საუკუნის დასაწყისში თბილისის უნივერსიტეტში მოიმატა უცხოელ სტუდენტთა რიცხვმა, რომლებიც ეუ-

ფლებოდნენ ქართულ და რუსულ ენებს, საქართველოს ისტორიას და კულტურას. ინტერნეტის წყალობით სულ უფრო და უფრო მეტი განაცხადები შემოდის მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყნებიდან. წარმატებით მუშაობდა ზაფხულის ქართველოლოგიური სკოლა. ტრადიციულად, უნივერსიტეტში მრავალი უცხოელი მეცნიერი კითხულობდა ლექციებს. საქართველო ოფიციალურად გახდა ფრანკოფონული საზოგადოების წევრი ქვეყანა, მასში უნივერსიტეტიც ჩაერთო. პოლონეთის საელჩოს დახმარებით აღდგა ურთიერთობა ლოდისა და ვარშავის უნივერსიტეტებთან. აქტიური ურთიერთობა იყო სხვა საელჩოებთანაც. აღმოსავლეთმცოდნეობის ფაკულტეტზე ირანის საელჩოს დახმარებით გაიხსნა ე.წ. „ირანის კაბინეტი“. რუმინეთის საელჩოს დახმარებით ხელი მოეწერა თანამშრომლობის ხელშეკრულებას თბილისისა და ბუქარესტის უნივერსიტეტებს შორის. ხელშეკრულების თანახმად, უნივერსიტეტები აღიარებენ ერთმანეთის დიპლომებს, ორივე უნივერსიტეტში დაიწყო, შესაბამისად, რუმინული და ქართული ენების სწავლება.

უნივერსიტეტი აქტიურად თანამშრომლობდა საქართველოში არსებულ საერთაშორისო ფონდებთან. მრავალმა სტუდენტმა თუ პროფესორ-მასწავლებელმა მოიპოვა გრანტები. განსაკუთრებით აღსანიშნავია საქართველოში აშშ-ის საელჩოს საქმიანობა საგანმანათლებლო სფეროში. ფაქტობრივად, ამერიკის საელჩოს მხარდაჭერით არის განპირობებული „ამერიკის შესწავლის ცენტრის“ დაარსება (2001 წ.) ცენტრმა გარკვეული როლი შეასრულა „ამერიკანისტიკის“, როგორც სპეციალობის (იგი დასავლეთ ევროპის ენებისა და ლიტერატურის ფაკულტეტზე იყო) განვითარების საქმეში.

გასული საუკუნის 90-იან წლებში გრძელდებოდა საპატიო დოქტორად მსოფლიოში გამოჩენილი მეცნიერებისა და პოლიტიკოსების არჩევის ტრადიცია. ადრე არჩეული დიდი მეცნიერების ნიკოდიმე კონდაკოვის (რუსეთი), ფელიქს დერელის (საფრანგეთი), ჰანს ფოგტის (ნორვეგია), ანანიამ ზაიანჩკოვსკის (პოლონეთი), დევიდ მარშალ ლანგის (ინგლისი), რენე ლაფონის (საფრანგეთი), ფრანც ბოლკის (გერმანია) გვერ-

დით 1991 წლიდან საუკუნის ბოლომდე საპატიო დოქტორებად (სულ 39 კაცი) არჩეულ იქნენ მეცნიერები: გერტ ჰუმელი, იულიუს ასფალგი (გერმანია), ჰოვარდ არონსონი (აშშ), პეტრო კონონენკო (უკრაინა), დევიდ ადამსი, სვეტლანა ჩერვონაია (რუსეთი), ქეთრინ ვივიანი (ინგლისი) კარლ ჰორსტ შმიდტი (გერმანია), გივი მარგველაშვილი (გერმანია) და სხვ. პოლიტიკოსები: ჯორჯ შულცი (აშშ), ხუსამეთინ ჯინდორუქი (თურქეთი), ბუტროს ბუტროს ღალი (გაერო), ალ აქბარ ჰაშემი რაფსაჯანი (ირანი), სულეიმან დემირელი (თურქეთი), ჰანს დიტრიხ გენშერი (გერმანია), ჯეიმს ბელინგტონი (აშშ), ზიგნევ ბჟეჟინსკი (აშშ) და სხვ. ნიშანდობლივია, რომ უნივერსიტეტის საპატიო დოქტორები უშუალოდ იყვნენ დაკავშირებული საქართველოსთან, უნივერსიტეტთან და მრავალ სასიკეთო საქმის თაოსნებად გამოდიოდნენ (მეცნიერული დახმარება, ქველმოქმედება და სხვ.).

საერთაშორისო გამოცდილება გვიჩვენებს, რომ უმაღლესი განათლებისა და უნივერსიტეტის როლი განსაკუთრებულია ქვეყნის გარდამავალ პერიოდებში, მით უმეტეს, საქართველოს დღევანდელ სინამდვილეში, როდესაც ჩამოუყალიბებელია ეკონომიკა, მძიმე მდგომარეობაშია წარმოებითი ურთიერთობები, არაეფექტური და დაუზვეწავია მმართველობითი ინსტიტუტების მექანიზმები. სწორედ ამ დროს უმაღლეს სასწავლებელს მოეთხოვება მოამზადოს არა უბრალოდ უმაღლესი კვალიფიკაციის პროფესიონალები ამა თუ იმ სპეციალობით, არამედ მაღალი მოქალაქეობრივი მრწამსის, ფასეულობათა პროგრესული სისტემისადმი მკაფიო პოზიტიური დამოკიდებულების მქონე ეროვნული კადრები, რათა მათგან საუკეთესოებმა – საქმის, ქვეყნის და მომავლისადმი პასუხისმგებლობით გამსჭვალულმა, კანონისადმი პატივისცემისა და მის ფარგლებში პრაგმატული აქტივობის ჩვევებით აღჭურვილმა პატრიოტებმა შეავსონ ქვეყნის მმართველი ელიტის რიგები. უნივერსიტეტს კარგად აქვს გაცნობიერებული ეს დიდი ეროვნული და სახელმწიფოებრივი, და ამდენად, მეტად საპატიო მისია, და, საუნივერსიტეტო განათლების რეფორმების პროცესში მყოფი, ესწრაფვის შეახამოს თანამედროვე სასწავლო-საგანმანათლებლო მეთოდების დან-

ერგვა და ახალი დროის შესაბამისი სტუდენტური აქტივობის ხელშეწყობა.

სტუდენტთა სამეცნიერო მოღვაწეობა, მათი მონაწილეობა სამოყვარულო მხატვრულ შემოქმედებაში, ფიზკულტურულ და სპორტულ ღონისძიებებში, მათი სოციალური აქტივობა – ეს ის მუდმივი ჩამონათვალია, სასწავლო პროცესს გარეთ სტუდენტური საქმიანობის სახეებს რომ წარმოადგენს, თუმცა სხვადასხვა დროს იცვლება ამ საქმიანობათა ფორმა და შინაარსი, ნაწილდება ხოლმე აქცენტები. საუნივერსიტეტო განათლების ორსაფეხურიან სისტემაზე გადასვლა სტუდენტთა სამეცნიერო აქტივობის ზრდით აღინიშნა. სისტემატურად ტარდებოდა და თვისობრივად მაღალ დონეზე მიმდინარეობდა სამეცნიერო კონფერენციები, უნივერსიტეტელები დიდი წარმატებით მონაწილეობდნენ რესპუბლიკურ თუ საერთაშორისო ფორუმებსა და დათვალიერებებში, საერთაშორისო ფონდების მიერ გრანტული წესით დაფინანსებულ სამეცნიერო პროგრამებში. მასობრივი გახდა საზღვარგარეთის უნივერსიტეტთა სტუდენტებთან ერთობლივი სასწავლო-სამეცნიერო გაცვლითი პრაქტიკები, საუკეთესო სტუდენტთა გრძელვადიანი სასწავლო მივლინებები მსოფლიოს წამყვან უმაღლეს სასწავლებლებში. სასწავლო გეგმით გათვალისწინებული სალექციო და სააუდიტორიო სასწავლო პროცესის გარე აქტივობის ეს მიმართულება, სამეცნიერო საქმიანობისკენ ლტოლვა, ცხადია, უშუალო კავშირშია არჩეული სპეციალობით პროფესიულ ზრდასთან, ამიტომ, დიდი სამეცნიერო საბჭოს გადანყვეტილებით იგი ცენტრალიზებული წესით, სამეცნიერო ნაწილის პატრონაჟით წარიმართებოდა. ახალგაზრდულ ენთუზიაზმს სათავეში „თსუ სტუდენტთა და ასპირანტთა სამეცნიერო საზოგადოება“ ედგა, რომლის რამდენიმე წარმომადგენელი (სტუდენტი) დიდი სამეცნიერო საბჭოს წევრი იყო, ფაკულტეტებზე კი სტუდენტთა მნიშვნელოვანი ნაწილი მონაწილეობდა საფაკულტეტო სამეცნიერო საბჭოების მუშაობაში.

ბევრ უცხოელ ექსპერტს გამოუთქვამს კმაყოფილება ქართველი სტუდენტებით. ევროპის უნივერსიტეტთა ასოციაციასთან არ-

სებული განათლების ამერიკული საბჭოს ვიცე პრეზიდენტმა მადელაინ გრინმა სტუდენტებთან შეხვედრების შემდეგ განაცხადა: „განსაკუთრებით მოვიხიბლე უნივერსიტეტის სტუდენტებით, მათი განათლების მაღალი დონით, ხალასი აზროვნებით, აქტიურობით“. მსგავსი შეფასება უფრო ამაღლებულად გამოხატა სრულიად ელადის მთავარეპისკოპოსმა, უნეტარესმა ქრისტოდულოსმა, როდესაც კლასიკური ფილოლოგიის, ბიზანტინისტიკისა და ნეოგრაფიკისტიკის სასწავლო-სამეცნიერო ინსტიტუტის სტუდენტებთან თანამშრომლობის გამოცდილებით უსაზღვროდ კმაყოფილმა, მისთვის სპეციალურად ბერძნულ ენაზე მოწყობილი შეხვედრის მონაწილეებს ვრცელი ქადაგებით მიმართა, შეხვედრის მონაწილე 300-ზე მეტი სტუდენტი დალოცა და უკლებლივ ყველა ოქროს ჯვრით დააჯილდოვა.

უნივერსიტეტის სტუდენტი-ახალგაზრდობის ძირითადი გაზეთი გახლდათ „თბილისის უნივერსიტეტი“, რომელშიც სისტემატურად აისახებოდა საუნივერსიტეტო ცხოვრება და სტუდენტური შემოქმედება. წარმატებით შეავსო საუნივერსიტეტო საგაზეთო სივრცე გაზეთმა „ქართული უნივერსიტეტი“, რომელიც უფრო მიმოხილვით, საგანმანათლებლო თუ მხატვრულ თემატიკას აშუქებდა. ამასთან ერთად უნდა აღინიშნოს აღმოსავლეთმცოდნეობის სტუდენტთა და ასპირანტთა აქტიური საგამომცემლო საქმიანობა – მათ მეტად საჭირო ნაბიჯი გადადგეს – დააფუძნეს ჟურნალი „აღმოსავლეთი“, რომელიც ფართო მკითხველს აცნობდა აღმოსავლეთთან დაკავშირებულ მნიშვნელოვან კულტურულ, პოლიტიკურ თუ საინფორმაციო მასალას. სამოყვარულო მხატვრული შემოქმედებით დაინტერესებულ სტუდენტთა საქმიანობა უნივერსიტეტში, ძირითადად, წარიმართებოდა უნივერსიტეტის კულტურისა და ხელოვნების ცენტრის ბაზაზე. ქართველი ხალხის სიყვარული დაიმსახურა ვოკალურმა ანსამბლმა „უნივერსიტეტი“. წარმატებული იყო ფოლკლორული ანსამბლისა და ხალხური საკრავების ანსამბლის შემოქმედება, მაღალ დონეზე ფუნქციონირებდა კაპელა. წარმატებული გამოდგა პლასტიკის თეატრის დაფუძნება. ცენტრთან წარმატებით აგრძელებდა შემოქმედებით საქმიანობას თეატრი სტუდია

„მერმისი“. სტუდენტი ახალგაზრდობის მასობრივი გატაცების საგანი იყო მან-სან-კან-ელთა კონკურსები. უნივერსიტეტის გუნდმა ფართო საზოგადოების მოწონება დაიმსახურა. უნივერსიტეტის მან-სან-კანელებმა საერთაშორისო აღიარებაც მოიპოვეს. წარმატებული იყო უნივერსიტეტის ხალხური ცეკვის ანსამბლის გამოსვლები. ყოველთვის გამორჩეული ზეიმურობით ხასიათდებოდა ხელოვნებისა და ჰუმანიტარულ პროფესიათა ფაკულტეტის საანგარიშო თუ საიუბილეო კონცერტები, სახვითი ხელოვნების და სამოდელო გამოფენები.

უნივერსიტეტში მნიშვნელოვანი იყო ფიზკულტურული მოძრაობაც. ტრადიციული იყო შიდა საუნივერსიტეტო შეჯიბრები ფეხბურთში, კალათბურთში, მძლეოსნობაში, მაგიდის ჩოგბურთში, მინიფეხბურთში და სპორტის სხვა მასობრივ სახეობებში. სისტემატურად ეწყობოდა მასობრივი აღპინადები საქართველოს მთიან ზონებში. რაც შეეხება სპორტულ შეჯიბრებებს უნივერსიტეტის სტუდენტობამ როგორც გუნდურ, ისე პირად სპორტულ შეჯიბრებაში მრავალ შთამბეჭდავ წარმატებას მიაღწია. ამაზე ნათლად მეტყველებს კალათბურთელთა და ფეხბურთელთა გუნდების მონაწილეობა ქვეყნის უმაღლეს ლიგაში. სტუდენტური აქტივობის მხარდაჭერის, სხვადასხვა დამოუკიდებელი ჯგუფის ინიციატივისა და საინტერესო წინადადებების წახალისების მიზნით, და, მეორე მხრივ, უნივერსიტეტის ხელმძღვანელობისა და სტუდენტური ჯგუფების ურთიერთშეთანხმებული თანამშრომლობის მიზნით შეიქმნა სტუდენტთა მომსახურებისა და საზოგადოებასთან ურთიერთობის განყოფილება. უნივერსიტეტი მხარს უჭერდა ახალ, საინტერესო იდეებს, რომელსაც ახალგაზრდები წარმოადგენდნენ. არსებობდა რამდენიმე დამოუკიდებელ იურიდიულ პირად გაფორმებული სტუდენტური ორგანიზაცია. თითქმის ყველა ფაკულტეტზე არჩეული იყო და საქმიანობდნენ სტუდენტური საბჭოები, ან სტუდენტთა და ასპირანტთა კავშირები, რომლებიც წარმოადგენდნენ სტუდენტთა ინტერესებს ფაკულტეტის სამეცნიერო საბჭოებში. არსებობდა სტუდენტური საუნივერსიტეტო პროფკავშირული ორგანიზაცია.

დამოუკიდებელ იურიდიულ პირს წარმოადგენდა „სტუდენტური საექსპედიციო მოძრაობა“, რომელიც საქართველოს რექტორთა საბჭოსა და საქართველოს თანადგომით მთელი ქვეყნის სტუდენტური საექსპედიციო მოძრაობის წარმართველად იქცა. ამ მოძრაობას, თბილისის უნივერსიტეტის სტუდენტობის ინიციატივით, ბევრი სხვა უმაღლესი სასწავლებლის ახალგაზრდობაც შეემატა. მათი პარტნიორული საქმიანობა სრულიად საქართველოს პატრიარქის, უნმინდესისა და უნეტარესის ილია მეორის ლოცვა-კურთხევით მიმდინარეობდა, თვითონ უნმინდესი და უნეტარესი რამდენიმეჯერ ესტუმრა სამხრეთ საქართველოში საქველმოქმედო მისიით წასულ სტუდენტებს. ჯავახეთში – ფოკასა და ბარაღეთში ჩვენი სტუდენტების საქმიანობას ადგილობრივი მოსახლეობის არა მხოლოდ კმაყოფილება გამოიწვია, მათი მრავალი საყოფაცხოვრებო პრობლემის გადაჭრის იმედიც მიეცათ. საგანგებოდ უნდა აღინიშნოს სტუდენტთა ინიციატივა კოდორის ხეობის მოსახლეობისთვის დახმარების განევის თაობაზე. ამ აქციაში მთელი საქართველო ჩაება და ძნელბედობაში მყოფ ხეობის მკვიდრთ რამდენიმეჯერ მიაწოდეს არა მხოლოდ ფიზიკური (საკვები, ტანსაცმელი), სულიერი საზრდოც (სასკოლო წიგნები და რვეულები).

წინამდებარე სტატია თბილისის უნივერსიტეტის („ალმა-მატერის“) ცხოვრებისა და საქმიანობის მხოლოდ ერთ პერიოდს XX საუკუნის 90-იან წლებსა და XXI საუკუნის დასაწყისს (2005 წლამდე) წარმოადგენს. შემდგომი პერიოდი თავისი მძიმე პრობლემებით ცალკე განხილვას და შეფასებას იმსახურებს.

თბილისის უნივერსიტეტის მუდმივი ამოცანაა განვითარდეს სისტემურად. სწორედ მოდერნიზაციის პრობლემაა დღეს მთავარი. უნივერსიტეტი არსებობის მთელ მანძილზე ქმნიდა უმაღლესი სკოლის საინტერესო მოდელს. იგი მუდმივად იხვეწებოდა დროის შესაბამისად და გარდაქმნათა მოთხოვნილებისამებრ; სრულყოფდა სასწავლო პროცესს, სწავლების სისტემის რაციონალურ მიმართულებას ჰქმნიდა, საუნი-

ვერსიტეტო მეცნიერებას აწვითარებდა, ურთიერთობა ჰქონდა აკადემიურ მეცნიერებასთან, ზრუნავდა ტექნიკური სრულყოფისათვის, ყველაფერს აკეთებდა სტუდენტთა ცოდნის დაუფლებისა და შემოქმედებითი განვითარებისათვის აუცილებელი პირობების შესაქმნელად¹¹.

მიგვაჩნია, რომ ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, მისი პროფესორ-მასწავლებლობა და სტუდენტობა დღესაც ქვეყნის სამსახურშია. იგი მამულს უშურველად აძლევს თავის ძალასა და ენერგიას. ვიმედოვნებთ, რომ „ალმა-მატერი“ თავისი არსებობის 100 წლისთავზე კვლავაც ერთგულად ემსახურება დედა-საქართველოს, ცდილობს ღირსეული შვილები – სპეციალისტები და მოქალაქეები აღუზარდოს ქვეყანას.

11 იხ. როინ მებრეველი. უნივერსიტეტი დღეს. თბილისი, 2003, გვ. 23-45.

მოსაყდრის ინსტიტუტი საქართველოს მართლმადიდებელ ეკლესიაში

საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესიის საჭეთმპყრობლის უწმიდესი და უნეტარესი ილია II-ის გადაწყვეტილებამ სენაკისა და ჩხოროწყუს მიტროპოლიტ შიოს სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის მოსაყდრედ დანიშვნის შესახებ (2017 წლის 23 ნოემბერს) საზოგადოებაში გაზარდა ინტერესი ამ საკითხისადმი. ზოგიერთმა ამ განჩინებას პირველი პრეცედენტი უწოდა, ვფიქრობ ამიტომ მნიშვნელოვანია დეტალურად განვიხილოთ მოსაყდრის ინსტიტუტი საქართველოს მართლმადიდებელ სამოციქულო ეკლესიაში.

სამწუხაროდ შუა საუკუნეების საეკლესიო დოკუმენტების სიმწირის გამო, გაგვიჭირდება ამ საკითხზე სრულფასოვანი მსჯელობა, მაგრამ მაინც შეგვიძლია ვივარაუდოთ, რომ საჭიროების შემთხვევაში ეკლესია მზად იყო გამოერჩია კათოლიკოს-პატრიარქის მოსაყდრე. 1795 წელს, კიევიზი გარდაიცვალა ლიხთ-იმერეთის და აფხაზეთის კათოლიკოს-პატრიარქი უწმიდესი მაქსიმე (აბაშიძე). დასავლეთ საქართველოს სამღვდელოების გადაწყვეტილებით საკათოლიკოსო ტახტს განაგებდა დოსითეოზ ქუთათელი, როგორც მოსაყდრე.

1811-1812 წლებში, რუსეთის იმპერატორის ალექსანდრე I-ის ბრძანებით, გაუქმდა როგორც მცხეთის, ასევე ლიხთ-იმერეთის და აფხაზეთის საპატრიარქოები ამის შემდეგ საქართველოს ეკლესიას სათავეში ჩაუდგა რუსეთის წმიდა სინოდს დაქვემდებარებული რუსი ეგზარქოსები და კათოლიკოს-პატრიარქის მოსაყდრეობაც ისტორიას ჩაბარდა.

1917 წლის 12 (25) მარტს, სვეტიცხოველში როდესაც გამოცხადდა საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენა, შეიქმნა საქართვე-

ლოს მართლმადიდებელი ეკლესიის დროებითი მმართველობა, რომელსაც სათავეში ჩაუდგა გურია-ოდიშის ეპისკოპოსი ლეონიდე. იგი ფაქტობრივად გაფართოებულ საეკლესიო კრების მოწვევამდე საქართველოს ეკლესიას მართავდა მოსაყდრის უფლებით.

1917 წლის 8-17 სექტემბერს, თბილისში მოწვეულმა პირველმა საეკლესიო კრებამ დაამტკიცა საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის მართვა-გამგეობის დებულება, დებულების თანახმად (პარაგრაფი №2. ბ. პუნქტი) გაჩნდა ასეთი ჩანაწერი „ტფილელი, როგორც კათოლიკოსის უახლოესი ადგილობრივი მღვდელმთავარი არის მოსაყდრე კათოლიკოსისა“¹². 1917 წლის 17 სექტემბერს, როდესაც სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქად და მცხეთის მთავარეპისკოპოსად აირჩიეს ეპისკოპოსი კირიონი – უწმიდესი და უნეტარესი კირიონ II. თბილელი მიტროპოლიტი ლეონიდე (ოქროპირიძე) მართვა-გამგეობის დებულების თანახმად გამოცხადდა კათო-

12 მიტროპოლიტი ანანია ჯაფარიძე. საქართველოს საეკლესიო კანონების კრებული. თბილისი, 2010, გვ. 254.

ლიკოზ-პატრიარქის მოსაყდრედ. საქართველოს საპატრიარქოს არქივში დაცულია საკათოლიკო-ზო საბჭოს სხდომის რამდენიმე საოქმო ჩანაწერი, სადაც ირკვევა, რომ კირიონ II-ის ავადმყოფობის გამო საკათოლიკოზო საბჭოს სხდომას თავმჯდომარეობდა კათოლიკოს-პატრიარქის მოსაყდრე თბილელი მიტროპოლიტი ლეონიდე, რომელმაც წინა სხდომაზე უწმიდესი და უნეტარესი კირიონის მიერ მირიან ბერის (ბეჟაური) არქიმანდრიტის ხარისხში აყვანა და დიაკონი ტიმოთეს (ბაკურაძე) მღვდლად კურთხევის გადაწყვეტილება გააუქმა, მაგრამ მომდევნო სხდომაზე (1917 წლის 28 მარტი) უწმიდესმა და უნეტარესმა კირიონ II ბათილად სცნო მოსაყდრე ლეონიდეს მიერ მიღებული განჩინება... ეს ის სამწუხარო შემთხვევაა, როდესაც მოქმედ კათოლიკოს-პატრიარქს და მოსაყდრეს შორის აშკარად დაპირისპირებაა.

1918 წლის 27 ივნისს, მარტყოფის მონასტერში, მოკლეს სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი უწმიდესი და უნეტარესი კირიონ II. საქართველოს ეკლესიის მართვა-გამგეობა ავტომატურად გადავიდა მოსაყდრის, თბილელი მიტროპოლიტი ლეონიდეს ხელში. მან საერო ხელისუფლებას მიანოდა ინფორმაცია მარტყოფში მომხდარი ტრაგიკული მოვლენის შესახებ. მიტროპოლიტი ლეონიდე, როგორც საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის მოსაყდრე, თავის მოვალეობას ასრულებდა 1919 წლის 23 თებერვლამდე, ვიდრე იგი სვეტიცხოველში არ აკურთხეს სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქად. მისი გადაწყვეტილებით 1920 წელს მიღებულ იქნა საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის მართვა-გამგეობის ახალი დებულება, რომელიც დაამტკიცა მეორე საეკლესიო კრებამ. დებულების თანახმად გაერთიანდა მცხეთა-თბილისის ეპარქია და დაექვემდებარა სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქს. ახალ დებულებაში კათოლიკოსის მოსაყდრეზე ჩაიწერა: „კათოლიკოზის გარდაცვალების შემდეგ გამოიწვევა ერთ-ერთი მღვდელმთავარი და იწოდება კათოლიკოზის მოსაყდრედ, კათოლიკოზის არჩევამდე“¹³. 1921

წლის 11 ივნისს, როდესაც გარდაიცვალა უწმიდესი და უნეტარესი ლეონიდე, საგანგებოდ შეიკრიბა საკათოლიკოსო საბჭოს სხდომა, რომელსაც ესწრებოდნენ: მიტროპოლიტი ნაზარი, ეპისკოპოსები პიროსი, დავითი, დეკანოზები კალისტრატე, ნაუმი, ეპიფანე. საკათოლიკოსო საბჭომ მიიღო გადაწყვეტილება სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის მოსაყდრედ დაემტკიცებინა ცხუმ-ბედილელი მიტროპოლიტი ამბროსი (ხელაია) და ამის შესახებ დეპეშით აცნობა მას, მაგრამ ცხუმ-ბედილის ეპარქიაში შექმნილი რთული ვითარების გამო მან რეალურად ვერ შეასრულა მოსაყდრის მოვალეობა, იგი ქუთაისში გამართულ მესამე საეკლესიო კრებაზე (1923 წლის 1-5 სექტემბერი) არჩეულ იქნა სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქად.

1923 წლის 12 იანვარს, საქართველოს სსრ საგანგებო კომისიამ, „ჩეკამ“ „ანტისაბჭოთა გამოსვლების“ ბრალდებით მიიღო გადაწყვეტილება სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქ ამბროსის და საკათოლიკოსო საბჭოს წევრების დაპატიმრების შესახებ. პატრიარქმა ამბროსიმ ითხოვა მცირე დრო, მან საპატრიარქოს ბლანკიან ქალაქზე თავისი ხელით დაწერა შემდეგი განჩინება: „ჩემი დაპატიმრების შემთხვევაში საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის დროებით მმართველად ვნიშნავ ურბნელ ეპისკოპოს ქრისტეფორეს (ციციქიშვილს)“. მიუხედავად იმისა, რომ მართვა-გამგეობის მოქმედი დებულება მას აძლევდა მოსაყდრის გამორჩევის უფლებას, მან ეს არ გააკეთა. ეპისკოპოსი ქრისტეფორე საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის დროებითი მმართველის რანგში ეკლესიას მართავდა 1923-1925 წლებში. 1925 წლის 10 მარტს, უწმიდესი და უნეტარესი ამბროსი პატიმრობიდან გაათავისუფლეს და დროებითი მმართველის მეუფე ქრისტეფორეს პოსტი ავტომატურად გაუქმდა. პატრიარქმა ამბროსიმ, 1925 წლის 30 ოქტომბერს, დეკანოზი კალისტრატე ცინცაძე აკურთხა ეპისკოპოსად, იმავე დღეს მიანიჭა მიტროპოლიტობა, დააჯილდოვა ბარტყულაზე ბრილიანტის ჯვრის ტარების უფლებით და გამოაცხადა სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის მუდ-

13 მიტროპოლიტი ანანია ჯაფარიძე. საქართველოს საეკლესიო კანონების კრებული“. თბილისი, 2010, გვ. 268.

მივ მოსაყდრედ. განჩინებაში განერილი იყო ის უფლებები, რომელიც მოსაყდრეს ეძლეოდა კათოლიკოს-პატრიარქის მიერ. კათოლიკოს-პატრიარქ ამბროსის ამ გადაწყვეტილებამ მღვდელმთავართა ერთი ნაწილი გაანაწყენა და დააპირისპირა როგორც უწმიდეს და უნეტარეს ამბროსისთან, ასევე მოსაყდრე კალისტრატესთან. მაგალითად 1926 წლის 8 დეკემბერს ქუთათელმა დავით კაჭახიძემ ასეთი შინაარსის დეპეშა გაუგზავნა უწმიდეს ამბროსის: „კათოლიკოს-პატრიარქი ამბროსი და საკათოლიკოსო საბჭო ჩემს მიმართ უსამართლოდ და უკანონოდ მოიქცა... თქვენ დაღუპეთ საქართველოს ეკლესია, თქვენ არავითარ ზომებს არ ღებულობთ ნაქცეული ეკლესიის არსადგენად... ამიტომ მე ქართველ მღვდელმთავართა შორის უხუცესმა 5 დეკემბერს წირვაზე გამოვაცხადე თავი კათოლიკოს-პატრიარქ ამბროსისა და საკათოლიკოსო საბჭოსგან დამოუკიდებლად“¹⁴. მეუფე დავითი უფრო შორს წავიდა და მოსაყდრე მიტროპოლიტ კალისტრატეს ასეთი შინაარსის წერილი მისწერა: „ქუთათელმა განაჩინა ცოლიანი მიტროპოლიტი კალისტრატე გაგზავნილ იქნას მონასტერში რათა თავისი არეული აზრები დაიწყნაროს... ხოლო ჩემს მოწინააღმდეგე საკათოლიკოზო საბჭოს წევრებს?... პანჩური“¹⁵.

უწმიდესი ამბროსის და მოსაყდრე მიტროპოლიტ კალისტრატეს მოწინააღმდეგე მღვდელმთავრებმა ქრისტეფორემ, დავითმა, იოანემ, სიმეონმა, ნესტორმა 1926 წლის 26-27 დეკემბერს სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქ ამბროსისა და საკათოლიკოზო საბჭოს გვერდის ავლით ქუთაისში ჩაატარეს საეკლესიო კრება, გადაყენებულად გამოაცხადეს საკათოლიკოზო საბჭოს შემადგენლობა, შექმნეს ეკლესიის დროებითი მმართველობა, გაატარეს იგი შინსახკომის რეგისტრაციაში როგორც საქართველოს ეკლესიის ერთადერთი კანონიერი მმართველობა, მათ აიძულეს კათოლიკოს-პატრიარქის მოსაყდრე მიტროპოლიტი კალისტრატე გადამდგარიყო მოსაყდრეობიდან

(1926 წლის 30 დეკემბერი). 1927 წლის 4 იანვარს, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქს უწმიდესს და უნეტარეს ამბროსის ჩამოართვეს საკათოლიკოსო კანცელარია, საქმის წარმოების უფლება. უწმიდეს და უნეტარეს ამბროსის ნერვიულობის ნიადაგზე დაემართა ტვინში სისხლის ჩაქცევა, დაკარგა გონება და 29 მარტს ღამით 3 საათზე გარდაიცვალა...

1927 წელს გამართულ IV საეკლესიო კრებაზე სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქად არჩეულ იქნა მიტროპოლიტი ქრისტეფორე(ციცქიშვილი), უწმიდესი და უნეტარესი ქრისტეფორე III-ის სახელით, კრებამ დაამტკიცა საქართველოს ეკლესიის მართვა-გამგეობის ახალი დებულება, სადაც მოსაყდრის შესახებ ასეთი ჩანაწერი გაკეთდა: „როდესაც კათოლიკოზ-პატრიარქი გარდაიცვლება, ან მძიმე ავადმყოფობის თუ სხვა მიზეზთა გამო მოკლებულ იქნება საშუალებას, განიოს ხელმძღვანელობა საეკლესიო მართვა-გამგეობა მას, სინოდი გამოიწვევს ერთ-ერთ მღვდელმთავარს, დანიშნავს მას კათოლიკოზ-პატრიარქის თანამოსაყდრედ; მოსაყდრეობა უქმდება, როდესაც კათოლიკოზ-პატრიარქი თავის ადგილზეა“¹⁶. IV საეკლესიო კრებამ ქუთათელ-გაენათელი მიტროპოლიტი დავითი გამოაცხადა სრულიად საქართველოს კათოლიკოზ-პატრიარქის მოსაყდრედ. კრებამ საკათოლიკოზო საბჭოს ნაცვლად შექმნა საკათოლიკოსო სინოდი. სულ მალე მოსაყდრე დავითი დაუპირისპირდა კათოლიკოს-პატრიარქ ქრისტეფორე III და მოითხოვა მისი გადაყენება, მაგრამ 1930 წლის 12 თებერვალს თვითონ იქნა განთავისუფლებული ქუთაისის ეპარქიის მმართველის და მოსაყდრის თანამდებობიდან.

1937 წელს მიღებულ და 1945 წელს დამტკიცებულ საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის მართვა-გამგეობის დებულების თანახმად „როდესაც კათოლიკოზ-პატრიარქი გარდაიცვლება, ან მძიმე ავადმყოფობისა და სხვა მიზეზთა გამო მოკლებული იქნება საშუალებას გაუწიოს ხელმძღვანელობა საეკლესიო მართვა-გამგეობას, მის ადგილს იჭერს ის მღვდელმთავარი, მოსაყდრის წოდებით, რომ-

14 საქართველოს საპატრიარქოს არქივი, ეპისკოპოს დავით კაჭახიძის საქმე 1866, ფურცელი 7.

15 საქართველოს საპატრიარქოს არქივი, ეპისკოპოს დავით კაჭახიძის საქმე 1866, ფურცელი 8.

16 მიტროპოლიტი ანანია ჯაფარიძე. საქართველოს საეკლესიო კანონების კრებული. თბილისი, 2010, გვ. 285.

ლის შესახებ კათოლიკოზ-პატრიარქის მდივან-თან იქნება მისი უწმიდესობის და უნეტარესობის წერილობითი განკარგულება; მოსაყდრეობა უქმდება, როდესაც კათოლიკოზ-პატრიარქი თავის ადგილზეა¹⁷. 1943 წლის სექტემბერში სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის უწმიდესი და უნეტარესი კალისტრატეს გადანყვებილებით სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის მოსაყდრედ დადგენილ იქნა მიტროპოლიტი მელქისედეკი (ფხალაძე). აი, რას წერდა მოსაყდრედ გამორჩეულ მეუფე მელქისედეკს: „გთხოვთ ჩემს მიერ აღებულ გეზს და მიმართულებას ნუ შეცვლით, ეს არ ივარგებს, ეკლესიის და პირადად თქვენთვისაც იქნება საზიანო“¹⁸ უწმიდესი კალისტრატეს გარდაცვალების შემდეგ 1952 წლის 5 აპრილს გამართულმა მეცხრე საეკლესიო კრებამ მოსაყდრე მიტროპოლიტი მელქისედეკი აირჩია სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქად.

1958 წლის 14 ნოემბრის უწმიდესი და უნეტარესი სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის მელქისედეკ III-ის ბრძანებით ეპისკოპოსი დავითი (დევედარიანი), დაინიშნა კათოლიკოს-პატრიარქის ქორეპისკოპოსად, ხოლო 1959 წლის 24 ივნისის ბრძანებით იგი დაჯილდოვდა სკუფიაზე ჯვრის ტარების უფლებით და გამოცხადდა სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის მოსაყდრედ...

1960 წლის 10 იანვარს გარდაიცვალა უწმიდესი და უნეტარესი მელქისედეკ III, იმავე დღეს გაიმართა საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის წმიდა სინოდის სხდომა, რომელსაც ესწრებოდნენ: ბათუმ-შემოქმედელი და ჭყონდიდელი მიტროპოლიტი ეფრემი (სიდამონიძე), ბოდბელი მიტროპოლიტი დიმიტრი (იაშვილი), ქუთათენ-გაენათელი მიტროპოლიტი ნაუმი (შავიანიძე), ურბნელი ეპისკოპოსი – მოსაყდრე დავითი (დევედარიანი), თეთრინყაროელი ეპისკოპოსი ზინობი (მაჟუგა). სინოდის სხდომა გახსნა ბოდბელმა მიტროპოლიტმა დიმიტრიმ, რომელმაც წამოაყენა წინადადება

მოსაყდრედ და განსვენებული კათოლიკოს-პატრიარქის დამკრძალავი კომისიის თავმჯდომარედ დაენიშნათ ბათუმ-შემოქმედელი და ჭყონდიდელი მიტროპოლიტი ეფრემი. სინოდის სხდომაზე მოსაყდრე დავითმა მოიხსნა უფლებამოსილება მიტროპოლიტ ეფრემის სასარგებლოდ. მოსაყდრედ არჩეული მიტროპოლიტი ეფრემი X საეკლესიო კრებამ (1960 წლის 19-20 თებერვალი) ერთხმად აირჩია სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქად. 1972 წლის 17 მარტს კათოლიკოს-პატრიარქმა ეფრემ II შეადგინა წერილობითი განკარგულება: „ჩემი გარდაცვალების შემდეგ ჩემს მოსაყდრედ დატოვებული მყავს 1 წლის ვადით ურბნელი მიტროპოლიტი დავითი“¹⁹. 1972 წლის 7 აპრილს გარდაიცვალა სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი უწმიდესი და უნეტარესი ეფრემ II. მიტროპოლიტი დავითი შეუდგა მოსაყდრის მოვალეობის შესრულებას. მოსაყდრე მიტროპოლიტი დავითმა 1972 წლის 10 აპრილს მიტროპოლიტობა მიუბოძა ეპისკოპოსებს ზინობს და რომანოზს. 1972 წლის 1 ივნისს XI საეკლესიო კრებამ სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქად აირჩია მოსაყდრე-მიტროპოლიტი დავითი, უწმიდესი და უნეტარესი დავით V-ის სახელწოდებით. 1977 წლის 9 ნოემბერს გარდაიცვალა უწმიდესი და უნეტარესი დავით V. იმავე დღეს, 19 საათზე, შეიკრიბა საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის წმიდა სინოდი. გახსნეს განსვენებული პატრიარქის სეფი, მაგრამ მოსაყდრის ვინაობის შესახებ წერილობითი განკარგულება არ აღმოჩნდა. მართვა-გამგეობის მოქმედი დებულების თანახმად აუცილებელი იყო მოსაყდრის გამორჩევა. წმიდა სინოდის სხდომას თავმჯდომარეობდა ქიროტონიით უზუცესი და უპირატესი მღვდელმთავარი ცხუმ-აფხაზეთის მიტროპოლიტი ილია (შიოლაშვილი), მდივნად აირჩიეს ეპისკოპოსი ილარიონი (სამხარაძე).

სინოდის სხდომაზე ცხუმ-აფხაზეთის მიტროპოლიტი ილია (შიოლაშვილი) არჩეულ იქნა სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის მოსაყდრედ, მაგრამ ეს გადანყვებილ-

17 მიტროპოლიტი ანანია ჯაფარიძე. საქართველოს საეკლესიო კანონების კრებული. თბილისი, 2010, გვ. 299.

18 სერგო ვარდოსანიძე. საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის ასწლოვანი მატთანე 1917-2017 წწ. თბილისი, 2017, გვ. 285.

19 სერგო ვარდოსანიძე. საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის ასწლოვანი მატთანე 1917-2017 წწ. თბილისი, 2017, გვ. 347.

ბა მიუღებელი აღმოჩნდა მიტროპოლიტ რომანოზის (პეტრიაშვილი), მიტროპოლიტ გაიოზის (კერატიშვილი) და ეპისკოპოს ილარიონისათვის (სამხარაძე), რომელთაც გააპროტესტეს სინოდის გადაწყვეტილება და წერილობით მიმართეს სკკპ ცენტრალური კომიტეტის გენერალურ მდივანს ლეონიდ ბრეჟნევს: „ძვირფასო ლეონიდ ილიას ძევ! საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქ დავით V-ის გარდაცვალების შემდეგ სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის მოსაყდრედ გამოცხადდა მიტროპოლიტი ილია (შიოლაშვილი). იგი ჯერ კიდევ 1972 წლიდან ქართველი დისიდენტების მხარდამჭერი და ნამქუზებელია. მოვითხოვთ მოიხსნას მისი კანდიდატურა“²⁰. ანალოგიური შინაარსის დეპეშები გაიგზავნა საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის პირველი მდივნის ე.შევარდნაძის სახელზეც. შემდეგ მათ მოინდომეს ალტერნატიული სინოდის შექმნა და კათოლიკოს-პატრიარქის მოსაყდრედ 91 წლის მიტროპოლიტ რომანოზის გამოცხადება. მოსაყდრე-მიტროპოლიტი ილიას ოპონენტებმა 1977 წლის 18 დეკემბერს, 19 საათზე შეამტვრიეს საპატრიარქოს შესასვლელი, შეიჭრნენ კათოლიკოს-პატრიარქის სამუშაო ოთახში, დახიეს დოკუმენტი, რომლითაც მოსაყდრედ გამორჩეული იყო მიტროპოლიტი ილია, გაიგზავნა დეპეშები როგორც საერო ხელისუფლებაში, ასევე ადგილობრივ მართლმადიდებელ ეკლესიებში, სადაც იტყობინებოდნენ, თითქოს მიტროპოლიტი ილია გადაყენებული იყო მოსაყდრის თანამდებობიდან...

ეს ბრძოლა გაგრძელდა 1977 წლის 23 დეკემბრამდე. ამ დროს სიონის საკათედრო ტაძარში გამართულმა XII საეკლესიო კრებამ სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქად აირჩია ცხუმ-აფხაზეთის მიტროპოლიტი, კათოლიკოს-პატრიარქის მოსაყდრე ილია, უწმიდესი და უნეტარესი ილია II-ის სახელწოდებით.

1995 წელს საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესიის XIII გაფართოებულ კრებაზე დამტკიცებულ მართვა-გამგეობის დებულების IV თავის IV-XIV

პარაგრაფებში განსაზღვრულია სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის მოსაყდრის უფლება-მოვალეობანი. პარაგრაფი 4: „სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის გარდაცვალების, გადადგომის ან სხვა ისეთი მიზეზის გამო, რომელიც შეუძლებელს ხდის კათოლიკოს-პატრიარქისათვის თავისი მოვალეობების შესრულებას, კათოლიკოს-პატრიარქის მიერ დადგენილი საპატრიარქო ტახტის მოსაყდრე მართავს ეკლესიას ახალი კათოლიკოს-პატრიარქის არჩევამდე. იმ შემთხვევაში, როცა საპატრიარქო ტახტის მოსაყდრე დადგენილი არ არის, ქიროტონიით უპირატესი მღვდელმთავარი ავტომატურად ხდება მოსაყდრე. სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის გარდაცვალების შემდეგ ქიროტონიით უპირატესი მღვდელმთავარი წმ. სინოდის წევრთა უმრავლესობის თანდასწრებით ხსნის კათოლიკოს-პატრიარქის მიერ დატოვებულ ანდერძს და აცხადებს საპატრიარქო ტახტის მოსაყდრის ვინაობას. სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის ანდერძით დადგენილი საპატრიარქო ტახტის მოსაყდრისადმი კანონიკური მორჩილება საქართველოს ეკლესიის ყოველი წევრის მოვალეობაა. საპატრიარქო ტახტის დაქვრივებიდან 40 დღის შემდეგ, მაგრამ არა უგვიანეს ორი თვისა, საპატრიარქო ტახტის მოსაყდრე იწვევს საქართველოს ეკლესიის გაფართოებულ კრებას, რომელზედაც მოხდება სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის არჩევა. საქართველოს ეკლესიის გაფართოებული კრების წინ მოსაყდრე იწვევს წმ. სინოდს, საპატრიარქო კანდიდატების შესარჩევად. წმ. სინოდი ირჩევს გაფართოებულ კრებაზე წარსადგენ 3 კანდიდატს. წმ. სინოდის ყველა წევრს აქვს უფლება წარმოადგინოს ერთი საპატრიარქო კანდიდატი, მათ შორის თავისი თავიც. სამი საპატრიარქო კანდიდატი, რომლებიც მიიღებენ ხმათა უმრავლესობას, კენჭს იყრიან გაფართოებულ კრებაზე, როგორც პატრიარქობის კანდიდატები. გაფართოებული კრების ყველა მონაწილეს აქვს უფლება გამოთქვას აზრი კანდიდატთა შესახებ. კათოლიკოს-პატრიარქის არჩევის კენჭისყრაში მონაწილეობას იღებენ მხოლოდ მღვდელმთავრები. სრულიად საქართველოს

20 საქართველოს საპატრიარქოს არქივი, ფონდი 298, ფურცელი 1.

კათოლიკოს-პატრიარქად არჩეულად ჩაითვლება ის კანდიდატი, რომელიც მიიღებს კრების მონაწილე მღვდელმთავართა ხმების ნახევარზე მეტს. თუ ვერცერთი კანდიდატი ვერ მიიღებს ხმათა ნახევარზე მეტს, ტარდება ხელმეორე კენჭისყრა, რომელშიც მონაწილეობას მიიღებს ის ორი კანდიდატი, რომელიც პირველ კენჭისყრაში მიიღებს ხმათა უმრავლესობას²¹.

21 მიტროპოლიტი ანანია ჯაფარიძე. საქართველოს საეკლესიო კანონების კრებული. თბილისი, 2010, გვ. 316.

ასეთი დიდი გზაა გასავლელი სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის ტახტზე ასასვლელად. ვუსურვოთ მრავალჟამიერი სიცოცხლე ჩვენ დიდ პატრიარქს ილია II-ს, ხოლო წმიდა სინოდის წევრებს სიფრთხილე და გონიერება დედა ეკლესიისა და ქართველი ერის ეკლესიური და სახელმწიფოებრივი ინტერესების დასაცავად წარმოებულ ბრძოლაში.

Sergo Vardosanidze

The Institute of Co-regency in Georgian Orthodox Church

Resume

There is comparatively scanty information with regard to the status and rights of the co-regent of the Catholicos-Patriarch in the history of Georgian Apostolic Orthodox Church of medieval centuries. More clearly the rights of the co-regent are mentioned in the ruling resolutions of enlarged church meetings of Georgian Church of 1917, 1920, 1927, 1945 and 1995. According to the ruling of 1917, a co-regent was the Metropolitan of Tbilisi; in other cases, a co-regent was selected either by the acting Catholicos-Patriarch, or the Catholic Council or Catholic Synod. There were cases when a co-regent selected by the Patriarch was dismissed by Synod and a new one was elected. Co-regency does not automatically mean becoming the future Patriarch but it may have certain privileges with respect to other candidates. According to the decree of 23rd of November, 2017, His Holiness and Beatitude Ilia II selected Shio (Mujiri), Metropolitan of Senaki and Chkhorotsku as his regent but no part of Patriarch's power was delegated to him.

სამხედრო-პოლიტიკური პითარება კავკასიის ფრონტზე 1917 წლის თებერვალ-მარტის რევოლუციის შემდეგ

(1917 მარტი-1918 წლის იანვარი)

1914 წლის ზაფხულიდან 1916 წლის ბოლომდე კავკასიის ფრონტზე რუსეთისა და ოსმალეთის არმიებს შორის აქტიური საბრძოლო მოქმედებები მიმდინარეობდა. რუსეთის არმიამ არამარტო ოსმალეთის არმიის შეტევის მოგერიება სცადა, არამედ შეტევითი ბრძოლები განახორციელა და ოსმალეთის საზღვრებში შეიჭრა.

1917 წლის თებერვალ-მარტში რუსეთში რევოლუცია მოხდა, მონარქია დაემხო. შეიქმნა ხელსაყრელი პირობები საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენისათვის, მაგრამ ამ პროცესს სერიოზულ წინააღმდეგობას უქმნიდა რუსეთ-ოსმალეთის კავკასიის ფრონტზე განლაგებული რუსეთის არმია, რომელიც 1917 წლის იანვრისათვის 200.000 ოფიცერსა და ჯარისკაცს ითვლიდა. თავიდანვე ცხადი იყო, რომ რუსეთის არმია საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენას არ დაუშვებდა და თუ ეს მაინც მოხდებოდა, მოვლენათა განვითარების მოსალოდნელი სცენარი ასეთი იქნებოდა: 1. რუსეთის არმია, პეტროგრადიდან მიღებული მითითების თანახმად, საქართველოს ოკუპაციას მოახდენდა და ჩანასახშივე ჩაკლავდა ეროვნული მოძრაობის დიდ მონაპოვარს; 2. რუსეთის არმია ფრონტიდან მოიხსნებოდა და სამხრეთ კავკასიის

ტერიტორიას დატოვებდა, რაც ხელ-ფეხს გაუხსნიდა ოსმალეთის არმიას და საქართველოს ოკუპაციის რეალურ საფრთხეს უქმნიდა. ასე, რომ თუ სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენის საკითხი რეალურად დადგებოდა, სურდათ თუ არ სურდათ, ქართველ პოლიტიკოსებს ანგარიში უნდა გაენიათ რუსეთის არმიისათვის. კავკასიის ფრონტზე განლაგებულმა რუსეთის არმიამ გარკვეულწილად განაპირობა ქართული პოლიტიკური ელისტის სტრატეგია და ტაქტიკა სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენისათვის ბრძოლაში.

1. პითარება კავკასიის ფრონტზე 1917 წლის თებერვალ-მარტის რევოლუციის მიმდინარეობის დროს

რუსეთის იმპერიის უმაღლესი მთავარსარდლის (იმპერატორ ნიკოლაი II-ის) შტაბი, შტაბის უფროს ინფანტერიის გენერალ, გენერ-

ალ-ადიუტანტ **მიხაილ ალექსეევთან** (1857-1918) და გენერალთა ჯგუფთან ერთად 1917 წლის გაზაფხულ-ზაფხულის საბრძოლო მოქმედებების გეგმაზე მუშაობდა. შტაბის მუშაობაში აქტიურად მონაწილეობდა იმპერატორი ნიკოლაი II. კავკასიის ფრონტზე მომავალი საბრძოლო მოქმედებების გეგმის შედგენით იყო დაკავებული კავკასიის მეფისნაცვალს და კავკასიის არმიის მთავარსარდალს, იმპერატორის ბიძა, ნიკოლაი I-ის შვილიშვილი, დიდი მთავარი, კავალერიის გენერალი, გენერალ-ადიუტანტი **ნიკოლაი ნიკოლაის ძე რომანოვი** (1856-1929). იმპერატორი ნიკოლაი II და მთელი სამხედრო-პოლიტიკური ელიტა ფიქრობდნენ, რომ იმპერიის ბედს გერმანიისა და ავსტრია-უნგრეთის წინააღმდეგ დაგეგმილი საბრძოლო მოქმედებების წარმატება გადანევრეტდა, ანუ რუსეთის ბედი პირველი მსოფლიო ომის ფრონტებზე წყდებოდა. სინამდვილეში კი რუსეთის ბედი თურმე არა ფრონტზე, არამედ პეტროგრადში წყდებოდა. კავკასიის მეფისნაცვალს და კავკასიის არმიის მთავარსარდალს ნიკოლაი რომანოვი პეტროგრადიდან დღე-დღეზე ელოდა მითითებებს 1917 წლის გაზაფხულზე ოსმალეთის არმიის წინააღმდეგ გამიზნული საბრძოლო მოქმედებების გეგმის დამუშავებასთან დაკავშირებით, ნაცვლად ამისა 1917 წლის 28 თებერვალს მან უმაღლესი მთავარსარდალს შტაბის უფროსს გენერალ მიხაილ ალექსეევსაგან უკიდურესად შემაშფოთებელი დეპეშა მიიღო. დეპეშა თბილისში 28 თებერვალს 19 საათსა და 15 წუთზე იყო გამოგზავნილი. უმაღლესი მთავარსარდალს შტაბის უფროსი კავკასიის არმიის მთავარსარდალს რუსეთის იმპერიისათვის უაღრესად საშიში მოვლენების შესახებ ატყობინებდა:

1. 1917 წლის 26 თებერვალს 13 საათსა და 40 წუთზე პეტროგრადის სამხედრო ოლქის ჯარების სარდალმა გენერალ-ლეიტენანტმა **სერგეი ხაბალოვმა** (1858-1924) მიხაილ ალექსეევს აცნობა, რომ 25 თებერვალს არმიამ და პოლიციამ რამდენჯერმე დაშალა მუშათა დემონსტრაციები, თუმცა 17 საათზე რევოლუციური სიმღერებითა და წითელი დროშებით მუშები კვლავ შეიკრიბნენ „სასტუმრო ეზოსთან“ (Гостинный двор). არმიისა და პოლიციის მხრიდან გაფრთხილებას მუშებმა იმით უპასუხ-

ეს, რომ რევოლუციებიდან გასროლით ერთი ჯარისკაცი დაჭრეს. ამის შემდეგ დრაგუნთა ოცეული მუშებს მიუახლოვდა და ცეცხლი გახსნა, რის შედეგადაც 3 მუშა მოკლეს, 10 დაჭრეს. შეკრებილი მუშები მაშინვე დაიშალნენ. 18 საათზე ცხენოსანი ჟანდარმერიის რაზმს მუშებმა ხელყუმბარა ესროლეს, დაიჭრა 1 ჟანდარმი. 26 თებერვლის საღამომ შედარებით მშვიდად ჩაიარა, ამ დღეს პეტროგრადში 240.000 მუშა იყო გაფიცული. 25 თებერვალს სერგეი ხაბალოვმა პეტროგრადში შეკრებები, მიტინგები და დემონსტრაციები აკრძალა. 26 თებერვალს დილით დედაქალაქში სინყნარე იყო. შემდეგ ვითარება კვლავ დაიძაბა. 26 თებერვალს 22 საათზე რუსეთის იმპერიის მეოთხე სახელმწიფო სათათბიროს თავმჯდომარემ, **მიხაილ როდიანკომ** (1859-1924) უმაღლესი მთავარსარდალს შტაბის უფროსს მიხაილ ალექსეევს აცნობა, რომ პეტროგრადში მოვლენები სტიქიური და უმართავი გახდა, რაც დუქნებში პურის ნაკლებობამ გამოიწვია, ხოლო პურის არასაკმარისი რაოდენობით გამოცხობა ხორბლის ფქვილის შეფერხებით მიწოდებამ განაპირობა.

2. 1917 წლის 27 თებერვალს რუსეთის იმპერიის სამხედრო მინისტრმა, ინფანტერიის გენერალმა **მიხაილ ბელიაევმა** (1864-1918) მიხაილ ალექსეევს აცნობა, რომ დილიდან ზოგიერთ სამხედრო ნაწილში მღელვარება დაიწყო, რაც მალევე იქნა ჩახშობილი ხელისუფლების ერთგული ოფიცრებისა და ჯარისკაცების მიერ. მართალია, მღელვარება საბოლოოდ ლიკვიდირებული არ ყოფილა, მაგრამ სამხედრო მინისტრი ვარაუდობდა, რომ იგი მალე დასრულდებოდა. სამხედრო მინისტრის ოპტიმიზმი უსაფუძვლო გამოდგა. პეტროგრადის სამხედრო ოლქის ჯარების სარდალმა, გენერალმა სერგეი ხაბალოვმა მეოთხე სახელმწიფო სათათბიროს თავმჯდომარეს, მიხაილ როდიანკოს აცნობა, რომ 27 თებერვალს შუადღისას სამხედრო ოლქის ჯარებში მღელვარება დაიწყო, ჯარისკაცებმა ოფიცრებს სცემეს და გაფიცულ მუშებს მიემხრნენ. სერგეი ხაბალოვი თავის მოხსენებაში აღნიშნავდა, რომ ჯერ კიდევ 26 თებერვალს პავლოვსკის პოლკის სათადარიგო ბატალიონის ერთ-ერთი ასეულის ჯარისკაცებმა განაცხადეს, რომ ხალხს არ ესროდნენ. წინააღმდეგობის განევის მცდე-

ლობისას ჯარისკაცებმა ბატალიონის მეთაური დაჭრეს. 27 თებერვალს ვოლინის პოლკის სასწავლო ასეულმა უარი განაცხადა დემონსტრანტების დასარბევად ქალაქში გასვლაზე, რის შემდეგაც ასეულის მეთაურმა თავი მოიკლა. ამის შემდეგ აღნიშნული ასეული სხვა სათადარიგო ბატალიონების კაზარმებისაკენ გაემართა და რამდენიმე ასეულის მიმხრობა მოახერხა. სერგეი ხაბალოვი პეტროგრადის სამხედრო ოლქის ჯარებით მუშების წინააღმდეგ ბრძოლას შეუძლებლად მიიჩნევდა და ფრონტიდან საიმედო ჯარების პეტროგრადში გაგზავნას ითხოვდა. 27 თებერვლის საღამოს სამხედრო მინისტრი მიხაილ ბელიაევი იტყობინებოდა, რომ ერთ-ერთი საარტილერიო ბატარეის ჯარისკაცებმა ეშელონში ჩასხდომასა და პეტროგრადში გამგზავრებაზე უარი განაცხადეს. 27 თებერვალს 21 საათიდან 22 საათამდე ჩრდილოეთისა და დასავლეთის ფრონტების სარდლებს პეტროგრადში საიმედო სამხედრო ნაწილების გაგზავნა უბრძანეს. თითოეულ ფრონტს დედაქალაქში გამოცდილი და ენერგიული გენერლების სარდლობით 2 საკავალერიო პოლკი, 2 ქვეითი პოლკი და მეტყვიამფრქვევეთა 1 რაზმი უნდა გაეზავნათ. ნიკოლაი II-ის ბრძანებით 27 თებერვალს პეტროგრადის სამხედრო ოლქის ჯარების სარდლად გენერალ-ლეიტენანტ სერგეი ხაბალოვის ნაცვლად არტილერიის გენერალი, გენერალ-ადიუტანტი **ნიკოლაი ივანოვი (1851-1919)** დაინიშნა, რომელიც ჩრდილოეთის ფრონტის ჯარებით პეტროგრადზე უნდა დაძრულიყო. 27 თებერვალს 24 საათზე მიხაილ ალექსეევმა ჩრდილოეთისა და დასავლეთის ფრონტის სარდლებს ინფანტერიის გენერალს, გენერალ-ადიუტანტ **ნიკოლაი რუზსკის (1854-1918)** და ინფანტერიის გენერალ, გენერალ-ადიუტანტ **ალექსეი ევერტს (1857-1918)** აცნობა, რომ ჯარები პეტროგრადზე სალაშქროდ გაემზადებინათ, ამასთან ერთად უზრუნველყოთ რკინიგზით ჯარების გადაადგილება. 27 თებერვალს 24 საათზე სამხედრო მინისტრმა მიხაილ ბელიაევმა უმაღლესი მთავარსარდლის შტაბს აცნობა, რომ პეტროგრადში მდგომარეობა უაღრესად კრიტიკული იყო – პოლიცია და ჯარი ქალაქს ვეღარ აკონტროლებდა. მინისტრი აღნიშნავდა, რომ ჯარისკაცები მასიურად გადადიოდნენ მუშების მხარეზე.

3. 1917 წლის 28 თებერვალს ღამის 2 საათზე უმაღლესი მთავარსარდლის შტაბიდან დასავლეთისა და ჩრდილოეთის ფრონტების სარდლებს უბრძანეს: პეტროგრადზე სალაშქროდ ადრე გამიზნული ჯარების გარდა თითოეული ფრონტიდან დამატებით უნდა გამოეყოთ ქვეითთა 1 და ცხენოსანთა 1 ბატარეა. 28 თებერვალს ღამის 3 საათზე უმაღლესი მთავარსარდლის შტაბის უფროსმა მიხაილ ალექსეევმა მოსკოვის სამხედრო ოლქის სარდალს დეპეშით აცნობა, რომ ქალაქში მოსალოდნელი არეულობის თავიდან ასაცილებლად წინასწარ მიეღო ზომები და ამასთან ერთად უზრუნველყო რკინიგზის შეუფერხებელი მუშაობა. 28 თებერვალს 13 საათზე გენერალმა სერგეი ხაბალოვმა ნიკოლაი II-ს აცნობა, რომ მან პეტროგრადში წესრიგის აღდგენა ვერ შესძლო: პეტროგრადის სამხედრო ოლქის ჯარების დიდი ნაწილი აჯანყებულთა მხარეზე გადავიდა, ხოლო იმ სამხედრო ნაწილებს, რომლებიც ხელისუფლების ერთგულნი დარჩნენ, დიდი დანაკარგი ჰქონდათ. 28 თებერვალს საღამოს აჯანყებულმა მუშებმა და მათ მხარეზე გადასულმა ჯარისკაცებმა პეტროგრადის დიდი ნაწილი დაიკავეს, ხელისუფლების ერთგულმა ნაწილებმა ზამთრის სასახლისაკენ დაიხიეს. 28 თებერვალს 14 საათზე აჯანყებულებმა მარიას სასახლე დაიკავეს, სადაც რევოლუციური ხელისუფლების შტაბი მოთავსდა. 28 თებერვალს 20 საათსა და 25 წუთზე სერგეი ხაბალოვმა მიხაილ ალექსეევს აცნობა, რომ პეტროგრადის სამხედრო ოლქის ჯარებიდან ხელისუფლების ერთგული დარჩა დაახლოებით 600 ქვეითი და 500 ცხენოსანი, რომელთაც 15 ტყვიამფრქვევი და 12 ქვემეხი გააჩნდათ, თითქმის ამონურული იყო საბრძოლო ვაზნების მარაგი (სულ დარჩენილი იყო 80 ვაზნა). ნიკოლაი ივანოვის სარდლობით ჩრდილოეთ ფრონტიდან პეტერბურგისაკენ დაძრული ჯარები ქალაქში 1 მარტს, დილით უნდა შემოსულიყვნენ. ნიკოლაი II 27-28 თებერვალს ღამით ქალაქ **ფსკოვიდან**, სადაც იმჟამად უმაღლესი მთავარსარდლის შტაბი იმყოფებოდა, სპეციალური მატარებლით **ცარსკოე სელოსაკენ** გაემართა. უმაღლესი მთავარსარდლის შტაბში მისული ცნობების მიხედვით, გვარდიის 3 სათადარიგო პოლკი აჯანყებულთა მხარეზე გადავიდა და აჯანყებულებთან ერთად დაიკავა პეტრე-პავ-

ლეს ციხესიმაგრის არსენალი და სამხედრო სამინისტროს საარტილერიო სამმართველოს შენობა. ცოტა მოგვიანებით სამხედრო მინისტრმა მიხაილ ბელიაევმა უმაღლესი მთავარსარდლის შტაბს აცნობა: აჯანყებულებმა პეტროგრადში თითქმის ყველა მნიშვნელოვანი დანესებულება დაიკავეს; ჯარისკაცები მასიურად ჰყრიდნენ იარაღს და აჯანყებულთა მხარეზე გადადიოდნენ; სამხედრო ნაწილებმა, რომელთაც იარაღი არ დაჰყარეს, ნეიტრალიტეტი გამოაცხადეს; ქალაქის ქუჩებში სტიქიური შეჯახებები მიმდინარეობდა, ისმოდა უწესრიგო სროლა, ხოლო ტრანსპორტი არ მუშაობდა. სამხედრო მინისტრი იტყობინებოდა, რომ ყველა მინისტრი ცოცხალი იყო, თუმცა სამინისტროები არ მუშაობდა. მიხაილ ბელიაევი ასევე იტყობინებოდა, რომ გადაუმონმებელი ცნობით, რუსეთის იმპერიის სახელმწიფო საბჭოს თავმჯდომარე **ივან შჩეგლოვიტოვი (1861-1918)** დააპატიმრეს. მეოთხე სახელმწიფო სათათბიროში პოლიტიკური პარტიის ლიდერებმა რევოლუციონერებთან ურთიერთობის დამყარების მიზნით საბჭო შექმნეს; გამოცხადდა, რომ დანიშნული იყო სახელმწიფო სათათბიროს დამატებითი არჩევნები მუშებისა ჯარისკაცების კვოტით. სამხედრო მინისტრისაგან მიღებული ცნობების შემდეგ მალე მიხაილ ალექსეევმა სერგეი ხაბალოვისაგან მიიღო დეპეშა. გენერალი იტყობინებოდა, რომ იგი მოვლენათა განვითარებაზე ვერავითარ გავლენას ვეღარ ახდენდა.

პეტროგრადში განვითარებული მოვლენების აღწერის შემდეგ უმაღლესი მთავარსარდლის შტაბის უფროსი გენერალი მიხაილ ალექსეევი კავკასიის მეფისნაცვალს და კავკასიის არმიის მთავარსარდალს ნიკოლაი რომანოვს შეახსენებდა იმპერატორისა და სამშოლბოს მიმართ წმინდათაწმინდა ვალის შესახებ და მოუწოდებდა ყველა ღონე ეხმარა, რათა კავკასიის არმიის ჯარები ხელმწიფისადმი მიცემული ფიცის ერთგულნი დარჩენილიყვნენ.

ცხადია, სამეფო ოჯახის წევრი, დიდი მთავარი ნიკოლაი რომანოვი მიხაილ ალექსეევის დეპეშის შემდეგ მშვიდად ვეღარ იქნებოდა. იგი კარგად გრძნობდა, რომ კავკასიის არმიაში სიმშვიდის დიდხანს შენარჩუნება ვერ მოხერხდებოდა. ყველაფერი დამოკიდებული იყო საკუთრივ რუსეთში და კერძოდ პეტრო-

გრადში განვითარებულ მოვლენებზე. 1917 წლის 1 მარტს ნიკოლაი რომანოვმა უმაღლესი მთავარსარდლის შტაბის უფროსის მოადგილე ინფანტერიის გენერლის **ვლადისლავ კლემბოვსკის (1860-1921)** დეპეშა მიიღო. დეპეშა 1 მარტს 21 საათსა და 15 წუთზე იყო გამოგზავნილი. კავკასიის მეფისნაცვალმა დეპეშიდან შეიტყო, რომ მოსკოვში აჯანყება მიმდინარეობდა, ხოლო მოსკოვის სამხედრო ოლქის ჯარები მეოთხე სახელმწიფო სათათბიროს თავმჯდომარე მიხაილ როძიანკოს ხელმძღვანელობით შექმნილი სახელმწიფო სათათბიროს დროებითი კომიტეტის დაქვემდებარებაში გადადიოდნენ. დეპეშაში ისიც იყო აღნიშნული, რომ მეოთხე სახელმწიფო სათათბიროს დროებითი კომიტეტის დანიშნულებას ძველი ხელისუფლების ჩანაცვლება წარმოადგენდა. ვლადისლავ კლემბოვსკის დეპეშიდან ნიკოლაი რომანოვმა შეიტყო, რომ კრონშტადტში დანყებულები აჯანყების შემდეგ ბატალიის სამხედრო-საზღვაო ფლოტი, ფლოტის სარდლის ვიცე-ადმირალ **ადრიან ნეპენინის (1871-1917)** თანხმობით, მეოთხე სახელმწიფო სათათბიროს დროებითი კომიტეტის დაქვემდებარებაში გადასულა. უმაღლესი მთავარსარდლის შტაბში მიიჩნევდნენ, რომ ადრიან ნეპენინის გადანყვეტილება ფლოტის გადარჩენის სურვილით იყო გაპირობებული. შექმნილ ვითარებაში მიხაილ ალექსეევს ნიკოლაი II-თვის დეპეშა გაუგზავნია და რჩევა მიუცია, მთავრობის სათავეში ხალხის ნდობით აღჭურვილი პიროვნება ჩაეყენებინა. ფსკოვიდან, უმაღლესი მთავარსარდლის შტაბიდან, ვლადისლავ კლემბოვსკის მიერ თბილისში დეპეშის გამოგზავნის დროისათვის (1 მარტი, 21 საათი და 15 წუთი) მატარებელი, რომლითაც იმპერატორი ცარსკოე სელოში გაემგზავრა, დანიშნულების ადგილამდე ჯერ კიდევ არ იყო მისული და სადგურ **დნოსთან** იდგა. მატარებლის გატარებას წინ ჯარისკაცები აღუდგნენ. ნიკოლაი II იძულებული გახდა, ფსკოვში დაბრუნებულიყო. იმპერატორის ფსკოვიდან ცარსკოე სელოში გამგზავრების შემდეგ მიხაილ ალექსეევი ქალაქ **მოგილევიში** ჩავიდა, სადაც იმჟამად უმაღლესი მთავარსარდლობის ბანაკი იმყოფებოდა.

1817 წლის 1 მარტს მეოთხე სათათბიროს თავმჯდომარემ, მიხაილ როძიანკომ კავკასიის მეფისნაცვალსა და კავკასიის არმიის მთავარსარდალს ნიკოლაი რომანოვს დეპეშა გაუგზავნა, რომლის შინაარსი ასეთი იყო:

1. მეოთხე სახელმწიფო სათათბიროს დროებითა კომიტეტმა ძალაუფლება თავის ხელში იმ მიზნით აიღო, რათა წესრიგი დაემყარებინა ქვეყანაში და განსაკუთრებით პეტროგრადში;
2. სახელმწიფო სათათბიროს დროებითი კომიტეტი არმიასა და სამხედრო-საზღვაო ფლოტს მოუწოდებდა, დაეცვა სიმშვიდით;
3. სახელმწიფო სათათბიროს დროებითი კომიტეტი დარწმუნებული იყო, რომ არმია და სამხედრო-საზღვაო ფლოტი ერთი ნუთითაც არ შეასუსტებდა ბრძოლას გარეშე მტრის წინააღმდეგ და ძველებური თავგამოდებით გააგრძელებდა სამშობლოს დაცვისათვის ბრძოლას;
4. სახელმწიფო სათათბიროს დროებითი კომიტეტი პეტროგრადში განლაგებული ჯარებისა და მისდამი თანაგრძნობით განწყობილი მოსახლეობის მხარდაჭერით, უმოკლეს დროში შეძლებდა ზურგში წესრიგისა და სახელმწიფო დაწესებულებების ნორმალური ფუნქციონირების აღდგენას.

ზემოთხსენებული დეპეშის მიღებიდან რამდენიმე საათის შემდეგ, 1917 წლის 1 მარტსვე ნიკოლაი რომანოვმა მიხაილ როძიანკოსაგან მეორე დეპეშა მიიღო. მეოთხე სახელმწიფო სათათბიროს თავმჯდომარემ კავკასიის მეფისნაცვალს აცნობა, რომ რუსეთის იმპერიის მთავრობა – მინისტრთა საბჭო გაუქმდა და მთელი აღმასრულებელი ხელისუფლება მეოთხე სახელმწიფო სათათბიროს დროებითი კომიტეტის ხელში გადავიდა.

უმაღლესი მთავარსარდლის შტაბის უფროსი მიხაილ ალექსეევი მიუღებლად მიიჩნევდა რუსეთის იმპერიის მთავრობის – მინისტრთა საბჭოს გაუქმებასა და აღმასრულებელი ხელისუფლების მეოთხე სახელმწიფო სათათბიროს დროებითი კომიტეტის ხელში გადასვლას. ამის

თაობაზე ალექსეევმა 1917 წლის 1 მარტს ქალაქ **მოგილევიდან** საგანგებო დეპეშით მიმართა მეოთხე სახელმწიფო სათათბიროს თავმჯდომარეს მიხაილ როძიანკოს, ხოლო დეპეშის ასლი იმავე დღეს თბილისში ნიკოლაი რომანოვს გაუგზავნა. თბილისში დეპეშა 2 მარტს მიიღეს. დეპეშა შემდეგი შინაარსისა იყო:

1. რუსეთის გენერალიტეტი და არმია ერთგული იყო იმპერატორისა და სამშობლოსი და პირნათლად ასრულებდა ხელმწიფისათვის მიცემულ ფიცს, ბოლომდე იბრძოლებლდა მტერზე გამარჯვებისათვის;
2. გენერალიტეტისა და არმიის მიერ მოვალეობის შესრულება აუცილებლად ითხოვდა არმიის მართვა-გამგეობაში პოლიტიკურ ძალთა ჩაურევლობას;
3. მეოთხე სახელმწიფო სათათბიროს თავმჯდომარისა და სათათბიროს დროებითი კომიტეტის დეპეშები უმაღლესი მთავარსარდლისა და უმაღლესი მთავარსარდლის შტაბის უფროსისადმი, ასევე ფრონტისპირა რკინიგზების სამმართველოებისადმი მიცემული განკარგულებანი ადასტურებენ, რომ მეოთხე სახელმწიფო სათათბიროს დროებით კომიტეტს არ ესმოდა არმიის მართვა-გამგეობის ძირითადი პრინციპები, რის გამოც თავისი განკარგულებებით არმიაში სიმშვიდის შენარჩუნებას კი არ უწყობდა ხელს, არამედ ჰქმნიდა დისციპლინის დარღვევისა და არეულობის გაძლიერების წინაპირობებს, რაც შეუძლებელს გახდიდა ომში გამარჯვებას;
4. უმაღლესი მთავარსარდლის შტაბსა და ცარსკოე სელოს შორის, ასევე სამხედრო მმართველობის ცენტრალურ ორგანოებთან კავშირის შეფერხებას სამხედრო მმართველობის სრული მოშლა მოჰყვებოდა, რაც უმძიმეს მდგომარეობაში ჩააგდებდა არმიას;
5. უმაღლესი მთავარსარდლობის შტაბში მიღებული ცნობების მიხედვით, ლიტერიით მოძრავ მატარებლებს სადგურ დნოდან პეტერბურგის მიმართულებით არ ატარებდნენ, რაც წარმოუდგენლად

აძნელებდა მტერთან ბრძოლას და ქვეყანაში სიმშვიდის დამყარებას. აუცილებელი იყო სადგურ დნოდან შეუფერხებლად გაეტარებინათ ლიტერით მოძრავი მატარებლები, აღმდგარიყო კავშირი უმაღლესი მთავარსარდლობის შტაბსა და სამხედრო სამინისტროს ცენტრალურ მმართველობას შორის;

6. უმაღლესი მთავარსარდლის შტაბის გარდა არავის არ უნდა გაეცა განკარგულებები მოქმედი არმიისადმი, შემწყდარიყო სახელმწიფო სათათბიროს დროებითი კომიტეტის მიერ დანიშნული სამხედრო საქმის არმცოდნე აგენტების მიერ უმაღლესი მთავარსარდლის შტაბისა და სამხედრო სამინისტროს ცენტრალური მმართველობის მიმონერისა და საუბრების კონტროლი, წინააღმდეგ შემთხვევაში უმაღლესი მთავარსარდლობის შტაბი იძულებული იქნებოდა ურთიერთობა შეეწყვიტა ხელისუფლების ცენტრალურ ორგანოებთან.

მიხაილ ალექსეევის დეპეშიდან აშკარა ხდება, რომ უმაღლესი მთავარსარდლის შტაბის უფროსი უკვე ღიად უპირისპირდებოდა არამართო მეოთხე სამხელმწიფო სათათბიროს თავმჯდომარეს მიხაილ როძინკოს, არამედ მთელ საკანონმდებლო ხელისუფლებას, უფრო მეტიც, სახელმწიფო სათათბიროს ანტისახელმწიფოებრივ საქმიანობაში (არმიის მოქმედების ხელის შეშლაში) სდებდა ბრალს. რატომ აყენებდა ასე დაწვრილებით საქმის კურსში მიხაილ ალექსეევი კავკასიის მეფისნაცვლას და კავკასიის არმიის მთავარსარდალს ნიკოლაი რომანოვს? ნიკოლაი რომენოვი იმპერატორის ბიძა და სამეფო ოჯახის ერთ-ერთი გავლენიანი წევრი იყო და ცხადია, იგი ყველაფერს იღონებდა რომანოვთა დინასტიის გადასარჩენად.

1917 წლის 2 მარტს ჩრდილოეთის ფრონტის სარდალმა, ინფანტერიის გენერალმა, გენერალ ადიუტანტმა **ნიკოლაი რუხსკიმ** კავკასიის არმიის შტაბის უფროს, ინფანტერიის გენერალს **ნიკოლაი იუდენიჩს** (1862-1933) საგანგებო დეპეშით აცნობა რუსეთში ახალი ხელისუფლების დაარსების შესახებ. დეპეშა შემდეგი შინაარსისაა:

1. რუსეთის იმპერატორ ნიკოლაი II-ის მიერ ფსკოვში 1917 წლის 2 მარტს 14 საათზე ხელმოწერილი ბრძანებით, კავკასიის მეფისნაცვალს და კავკასიის არმიის მთავარსარდალს, დიდი მთავარი ნიკოლაი ნიკოლაის ძე რომანოვი რუსეთის არმიის უმაღლეს მთავარსარდალად დაინიშნა;
2. რუსეთის იმპერატორ ნიკოლაი II-ის მიერ ფსკოვში 1917 წლის 2 მარტს 14 საათზე ხელმოწერილი ბრძანებით თავადი **გიორგი ევგენის ძე ლვოვი** (1861-1925) რუსეთის მინისტრთა საბჭოს თავმჯდომარედ დაინიშნა.

იმპერატორის ორივე ბრძანება დაეგზავნათ: ფრონტის სარდლებს, ბალტიისა და შავი ზღვის სამხედრო-საზღვაო ფლოტის სარდლებს, I, V და XII არმიის სარდლებს, XXXXII საარმიო კორპუსის მეთაურს, მოსკოვის სამხედრო ოლქის სარდალს და კავკასიის არმიის შტაბის უფროსს. როდის მიიღეს თბილისში ფსკოვიდან 2 მარტს გამოგზავნილი ტელეგრამა, უცნობია.

1917 წლის 2 მარტსვე ფსკოვიდან უმაღლესი მთავარსარდლის შტაბის კვარტერმაისტერმა, გენერალ-ლეიტენანტმა **ალექსანდრ ლუკომსკიმ** (1868-1939) სამხედრო ნაწილში კავკასიის მეფისნაცვლის თანაშემწეს ინფანტერიის გენერალ **ნიკოლაი იანუშკევიჩს** (1868-1918) დეპეშით აცნობა, რომ ნიკოლაი II-ის ტახტიდან გადადგომა გარდაუვალი იყო. უფრო კონკრეტულად დეპეშა შემდეგი შინაარსისა იყო:

1. 1917 წლის 2 მარტს 14 საათსა და 30 წუთზე მოგილევადან უმაღლესი მთავარსარდლის შტაბის უფროსმა მიხაილ ალექსეევმა ფსკოვში რუსეთის იმპერატორ ნიკოლაი II-ს გაუგზავნა დიდი მთავრის ნიკოლაი რომანოვის დეპეშის ტექსტი, რომელშიც აღნიშნული იყო: „გენერალ-ადიუტანტმა ალექსეევმა მთხოვა, რომ შექმნილ საბედისწერო ვითარებაში მხარი დავუჭირო მის მოსაზრებას: ომის გამარჯვებით დასრულებისათვის, რაც ასე აუცილებელია რუსეთის კეთილდღეობის, მომავლისა და დინასტიის გადარჩენისათვის აუცილებელს ხდის განსაკუთრებული ღონისძიებების გა-

ტარებას. მე როგორც ერთგული ქვეშევრდომი, დადებული ფიცის შინაარსიდან გამომდინარე, თქვენს იმპერატორობით უდიდებულესობას მუხლმოყრილი ვთხოვ, გადაარჩინოთ რუსეთი და თქვენი მემკვიდრე, რადგანც მწამს რუსეთისა და მემკვიდრისადმი თქვენი წმიდათანმიდა სიყვარულისა. გადაეცით მემკვიდრეს ტახტი. სხვა გამოსავალი არ არის. როგორც არასდროს ვლოცულობ და ღმერთს ვევედრები გაგაძლიეროთ და ძალა მოგცეთ. გენერალ-ადიუტანტი **ნიკოლაი**". მიხაილ ალექსეევი იმპერატორს ასევე გაუგზავნა კავალერიის გენერალ, გენერალ-ადიუტანტი **ალექსეი ბრუსილოვისაგან** (1853-1926) მიღებული დეპეშის ტექსტი. გენერალი იმპერატორს უდასტურებდა ტახტისა და სამშობლოსადმი ერთგულებას, მაგრამ შექმნილ ვითარებაში მტრის წინააღმდეგ ბრძოლის გაგრძელებისა და რუსეთის გადარჩენისათვის აუცილებლად მიიჩნევდა იმპერატორის გადაგომას ტახტის მემკვიდრის სასარგებლოდ და რადგან ტახტის მემკვიდრე მცირეწლოვანი იყო, რეგენტად იმპერატორის ძმის, **მიხაილ რომანოვის** (1878-1918) დანიშვნას. ალექსეი ბრუსილოვი დაასკვნოდა: „სხვა გამოსავალი არ არის. აუცილებლად უნდა იჩქაროთ, რადგან სახალხო ბუნტი სულ უფრო ძლიერდება და დიდ მასშტაბებს იძენს, ბუნტი სასწრაფოდ უნდა იქნას ჩახშობილი, წინააღმდეგ შემთხვევაში ბუნტს წარმოუდგენელი კატასტროფული შედეგები მოჰყვება. თქვენი გადადგომით კანონიერი მემკვიდრის სახით გადარჩება დინასტია“. დაახლოებით იმავე შინაარსის დეპეშები იყო გამოგზავნილი დასავლეთის ფრონტის სარდალ ალექსეი ევერტისაგან. როგორც მიხაილ ალექსეევი იმპერატორს ატყობინებდა, ნიკოლოზ II-ის მემკვიდრის სასარგებლოდ ტახტიდან გადადგომას მხარს უჭერდა ჩრდილოეთის ფრონტის სარდალი ნიკოლაი რუზსკი და მეოთხე სახელმწიფო სათათბიროს თავმჯდომარე მიხაილ როძიანკო. მიხაილ ალექსეევის მიერ ნიკოლაი II-დმი გაგზავნილი დეპეშა, რომელიც დიდი მთავრის ნიკოლაი რომანოვის, ალექსი ბრუსილოვის, ალექსეი ევერტის, ნიკოლაი რუზსკის და მიხაილ როძიანკოს მოსაზრებასაც შეიცავდა, ასე მთავრდებოდა: „თქვენო იმპერ-

ატორობით უდიდებულესობავ, თქვენ ძალიან გიყვართ სამშობლო, რომლის მთლიანობისა და დამოუკიდებლობის შენარჩუნებისათვის მტერზე გამარჯვების მოპოვებისათვის მიიღეთ გადაწყვეტილება, რომელიც უზრუნველყოფს უკიდურესად მძიმე ვითარებიდან მშვიდობიანად და კეთილად გამოსვლას. ველოდები ბრძანებას. 2 მარტი, 1917 წელი. **გენერალ-ადიუტანტი ალექსეევი, გენერალ-ლეიტენანტი ლუკომსკი**". ეს დეპეშა ფსკოვში ნიკოლაი II-ს 1917 წლის 2 მარტს 14 საათსა და 30 წუთზე გაუგზავნეს.

1917 წლის 2 მარტს, დაახლოებით 19 საათზე ნიკოლაი II-მ პეტერბურგიდან ფსკოვში საგანგებო მისიით ჩასული რუსეთის იმპერიის სახელმწიფო საბჭოს წევრი **ალექსეი გუჩკოვი** (1862-1936) და მეოთხე სახელმწიფო სათათბიროს წევრი **ვასილი შულგინი** (1878-1976) მიიღო. საუბარს ესწრებოდნენ უმაღლესი მთავარსარდალის შტაბის უფროსი, გენერალ-ადიუტანტი **მიხაილ ალექსეევი**, ჩრდილოეთის ფრონტის სარდალი, გენერალ-ადიუტანტი **ნიკოლაი რუზსკი** და ჩრდილოეთის ფრონტის ზურგის უფროსი, ინფანტერიის გენერალი **სერგეი სავვიჩი** (1863-1939). საუბრისას იმპერატორმა აღნიშნა, რომ არ არსებობს მსხვერპლი, რომელიც მან სამშობლოს საკეთილდღეოდ არ გაიღოს.

1917 წლის 3 მარტს თბილისში მოგილევთან უმაღლესი მთავარსარდალის შტაბის უფროსის მიხაილ ალექსეევის მიერ რუსეთის უმაღლესი მთავარსარდალის ნიკოლაი რომანოვისადმი გამოგზავნილი დეპეშა მიიღეს, რომელიც იმპერატორ ნიკოლაი II-ის ტახტიდან გადადგომას იუწყებოდა. დეპეშა 14 საათსა და 57 წუთზე იყო გამოგზავნილი. მიხაილ ალექსეევი წერდა: „თქვენო იმპერატორობით უდიდებულესობავ, უქვეშევრდომილესად მოგახსენებთ, რომ 3 მარტს 12 საათსა და 25 წუთზე ჩრდილოეთის ფრონტის შტაბის უფროსისაგან შემდეგი შინაარსის დეპეშა მივიღე: „მისმა იმპერატორობით უდიდებულესობამ ხელი მოაწერა ბრძანებულებებს მმართველი სენატისადმი მინისტრთა საბჭოს თავმჯდომარედ თავად გიორგი ევგენის ძე ლვოვისა და უმაღლეს მთავარსარდალად მისი იმპერატორობით უდიდებულესობის, დიდი მთავრის ნიკოლაი ნიკოლაის ძის დანიშვნის შესახებ. ამის შემდეგ იმპერატორმა ინება

და ხელი მოაწერა აქტს ტახტიდან გადადგომისა და ტახტის დიდი მთავრის მიხაილ ალექსანდრეს ძისათვის გადაცემის შესახებ. მისი იმპერატორობითი უდიდებულესობა დღეს, დაახლოებით 14 საათზე რამდენიმე დღით, **დვინსკის** გავლით, უმაღლესი მთავარსარდლობის ბანაკში მიემგზავრება. მანიფესტი და ბრძანებულებები დამატებით გამოიგზავნება ტელეგრაფით. 1917 წლის 3 მარტი, 13 საათი“. მიხაილ ალექსეიევი ნიკოლაი რომანოვს სთხოვდა, ეცნობებინა, თუ როდის შესძლებდა თბილისიდან გამგზავრებას და მოქმედ არმიაში ჩასვლას. გენერალი ნიკოლაი რომანოვს ასევე სთხოვდა, ეცნობებინა, რა განკარგულებები უნდა გაეცათ კავკასიის სამეფისნაცვლოს და კავკასიის არმიის მართვასთან დაკავშირებით. მიხაილ ალექსეიევის აზრით, შეიძლებოდა კავკასიის არმიის მთავარსარდლად კავკასიის არმიის შტაბის უფროსი, ინფანტერიის გენერალი ნიკოლაი იუდენიჩი დაენიშნათ და მისთვის გადაეცათ მთელი ძალაუფლება.

1917 წლის 3 მარტს 12 საათსა და 18 წუთზე თბილისში კავკასიის არმიის შტაბში პეტროგრადიდან რუსეთის მინისტრთა საბჭოს თავმჯდომარის გიორგი ლვოვის მიერ გამოგზავნილი დეპეშა მიიღეს. რუსეთის უმაღლეს მთავარსარდლად ახლად დანიშნული ნიკოლაი რომანოვი ჯერ კიდევ თბილისში იმყოფებოდა. დეპეშა სწორედ მის სახელზე იყო გამოგზავნილი. დეპეშაში ვკითხულობთ: “უმაღლეს მთავარსარდალს. ამა წლის (1917 წლის – **ვ. გ.**) 2 მარტს ხელმწიფე იმპერატორი მიხაილ ალექსანდრეს ძის სასარგებლოდ თავისი და ტახრის მემკვიდრის სახელით გადადგა. 3 მარტს მიხაილ ალექსანდრეს ძემ უარი თქვა უმაღლეს ხელისუფლებაზე, სანამ რუსეთის დამფუძნებელი კრება სახელმწიფო მმართველობის ფორმას არ განსაზღვრავდა და მოსახლეობას დროებითი მთავრობისადმი მორჩილებისაკენ მოუწოდა, რომელიც სახელმწიფო სათათბიროს მიერ დამფუძნებელი კრების მონვევამდე მთელი ხელისუფლება ჰქონდა გადაცემული. დამფუძნებელ კრებას ხალხის ნების საფუძველზე უნდა გადაეწყვიტა სახელმწიფო მმართველობის ფორმა. მინისტრთა საბჭოს თავმჯდომარე თავადი **ლვოვი**“.

2. პითარება საქართველოში 1917 წლის თებერვალ-მარტის რევოლუციის ვამდე

1917 წლის 3 მარტს რუსეთის უმაღლესმა მთავარსარდალმა ნიკოლაი რომანოვმა კავკასიის არმიის მთავარსარდლად ნიკოლაი იუდენიჩი დანიშნა, რომელიც მანმადე კავკასიის არმიის შტაბის უფროსი იყო.

იმპერატორის ტახტიდან გადადგომა და ახალი ხელისუფლების ორგანიზების პროცესი ბევრ სირთულეებთან იყო დაკავშირებული. ამას დაერთო კავკასიის არმიის ახალი მთავარსარდლის დანიშვნა. გამორიცხული არ იყო მოვლენათა სტიქიური განვითარება, უწესრიგობის დაწყება არმიასა და სამოქალაქო მოსახლეობაში. 1917 წლის 3 მარტს სამოქალაქო საქმეებში კავკასიის მეფისნაცვლის თანაშემწემ გენერალ-ლეიტენანტმა **ვლადიმირ ორლოვმა** (1868-1927) დეპეშა გაუგზავნა თბილისის გუბერნატორს პოლკოვნიკ **ალექსანდრ მანდრიკას** (1876-1928), რომელშიც ჩამოყალიბებული იყო შექმნილ ვითარებაში წესრიგის დაცვის მიზნით გასატარებელი მოღონსძიებები. დეპეშა ასეთი შინაარსისა იყო:

1. პეტროგრაღში შეიქმნა დროებითი მთავრობა, რომლის პატრიოტულ-სახელმწიფოებრივ დანიშნულებას შეადგენს რევოლუციური მოძრაობის ჩახშობა და რომლის ხელში იქნება მთელი ძალაუფლება, სანამ კანონიერი მთავრობა არ აღდგება;
2. შექმნილ ვითარებაში ყველა თანამდებობის პირი და დაწესებულება ვალდებულია ადგილებზე ყოველმხრივ დაუჭიროს მხარი დროებით მთავრობას, რათა სიმშვიდე და წესრიგი აღსდგეს, სახელმწიფოებრივი ცხოვრება კალაპოტში ჩადგეს;
3. სიმშვიდისა და წესრიგის დამყარება განსაკუთრებით აუცილებელია კავკასიაში, სადაც მიმდინარეობს საბრძოლო მოქმედებები და სადაც რუსეთის არმია ბრწყინვალე გამარჯვებები მოიპოვა;
4. უავგუსტესი მეფისნაცვალი (დიდი მთავარი ნიკოლაი რომანოვი – **ვ. გ.**) აუცილებლად მიიჩნევს, რომ თქვენ

გამონახოთ ყოველგვარი საშუალება, რათა ადგილებზე შენარჩუნებული იქნას წესრიგი და სიმშვიდე. ამ მიზნით თქვენ უნდა მიიწვიოთ თბილისის ქალაქის თავი, ქალაქის მამასახლისი, საზოგადოებრივი ორგანიზაციების გავლენიანი წარმომადგენლები, სხვადასხვა ერების წარმომადგენლები, დიდი ფაბრიკებისა და ქარხნების მუშათა წარმომადგენლები და მისი იმპერატორობითი უდიდებულესობის კავკასიის მეფისნაცვლის სახელით თხოვით სათანადო ყურადღების მოქმედონ სიმშვიდის დაცვას და დაარწმუნოთ ისინი, რომ რუსეთს უკეთესი მომავალი ექნება. ამ მიზნით აუცილებელია მათი თანადგომა ექსცესებისა და დემონსტრაციების თავიდან ასაცილებლად. წესრიგისა და სიმშვიდის შენარჩუნება აუცილებელია რუსეთის არმიის მიერ ომის წარმატებით დამთავრებისათვის;

5. 1917 წლის 3 მარტს კავკასიის მეფისნაცვალმა თბილისში მიიღო მართლმადიდებელი და სხვა ეკლესიების სამღვდელთა, რომელთაც მეფისნაცვალს სიმშვიდისა და წესრიგის დაცვაში სრული თანადგომა აღუთქვეს;
6. ქალაქ თბილისის სათათბიროში გაიმართება საგანგებო სხდომა, სხდომის მონაწილეებს ქალაქის თავი გააცნობს კავკასიის მეფისნაცვლის თხოვნას სიმშვიდისა და წესრიგის დაცვაში სათათბიროს თანადგომის შესახებ. თბილისის სათათბიროს სხდომის გადაწყვეტილება კავკასიის ყველა ქალაქის სათათბიროს ეცნობება, რათა ამ გზით მოხდეს ერთიანი გეგმის შემუშავება;
7. კავკასიის მეფისნაცვალმა სიმშვიდისა და წესრიგის დაცვაში თანადგომის მიზნით თავისთან მიიწვია ყველა პოლიტიკური მიმართულების პრესის წარმომადგენლები;
8. თბილისში სიმშვიდისა და წესრიგის შენარჩუნებაზე პასუხისმგებლობა ეკისრებოდა თბილისის გუბერნატორს ალექსანდრ მანდრიკას. კონკრეტულად

თბილისის გუბერნატორს შემდეგო მითითებები მიეცა:

ა) იმ დემონსტრაციებისა და მანიფესტაციებისათვის, რომლებიც საფრთხეს არ უქმნიდნენ სიმშვიდესა და წესრიგს, ხელისუფლებას წინააღმდეგობა არ უნდა გაეწია და მხოლოდ დემონსტრაციებისა და მანიფესტაციების მშვიდობიანად დასრულებისათვის ეზრუნა;

ბ) იმ დემონსტრაციებისა და მანიფესტაციების წინააღმდეგ, რომლებიც აშკარად სიმშვიდისა და წესრიგის დარღვევას ისახავდნენ მიზნად, ძალა, განსაკუთრებით კი შეიარაღებული პოლიცია და ჯარი, მხოლოდ უკისდურეს შენთხვევაში უნდა გამოეყენებინათ. უკიდურეს შემთხვევად მიჩნეული იყო ისეთი ვითარება, როცა დემონსტრაციები და მანიფესტაციები მშვიდობიან მოწოდებებს არ ემორჩილებოდნენ და რეალური საფრთხე ექმნებოდა სიმშვიდესა და წესრიგს.

9. თუ თბილისის გუბერნატორი სიმშვიდისა და წესრიგის დაცვის პროცესში პეტროგრადიდან, მეოთხე სახელმწიფო სათათბიროდან რაიმე მითითებებს მიიღებდა, ამ მითითებების შესახებ დაუყოვნებლივ საქმის კურსში უნდა ჩაეყენებინა გენერალ-ლეიტენანტი ვლადიმირ ორლოვი.

მართალია, დიდი მთავარი ნიკოლაი რომანოვი რუსეთის არმიის უმაღლეს მთავარსარდლად დაინიშნა, მაგრამ იგი ჯერჯერობით თბილისში რჩებოდა, რაც ფრონტებზე და ქვეყნის შიგნით შექმნილ ვითარებაში დამატებით სიძნელეებს ქმნიდა. ამის შესახებ 1917 წლის 3 მარტს უმაღლესი მთავარსარდლის შტაბის უფროსმა მიხაილ ალექსეევმა საგანგებო დეპეშით აცნობა ნიკოლაი რომანოვს. დეპეშიდან ირკვევა:

1. 1917 წლის 3 მარტს 18 საათზე მეოთხე სახელმწიფო სათათბიროს თავმჯდომარეს მიხაილ როძიანკოს მოგილევში მყოფ მიხაილ ალექსეევისათვის ტელეფონით უცნობებია, რომ პეტროგრადიში სიმშვიდის დამყარების ნაცვლად ვითარება სულ უფრო იძაბებოდა;

2. მიხაილ როძიანკო მიხაილ ალექსეევს სთხოვდა 1917 წლის 2 მარტს ნიკოლაი II-ის მიერ ტახტიდან გადადგომის შესახებ ხელმოწერილი მანიფესტის გამოქვეყნებისაგან თავი შეეკავებინა;
3. იმპერატორის გადადგომის შესახებ მანიფესტის გამოქვეყნების შეჩერების შესახებ მიხაილ ალექსეევთან საუბრამდე მიხაილ როძიანკოს ჩრდილოეთის ფრონტის სარდალ ნიკოლაი რუზსკისთან უსაუბრია. ნიკოლაი რუზსკის ამ საუბრის ჩანაწერი მიხაილ ალექსეევსათვის გაუგზავნია. მიხაილ როძიანკოს სიტყვასიტყვით უთქვამს, ნიკოლაი II-ის გადადგომას და ტახტის მემკვიდრის გამეფებას კიდეც შეურიგდებოდით, რომ არა სამოქალაქო ომის საფრთხეო. ნიკოლაი რუზსკის მიხაილ როძიანკოსათვის უკითხავს, თუ ასეთი შეხედულება გქონდათ, ამის შესახებ დაწვრილებითი ინსტრუქცია რატომ არ მიეცით ფსკოვში იმპერატორთან მოსალაპარაკებლად ჩასულ ალექსეი გუჩკოვსა და მატვეი შულგინსო. მიხაილ როძიანკოს თავი იმით უმართლებია, რომ ალექსეი გუჩკოვისა და მატვეი შულგინის პეტერბურგიდან ფსკოვში გამგზავრების შემდეგ პეტროგრადში ჯარისკაცთა ახალმა აჯანყებამ იფეთქა, ჯარისკაცებს მხარი დაუჭირეს მუშებმა და უწესრიგობამ მთელი ქალაქი მოიცვაო. ჯარისკაცებთან და მუშებთან მოლაპარაკება 2 მარტს გვიან ღამით დასრულებულა. ხელისუფლების წარმომადგენლები და აჯანყებულები შემდეგზე შეთანხმებულან: არა უგვიანეს ექვი თვისა შეიკრიბებოდა რუსეთის დამფუძნებელი კრება, რომელიც განსაზღვრავდა სახელმწიფო მმართველობის ფორმას, მანამდე კი მთელი ძალაუფლება სახელმწიფო სათათბიროსა (სათათბიროს დროებით კომიტეტსა) და სახელმწიფო საბჭოს შეთანხმებით შექმნილ მთავრობას უნდა დაკისრებოდა. როგორც ნიკოლაი რუზსკი აცხადებდა, მიხაილ როძიანკო აბსოლუტურად დარ-

- წმუნებული იყო ამ გეგმის რეალობაში. მიხაილ როძიანკოს საგანგაშოდ მიაჩნდა ის, რომ ნიკოლაი II-ის ტახტიდან გადადგომის შესახებ მანიფესტი სხვადასხვა გზებით მაინც ცნობილი გახდა არმიისა და სამოქალაქო მოსახლეობისათვის;
4. ნიკოლაი რუზსკის მიერ მიწოდებული მასალის საფუძველზე მიხაილ ალექსეევს ასეთი შთაბეჭდილება შექმნია:
 - ა) მეოთხე სახელმწიფო სათათბიროში და მის დროებით კომიტეტში ერთსულოვნება არ იყო. სათათბიროში განსაკუთრებით ძლიერდებოდნენ მემარცხენე პარტიები;
 - ბ) მეოთხე სახელმწიფო სათათბიროსა და დროებითი კომიტეტის თავმჯდომარე მიხაილ როძიანკოზე ძლიერ გავლენას ახდენდნენ სათათბიროს მემარცხენე პარტიები და მუშათა დეპუტატების საბჭოები;
 - გ) მიხაილ როძიანკოს შეხედულება, რომ რომანოვების დინასტიის შენარჩუნება სამოქალაქო ომს გამოიწვევდა მემარცხენე პარტიების ძლიერის ზენოლის შედეგი იყო;
 - დ) პეტროგრადის გარნიზონი საბოლოოდ მოექცა პეტროგრადის მუშათა და ჯარისკაცთა დეპუტატთა საბჭოს გავლენის ქვეშ, რაც საფრთხეს უქმნიდა ყველას, მათ შორის მეოთხე სახელმწიფო სათათბიროს დროებით კომიტეტსაც. განსაკუთრებული საფრთხე მოქმედ არმიას ექმნებოდა. ასეთ ვითარებაში ტახტიდან გადადგომის შესახებ ნიკოლაი II-ის მანიფესტი დიდ არეულობას გამოიწვევდა არმიაში, შეასუსტებდა მის ბრძოლისუნარიანობას და რუსეთს დიდ ქაოსში გადაჩეხდა;
 5. მიხაილ ალექსეევი შექმნილი ვითარების ანალიზის შედეგად ასეთ დასკვნებს აკეთებდა:
 - ა) მეოთხე სახელმწიფო სათათბირო თავმჯდომარე მიხაილ როძიანკოსათვის წინადადება უნდა მიეცათ, რათა მანიფესტი დაუყოვნებლივ შესულიყო

ძალაში და ამის შესახებ საქმის კურსში ჩაეყენებინათ მოქმედი არმია;

ბ) შეთანხმებული გეგმით მოქმედების მიზნით დაუყოვნებლივ უნდა მოეწვიათ ფრონტის სარდლების თათბირი, რომლის თავმჯდომარეც, თუკი ინებებდა, უმაღლესი მთავარსარდალი ნიკოლაი რომანოვი უნდა ყოფილიყო, მასვე უნდა განესაზღვრა ფრონტის სარდლების თათბირის დროც.

6. თუ ნიკოლაი რომანოვი თბილისიდან მოქმედ არმიაში ვერ ჩავიდოდა, მაშინ ფრონტის სარდლების თათბირს 1917 წლის 8 ან 9 მარტს მიხაილ ალექსეევი ჩაატარებდა.

1917 წლის 4 მარტს, შუალამისას, 24 საათსა და 55 წუთზე თბილისში მიიღეს უმაღლესი მთავარსარდლის ნიკოლაი რომანოვის სახელზე მოგილევადან უმაღლესი მთავარსარდლის შტაბის უფროს მიხაილ ალექსეევის მიერ 3 მარტს 19 საათსა და 30 წუთზე გამოგზავნილი დეპეშა, რომელიც ბალტიის სამხედრო საზღვაო ფლოტში რევოლუციური გამოსვლების დაწყების შესახებ იტყობინებოდა.

4 მარტს მიხაილ ალექსეევი ნიკოლაი რომანოვს აცნობა, რომ მიხაილ ალექსანდრეს ძემ დამფუძნებელი კრების გადაწყვეტილებამდე იმპერატორის ტახტის დაკავებაზე უარი განაცხადა. მიხაილ ალექსეევი შიშობდა, რომ ამ გადაწყვეტილებას ახალი არეულობა შეიძლებოდა გამოეწვია.

1917 წლის 4 მარტს თბილისში მოგილევადან მიიღეს მიხაილ ალექსეევის მიერ ლამის 1 საათსა და 35 წუთზე გამოგზავნილი დეპეშა, რომელიც უმაღლეს მთავარსარდალ ნიკოლაი რომანოვს მოუწოდებდა ყველა ღონე ეხმარა, რათა დროებითი მთავრობა არმიისა საქმიანობაში არ ჩარეულიყო. 4 მარტსვე დილის 6 საათსა და 3 წუთზე თბილისიდან მოგილევში გაგზავნილი დეპეშით ნიკოლაი რომანოვმა მიხაილ ალექსეევს სრული თანადგომა გამოუცხადა, რადგან ისიც მიიჩნევდა, რომ დროებითი მთავრობის არმიის საქმეში ჩარევას დიდი უარყოფითი შედეგები მოჰყვებოდა.

1917 წლის 4 მარტს მიხაილ ალექსეევმა ნიკოლაი რომანოვს დამაიმედებელი ამბავი აც-

ნობა: აჯანყება ბალტიის სამხედრო-საზღვაო ფლოტში ჩახშობილი იყო. 4 მარტსვე მიხაილ ალექსეევმა ნიკოლაი რომანოვს კიდევ ერთი დეპეშით ასეთი ამბავი ამცნო: “3 მარტს 20 საათსა და 5 წუთზე მისმა იმპერატორობითმა უდიდებულესობამ ინება მთავარბანაკში (განლაგებული იყო მოგილევში – ვ. გ.) მობრძანდა, სადაც, ჩემამდე მოღწეული ცნობების მიხედვით, მისი უდიდებულესობა რამდენიმე დღით აპირებს დარჩენას. როგორც კი გაირკვევა თუ რამდენი დღე აპირებს დარჩენას მისი უდიდებულესობა, მაშინვე შევატყობინებ თქვენ იმპერატორობით უდიდებულესობას.” ნიკოლაი II-ის მოგილევში ჩასვლას მიხაილ ალექსეევი არასასურველად მიიჩნევდა. უფრო შემამფოთებელი იყო 4 მარტს მიღებული კიდევ ერთი დეპეშა. მიხაილ ალექსეევი ნიკოლაი რომანოვს ატყობინებდა, რომ პეტროგრადში მუშებმა პოლიციისა და ოფიცრების განიარაღება დაიწყეს. 4 მარტის მეტად დაძაბული დღე ამით არ დასრულებულა. კიდევ ერთი ტელეგრამით მიხაილ ალექსეევმა ნიკოლაი რომანოვს აცნობა, ბალტიის ფლოტის აჯანყებულმა მეზღვაურებმა სამხედრო-საზღვაო ფლოტის სარდალი, ვიცე-ადმირალი ადრიან ნეპენინი მოკლეს და მის ნაცვლად ფლოტის სარდალად ვიცე-ადმირალი **ანდრეი მაქსიმოვი (1866-1951)** აირჩიეს. ანდრეი მაქსიმოვი მეზღვაურთა ნებას დამორჩილება და 4 მარტს 16 საათსა და 10 წუთზე რუსეთის დროებითი მთავრობის სამხედრო მინისტრ ალექსეი გუჩკოვისათვის უცნობებია, რომ ბალტიის სამხედრო-საზღვაო ფლოტის სარდლის მოვალეობის შესრულებას შეუდგა. 4 მარტის მშფოთვარე დღე იმით დასრულდა, რომ მიხაილ ალექსეევმა ნიკოლაი რომანოვს კიდევ ერთი სამწუხარო ამბავი აცნობა: არმიაში ჯარისკაცთა და ოფიცერთა შორის განხეთქილება ძლიერდებოდა და მდგომარეობა სულ უფროდაუფრო იძაბებოდა.

ნიკოლაი რომანოვი, რომელიც ჯერჯერობით კავკასიის მეფისნაცვლის მოვალეობასაც ასრულებდა, ცდილობდა თბილისში მოვლენათა რადიკალიზაცია არ დაეშვა. 1917 წლის 5 მარტს სამოქალაქო საქმეებში მეფისნაცვლის თანაშემწე გენერალ-ლეიტენანტმა ვლადიმირ ორლოვმა თბილისის გუბერნატორ პოლკოვნიკ ალექსანდრ მანდრიკას მეფისნაცვლის სახელით

აცნობა, რომ წესრიგისა და სიმშვიდის დაცვის მიზნით პოლიტიკურ პარტიებს, მათ შორის სოციალ-დემოკრატებსაც, დაყრდნობოდა.

რუსეთის არმია და სამხედრო-საზღვაო ფლოტი სულ უფროდაუფრო იხრწნებოდა, რასაც ძალზე განიცდიდა უმაღლესი მთავარსარდალი ნიკოლაი რომანოვი და უმაღლესი მთავარსარდლის შტაბის უფროსი მიხაილ ალექსეევი, მთელი სამეფო ოჯახი. 1917 წლის 5 მარტს დიდმა მთავარმა **სერგეი მიხეილის ძე რომანოვმა** (1869-1918) თბილისში ნიკოლაი რომანოვს აცნობა, რომ სამეფო ოჯახის წევრები, დიდი მთავრები, მოგილევში, უმაღლესი მთავარსარდლობის ბანაკში აპირებდნენ შეკრებას და იქვე იწვევდნენ ნიკოლაი რომანოვსაც. ნიკოლაი რომანოვი რუსეთში გასამგზავრებლად ემზადებოდა. 1917 წლის 6 მარტს მან მოწოდებით მიმართა კავკასიის მოსახლეობას, რათა სიმშვიდე და წესრიგი დაეცვათ. სავალალო ვითარება შეინიშნებოდა კავკასიის არმიაში, ოფიცერთა და ჯარისკაცთა ურთიერთობა ხშირად ფიზიკური ანგარიშსწორებით მთავრდებოდა. 1917 წლის 6 მარტს ნიკოლაი რომანოვს აცნობეს, რომ ცარსკოე სელოში მის მისაღებად ყველაფერი მზად იყო. ნიკოლაი რომანოვს ცარსკოე სელოში დარჩენა მოგილიევში გამზავრებამდე შეეძლო.

1917 წლის 6 მარტს კავკასიის მეფისნაცვალმა ნიკოლაი რომანოვმა ვლადიმირ ორლოვის ნაცვლად სამოქალო საქმეებში მეფისნაცვლის თანამემნის მოვალეობის აღმსრულებლად **ვ. ვ. ალშევსკი** დანიშნა.

3. ვითარება კავკასიის არმიაში 1917 წლის თებერვალ-მარტის რევოლუციის შემდეგ

1917 წლის 7 მარტს ჯერ კიდევ თბილისში მყოფმა უმაღლესმა მთავარსარდალმა ნიკოლაი რომანოვმა გამოსცა ბრძანება, რომელიც არმიასა და სამხედრო-საზღვაო ფლოტს დროებითი მთავრობის ცნობას ავალდებულებდა. 7 მარტს თბილისში ტელეგრაფით მიიღეს ნიკოლაი II-ის მიერ ხელმოწერილი მანიფესტი ტახტიდან გადადგომის შესახებ.

კავკასიის არმიაში ასე თუ ისე არსებული სიმშვიდე და წესრიგი, ცხადია, დიდხანს ვერ გაგრძელდებოდა. პირველი საგანგაშო ცნობა

ქალაქ **ყარსიდან** მოვიდა, რომელიც იმხანად რუსეთის არმიას ეკავა. 1917 წლის 7 მარტს დილის 7 საათსა და 55 წუთზე კავკასიის არმიის შტაბის უფროსმა გენერალ-მაიორმა **ლეონიდ ბოხოვიტინოვმა** (1871-1925) უმაღლესი მთავარსარდლის შტაბის უფროსს ასეთი შინაარსის დეპეშა გაუგზავნა: ყარსის ციხესიმაგრის გარნიზონის ჯარისკაცებმა დააპატიმრეს ციხესიმაგრის კომენდანტი გენერალ-მაიორი **ლეონიდ ლინდენბაუმი** (1868-1938), გარნიზონის შტაბის უფროსი პოლკოვნიკი **სალამონოვი**, ქალაქ ყარსის კომენდანტი პოლკოვნიკი **ბრიუკოვცკი**, საგზაო-სარკინიგზო ცხენოსანი ბრიგადის მეთაური პოლკოვნიკი **შუხოვი**, 280-ე სათადარიგო პოლკის მეთაური პოლკოვნიკი **ნიკოლსკი**, ყარსის ოლქის სამხედრო გუბერნატორი გენერალ-მაიორი **ალექსანდრ სუშჩინსკი** (1855-1933), ვიცე-გუბერნატორი **შმერლინგი** და სხვა ოფიცრები. ამის შემდეგ სამხედრო ჩატარდა სამხედრო ნაწილების წარმომადგენელთა კრება, რომელმაც ყარსის ციხესიმაგრის დროებით კომენდანტად პოლკოვნიკი **კარამიშევი** აირჩია. შექმნილ ვითარებაში კარამიშევი თხოულობდა სასწრაფო გადანაცვლებას: ან იგი ან სხვა ვინმე დაენიშნათ ციხე-სიმაგრის კომენდანტად.

რუსეთის უმაღლესი მთავარსარდლის ნიკოლაი რომანოვის თბილისში შეყვანება დიდ სირთულეებს ქმნიდა არმიის მართვაში. უმაღლესი მთავარსარდლის შტაბის უფროსი მიხაილ ალექსეევი დაჟინებით ითხოვდა ნიკოლაი რომანოვის მოქმედ არმიაში ჩასვლას. 1917 წლის 7 მარტს დილის 9 საათზე ნიკოლაი რომანოვი თბილისიდან პეტროგრადს გაემგზავრა. კავკასიის მეფისნაცვლისა და კავკასიის არმიის მთავარსარდლის ნიკოლაი რომანოვის თბილისიდან გამგზავრების შემდეგ ვითარება დაიძაბა: კაზაკთა მე-2 დივიზიის სარდალი გენერალ-მაიორი **ალექსანდრ კულებიაკინი** (1870-?) იტყობინებოდა, რომ 8 მარტს ერზიმიში განლაგებული 25-ე მსროლელთა პოლკის ჯარისკაცები აჯანყდნენ; გენერალ-ლეიტენანტი **ფიოდორ ჩერნოზუბოვი** (1863-1919) 8 მარტს ურმიიდან იტყობინებოდა, რომ მზადდებოდა ჯარისკაცთა მიტინგები. კავკასიის არმიის მთავარსარდალი ნიკოლაი იუდენიჩი გენერლებთან ერთად იმ ღონისძიებების შესახებ მსჯელობდა, რომელთა გატარების შე-

დეგად კავკასიის ფრონტზე არეულობის თავიდან აცილება შესაძლებელი გახდებოდა.

4. ამიერკავკასიის განსაკუთრებული კომიტეტის (ოზაკომის) შექმნა

1917 წლის 2 მარტს რუსეთის იმპერატორის ნიკოლაი II-ის ტახტიდან გადადგომის შემდეგ, როცა ქვეყანას ახალი ხელმწიფე-იმპერატორი არ ჰყავდა, სამართლებრივი თვალსაზრისით კავკასიაში მეფისნაცვლის (მეფის მოადგილის) თანამდებობის არსებობა აღარ შეიძლებოდა. წარმოდგენილი იყო ის, რომ რუსეთში უმაღლესი საკანონმდებლო და აღმასრულებელი ხელისუფლება 1917 წლის 3 მარტიდან დროებითი მთავრობის ხელში იყო, ხოლო კავკასიას ძველი ხელისუფლების წარმომადგენელი – მეფისნაცვალი განაგებდა. მეფისნაცვლის თანამდებობის გაუქმება და სამხარეო ხელისუფლების ახალი ორგანოს შექმნა გადაუდებელ საჭიროებას წარმოადგენდა. რუსეთის დროებითმა მთავრობამ და მისმა თავმჯდომარემ გიორგი ლვოვმა ეს საქმე **ალექსანდრ კერენსკის** (1881-1970) მიანდო. რამდენიმე დღიანი კონსულტაციების შემდეგ დროებითმა მთავრობამ შექმნა ამიერკავკასიის სამხარეო ხელისუფლების ორგანო – **ამიერკავკასიის განსაკუთრებული კომიტეტი (ოზაკომი)**. ოზაკომი ასეთი შემადგენლობით დამტკიცდა: თავმჯდომარე – რუსეთის მეოთხე სახელმწიფო სათათბიროს წევრი, კონსტიტუციურ-დემოკრატიული პარტიის წევრი **ვასილი ხარლამოვი** (1875-1957), წევრები – ცნობილი საზოგადო მოღვაწე, ლიტერატურათმცოდნე და კრიტიკოსი, საქართველოს სოციალისტ-ფედერალისტთა პარტიის წევრი **ივანე (კიტა) აბაშიძე** (1870-1917 წლის 17 დეკემბერი), რუსეთის მეოთხე სახელმწიფო სათათბიროს წევრი, მუსავატის პარტიის წევრი **მემედ იუსუფ ჰაჯიბაბა ჯაფაროვი** (1885-1938), რუსეთის მეოთხე სახელმწიფო სათათბიროს წევრი, დაშნაკთა პარტიის წევრი **მიქაელ პაპაჯანიანი**, იგივე **მიხეილ პაპაჯანოვი** (1869-1929), რუსეთის მეოთხე სახელმწიფო სათათბიროს წევრი **პაველ პერევერზევი** (1871-1944). 1917 წლის 8 მარტს რუსეთის დროებითი მთავრობის თავმჯდომარე გიორგი ლვოვმა თბილისის ქალაქის თავს **ალექსანდრე ხატისოვს** (1874-1945) დე-

პეშით აცნობა, რომ პეტერბურგიდან თბილისში გამოემგზავრნენ ამიერკავკასიის განსაკუთრებული კომიტეტის წევრები: ვასილი ხარლამოვი, ივანე (კიტა) აბაშიძე, მემედ იუსუფ ჰაჯიბაბა ჯაფაროვი, მიქაელ პაპაჯანიანი, პაველ პერევერზევი. ოზაკომის წევრები მგზავრობას რამდენიმე დღე მოუწოდნენ. მოგვიანებით ოზაკომის შემადგენლობა შეიცვალა: კიტა აბაშიძის ნაცვლად ოზაკომის წევრი გახდა ქართველი სოციალ-დემოკრატი აკაკი ჩხენკელი, ხოლო პიოტრ პერევერზევი დროებითი მთავრობის მინისტრად აირჩიეს. ასე, რომ ოზაკომი ასეთი შემადგენლობით მუშაობდა: **ვასილი ხარლამოვი, აკაკი ჩხენკელი, მემედ იუსუფ ჰაჯიბაბა ჯაფაროვი, მიქაელ პაპაჯანიანი**.

5. რევოლუციური გამოცდები კავკასიის არმიაში

რუსეთის 1917 წლის მარტის თებერვალ-მარტის რევოლუციის შემდეგ თავისებური ვითარება შეიქმნა. რუსეთის იმპერიის ცენტრალური ხელისუფლების სამართალმემკვიდრე – რუსეთის დროებითი მთავრობა, რომლის ხელში იყო უმაღლესი საკანონმდებლო და აღმასრულებელი ხელისუფლება, ქვეყანაში ვითარებას ვერ აკონტროლებდა. დროებითი მთავრობის მიერ რუსეთის გუბერნიებსა და დიდ ქალაქებში დანიშნული ადგილობრივი ხელისუფლების ორგანოები ან ოზაკომის მსგავსი ადგილობრივი ხელისუფლების ორგანოები ცონტროლს ვერ უწევდნენ მათდამი რწმუნებულ ტერიტორიას. პრაქტიკულად ხელისუფლებას ადგილებზე (დიდ ქალაქებში, გუბერნიებში, მაზრებში, სოფლებში) დეპუტატთა საბჭოები ფლობდნენ. მაგალითად, პეტროგრადის მუშათა და ჯარისკაცთა დეპუტატთა საბჭო (თავმჯდომარე კარლო ჩხეიძე) რეალურად იმაზე დიდ ძალაუფლებას ფლობდა, ვიდრე რუსეთის დროებითი მთავრობა. ასეთივე დიდ ძალაუფლებას ფლობდა მოსკოვის მუშათა და ჯარისკაცთა დეპუტატთა საბჭო, რომელიც ანგარიშს არ უწევდა დროებითი მთავრობის მიერ მოსკოვში დანიშნულ ხელისუფლების ორგანოს და მის პირველ პირს. განსხვავებული ვითარება არც ამიერკავკასიასა და კონკრეტულად საქართველოში იყო. თბილისის მუშათა და ჯარისკაცთა საბჭო (თავმჯდომარე ნოე ჟორ-

დანია) ქალაქში ხელისუფლების ერთადერთი რეალური ორგანო იყო და მის დაუკითხავად ოზაკომი ნაბისჯას ვერ გადადგამდა. ოზაკომს ანგარიშს არ უწევდა ამიერკავკასიის მუშათა, ჯარისკაცთა და გლეხთა დეპუტატთა საბჭოების სამხარეო ცენტრი (თავმჯდომარე ნოე ჟორდანიას). რაც შეეხება რუსეთის კავკასიის არმიას, აქ რეალურ ძალაუფლებას ჯარისკაცთა დეპუტატთა საბჭოების სამხარეო ცენტრი (თავმჯდომარე დიმიტრი დონკოი) ფლობდა. იგივე ვითარება იყო მაზრებსა და სოფლებში. ყოველივე ზემოთ აღნიშნული ასე თუ ისე მოსათმენი იყო რევოლუციის შემდგომ პირველ დღეებში. თუ ვითარება უცვლელი დარჩებოდა, ხელისუფლების ადგილობრივი (სამხარეო, საგუბერნიო, საქალქო, სამაზრო) ორგანოები საბოლოოდ დაკნინდებოდნენ და მთელი მართვა გამგეობა დეპუტატთა საბჭოების ხელში გადავიდოდა, რომელთაც მართვის გამოცდილება არ გააჩნდათ. შექმნილი ვითარება უკიდურესად ასუსტებდა არმიის საბრძოლო პოტენციალს. ამიტომ იყო, რომ 1917 წლის 11 მარტს რუსეთის უმაღლესი მთავარსარდლის შტაბის უფროსმა მიხაილ ალექსეევმა გამოსცა ბრძანება, რომელშიც ჩამოთვლილი იყო ის ღონისძიებები, რომლის ცხოვრებაში გატარებაც ჯარისკაცთა დეპუტატთა საბჭოებში მემარცხენე ელემენტების გავლენას შეამცირებდა. ბრძანებაში აღნიშნული იყო, რომ დროებით მთავრობას რეალური ძალაუფლება არ გააჩნია და ამ ძალაუფლებას დეპუტატთა საბჭოები ფლობდნენ. მიხაილ ალექსეევი მიიჩნევდა, რომ შემდეგი კომპრომისი დეპუტატთა საბჭოების მიმართ დამღუპველი იქნებოდა, ხოლო არმია საიმედოდ უნდა ყოფილიყო დაცული ჯარისკაცთა დეპუტატთა საბჭოების გავლენისაგან. არმიაში ჯარისკაცთა დეპუტატთა საბჭოების გავლენის შესამცირებლად აუცილებელი იყო ოფიცერთა ორგანიზება, ხოლო დეპუტატთა საბჭოებში, რომლებიც მხოლოდ ჯარისკაცებისაგან კომპლექტდებოდა, – ოფიცრების შეყვანა. კავკასიის არმიის მთავარსარდალი ნიკოლაი იუდენიჩი 11 მარტსვე გამოეხმაურა მიხაილ ალექსეევის ბრძანებას და უმაღლესი მთავარსარდლის შტაბის უფროსს დეპუტატთა აცნობა, რომ კავკასიის არმიაში არსებულ ჯარისკაცთა დეპუტატთა საბჭოებს

სარდლობა თავის გავლენის ქვეშ მოაქცევდა. კავკასიის არმიის მთავარსარდლის ოპტიმიზმი უსაფუძვლო აღმოჩნდა. 1917 წლის 12 მარტს პოლკოვნიკმა **რიაბინინმა** ნიკოლაი იუდენიჩს არასასიამოვნო ამბავი ამცნო: ტრაპიზონში განლაგებულ კავკასიის არმიის ნაწილებში ჯარისკაცთა დეპუტატთა საბჭოების ინიციატივით ძველი წესდებები გაუქმდა და ძალაში შევიდა ჯარისკაცთა მიერ შემუშავებული ახალი წესდებები. კონკრეტულად კი მოვლენები ასე განვითარებულა:

1. 1917 წლის 9 მარტს ტრაპიზონში ჯარისკაცები, მეზღვაურები, ნავსადგურის მუშები, სულ 2.000 კაცი შეკრებილა. შეკრებას ოფიცერთა მცირე რაოდენობაც დასწრებია;
2. ჯარისკაცთა და მეზღვაურთა შეკრებას ერთხმად გადაუწყვეტია პოლიციისა და ჟანდარმერიის სამსახურების გაუქმება. ჰაუპტვახტიდან ჯარისკაცთა განთავისუფლება, მაღაზიებისა და სურსათის საწყობების გაძარცვა ოფიცრებისა და შეგნებული ჯარისკაცების წყალობით თავიდან ყოფილა აცილებული;
3. ღამით ტრაპიზონში ჯარისკაცთა დეპუტატთა საბჭოს მიერ დანიშნული პატრული მორიგეობდა, პატრულის შემადგენლობაში ჯარისკაცებთან ერთად ოფიცრებიც იყვნენ;
4. 9 მარტს საღამოს სამხედრო ნაწილების მეთაურები და ოფიცრები სამხედრო-საველე სასამართლოს თავმჯდომარის მონაწილეობით შექმნილი ვითარების გასაანალიზებლად შეკრებილან. ყველა შეთანხმებული იმაზე, რომ ჯარისკაცთა მიტინგების დიდი ხნით თავიდან აცილება შეუძლებელი იქნებოდა. პორტის კომენდანტმა განაცხადა, რომ იგი პასუხს ვერ აგებდა პორტში მყოფი მეზღვაურების მოქმედებაზე. კრებაზე გამოთქმულა აზრი, რომ დახმარების მიზნით სამოქალაქო ხელისუფლების წარმომადგენლებისათვის მიემართათ;
5. 10 მარტს დილით მიღებული იქნა განცხადება დროებითი აღმასრულებელი კომიტეტის შექმნის შესახებ.

- ასევე გადაწყდა ძალის გამოყენება თუ ჯარისკაცების ჰაუპტვახტიდან განთავისუფლებას მოითხოვდნენ;
6. დროებითი აღმასრულებელი კომიტეტის ზოგიერთი წევრის მოთხოვნით, აღმასრულებელი კომიტეტი ჯარისკაცთა მიტინგს უნდა დასწრებოდა. კომიტეტი მიტინგს დაესწრო;
 7. პოლკოვნიკ რიაბინინს ვითარების გართულების შემთხვევისათვის საბრძოლველად მზად ჰყავდა ქალაქის გარეუბანში განლაგებული კაზაკთა პოლკი და სანაპირო დაცვის არტილერია;
 8. ჯარისკაცთა მიტინგი დიდი ვნებათა ლელვით მიმდინარეობდა, ნამოყენებული იქნა ჰაუპტვახტში მყოფი ჯარისკაცების, მათ შორის სისხლის სამართლის დამნაშავეების, განთავისუფლების მოთხოვნა. სისხლისღვრის თავიდან აცილების მიზნით დროებითი აღმასრულებელი კომიტეტის ამ მოთხოვნას დაეთანხმა – დაპატიმრებულები გაანთავისუფლეს;
 9. თბილისიდან ბრძანების მიღებამდე დროებით აღმასრულებელ კომიტეტს ჟანდარმერიისათვის სახელი შეუცვლია და “რაიონის დაცვის სამსახური” უწოდებია, სახელი შეუცვლიათ პოლიციისათვისაც და მისთვის “სამხედრო მილიცია” უწოდებიათ. პოლიციისა და ჟანდარმერიის მაღალჩინოსნები თანამდებობიდან გადაუყენებიათ.

6. საგუბარნიო ხალისუფლების ლიკვიდაცია საქართველოში

სიმშვიდე არც სამოქალაქო მოსახლეობაში შეინიშნებოდა. 1917 წლის 13 მარტს თბილისის გუბერნატორმა **ალექსანდრ მანდრიკამ** მაზრების უფროსებს აცნობა, რომ თბილისის გუბერნატორი და ვიცე-გუბერნატორი გადაყენებული იყვნენ თანამდებობიდან და ქალაქში მთელი ძალაუფლება თბილისის დეპუტატთა საბჭოს აღმასრულებელ კომიტეტს აელო ხელში. 14 მარტს ქუთაისის გუბერნატორმა **ალექსანდრ გუდოვიჩმა** (1869-1919) დეპუტატთა აცნობა თბილისს, რომ მისი გუბერნატორის თანამდებობაზე დარჩე-

ნა საზიანო იქნებოდა ხალხის ინტერესებისთვის. ცხადია, ქუთაისის გუბერნატორის გადაწყვეტილება სულაც არ იყო ნებაყოფლობითი – თუ იგი არ გადაგებოდა, იგივე დღე ელოდა, რაც თბილისის გუბერნატორს.

7. წასრიგის აღდგენის ცდა რუსეთის არმიაში და ვითარება კავკასიის ფრონტზე

ცხადია, სამხრეთ კავკასიასთან შედარებით გაცილებით უფრო დაძაბული ვითარება იყო პეტერბურგში, მოსკოვში და რუსეთის მოქმედ არმიაში (ფრონტებზე). დროებითმა მთავრობამ და გენერალიტეტმა მიიღეს გადაწყვეტილება, რომ ფრონტზე წარმატებული შეტევა ხელისუფლების ავტორიტეტს აამაღლებდა. 1917 წლის 18 მარტს ფრონტების სარდლებმა და სხვა გენერლებმა: კავალერიის გენერალმა, გენერალ-ადიუტანტმა **ალექსეი ბრუსილოვმა** (1853-1926), ინფანტერიის გენერალმა **დიმიტრი ბალანინმა** (1857-1928), ინფანტერიის გენერალმა, გენერალ-ადიუტანტმა **დიმიტრი შჩერბაჩევმა** (1857-1932), კავალერიის გენერალმა **ალექსეი კალედინმა** (1861-1918) და ინფანტერიის გენერალმა **პიოტრ ბალუევმა** (1857-1923) საგანგებო დეპეშით აცნობეს კავკასიის არმიის სარდალს, ნიკოლაი იუდენიჩს, რომ აუცილებელი იყო რუსეთ-ოსმალეთის ფრონტზე შეტევის დაწყება. 19 მარტს ნიკოლაი იუდენიჩმა დეპეშით აცნობა სამხრეთ-დასავლეთის ფრონტის სარდალ ალექსეი ბრუსილოვს, რომ ოსლამეთის არმიის წინააღმდეგ შეტევას დაიწყებდა.

გატარებული ღონიძიებების მიუხედავად ვერცერთ ფრონტზე და მათ შორის ვერც რუსეთ-ოსმალეთის კავკასიის ფრონტზე წესრიგის აღდგენა ვერ მოხერხდა. ჯარისკაცთა დეპუტატთა საბჭოების თვითნებობის შედეგად სამხედრო ნაწილების ბრძოლისუნარიანობა დაქვეითდა. 1917 წლის 1 აპრილს ტრაპიზონის გამაგრებული რაიონიდან საგანგებო დეპეშით მიმართეს რუსეთის დროებითი მთავრობის სამხედრო მინისტრს **ალექსეი გუჩკოვს**, იუსტიციის მინისტრს **ალექსანდრ კერენსკის**, პეტროგრადის მუშათა, ჯარისკაცთა და მეზღვაურთა დეპუტატთა საბჭოს თავმჯდომარეს **ნიკოლოზ (კარლო) ჩხეიძეს**, დროებითი მთავრობის

თავმჯდომარეს **გიორგი ლვოვს**. დეპეშაში აღნიშნული იყო, რომ ტრაპიზონის გამაგრებული რაიონის სარდლობასა და ტრაპიზონის მუშათა და ჯარისკაცთა აღმასრულებელ კომიტეტს შორის მუდმივი კონფლიქტი არსებობდა. მსგავსი ვითარება შეინიშნებოდა ყველა ფრონტზე, არმიებში, დივიზიებსა და პოლკებში. 1917 წლის 16 აპრილს რუსეთის არმიის გენერალური შტაბის ოფიცერთა ჯგუფმა მოწოდებით მიმართა ფრონტების, არმიების, კორპუსების, დივიზიებისა და სამხედრო ოკრუგების შტაბების ოფიცრებს. მოწოდების ტექსტი დეპეშით გადაიცა, რომელშიც ვკითხულობთ: “ჩვენი სამშობლო და არმია საფრთხეშია.” საფრთხის თავიდან აცილების ერთადერთ გზად გენერალური შტაბის ოფიცრები არმიაში წესრიგის აღდგენას სახავდნენ. მოწოდებას ხელს აწერდნენ გენერალური შტაბის ოფიცრები: **ბარანოვსკი, ლებედევი, სალკოვიჩი, პრონინი, ტიხობრაზოვი, იუზეფოვიჩი, კიიაშჩენკო, კოჟენიკოვი**.

კავკასიის ფრონტის მთავარსარდალმა ნიკოლაი იუდენიჩმა რამდენიმე ღონისძიება გაატარა: თანამდებობიდან გადააყენა ჯარისკაცებისათვის საძულველი ოფიცრები, სამხედრო ნაწილებიდან გაიწვია ის ოფიცრები, რომლებიც ხელს უშლიდნენ ურთიერთობის მოგვარებას ჯარისკაცთა დეპუტატების საბჭოებთან, თუმცა ამ ღონისძიებებს ვითარების კარდინალურად შეცვლა არ შეეძლო. ჯარისკაცთა დეპუტატთა საბჭოები სამხედრო ნაწილების ერთადერთ ბატონ-პატრონად მიიჩნევდნენ თავს და არად აგდებდნენ სამხედრო მეთაურთა განკარგულებებსა და ბრძანებებს.

1917 წლის 31 მაისს კავკასიის არმიის მთავარსარდალად ნიკოლაი იუდენიჩის ნაცვლად ინფანტერიის გენერალი **მიხაილ პრჟევალსკი (1859-1934)** დაინიშნა.

1917 წლის აგვისტოს ბოლოს ინფანტერიის გენარალმა **ლავრ კორნილოვმა (1870-1918)** თანამოაზრე გენერლებისა და ოფიცრების ჯგუფთან ერთად სახელმწიფო გადატრიალების მოწყობა და სამხედრო დიქტატურის დამყარება გადაწყვიტა. კავკასიის არმიის გენერლებისა და ოფიცრების ჯგუფმა მხარი დაუჭირა გენერალ ლავრ კორნილოვს. დროებითი მთავრობის თავმჯდომარემ ალექსანდრ კერენსკიმ

შეძლო სახელმწიფო გადატრიალების თავიდან აცილება.

1917 წლის აგვისტოში კავკასიის არმიაში სულ უფრო გაძლიერდა ჯარისკაცთა დეპუტატთა საბჭოების გავლენა. სხვადასხვა სამხედრო ნაწილის ჯარისკაცთა დეპუტატთა საბჭოების მუშაობას კოორდინაციას უწევდა **ჯარისკაცთა დეპუტატთა საბჭოების ამიერკავკასიის სამხარეო ცენტრი**, რომლის პარალელურად მოქმედებდა **კავკასიის არმიის კომიტეტი**. პირველი ორგანო მეტწილად პოლიტიკური საკითხებით იყო დაკავებული, ხოლო მეორე – სამხედრო საკითხებით. ჯარისკაცთა დეპუტატთა საბჭოების ამიერკავკასიის სამხარეო ცენტრთან შეიქმნა **დროებითი რევოლუციური კომიტეტი**, რომელმაც 1917 წლის 31 აგვისტოს ფრონტსა და ზურგში მოქმედ ჯარისკაცთა დეპუტატთა საბჭოებს **რევოლუციური კომიტეტების** შექმნისაკენ მოუწოდა. მოწოდებაში აღნიშნული იყო:

1. 1917 წლის 30 აგვისტოს გაიმართა ამიერკავკასიის მუშათა, ჯარისკაცთა და გლეხთა დეპუტატთა საბჭოების გაერთიანებული ცენტრის კრება, რომელსაც **ევგენი გეგეჭკორი (1881-1954)** თავმჯდომარეობდა;
2. შექმნილი ვითარების გაანალიზების შემდეგ გადაწყდა **კავკასიის დროებითი ცენტრალური რევოლუციური კომიტეტის** შექმნა. კომიტეტის შექმნასთან დაკავშირებული საკითხების გადაწყვეტა ევგენი გეგეჭკორს დაევალა;
3. კრების გადაწყვეტილებით კავკასიის დროებით ცენტრალურ რევოლუციურ კომიტეტში უნდა შესულიყო ყველა რევოლუციური და საზოგადოებრივი ორგანიზაცია, სოციალ-დემოკრატი მენშევიკების, სოციალ-დემოკრატი ბოლშევიკების, სოციალისტ-რევოლუციონერების, სოციალისტ-ფედერალისტების და დაშნაკციუტუნის წარმომადგენლები. კრებამ აირჩია სამხედრო საქმეთა კომისია, სამოქალაქო საქმეთა კომისია, დაპატიმრების კომისია. გარდა ამისა, კრებამ კავკასიის ფრონტზე განლაგებული რუსეთის არმიის სამხედრო ნაწილებში **კომისრები** დანიშნა;

4. 1917 წლის 30-31 აგვისტოს ღამით დააპატიმრეს გენერალ ლავრ კორნილოვის გამოსვლის მონაწილეები. ჩხრეკისას ამოღებული მასალით დადგინდა, რომ სამხედრო გადატრიალება კავკასიის არმიამიც მზადდებოდა. საქმეს დაჩქარებული ტემპით იძიებდნენ;
5. კავკასიის დროებითი ცენტრალური რევოლუციური კომიტეტი კავკასიის არმიის ოფიცრებსა და ჯარისკაცებს არწმუნებდა, რომ სამხედრო დიქტატურის დამყარების წარუმატებელი ცდის შემდეგ პეტროგრადში წესრიგი სუფევდა.

1917 წლის 6 სექტემბერს თბილისში ცნობილი გახდა, რომ რუსეთის უმაღლეს მთავარსარდლად დროებითი მთავრობის თავმჯდომარე ალექსანდრ კერენსკი, ხოლო უმაღლესი მთავარსარდლის შტაბის უფროსად მიხაილ ალექსეევი დაინიშნა. 1917 წლის 9 სექტემბერს კავკასიის დროებითი რევოლუციური კომიტეტის თავმჯდომარემ ევგენი გეგეჭკორმა ცირკულარული დეპეშა დააგზავნა, რომელიც ამიერკავკასიის განსაკუთრებული კომიტეტის რეორგანიზაციას ეხებოდა. ცირკულარში აღნიშნული იყო:

1. გენერალ ლავრ კორნილოვის ამბოხების დროს ამიერკავკასიის განსაკუთრებულმა კომიტეტმა (ოზაკომმა) მთელი ძალაუფლების საკუთარ ხელში ალება სცადა;
2. ამიერკავკასიის განსაკუთრებული კომიტეტი რეორგანიზაციას საჭიროებდა: კომიტეტის შემადგენლობაში უნდა შეეყვანათ რევოლუციური და სოციალისტური პარტიების წარმომადგენლები;
3. კავკასიის დროებითი რევოლუციური კომიტეტი ოზაკომის რეორგანიზაციასთან დაკავშირებით უკვე დაუკავშირდა რუსეთის დროებით მთავრობას, მიღწეული იქნა შეთანხმება, რომ ოზაკომის რეორგანიზაციამდე მუშაობას გააგრძელებდა მისი ძველი შემადგენლობა. მოსახლეობას მისთვის საინტერესო ყველა საკითხთან დაკავშირებით კვლავ ოზაკომისთვის უნდა მიეკითხა.

ევგენი გეგეჭკორის ცირკულარულ ტელეგრამასთან დაკავშირებით ოზაკომის თავმჯდომარემ ვასილი ხარლამოვმა თბილისის გუბერნიის კომისარს დეპეშა გაუგზავნა, რომელშიც აღნიშნული იყო, რომ ლავრ კორნილოვის ამბოხების დღეებში ამიერკავკასიაში შექმნილი ორგანიზაციები, რომლებიც ძალაუფლების ხელში ალებას აპირებდნენ ლიკვიდირებული იქნენ.

რუსეთის დროებითი მთავრობა ანარქიასთან ბრძოლაში უძლური აღმოჩნდა. მთავრობის საშინაო და საგარეო პოლიტიკა მიუღებელი იყო მოსახლეობისათვის. განსაკუთრებით არაპოპულარული იყო ომის გამარჯვებამდე მიყვანის მოწოდება. რუსეთ-გერმანიის ფრონტზე სერიოზულმა მარცხმა, რასაც დიდი მსხვერპლი მოჰყვა, კიდევ უფრო დაძაბა ქვეყანაში არსებული პოლიტიკური და სოციალური ვითარება. რუსეთი შიმშილობის ზღვარზე იმყოფებოდა, დროებითი მთავრობა კი უპერსპექტივო ომს განაგრძობდა. შექმნილი ვითარებით კარგად ისარგებლეს რევოლუციურმა პარტიებმა, პირველ რიგში სოციალ-დემოკრატმა ბოლშევიკებმა და არმიასა და მოსახლეობაში დროებითი მთავრობის სანინალმდეგო აგიტაცია გააჩაღეს.

1917 წლის 24 ოქტომბერს რუსეთის შინაგან საქმეთა მინისტრმა ნიკიტინმა თბილისის გუბერნიის კომისარს დეპეშით უბრძანა, რომ გადამწყვეტი ზომები მიეღო იმ ძალების მიამართ, რომლებიც ძალაუფლების ხელში ჩაგდებას შეეცდებოდნენ. დეპეშა თბილისში მეორე დღეს, 25 ოქტომბერს მიიღეს, ანუ მაშინ, როდესაც ბოლშევიკებმა პეტროგრადში კონტრევოლუციური სახელმწიფო გადატრიალება უკვე განახორციელეს და დროებითი მთავრობაც დაამხეს.

8. ამიერკავკასიის კომისარიატის შექმნა

1917 წლის 26 ოქტომბერს ამიერკავკასიის განსაკუთრებული კომიტეტის თავმჯდომარის მოვალეობის აღმსრულებელმა აკაკი ჩხენკელმა და კომიტეტის წევრებმა მემედ იუსუფ ჰაჯიბაბა ჯაფაროვმა, მიქაელ პაპაჯანიანმა დეპეშა გაუგზავნეს თბილისის გუბერნიის კომისარს. რომელშიც პეტროგრადში განვითარებული მოვლენების შეტყობინების შემდეგ

ოზაკომის წევრები კომისარს ასე მიმართავენ: „წინადადებას გაძლევთ წესრიგისა და სიმშვიდის შენარჩუნების მიზნით გადამწყვეტი ღონისძიებები გაატაროთ, არ დაუშვათ არავითარი დარღვევა და თვითნებური გამოსვლები, მოსახლეობას აუხსენით თუ რა საზიანოა ხელისუფლების დაპყრობის მიზნით უწესრიგობის მოწყობა, მითუმეტეს დამფუძნებელი კრების არჩევნების წინ. ოზაკომი მოქმედებს ყველა რევოლუციურ ორგანიზაციასთან კავშირში და თავის მხრივ ვითარების შესაბამისად ყველა ღონისძიებას ატარებს. ოზაკომის თავმჯდომარის მაგიერ **ჩხენკელი**, ოზაკომის წევრები **პაპაჯანოვი**, **ჯაფაროვი**“.

თბილისში პეტროგრადში განვითარებული მოვლენების შესახებ დაწვრილებითი ინფორმაცია არ გააჩნდათ, თუმცა ბოლშევიკების მიერ სახელმწიფო გადატრიალების მოწყობის შესახებ საქმის კურსში იყვნენ. ბოლშევიკების მიერ 1917 წლის 24-25 ოქტომბერს განხორციელებულ კონტრრევოლუციურ სახელმწიფო გადატრიალებას გაემიჯნენ და ბოლშევიკების გამოსვლა დაგმეს:

1. 25 ოქტომბერს – კავკასიის არმიის სარდლობამ (მთავარსარდალი ინფანტერიის გენერალი მიხაილ პრჟევალსკი, შტაბის უფროსი გენერალ-მაიორი ევგენი ლებედინსკი), გენერალიტეტმა და ოფიცრობამ;
2. 25 ოქტომბერს – ამიერკავკასიის ჯარისკათა დეპუტატთა საბჭოების სამხარეო საბჭომ (თავმჯდომარე დიმიტრი დონსკოი);
3. 26 ოქტომბერს – კავკასიის არმიის სამხარეო საბჭომ;
4. 3 ნოემბერს – ამიერკავკასიის მუშათა, ჯარისკაცთა და გლეხთა დეპუტატთა საბჭოების სამხარეო ცენტრმა.

ბოლშევიკების მიერ განხორციელებული სახელმწიფო გადატრიალება არ ცნო ამიერკავკასიის არცერთმა პოლიტიკურმა ძალამ, გარდა ქართველი, სომეხი და აზერბაიჯანელი ბოლშევიკებისა. 1917 წლის 24-25 ოქტომბრის სახელმწიფო გადატრიალებისა და რუსეთის დროებითი მთავრობის დამხობის შემდეგ მის მიერ დანიშნული სამხარეო ხელისუფლების ორგანო – ამიერ-

კავკასიის განსაკუთრებული კომიტეტი (ოზაკომი) სამართლებრივი თვალსაზრისით აღარ შეიძლებოდა სამხარეო ხელისუფლების სათავეში დარჩენილიყო. ამიერკავკასიის პოლიტიკურმა ძალებმა იცოდნენ, რომ საბჭოთა რუსეთის მთავრობა დიდხანს აღარ დააყოვნებდა ამიერკავკასიაში სამხარეო ხელისუფლების ახალი ორგანოს დანიშვნას. ქართველმა, სომეხმა და აზერბაიჯანელმა პოლიტიკურმა მოღვაწეებმა გადაწყვიტეს საბჭოთა რუსეთის მთავრობისათვის დაესწროთ და თვითონ შეექმნათ სამხარეო ხელისუფლების ორგანო. ამ მიზნით **კავკასიის საზოგადოებრივი უშიშროების კომიტეტის** ინიციატივით 1917 წლის 11 ნოემბერს თბილისში, სახალხო სახლში, მუშაობა დაიწყო სამხარეო თათბირმა. თათბირზე წარმომადგენლები გამოგზავნეს:

1. ამიერკავკასიის მუშათა, ჯარისკაცთა და გლეხთა სამხარეო ცენტრმა;
2. ამიერკავკასიის ჯარისკათა დეპუტატთა საბჭოების სამხარეო საბჭომ;
3. კავკასიის არმიის სამხარეო საბჭომ;
4. თბილისის მუშათა და ჯარისკაცთა დეპუტატთა საბჭოების აღმასრულებელმა კომიტეტმა;
5. თბილისის საქალაქო სათათბირომ;
6. კავკასიის საზოგადოებრივი უშიშროების კომიტეტმა;
7. ამიერკავკასიის განსაკუთრებულმა კომიტეტმა;
8. ქართველმა სოციალ-დემოკრატებმა მენშევიკებმა;
9. ქართველმა სოციალ-დემოკრატმა ბოლშევიკებმა;
10. ქართველმა სოციალისტ-რევოლუციონრებმა;
11. ქართველმა სოციალისტ-ფედერალისტებმა;
12. ქართველმა ეროვნულ-დემოკრატებმა;
13. სომეხმა დაშნაკებმა;
14. აზერბაიჯანელმა მუსავატებმა;
15. ფოსტა-ტელეგრაფის თანამშრომლებმა;
16. ამიერკავკასიის სასურსათო სამმართველომ;
17. თბილისში არსებულმა პროფკავშირულმა ორგანიზაციებმა.

თათბირს ესწრებოდნენ კავკასიის არმიის მთავარსარდალი, ინფანტერიის გენერალი **მიხაილ პრევეალსკი**, კავკასიის არმიის შტაბის უფროსი, გენერალ-მაიორი **ევგენი ლეზდინსკი** (1873 -?), კავკასიის არმიის შტაბის გენერალ-კვარტერმასტერი, გენერალ-მაიორი **ვლადიმირ ლევანდოვსკი** (1873-1946), კავკასიის არმიის მოვლინებული ინგლისელი და ფრანგი ოფიცრები, ამერიკის შეერთებული შტატების კონსული. სულ თათბირს 100 კაცი ესწრებოდა.

თათბირი 12 საათზე **ევგენი გეგეჭკორმა** გახსნა. მან მოკლედ დაახასიათა 1917 წლის 24-25 ოქტომბერსა და შემდეგ დღეებში განვითარებული მოვლენები – ბოლშევიკების მიერ მოწყობილი სახელმწიფო გადატრიალება და დროებითი მთავრობის დამხობა. ევგენი გეგეჭკორმა სახელმწიფო გადატრიალებას რუსეთის დემოკრატიის წინააღმდეგ მიმართული ქმედება უწოდა. ევგენი გეგეჭკორი საშუალო მოვლენად მიიჩნევდა იმას, რომ ბოლშევიკების მიერ განხორციელებული სახელმწიფო გადატრიალების შემდეგ ამიერკავკასია ცენტრალურ რუსეთს მოსწყდა, როგორც ფინანსური, ისე სურსათით მომარაგების თვალსაზრისით. ამიერკავკასიის ჯარისკათა დეპუტატთა საბჭოების სამხარეო საბჭოს თავმჯდომარემ **დიმიტრი დონსკოიმ** აღნიშნა, რომ შექმნილ ვითარებაში აუცილებელი იყო ამიერკავკასიის დემოკრატიის გაერთიანება, თუმცა განვლილმა პერიოდმა აჩვენა, რომ დემოკრატიული ძალები ორ ბანაკად გაიყო და განხეთქილება დღითიდღე ძლიერდებოდა. დიმიტრი დონსკოიმ აღნიშნა, რომ არსებობდა საშიშროება განხეთქილება კავკასიის არმიაშიც დაწყებულიყო. დონსკოიმაც ყურადღება გაამახვილა იმ მოსალოდნელ უარყოფით მოვლენებზე, რომელიც რუსეთიდან ამიერკავკასიაში ფულის ნიშნების შემოღებისა და ხორბლით მომარაგებით შეწყვეტას მოჰყვებოდა, ხოლო ბოლშევიკების ბატონობა პეტროგრადში საფრთხეს უქმნიდა როგორც ცენტრალურ რუსეთს, ისე ამიერკავკასიას. დიმიტრი დონსკოიმ ყურადღება გაამახვილა იმ ფაქტზე, რომ ამიერკავკასიაში ხალხის ნდობით აღჭურვილი სამხარეო ხელისუფლების არარსებობა კიდევ უფრო ძაბავდა ვითარებას და დაასკვნა: ამიერკავკასიის განსაკუთრებული კომიტეტი (ოზაკომი) თვითონ გრძნობდა, რომ

ხალხის მასების მხარდაჭერა არ ჰქონდა, რის გამოც მან გადადგომის გადაწყვეტილება მიიღო და ამჯერად მხოლოდ მიმდინარე საქმეებთან დაკავშირებით საკანცელარიო სამუშაოებს ასრულებდა. თათბირზე დიმიტრი დონსკოის ამ დასკვნას კამათი არ გამოუწვევია. შემდეგ დონსკოი დამფუძნებელი კრების არჩევნებს შეეხო და აღნიშნა, რომ ამიერკავკასიის მოსახლეობა და კავკასიის არმია რუსეთის დამფუძნებელ კრებაში 45 დელეგატს ირჩევდა. მომხსენებლის აზრით უკეთესი იქნებოდა ამიერკავკასიის სამხარეო ხელისუფლების მმართველობის ფორმა დამფუძნებელ კრებას განესაზღვრა, მაგრამ ეს დროს მოითხოვდა, ხოლო სამხარეო ხელისუფლების ორგანიზება დაუყოვნებლივ უნდა მომხდარიყო. მოხსენების დასასრულს დიმიტრი დონსკოიმ აღნიშნა, ამიერკავკასიის ახალი სამხარეო ხელისუფლება დროებითი იქნება, ხოლო სამხარეო ხელისუფლების ფორმას საბოლოოდ დამფუძნებელი კრება გადაწყვეტსო. დონსკოის მოხსენების საფუძველზე თათბირმა ასეთი რეზოლუცია მიიღო:

1. რუსეთის დამფუძნებელ კრებაში ამიერკავკასიის მოსახლეობიდან და ამიერკავკასიის ფრონტიდან დელეგატების არჩევამდე ამიერკავკასიის მმართველობა გადავიდეს **ამიერკავკასიის საზოგადოებრივი უშიშროების კომიტეტის** ხელში, რომელშიც შევლენ რევოლუციურ დემოკრატიული, ცენტრალური, საზოგადოებრივი, ოფიციალური და ეროვნული ორგანოების წარმომადგენლები;
2. რუსეთის დამფუძნებელ კრებაში არჩევნების შემდეგ დამფუძნებელ კრებას ეთხოვოს ამიერკავკასიის სამხარეო ხელისუფლების დროებითი ორგანოს შექმნა, რომლის შემადგენლობა და ხასიათი განისაზღვროს შემდეგი პრინციპების დაცვით:
 - ა) ამიერკავკასიის სამხარეო ხელისუფლების ორგანოს პოლიტიკა შეუთანხმდეს რუსეთის დემოკრატიის პოლიტიკას და მასთან ერთად გადანაწიროს საერთო სახელმწიფოებრივი ამოცანები;
 - ბ) ავტონომიურად გადანაწილდეს მხოლოდ

ადგილობრივი მნიშვნელობის მიმდინარე საკითხები;

გ) ამიერკავკასიის სამხარეო ხელისუფლების დროებითმა ორგანომ მმართველობითი ფუნქცია უნდა შეინარჩუნოს დამფუძნებელი კრების მეორე რუსეთის ცენტრალური ხელისუფლების ორგანიზებამდე;

დ) ამიერკავკასიის სამხარეო ხელისუფლების დროებითი ორგანო თავის საქმიანობაში უნდა დაეყრდნოს მუშათა, ჯარისკაცთა და გლეხთა დეპუტატთა საბჭოებს და ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოებს.

თათბირზე განსხვავებული რეზოლუცია არავის შეუტანია, არც დიმიტრი დონკოის რეზოლუციის შესწორება მოუთხოვია ვინმეს, ბოლშევიკებმა თათბირი დასრულებამდე დატოვეს, რეზოლუციისათვის კენჭი აღარ უყრიათ, რადგან დარბაზში მონინალმდეგეთაგან აღარავინ იმყოფებოდა. დოკუმენტში ჩაიწერა, რომ რეზოლუცია ერთხმად იქნა მიღებული.

ამიერკავკასიის პოლიტიკურ ძალთა თათბირის შემდეგ, 1917 წლის 15 ნოემბერს მიღებული იქნა გადაწყვეტილება სამხარეო ხელისუფლების ორგანოს – **ამიერკავკასიის კომისარიატის** შექმნის შესახებ. ამიერკავკასიის კომისარიატის შემადგენლობა ასე განისაზღვრა:

1. **ევგენი გეგეჭკორი** – თავმჯდომარე, შრომის სამინისტროს საქმეთა კომისარი და საგარეო ურთიერთობათა სამინისტროს საქმეთა კომისარი;
2. **აკაკი ჩხენკელი** – შინაგან საქმეთა სამინისტროს საქმეთა კომისარი;
3. **დიმიტრი დონსკოი** – სამხერო და საზღვაო სამინისტროს საქმეთა კომისარი;
4. **ხ. კარჩიკიანი** – ფინანსთა სამინისტროს საქმეთა კომისარი;
5. **შალვა ალექსი-მესხიშვილი** – სახალხო განათლების სამინისტროს საქმეთა კომისარი და იუსტიციის საქმეთა სამინისტროს კომისარი;
6. **მემედ იუსუფ ჰაჯიბაბა ჯაფაროვი** – ვაჭრობისა და მრეწველობის სამინისტროს საქმეთა კომისარი;
7. **ხუდადათ ბეი მელიქ-ასლანოვი** – გზე-

ბზე მიმოსვლის სამინისტროს საქმეთა კომისარი;

8. **ა. ნერუჩევი** – მიწათმოქმედების სამინისტროს საქმეთა კომისარი;
9. **გ. ტერ-გაზარიანი** – სურსათის სამინისტროს საქმეთა კომისარი;
10. **ამაზასპ (ამო) ოგანჯანიანი** – საზოგადოებრივი მზრუნველობის სამინისტროს საქმეთა კომისარი;
11. **ხალილ ბეი ჰაჯიბაბა ხასამედოვი** – სახელმწიფო კონტროლის საქმეთა კომისარი.

1917 წლის 18 ნოემბერს ამიერკავკასიის კომისარიატმა მხარის მოსახლეობას დეკლარაციით მიაბრთა, რომელშიც აღნიშნული იყო:

1. ამიერკავკასიის კომისარიატი სამხარეო ხელისუფლების ფუნქციას შეასრულებდა რუსეთის დამფუძნებელი კრების მოწვევამდე;
2. ამიერკავკასიის კომისარიატი დაიცავდა 1917 წლის თებერვალ-მარტის რევოლუციის მონაპოვარს, დაამყარებდა რევოლუციურ წესრიგს, აღკვეთდა სამოქალაქო ომის საშიშროებას;
3. ამიერკავკასიის კომისარიატი რუსეთის რევოლუციის მიერ აღიარებული ერთა თვითგამორკვევის პრინციპიდან გამომდინარე ხელს შეუწყობდა ამიერკავკასიაში ეროვნული საკითხის გადაჭრას;
4. ამიერკავკასიის კომისარიატი იბრძოლებდა ზავის დაუყოვნებლივ დადებისათვის;
5. ამიერკავკასიის კომისარიატი ყოველ ღონეს იხმარდა ფინანსების მოსაწესრიგებლად, არმიისა და მოსახლეობის სურსათით მოსამარაგებლად და შიმშილის თავიდან ასაცილებლად, ტრანსპორტის მუშაობის გასაუმჯობესებლად;
6. ამიერკავკასიის კომისარიატი უზრუნველყოფდა საზოგადოების უშიშროებას, ზავის დადების შემტხვევაში არმიის დემობილიზაციის ორგანიზებულად ჩატარებას, წარმოებასა და განაწილებაზე კონტროლის დამყარებას, შრომის უფლების დაცვას, დემოკრატიული ერობის შემოღებას, სასამართლოს რე-

ორგანიზაციას, აგრარული საკითხის გადაჭრას, ამიერკავკასიაში მცხოვრები ერების მშვიდობიან თანაარსებობას.

9. დროებითი ზავი რუსეთ-ოსმალეთის კავკასიის ფრონტზე

ამიერკავკასიის კომისარიატი ენერგიულად შეუდგა რუსეთ-ოსმალეთის კავკასიის ფრონტზე დროებითი ზავის დადებისათვის მზადებას. საქმეს აფერხებდა ერთი უმნიშვნელოვანესი გარემოება: ამიერკავკასიის კომისარიატი სამხარეო ხელისუფლების ორგანო იყო და მას ოსმალეთთან დროებითი ზავის დადებაზე მოლაპარაკების დაწყება რუსეთის ცენტრალური ხელისუფლების ნებართვის გარეშე არ შეეძლო. 1917 წლის 25 ოქტომბრის შემდეგ რუსეთის ყოფილი იმპერიის ტერიტორიის უდიდეს ნაწილს საბჭოთა რუსეთის მთავრობა აკონტროლებდა, რომელსაც ამიერკავკასიის კომისარიატი არ ცნობდა. ოსმალეთთან დროებითი ზავის ნებართვა ამიერკავკასიის კომისარიატს რუსეთის უმაღლესი მთავარსარდლობის ბანაკიდან შეიძლებოდა მიეღო, მაგრამ მან ბოლშევიკების მიერ სახელმწიფო გადატრიალების მოწყობის შემდეგ მალე ფუნქციონირება შეწყვიტა. ასეთ გაურკვეველ ვითარებაში ინიციატივა ოსმალეთის მხარემ იკისრა, რაც ამიერკავკასიის კომისარიატისათვის მოლაპარაკების დაწყების ფორმალურ საბაბს წარმოადგენდა.

1917 წლის 21 ნოემბერს გაიმართა ამიერკავკასიის კომისარიატის სხდომა, რომელსაც **ევგენი გეგეჭკორი** და **აკაკი ჩხენკელი** თავმჯდომარეობდნენ. სხდომას ესწრებოდნენ **შალვა ალექსი-მესხიშვილი**, **მემედ იუსუფ ჰაჯიზაბა ჯაფაროვი**, **დიმიტრი დონსკოი**, **ხ. კარჩიკიანი**, **ხუდადთ ბეი მელიქ-ასლანოვი**, **ამაზასპ (ამო) ოგანჯანიანი**, **გ. ტერგაზარიანი**. სხდომაზე მოწვეული იყვნენ კავკასიის ფრონტის მთავარსარდალი, ინფანტერიის გენერალი **მიხაილ პრჟევალსკი** და კავკასიის ფრონტის შტაბის უფროსი, გენერალ-მაიორი **ევგენი ლეხედინსკი**. დღის წესრიგში იდგა ერთი საკითხი: გენერალ მიხაილ პრჟევალსკის განცხადება იმის თაობაზე, რომ მან კავკასიის ფრონტზე ოსმალეთის არმიის მთავარსარდალ **ფერიკ ვეჰიბ მეჰმედ ჰამასაგან** დროებითი ზავის დადების თაობაზე წერილი

მიიღო. საკითხის განხილვის შემდეგ ამიერკავკასიის კომისარიატმა დაადგინა:

1. რუსეთში არ არსებობს ერთი, ცენტრალური ყველასაგან აღიარებული ხელისუფლება, უმაღლესი მთავარსარდლობის ბანაკი სამოქალაქო ომის პირობებში დაიშალა. შექმნილ პოლიტიკურ ვითარებაში ამიერკავკასიის კომისარიატმა დროულად მიიჩნია, დათანხმდეს ოსმალეთის მთავარსარდლობის წინადადებას, დაუყოვნებლივ შეწყვიტოს საბრძოლო მოქმედებები კავკასიის ფრონტზე, აღარ განახორციელოს ჯარების არანაირი სტრატეგიული გადაჯგუფება, რომელიც უარყოფით გავლენას იქონიებს მესოპოტამიაში განლაგებული ინგლისის არმიის მდგომარეობაზე;
2. წინადადება მიეცეს კავკასიის ფრონტის მთავარსარდალს, გენერალ მიხაილ პრჟევალსკის უპასუხოს კავკასიის ფრონტზე განლაგებული ოსმალეთის ჯარების მთავარსარდალს და პასუხის შესახებ საქმის კურსში ჩააყენოს მესოპოტამიაში განლაგებული ინგლისის არმიის სარდალი;
3. კავკასიის არმიისა და მოსახლეობისადმი მოწოდებაში განმარტებულ იქნას დროებითი ზავის მიზანი, რათა არმია და მოსახლეობა შეგნებულად მოეკიდოს საზავო მოლაპარაკებას;
4. ამიერკავკასიის კომისარიატის გადანაცვების შესახებ ეცნობოს მოკავშირე სახელმწიფოებისა და ნეიტრალური სახელმწიფოების კონსულებს.

1917 წლის 21 ნოემბერსვე, ამიერკავკასიის სხდომის დასრულების შემდეგ, გაიმართა ამიერკავკასიის მუშათა, ჯარისკაცთა და გლეხთა დეპუტატთა საბჭოების სამხარეო ცენტრის საგანგებო სხდომა. სხდომას **ნოე ჟორნადია** თავმჯდომარეობდა. სხდომაზე მოხსენებით გამოვიდა ამიერკავკასიის კომისარიატის თავმჯდომარე **ევგენი გეგეჭკორი**, რომელმაც დამსწრეთ გააცნო დროებითი ზავის დადების თაობაზე კომისარიატის დადგენილება. გამოსვლის დასასრულს **ევგენი გეგეჭკორი** განაცხა-

და: „ჩვენ ვესწრაფით დავდოთ დემოკრატიული ზავი“. სამხარეო ცენტრმა ერთხმად მიიღო დადგენილება: „ამიერკავკასიის კომისარიატის მოქმედება მოწონებულ იქნას“.

1917 წლის 22 ნოემბერს კავკასიის ფრონტის მთავარსარდალმა გენერალმა **მიხაილ პრუევალსკიმ** და კავკასიის ფრონტის შტაბის უფროსმა გენერალ-მაიორმა **ევგენი ლებედინსკიმ**, ამიერკავკასიის კომისარიატის დადგენილების შესაბამისად, დროებითი ზავის დადების თაობაზე კავკასიის ფრონტზე ოსმალეთის არმიის მთავარსარდალს **ფერიკ ვეჰიბ მეჰმედ ფაშას** უპასუხეს. მიხაილ პრუევალსკიმ და ლებედინსკიმ ოსმალთ სარდალს აცნობეს, რომ თანახმანი იყვნენ საბრძოლო მოქმედებების შეწყვეტაზე და საზავო მოლაპარაკების დაწყებაზე. ამასთან ერთად, ისინი, ფერიკ ვეჰიბ მეჰმედ ფაშას სთავაზობდნენ, რომ მისი თანხმობის შემთხვევაში ოსმალთ და რუსი სამხედრო სპეციალისტებისაგან შექმნილიყო კომისია, რომელიც დროებითი ზავის პირობებს შეიმუშავებდა. მიხაილ პრუევალსკიმ და ევგენი ლებედინსკიმ ოსმალთ სარდალს ისიც აცნობეს, რომ საზავო მოლაპარაკებასთან დაკავშირებით საქმის კურსში ჩააყენებდნენ მესოპოტამიაში განლაგებულ ინგლისის არმიის სარდალს. 22 ნოემბერსვე მიხაილ პრუევალსკიმ და ევგენი ლებედინსკიმ დეპეშა გაუგზავნეს მესოპოტამიაში განლაგებული ინგლისის არმიის სარდალს. ტელეგრამაში აღნიშნული იყო: კავკასიის ფრონტზე განლაგებული ოსმალეთის არმიის მთავარსარდალი ფერიკ ვეჰიბ მეჰმედ ფაშა დაზავების ინიციატივით გამოვიდა, ამიერკავკასიის კომისარიატმა საჭიროდ ჩათვალა ოსმალეთის მხარის წინადადება მიეღო და საზავო მოლაპარაკება დაეწყო. მიხაილ პრუევალსკი და ევგენი ლებედინსკი ინგლისელ სარდალს პირობას აძლევდნენ, რომ ოსმალეთთან მოლაპარაკების დროს აუცილებლად გაითვალისწინებდნენ მესოპოტამიაში განლაგებული ინგლისის არმიის სარდლობის ინტერესებს. 22 ნოემბერსვე ამიერკავკასიის კომისარიატმა საზავო მოლაპარაკებასთან დაკავშირებით მოწოდებით მიმართა კავკასიის არმიასა და მოსახლეობას. მოწოდებას ხელს აწერდა ამიერკავკასიის კომისარიატის მთელი შემადგენლობა.

კავკასიის ფრონტის მთავარსარდალმა ამიერკავკასიის კომისარიატთან შეთანხმებით დროებითი ზავის შემუშავების მიზნით შექმნილი კომისიის თავმჯდომარედ გენერალ-მაიორი **ევგენი ვიშინსკი (1873-1920)** დანიშნა. დროებითი ზავის პირობების შემუშავების პროცესში ვიშინსკის 1917 წლის 25 ნოემბერს დამტკიცებული შემდეგი ინსტრუქციით უნდა ეხელმძღვანელა:

1. დაუყონებლივ უნდა შეწყვეტილიყო საბრძოლო მოქმედებები რუსეთ-ოსმალეთის კავკასიის ფრონტზე;
2. დაუშვებელი იყო სტრატეგიული გადაჯგუფების მიზნით ჯარების გადაადგილება, განსაკუთრებით კი ოსმალეთის ჯარების გადასროლა მესოპოტამია-სირიის ფრონტზე, სადაც ინგლისის არმია იყო განლაგებული. თუ ოსმალეთში სტრატეგიულ გადაჯგუფებას მაინც მოახდენდნენ, ეს ჩაითვლებოდა საბრძოლო მოქმედებების განახლებად;
3. ჯარებს უფლება ეძლეოდათ დისლოკაციის ადგილიდან მოეხდინათ მცირე მასშტაბის, არასტრატეგიული მნიშვნელობის გადაადგილება;
4. ომის დროს რუსეთის არმიის მიერ დაკავებულ ოსმალეთის ტერიტორიაზე შექმნილ სამოქალაქო ადმინისტრაციულ ორგანოებს (ადგილობრივი მმართველობის ორგანოებს) იგივე უფლებები უნარჩუნდებოდათ რა უფლებებითაც სარგებლობდნენ საზავო მოლაპარაკების დაწყებამდე;
5. საზავო მოლაპარაკების მხარეები სადემარკაციო ხაზის დადგენის შემდეგ მინიჭებული ტერიტორიის სრული ბატონ-პატრონი ხდებოდნენ, როგორც სამხედრო ისე ადმინისტრაციული თვალსაზრისით;
6. სადემარკაციო ხაზის დადგენის შემდეგ ადგილობრივ შეუიარაღებელ მოსახლეობას უფლება ეძლეოდა სადემარკაციო ხაზის მეორე მხარეზე გადასულიყვნენ;
7. თუ ადგილობრივი მცხოვრები სადემარკაციო ხაზით დადგენილ ნეიტრალურ ზონაში ჩაიდენდა ისეთ დანაშაულს,

რომელიც საფრთხეს უქმნიდა ადგილობრივ მცხოვრებთა სიმშვიდეს, დამნაშავე დასასჯელად ხელშემკვრელ მხარეებს გადაეცემებოდათ. თუ რომელიმე მხარე ძეხნილი დამნაშავეს გადაცემას მოითხოვდა, მეორე მხარე ვალდებული იყო დაუყოვნებლივ შეესრულებინა ეს მოთხოვნა;

8. ყველაფერი უნდა გაკეთდეს იმისათვის, რომ სადემარკაციო ხაზის დადგენისას შენარჩუნებული იქნას ის ტერიტორია, რომელიც რუსეთის არმიას უკავია;
9. დროებითი ზავი იმოქმედებდა საბოლოო ზავის დადებამდე. თუ საბოლოო ზავი არ დაიდებოდა, ხელშემკვრელ მხარეებს უფლება არ ჰქონდათ დაერღვიათ სადემარკაციო ხაზი. სადემარკაციო ხაზის დარღვევამდე დამრღვევ მხარეს მეორე მხარე შვიდი დღით ადრე უნდა გაეფრთხილებინა;
10. შავ ზღვაზე დროებითი ზავის მოქმედების პირობებს დამატებითი ხელშეკრულება განსაზღვრავდა;
11. დროებითი ზავის პირობები სადემარკაციო ხაზის სქემასთან ერთად ორ ეგზემპლარად უნდა შეედგინათ და ხელშემკვრელ მხარეებს ხელმოწერებით დაედასტურებინათ. ხელშემკვრელ მხარეებს გადაეცემოდათ დოკუმენტის თითო ეგზემპლარი;
12. საზავო მოლაპარაკებების პროცესში და დროებითი ზავის დადების შემდეგ შესაძლებელი იყო ქურთთა ლაშქრის მხრიდან წარმოქმნილიყო საფრთხე, რადგან ქურთები არანაირ ხელისუფლებას არ ცნობდნენ. მოსალოდნელი იყო, რომ ქურთები მოინდომებდნენ იმ ტერიტორიის დაკავებას, რომელსაც ომამდე ფლობდნენ, რასაც ქურთების მხრიდან ქრისტიანი მოსახლეობის დარბევა შეიძლება მოჰყოლოდა;
13. მოლაპარაკებების პროცესში ქურთთა საკითხიც უნდა განხილულიყო, ოსმალეთის მთავრობას უნდა აეღო ვალდებულება, რომ ქურთები დროებითი ზავის პირობებს დაემორჩილებოდნენ.

თუ ქურთები დროებითი ზავის პირობებს დაარღვევდნენ და მტრულ მოქმედებას დაიწყებდნენ, რუსეთის არმია შესაბამის ღონისძიებებს გაატარებდა.

დროებითი საზავო ხელშეკრულების დადების დროისათვის რუსეთ-ოსმალეთის კავკასიის ფრონტი ქალაქ **ტრაპიზონიდან ვანის ტბამდე** იყო გადაჭიმული და მისი სიგრძე 500 ვერსს უდრიდა. ფრონტზე განლაგებული იყო 200.000 ოფიცერი და ჯარისკაცი.

დროებითი ზავის დადების თაობაზე მოლაპარაკება ქალაქ **ერძინჯანში** დაიწყო. კავკასიის ფრონტის მთავარსარდალმა მიხაილ პრუჟე-ვალსკიმ საზავო მოლაპარაკებაზე გასაგზავნი დელეგაცია ასეთი შემადგენლობით დაამტკიცა: გენერალ-მაიორი **ევგენი ვიშინსკი** – ამიერკავკასიის ფრონტის შტაბის უფროსი; პოლკოვნიკი **ბენზენგრი** – 156-ე ელისავეტოპოლის პოლკის მეთაური; ჯარისკაცი **სმირნოვი**; **არშაკ ჯემალიანცი**; პრივატ-დოცენტი **ბიქტორ თევზაია**; კაპიტანი **ვერდინსკი** – კავკასიის არმიის შტაბის ოფიცერი, თარჯიმანი. მოლაპარაკებაზე ოსმალეთის დელეგაცია ასეთი შემადგენლობით გამოცხადდა: პოლკოვნიკი **იუმერ ლიუტფი** – ოსმალეთის მე-3 არმიის გენერალური შტაბის უფროსი; მაიორი **ჰესრუ** – ოსმალეთის მე-3 არმიის ოფიცერი; კაპიტანი **იაკუბი** – ოსმალეთის მე-3 არმიის თარჯიმანი. დროებითი ზავის პირობების შესამუშავებლად დელეგაციები ქალაქ **ერძინჯანში** ჩავიდნენ და 1917 წლის 2 დეკემბერს 18 საათზე პირველი სხდომა დაიწყო. დროებითი საზავო ხელშეკრულება ქალაქ **ერძინჯანში** ხელმოწერილი იქნა 1917 წლის 5 დეკემბერს 15 საათზე.

ერძინჯანის დროებითი საზავო ხელშეკრულების პირობები ასეთია:

1. ხელშეკრულება სავალდებულოდ შესასრულებელი იყო ხელშემკვრელი მხარეებისათვის 1917 წლის 5 დეკემბრის პირველი საათიდან და მოქმედებდა საბოლოო ზავის დადებამდე. ერთი მხარის მიერ ხელშეკრულების დარღვევა შეიძლებოდა მას შემდეგ, რაც მეორე მხარე ხელშეკრულების დარღვევისა და საბრძოლო მოქმედებების განახლების თაობაზე 14 დღით ადრე იქნებოდა გაფრთხილებული;

2. ხელშეკრულების ძალაში შესვლისთანავე რუსეთ-ოსმალეთის კავკასიის ფრონტზე ორივე მხარე დაუყოვნებლივ წყვეტდა საბრძოლო მოქმედებებს (ხელშეკრულების თანდართულ რუკაზე ფრონტის ხაზი იწყებოდა შავი ზღვის სანაპიროზე და გრძელდებოდა მერვან-ჩარჩალოს ჩათვლით – ვ.გ.). საბრძოლო მოქმედებების შეწყვეტასთან ერთად ორივე მხარეს დაუყოვნებლივ უნდა შეეწყვიტა საავიაციო ფრენები სადემარკაციო ხაზის გასწვრივ 10 კერსის სიგანის ზოლზე (დასაშვები იყო მხოლოდ სადემარკაციო ხაზის განათება რაკეტებითა და პროექტორებით – ვ.გ.);
3. სადემარკაციო ხაზი დაწვრილებით აღინერებოდა საგანგებო დანართში წარმოდგენილი აქტითა და სქემით. შესაბამისი სადემარკაციო ხაზი დადგინდებოდა კავკასიის მე-7 საარმიო კორპუსისა და კავკასიის 1-ლი საკავალერიო კორპუსის მიერ დაკავებული პოზიციების გასწვრივ. ამ მონაკვეთზე სადემარკაციო ხაზის დადგენაში მონაწილეობა უნდა მიიღოს კავკასიის მე-7 საარმიო კორპუსის, კავკასიის 1-ლი საკავალერიო კორპუსის, ასევე ოსმალეთის მხარის მიერ დანიშნული სამხედრო ნაწილების წარმომადგენლებმა;
4. დროებითი საზავო ხელშეკრულების ძალაში შესვლის შემდეგ ხელშემკვრელმა მხარეებმა აღარ უნდა მოახდინონ ჯარების ოპერატიულ-სტრატეგიული გადაადგილება, გადაჯგუფება და ტვირთის გადაზიდვა, რეზერვიდან სადემარკაციო ხაზის მიმართულებით ჯარების გადაყვანა. განსაკუთრებით დაუშვებელია ჯარების გადასროლა მესოპოტამია-სირიის ფრონტის მიმართულებით, ამ პირობის დარღვევა ჩაითვლება საბრძოლო მოქმედებების განახლებად. ძალაში რჩებოდა ჯარების გადაადგილების თაობაზე 1917 წლის 2 დეკემბრის 18 საათამდე გაცემული ყველა ბრძანება. ყველა ბრძანება და განკარგულება გაცემული 1917 წლის 2 დეკემბრის 18 საათის შემდეგ უნდა გაუქმებულიყო;
5. ხელშემკვრელი მხარეების ჯარებს უფლება ჰქონდათ გადაადგილებულიყვნენ იმ ტერიტორიაზე, რომელიც სადემარკაციო ხაზის განსაზღვრასთან ერთად დადგინდა. გადაადგილების მიზანი არ უნდა ყოფილიყო უკვე არსებული საჯარისო ნაწილების გაძლიერება;
6. ხელშემკვრელ მხარეებს დროებითი ზავის მოქმედების პერიოდში არ უნდა დაეწყოთ საბრძოლო მოქმედებებისათვის მზადება, თუმცა უფლება ჰქონდათ საბრძოლო მზადყოფნაში ჰქონოდათ და საჭიროების შემთხვევაში შეეცეთებინათ კიდევ საფორტიფიკაციო ნაგებობანი. სასწავლო სროლები შეიძლებოდა განეხორციელებინათ შაშხანებიდან და ტყვიამფრქვევებიდან და ისიც სადემარკაციო ხაზის 15 კერსის მოშორებით. სასწავლო სროლების შესახებ ხელშემკვრელ მხარეებს ერთმანეთი დროულად უნდა გაეფრთხილებინათ;
7. ხელშემკვრელ მხარეებს უფლება არ ჰქონდათ სადაზვერვო მოქმედებები ეწარმოებინათ სადემარკაციო ხაზის იქით არსებულ მეორე მხარის ტერიტორიაზე;
8. ხელშემკვრელი მხარეებს, როგორც სამხედროებს, ისე ადგილობრივ მოსახლეობას ეკრძალებოდათ სადემარკაციო ხაზით დადგენილ ნეიტრალურ ზონაში შესვლა. ჯარში გასაწვევ ასაკს მიღწეული ყველა მამაკაცი, რომელიც თვითნებურად შევიდოდა სადემარკაციო ხაზით განსაზღვრულ ნეიტრალურ ზონაში, სამხედრო ტყვედ ჩაითვლებოდა. გამონაკლისი დაიშვებოდა იმ ჯარისკაცებისათვის, რომლებიც ნეიტრალურ ზონაში სასმელი წყლისათვის ან სათბობის მოსაპოვებლად შედიოდნენ. ამ შემთხვევაში ნეიტრალურ ზონაში შესვლა მხოლოდ იმ ადგილებში შეიძლებოდა სადაც ჯარისკაცები წყლისა და სათბობისათვის დროებითი ზავის დადებად შედიოდნენ;

9. დროებითი ზავის მოქმედების პერიოდში წარმოქმნილი ყველა გაუგებრობა უნდა გაერჩიას ხელშემკვრელი მხარეების წარმომადგენლებს. წარმომადგენლების შეხვედრის ადგილი ყველა კონკრეტულ შემთხვევაში პარლამენტიორთა მეშვეობით დადგინდებოდა. პარლამენტიორებს არზრუმ-რიფეიეს გზაზე უნდა ემოძრავათ;
10. სადემარკაციო ხაზით დადგენილ ნეიტრალური ზონის მცხოვრებლების მიერ დანაშაულის ჩადენის შემთხვევაში, რომელსაც შეიძლება ადგილობრივი მოსახლეობის სიმშვიდე დაერღვია, დამნაშავე ხელშემკვრელი მხარეების შეთანხმებით დაისჯებოდა. ხელშემკვრელი მხარეები ვალდებული იყვნენ ერთმანეთისათვის გადაეცათ ძებნილი დამნაშავე;
11. ოსმალეთის მხარეს ყოველი ღონე უნდა ეხმარა რათა ქურთებს დროებითი ზავის პირობები დაეცვათ. თუ ქურთები ზავის პირობებს დაარღვევდნენ, რუსეთის არმია მის მიერ კონტროლირებად ტერიტორიაზე შესაბამის ღონისძიებებს გაატარებდა;
12. ხელშემკვრელ მხარეებს უფლება ჰქონდათ წარმოედგინათ წინადადებები დროებითი ზავის ზოგიერთი მუხლის შესწორების ან საერთოდ შეცვლის შესახებ. წინადადებებს განიხილავდა ხელშემკვრელი მხარეების მიერ შექმნილი ერთობლივი კომისია. თუ რუსეთი გერმანიასთან და მის მოკავშირეებთან ზავს დადებდა, ამ ზავის პირობები სავალდებულო იქნებოდა რუსეთ-ოსმალეთის კავკასიის ფრონტისათვის;
13. შავ ზღვაზე რუსეთისა და ოსმალეთის სამხედრო ფლოტებს შორის ძალაში შედიოდა დროებითი ზავი. ამ ზავის დაწვრილებით პირობებს შეიმუშავებდა ხელშემკვრელი მხარეების სამხედრო-საზღვაო ფლოტების წარმომადგენელთა ერთობლივი კომისია. ხელშემკვრელი მხარეების სამხედრო-საზღვაო ძალების ხომალდებსა

და საფრენ აპარატებს ეკრძალებოდათ გადაელახათ ხმელეთიდან ზღვის სივრცეზე დადგენილი 10 ვერსიანი ზოლი. ამ პირობის დარღვევა ჩაითვლებოდა საბრძოლო მოქმედებების განახლებად;

14. დროებითი ზავის ტექსტი შედგენილი იყო რუსულ და თურქულ ენებზე. ხელშემკვრელ მხარეებს გადაეცემოდათ ორივე ენაზე არსებული ტექსტის თითო ეგზემპლარი, ხელმოწერილი და შესაბამისი წესით დამოწმებული.

რუსეთ-ოსმალეთის კავკასიის ფრონტზე სადემარკაციო ხაზის დაწვრილებით აღწერა და სქემა, როგორც დროებითი საზავო ხელშეკრულების მესამე მუხლით იყო განსაზღვრული, ცალკე დოკუმენტის სახით უნდა დართვოდა ხელშეკრულების ძირითად ტექსტს. სადემარკაციო ხაზი ასე განისაზღვრა:

1. **შავი ზღვის** სანაპიროდან **დერსიმამდე** (ფირანდახ-დაღის და ფოხტურ-დაღის მთებამდე) გადიოდა რუსეთისა და ოსმალეთის ჯარების მონინავე პოზიციების სანგრებს შორის;
2. ფრონტის დანარჩენ მონაკვეთზე სადემარკაციო ხაზი გადიოდა შემდეგ სოფლებზე, დასახლებულ პუნქტებზე, მდინარეებსა და მთებზე:
„ა) რუსებისათვის: ფირანდახ-დაღის და ფოხტურ-დაღის მთებიდან აკ-ბაბას მთაზე, სიბლოს (კერ სინოდის) მთაზე (სიმაღლე 2405), აქტაშის მთაზე, გომშირ-დაღის მთაზე (სიმაღლე 2460), შეითან-დაღის ქედზე, ჯორის-დაღის ქედზე, სოფელ ბაგჩაზე, სოლუნის ხიდის ჩრდილოეთით, სოფელ იზრაკზე (სოფელ ტიკნიკიდან სამხრეთ-დასავლეთით 7 ვერსზე), სოფელ მუჰა-დარი-კეიზე (სოფელ ნურ-კაჩაკიდან სამხრეთ-დასავლეთით 2 ვერსზე), რუსეთის ჯარის ბარანის პოზიციის სანგრების გასწვრივ ვანის ტბამდე, ვანის ტბაზე ტბის სამხრეთ სანაპიროს პარალელურად 5 ვერსის მოშორებით, კუნძულ აკ-ტამარ-ადასის ჩათვლით, მდინარე პენდა კანის-დერასის შეს-

ართავამდე, მთაზე (სიმაღლე 2800, სოფელ გუმბერანიდან ჩრდილო-დასავლეთით 3 ვერსზე), სარი-დაღის მთაზე (სიმაღლე 3150), მერვანზე და შემდეგ კავკასიის მე-8 ცალკე კორპუსისა კომისიის გადანყვეტილების მიხედვით (რუსულ დედანში: **ა) Для Русских:** от горы Фирандах-даги через гору Ак-баба, гора Сиблос (Кер Синод) Даги (2405), гора Акташ, гора Гошмир-даги (2460), хребет Шейтан-даги, хребет Джорис-даг, сел. Багча, северная оконечность Солунского моста, сел. Израк (в 7 верстах к ю-з. от селения Нур-качак), правый фланг Барианской позиции и вдоль передовых окопов ея к берегу Ванского озера, затем по ванскому озеру параллельно южному берегу его, в 5 верстах от последнего, до острова Ак-тамар-адаси (включительно), далее устье реки Пенда Карис-дераси и через гору 2800 (в 3 верстах к с-з. от сел. Гумберана), гору Сары-даг (3150), Мерване и далее, согласно решения комиссии VII кавказского отдельного корпуса).

ბ) ოსმალებისათვის: ფოხტურ-დაღის მხრიდან კატირ-თეფეს მთაზე, მარჯან-დაგლარის მთაზე (სიმაღლე 3449), კარიჯა-კალას მთაზე (სიმაღლე 3200), სოფელ მორდოკანზე (ბელუმერიდან სამხრეთ-დასავლეთით 6 ვერსზე), სოფელ კიპოლარზე, სოფელ იუკარი-კაირზე (სოფელ ფარჯადიდან სამხრეთ-აღმოსავლეთით 5 ვერსზე), სოფელ მუსტაფა-ბეკინ-კალგიზე (სანან-დაშის მთიდან 2 ვერსით სამხრეთით), სოფელ ჩომაკზე, სოფელ ზაგნიზე (კიგიდან ჩრდილო-დასავლეთით 6 ვერსზე), სოფელ პორშალიკზე (კიგიდან ჩრდილო-აღმოსავლეთით 4 ვერსზე), ავიკ-დაღის მთაზე (სიმაღლე 2300, სოფელ ხოსანკიდან ჩრდილო-დასავლეთით 3 ვერსზე), გულლარ-ჯაბოლზე (სიმაღლე 2200), სოფელ საგნისზე, სოფელ ოგნოშზე, შირაფენდინ-დაგლარზე (სიმაღლე 2350), ბინდარ-თაპასის მთი-

დან სამხრეთით 6 ვერსზე, სოფელ აშაგი-კირვაზზე, ბოგლან-გედიშის უღელტეხილზე, იუკარი-კირვაზიდან სამხრეთით 5 ვერსზე, სოფელ კოლზე (სოფელ ემარატიდან სამხრეთით 4 ვერსზე), მდინარე მურად-ჩაის გაყოლებით სოლუნის ხიდის სამხრეთ კიდეზე, სოფელ კირგან-კომზე (სოფელ ტიკი-ნიკიდან სამხრეთ-აღმოსავლეთით 5 ვერსზე), სოფელ ბაზაკ-ბურზე (სოფელ ნურ-კაჩაკიდან სამხრეთ-დასავლეთით 4 ვერსზე), სოფელ მუშეგაშენზე, ვანის ტბის გასწვრივ არსებულ ოსმალეთის ჯარის სანგრებზე, ვანის ტბის სამხრეთ სანაპიროზე მდინარე არიჩ-დარასის შესართავამდე, მდინარე არიგ-დარასის გასწვრივ სოფელ არიგ-ვანკამდე (აკ-ტამარის ყურიდან სამხრეთით 8 ვერსზე), ხავალიტ-ხაბ-დაღის მთაზე (სოფელ გუმბერანიდან დასავლეთით 7 ვერსზე), სოფელ არი-კომზე (შატანიდან ჩრდილო-აღმოსავლეთით), მთაზე (სიმაღლე 2400, სოფელ აშკანიდან აღმოსავლეთით 4 ვერსზე), ჯულამ-ერკზე (რუსულ დედანში: **ბ) Для Турок:** от горы Похтур-даг через гору Катыр-тапа, гору Марджан-даглари (3449), гора Кариджа-кала (3200), селение Мордокан (в 6 верстах к ю-з. от Белумера), селение Киполар, селение Юкарикаир (в 5 верстах к юго-востоку от селения Фарджадин), селения Мустафа-Бекин-Кавги (в 2 верстах к югу от горы Санан-даш), сел. Чомак, сел. Загни (в 6 верстах к северо-западу от Киги), сел. Поршалык (в 4 верстах к северо-востоку от Киги), гора Авик-даи (2300, в -3х верстах к северо-западу от селю Хосанк), ур. Гуллар Джаболи (2200), сел. Сагнис, сел. Огнош, Ширафендин-Даглари (2350 в 6 верстах к югу от горы Биндар-тапаси), сел. Ашаги-кирваз, перевал Боглан-гедиш от Юкари-кирваза 5 верст к югу), сел. Кол (в 4 верстах к югу от сел. Змарат), далее вдоль Мурад-чая до южной оконечности Солунского моста. От последнего на селение Кыргна-ком (в

5 верстах юго-западу от сел. Нур-качак), сел. Мүшегашен и далее Ванского озера вдоль передовых окопов. Затем южный берег Ванского озера до устья реки Арич-дараси, вдоль реки Ариг-дараси, далее на селение Ариг-Ванк (в 8 верстах к югу от залива Ак-тамар), гора Хавалит-хаб-даг (от сел. Гумберана 7 верст к западу), сел. Ари-ком (в верстах к северо-востоку от Шатана), гора 2400 (в 4 верстах к востоку от селения Ашкан), Джуламерк.”).

სადემარკაციო ხაზი ისე იქნა გავლებული, რომ იგი გადიოდა ან სოფლებსა და დასახლებულ პუნქტებზე, ან წყალგამყოფებზე. თუ წყალგამყოფები არ იყო, ორი გეოგრაფიული პუნქტი ერთმანეთს სწორი ხაზით უკავშირდებოდა. სადემარკაციო ხაზის დადგენისას მოხსენიებული სოფლები, დასახლებები, მთები, მდინარეები და სხვ. აღნიშნული იყო ოსმალეთის არმიის გენერალური შტაბის რუკაზე (მასშტაბი 1:200 000). რუსული ტექსტის დადგენისას გამოყენებული იყო იგივე რუკის ასლი. დადგინდა, რომ ოსმალეთის არმიის გენერალური შტაბის მიერ გამოცემული რუკით უნდა ეხელმძღვანელათ საზავო ხელშეკრულების დადების შემდეგ წარმოშობილი სადავო საკითხების გადაჭრისას.

10. ვითარება 1917 წლის 5 დეკემბრის დროებითი ზავის დადების შემდეგ. კავკასიის ფრონტის დაშლა

ამიერკავკასიის კომისარიატს და კავკასიის ფრონტის სარდლობას, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ოსმალეთთან დროებითი ზავის დადების მიზნით მოლაპარაკებების დაწყება საბჭოთა რუსეთის მთავრობასთან არ შეუთანხმებია. ამან, ცხადია, უკიდურესად გააღიზიანა საბჭოთა რუსეთის პოლიტიკური ლიდერები: ვლადიმირ ლენინი, იოსებ სტალინი, ლევ ტროცკი და სხვ. საბჭოთა რუსეთმა ბოლშევიკების მიერ განხორციელებული კონტრრევოლუციური სახელმწიფო გადატრიალებისთანავე 1917 წლის 25 ოქტომბერს პირველ მსოფლიო ომის მონაწილე სახელმწიფოებს ზავის დადების წინადადებით მიმართა. ცხადი იყო, რომ იმხანად საყოველთაო ზავის დადება შეუძლებელი იყო, რამაც განაპირობა ის, რომ საბჭოთა რუსეთმა გერმანიასთან და

მის მოკავშირეებთან სეპარატიული ზავის დადება გადაწყვიტა. რუსეთის ომიდან გამოსვლა ხელს არ აძლევდა ანტანტას (ინგლისი, საფრანგეთი), თუმცა საბჭოთა რუსეთმა მაინც თავისი გაიტანა და გერმანიასთან სეპარატიული ზავის დადებისათვის მზადება დაიწყო. 1917 წლის 14 ნოემბერს გერმანიამ, რომელსაც რუსეთის ომიდან გამოსვლა სამხედრო-სტრატეგიული თვალსაზრისით დიდ უპირატესობას აძლევდა, საბჭოთა რუსეთის მთავრობას სეპარატიული ზავის დადების მიზნით მოლაპარაკებაზე დაეთანხმა. 19 ნოემბერს საბჭოთა რუსეთის დელეგაცია **ადოლფ იოფფეს** (1883-1927) ხელმძღვანელობით ქალაქ ბრესტ-ლიტოვსკში ჩავიდა, სადაც გერმანიის აღმოსავლეთის ფრონტის სარდლობის შტაბი იმყოფებოდა. 21 ნოემბერს დაიწყო გერმანიისა და მისი მოკავშირეების მოლაპარაკება საბჭოთა რუსეთთან. მოლაპარაკება მალევე შეწყდა და მხოლოდ 2 დეკემბერს განახლდა. 1917 წლის 4 დეკემბერს მხარეები შეთანხმდნენ, რომ 28 დღით საბრძოლო მოქმედებებს შეწყვეტდნენ. ასე, რომ მოლაპარაკება ერძინჯანსა და ბრესტ-ლიტოვსკში პარალელურად მიმდინარეობდა. ცხადია, ეს გარკვეულ უხერხულობას ქმნიდა, იმის გამო, რომ ოსმალეთი, როგორც მხარე ორივე მოლაპარაკებაში მონაწილეობდა. 1917 წლის 12 დეკემბერს, როდესაც ერძინჯანში დროებითი ზავი უკვე დადებული იყო, ხოლო ბრესტ-ლიტოვსკში საზავო მოლაპარაკება ჯერ კიდევ არ იყო დასრულებული, გენერალ-მაიორ **ევგენი ვიშინსკიმ** კავკასიის ფრონტის გენერალ-კვარტერმარშალის მეშვეობით გაავრცელა ცნობა იმის შესახებ, რომ ერძინჯანში საზავო მოლაპარაკებებისას ბრესტ-ლიტოვსკში დაწყებული მოლაპარაკების საკითხი არ განუხილავთ.

1917 წლის 5 დეკემბრის დროებითი ზავის დადების შემდეგ, კავკასიის ფრონტის სარდლობის სურვილის მიუხედავად, რუსეთის არმიის სადემარკაციო ხაზზე შეკავება შეუძლებელი იყო. მართალია ჯარისკაცებს განუმარტეს, რომ დროებითი ზავის დადების მიუხედავად შეიძლებოდა საბრძოლო მოქმედებები კვლავ განახლებულიყო, მაგრამ ჯარისკაცების დიდი ნაწილი ფრონტის მიტოვებას და შინ დაბრუნებას აპირებდა. 1917 წლის 18 დეკემბერს კავკასიის

არმიის სარდალმა გენერალ-ლეიტენანტმა **ილია ოდიშელიძემ** (1865-1925), რომელიც 1917 წლის 2 ოქტომბერს კავკასიის არმიის სარდალად დაინიშნა, კავკასიის პირველი საარმიო კორპუსისადმი საგანგებო ბრძანება გამოსცა. ბრძანებაში აღნიშნული იყო: „კავკასიის პირველი კორპუსის ნაწილები თვითნებურად ტოვებენ ფრონტს და გადიან ზურგში ისე, რომ მათი წარმომადგენლებისაგან შექმნილი კომისიის მიერ დადგენილი რიგისა და ვადების დაცვა კი არ სურთ. ამიტომ, თუ კორპუსის ნაწილები სადმე გზაში, ან სარიყამიში ვერ იპოვიან შენობებს (ყაზარმებს – ვ. გ.), პურს და შეშას, ანდა სარიყამიშის რკინიგზას გამოუსადეგარ მდგომარეობაში ნახავენ, დამნაშავენი იქნებიან თვითონ კორპუსის ნაწილები, რადგან მათ არ ისურვეს ჩემი წარმომადგენლების მოსმენა. მე და მეთაურთა შემადგენლობას ურჩი ნაწილების უგნურ მოქმედებაზე ყოველგვარი პასუხისმგებლობა მოხსნილი გვაქვს“. 1917 წლის 19 დეკემბერს კავკასიის არმიის ქვეითთა პირველი სათადარიგო ბრიგადის უფროსს ებრძანა ფრონტიდან შინ მიმავალი ჯარისკაცებისათვის იარაღი ჩამოერთმია.

კავკასიის ფრონტზე განლაგებულ რუსეთის არმიაში წესრიგი მოიშალა. ფრონტის სარდლობა იძულებული გახდა ამ ფაქტს შეგუებოდა. შექმნილ ვითარებაში, როდესაც რუსეთის არმია კავკასიის ფრონტს ტოვებდა, ამიერკავკასიის კომისარიატმა გადაწყვიტა ეროვნული სამხედრო ფორმირებების შექმნა დაეწყო. ეს ფორმირებები აუცილებელი იყო იმისათვის, რომ საბრძოლო მოქმედებების განახლების შემთხვევაში ამიერკავკასია ოსმალების შემოტევისაგან დაეცვა. 1917 წლის 30 დეკემბერს გენერალ-მაიორმა **ევგენი ლებედინსკიმ**, რომელიც კავკასიის ფრონტის მთავარსარდლის მიხაილ პრჟევალსკის კავკასიიდან წასვლის შემდეგ, 1917 წლის დეკემბრიდან მის მოვალეობას ასრულებდა, 28 დეკემბერს გამოსცა ბრძანება, რომელიც ეროვნული სამხედრო შენაერთების შექმნის გამო კავკასიის არმიის დაშლის წესებს განსაზღვრავდა. ბრძანების შინაარსი ასეთია:

1. მას ვისაც არ სურდა კავკასიის ფრონტზე სამსახური, გაიგზავნება იქ საიდანაც გაიწვიეს არმიაში და დაექვემდებარება ადგილობრივი სამხ-

ედრო ნაწილის მეთაურს. ამ განკარგულების შესრულების სისტემა და წესი განისაზღვრება ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში, ამისათვის გამოყოფილი ხელმძღვანელი პირების და დათხოვნის კომისიის მიერ;

2. ჯარისკაცების სამსახურიდან დათხოვნა განხორციელდება განსაზღვრულ პუნქტებში, რომელსაც შეარჩევს მეთაურთა შემადგენლობა და დათხოვნის კომისია;
3. სამხედრო სამსახურიდან დათხოვნილთაგან რაზმების შექმნა და მათთვის ეშელონების გამოყოფვა მოხდება კავკასიის ფრონტის შტაბის მიერ გაცემული სახელმძღვანელო მითითებების საფუძველზე;
4. კავკასიის ფრონტის თურქესტანის მეორე კორპუსი გადაყვანილ იქნას თურქესტანში, სადაც მოხდეს სამხედრო მოსამსახურეთა არმიიდან დათხოვნა;
5. კავკასიის ფრონტის 39-ე ქვეითი და კავკასიის მე-2 მსროლელი დივიზიის ქონება გადაეცეს ფორმირების პროცესში მყოფ რუსული კორპუსის პირველ და მეორე დივიზიებს. მათვე გადაეცეთ კავკასიის ფრონტის პირველი კორპუსის ქონება;
6. კავკასიის ფრონტის კაზაკთა პირველი დივიზია დაბრუნდეს მუდმივი დისლოკაციის ადგილზე (რუსეთში) და დაექვემდებაროს ადგილობრივ სამხედრო ხელმძღვანელობას. კაზაკთა პირველი დივიზიის ფრონტიდან გამგზავრების შესახებ დამატებითი ბრძანება გამოიცემა;
7. კავკასიის ფრონტიდან წასული სამხედრო ნაწილების შტაბების ლიკვიდაციის შესახებ ბრძანება მოგვიანებით გამოიცემა, ბრძანების გამოცემამდე შტაბებს სრული პასუხისმგებლობა ეკისრებად სამხედრო ნაწილის ქონების დაცვაზე;
8. კავკასიის ფრონტის ავიაციის შესახებ, ფრონტის გენერალ-კვარტერმაისტერთან შეთანხმებით განკარგულებას გამოსცემს ფრონტის ავიაციის ინსპექტორი;

9. რკინიგზის მუშაობაზე პასუხისმგებლობა ეკისრებათ შესაბამის ორგანოებს;
10. დივიზიის სამხედრო მეთაურებს, არა უდაბლეს დივიზიის მეთაურისა უფლება აქვთ მიიღონ გადაწყვეტილება დასუსტებული სამხედრო ნაწილის ლიკვიდაციის შესახებ;
11. საბოლოო ზავის დადებამდე კავკასიის ფრონტის დაცვა დაეკისროთ: სომეხთა, ქართველთა, მუსლიმთა, რუსთა და უკრაინელთა და სხვა ეროვნების წარმომადგენელთაგან ფორმირებულ სამხედრო შენაერთებს.

ეს ბრძანება პრაქტიკულად იმას მოასწავებდა, რომ სარდლობა კავკასიის ფრონტის დაშლას შეეგუა, თუმცა კარგად ხედავდა, რომ საბრძოლო მოქმედებების განახლების შემთხვევაში ეროვნული სამხედრო ფორმირებები დაკისრებულ ამოცანას ვერ შეასრულებდნენ. 1917 წლის 31 დეკემბერს ევგენი ლებედინსკიმ კავკასიის ფრონტის გენერალ-კვარტერმაისტერს საგანგებო ბრძანებით ეროვნული სამხედრო ფორმირებების წესი გააცნო. ეს წესი ევგენი ლებედინსკის არ შეუმუშავებია. ამ შემთხვევაში მან მთლიანად იხელმძღვანელა ამიერკავკასიის კომისარიატის 1917 წლის 18 დეკემბრის დადგენილებით, რომელსაც ხელს აწერდნენ **ევგენი გეგეჭკორი** და **დიმიტრი დონსკოი**. ბრძანებაში აღნიშნული იყო:

1. ახალი სამხედრო ფორმირებები იქმნებოდა ეროვნული პრინციპის მიხედვით;
2. გარდა სომხების, ქართველების, მუსლიმების, უკრაინელების, პოლონელების, ბერძნების, ასირიელების, ოსების ეროვნული სამხედრო ფორმირებებისა დაუყონებლივ დაიწყოს რუსული კორპუსის ფორმირება;
3. კავკასიის არმიის ოფიცრები და ჯარისკაცები, რომელთაც აღარ სურთ კავკასიის ფრონტზე სამსახური, შესაბამის დანიშნულების ადგილზე დამატებითი განკარგულების საფუძველზე გაიგზავნებიან;
4. ეროვნულ სამხედრო ფორმირებებში ჩარიცხული ოფიცრები და ჯარისკაცები სამხედრო სამსახურში უნდა დარჩნენ

საბოლოო ზავის დადებამდე;

5. ეროვნულ სამხედრო ფორმირებებში სამსახური ჩაითვლება ნამდვილ სამხედრო სამსახურად;
6. კავკასიის ფრონტზე დარჩენილი ოფიცრებისა და ჯარისკაცების მატერიალური მდგომარეობის გაუმჯობესების მიზნით საგანგებო განკარგულება გამოიცემა;
7. კავკასიის ფრონტზე მოხალისეთა სამხედრო სამსახური გათანაბრებულია კავკასიის არმიის ოფიცერთა და ჯარისკაცთა სამსახურთან;
8. ეროვნული სამხედრო ფორმირებების ოფიცრებსა და ჯარისკაცებს ისეთივე მატერიალური უზრუნველყოფა ექნებათ, როგორც აქვთ კავკასიის არმიის ოფიცრებსა და ჯარისკაცებს. ეროვნული სამხედრო ფორმირებების შინაგანანესს განსაზღვრავენ შესაბამისი ეროვნული ორგანიზაციები.

11. რუსეთის არმიის გასვლა კავკასიიდან

1917 წლის 5 დეკემბრის ერძინჯანის დროებითი ზავის შემდეგ, როგორც ზემოთ იყო აღნიშნული, რუსეთის კავკასიის ფრონტმა დაშლა დაიწყო. 1917 წლის დეკემბერში კავკასიის ფრონტის მთავარსარდლის თანამდებობა დატოვა ინფანტერიის გენერალმა მიხაილ პრუჟევალსკიმ, რომელიც ამ თანამდებობაზე კავკასიის ფრონტის შტაბის უფროსმა, გენერალ-მაიორმა ევგენი ლებედინსკიმ შეცვალა. ფრონტის სარდლობა პრაქტიკულად ჯარებს ველარ მართავდა და მხოლოდ იმას ცდილობდა, რომ კავკასიის ფრონტიდან რუსეთისაკენ ჯარები მინიმალური წესრიგის დაცვით მაინც გამგზავრებულიყვნენ და დიდი რაოდენობით ოფიცრებისა და ჯარისკაცების გადაადგილებას სტიქიური და უმართავი ხასიათი არ მიეღო, უფრო მეტიც, კავკასიის ფრონტის სარდლობა იმაზეც კი წავიდა, რომ ამიერკავკასიის კომისარიატის აზრს დაეთანხმა და კავკასიის ფრონტის დაშლის შემდეგ ეროვნული სამხედრო ფორმირებების შექმნა შესაძლებლად მიიჩნია. ცხადია, კავკასიის ფრონტის სარდლობა ამ ნაბიჯით ჯარის უმა-

რთავი მასისაგან რალაც ნაწილის (ეროვნული სამხედრო ფორმირებების) გამოყოფას ცდილობდა. ეროვნული სამხედრო ფორმირებები სამხრეთ კავკასიაში დარჩებოდნენ და მათზე პასუხისმგებლობას უკვე არა ფრონტის სარდლობა, არამედ საქართველოს, სომხეთის, აზერბაიჯანის და სხვა ხალხების ეროვნული საბჭოები იღებდნენ. მიუხედავად ამისა, კავკასიის ფრონტის სარდლობა მაინც დიდი პრობლემის წინაშე იდგა: რუსეთში მიმავალი კავკასიის ფრონტის ჯარებისათვის უნდა გამოეყო სარკინიგზო ემელონები და შეემუშავებინა მათი მოძრაობის გრაფიკი. ემელონები უნდა გამოყოფილიყო როგორც ოფიცრებისა და ჯარისკაცებისათვის, ისე საკავალერიო ცხენებისა და შეიარაღებისათვის. მოროდორობის თავიდან ასაცილებლად აუცილებელი იყო ყოველი ემელონის სურსათით მომარაგება. ყველა ეს საკითხი ასე თუ ისე მოგვარებადი იყო. იყო კიდევ ერთი საკითხი, რომლის გადაწყვეტა დიდ სიძნელეებთან იყო დაკავშირებული. კავკასიის ფრონტზე განლაგებულმა სამხედრო ნაწილებმა 1917 წლის 5 დეკემბრის დორებითი ზავის დადების შემდეგ შეიარაღებისა და საბრძოლო საჭურვლის, ასევე საკავალერიო ცხენების დიდი ნაწილი გაყიდეს, მაგრამ კიდევ დარჩა შეიარაღებისა და საბრძოლო საჭურვლის სერიოზული მარაგი, ასევე საკავალერიო ცხენების დიდი რაოდენობა. სამხედრო ნაწილებს ყოველივე ამის რუსეთში გატანა უნდოდათ, რაც მარტო დამატებითი ემელონების გამოყოფის პრობლემას არ ქმნიდა. სომხეთის, საქართველოსა და აზერბაიჯანის ეროვნულ საბჭოებს არ სურდათ ფრონტიდან დაძრულ რუსეთის ჯარებს თან ჰქონოდათ შეიარაღება და საბრძოლო საჭურველი, რადგან არავინ იცოდა, თუ რას მოიმოქმედებდა დემორალიზებული და პრაქტიკულად უკვე მოროდოროთა ბრბოდ ქცეული რუსეთის ჯარი. რუსეთის ჯარის შეიარაღებასთან ერთად ჯარის გადაადგილების წინააღმდეგი იყვნენ საქართველოსა და აზერბაიჯანის ეროვნულ საბჭოში. ფრონტიდან რუსეთის ჯარი შეიარაღებით დაიძრებოდა თუ შეიარაღების გარეშე, ამას კავკასიის ფრონტის სარდლობა ვეღარ გადანწყევტდა, რადგან არმიას უკვე ჯარისკაცთა დეპუტატთა საბჭოები განაგებდნენ და არა გენერლები და ოფიცრები. ეს კი იმას

ნიშნავდა, რომ პროცესს სრულიად უმართავი ხასიათი შეიძლებოდა მიეღო.

უმნიშვნელოვანესი პრობლემა იყო ისიც, თუ რა მარშრუტით მოხდებოდა კავკასიის ფრონტის ჯარების გაყვანა რუსეთში. ყველაზე მოხერხებული და უსაფრთხო იყო ჯარების გაყვანა **ალექსანდროპოლი (გიმრი) – თბილისი – ელისავეტოპოლი – ბაქოს** სარკინიგზო ხაზით. იყო მეორე სავარაუდო მარშრუტიც: **ალექსანდროპოლი (გიმრი) – თბილისი – გორი – სამტრედია – ბათუმი (ან ფოთი)**. ეს გზა მოუხერხებელი იყო იმის გამო, რომ იმხანად სარკინიგზო ხაზი აფხაზეთზე არ გადიოდა, რის გამოც რუსეთში ჯარების გაყვანა შეუძლებელი იყო. ფოთში ან ბათუმში რუსები გემებში უნდა გადამსხდარიყვნენ და ჩრდილოეთ შავი ზღვისპირეთის ნავსადგურებამდე მიეღწიათ. ეს თავისთავად ძალზე რთული იყო, რადგანც კავკასიის ფრონტის სარდლობას არ შეეძლო ოფიცერთა და ჯარისკაცთა უზარმაზარი მასისათვის ბათუმსა და ფოთში საჭირო რაოდენობით გემები დაეხვედრებინა. გასათვალისწინებელი იყო ისიც, რომ ომის პირობებში შავ ზღვაზე მგზავრობა უხიფათო არ იყო.

კავკასიის ფრონტიდან რუსეთის არმიის გაყვანის ისედაც რთული პროცესი მოულოდნელად კიდევ უფრო გართულდა. საბჭოთა რუსეთის პოლიტიკურმა ხელმძღვანელობამ გადანყვიტა, კავკასიის ფრონტიდან დაძრული ჯარები საქართველოში, სომხეთსა და აზერბაიჯანში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარებისათვის გამოეყენებინა. შემუშავებული იქნა გეგმა, რომლის რეალიზება სომეხ ბოლშევიკ **სტეფანე შაუმიანს (1878-1918)** დაევალა. გეგმის განხორციელებაში სტეფანე შაუმიანს უნდა დახმარებოდნენ ქართველი, სომეხი და აზერბაიჯანელი ბოლშევიკები. გეგმა ასეთი იყო: ალექსანდროპოლიდან (გიმრიდან) რუსი ჯარისკაცებითა და ოფიცრებით დატვირთული ემელონები თბილისში უნდა შემოსულიყვნენ, საიდანაც მათი ნაწილი ელისავეტოპოლის (განჯის) გავლით ფაქოსაკენ გაემართებოდა. როგორც კი პირველი ემელონი ბაქოს მიაღწევდა, ბოლშევიკების გავლენის ქვეშ მოქცეული ჯარისკაცთა დეპუტატთა საბჭოების დახმარებით დაიწყებოდა აჯანყება და მთელი სარკინიგზო ხაზი, მასზე მდებარე ქალაქებით

(ელისავეტოპოლი, ბაქო და სხვ.), რუსების ხელში აღმოჩნდებოდა. ამის შემდეგ გაცილებით ადვილი იქნებოდა საბჭოთა ხელისუფლების დამყარება მთელ აზერბაიჯანში. ეშელონების მეორე ნაწილი თბილისში შემოსვლის შემდეგ დასავლეთ საქართველოსაკენ გაემართებოდა და როგორც კი პირველი ეშელონები საზღვაო ნავსადგურებს, ბათუმსა და ფოთს, მიაღწევდნენ, აქაც დაიწყებოდა აჯანყება და მთელი სარკინიგზო ხაზი მასზე მდებარე ქალაქებთან (თბილისი, გორი, ხაშური, სამტრედია, ფოთი, ბათუმი და სხვ.) ერთად რუსების ხელში აღმოჩნდებოდა, რის შემდეგაც დაიწყებოდა საქართველოს მთელი ტერიტორიის ოკუპაცია და საბჭოთა ხელისუფლების დამყარება.

ამ მოვლენის შესახებ არსებული ქართული წყაროების მიხედვით დგინდება, რომ ალექსანდროპოლიდან დაძრული ეშელონები რუსეთში თბილისი-ელისავეტოპოლი-ბაქოს გავლით არ აპირებდნენ დაბრუნებას. სტეფანე შაუმიანს გადმოცემით ჰქონდა ყველა ეშელონი თბილისზე გავლით ბათუმისა და ფოთისაკენ გაეტარებინა და პირველ რიგში საქართველოს ოკუპაცია მოეხდინა. ყოველ შემთხვევაში 1917 წლის დეკემბრის ბოლოს საქართველოს ეროვნულ საბჭოში სტეფანე შაუმიანის საიდუმლო გეგმა ამ სახით შეიტყვეს. არ არის გამორიცხული, რომ საქართველოს ეროვნულ საბჭოში სტეფანე შაუმიანის გეგმის ყველა დეტალი ზუსტად არ სცოდნოდათ. დრო არ ითმენდა და ქართველმა პოლიტიკოსებმაც იმ ინფორმაციის გათვალისწინებით დაიწყეს მოქმედება, რასაც ეროვნული საბჭო ფლობდა. ერთი რამ თავიდანვე ცხადი იყო: ფორმირების პროცესში მყოფი პირველი ქართული კორპუსი და სახალხო გვარდია თბილისში რუსეთის ეშელონების შემოსვლას წინ ვერ აღუდგებოდა. თითქმის ყველა ეშელონში ღია ვაგონებზე განლაგებული არტილერიიდან რუსები ქალაქს ცეცხლს გაუხსნიდნენ, რის შემდეგაც შეტევაზე ქვეითი ჯარი გადმოვიდოდა. საქართველოს ეროვნულ საბჭოში შემუშავდა მეტად მახვილგონივრული გეგმა: **ალექსანდროპოლიდან ამამლის, შაგალის, უზუნლარისა და სადახლოს** გავლით დაძრული რუსეთის ჯარის ეშელონები თბილისში არ უნდა დაეშვათ. ამისათვის საჭირო იყო აეგოთ

რამდენიმე კილომეტრის სიგრძის ახალი სარკინიგზო ხაზი, რომლის ერთი ბოლო თბილისიდან საკმაო მანძილის მოშორებით **ალექსანდროპოლი-თბილისის** რკინიგზასთან იქნებოდა შეერთებული, ხოლო მეორე ბოლო – **თბილისი-ბაქოს** სარკინიგზო ხაზთან. ახალი სარკინიგზო ხაზით შესაძლებელი გახდებოდა ალექსანდროპოლიდან დაძრული რუსეთის ჯარის ეშელონები თბილისში შემოუსვლელად გასულიყვნენ თბილისი-ბაქოს ხაზზე და გზა გაეგრძელებინათ ბაქოსაკენ. ალექსანდროპოლიდან დაძრული ეშელონები რკინიგზელებთან შეთანხმებით ისე ამოძრავეს, რომ იმ ადგილს, საიდანაც მარჯვნივ ახალ სარკინიგზო ხაზზე უნდა გადაეხვიათ, ღამით მიაღწიეს. რკინიგზის ახალი ხაზი სწრაფად აიგო, თუმცა ამ გეგმას თავისი ნაკლი ჰქონდა: ბოლოსდაბოლოს რუსები ხომ გაიგებდნენ, რომ თბილისში შესვლის ნაცვლად ელისავეტოპოლში აღმოჩნდებოდნენ და შეეძლოთ მათ უკან მომავალი ეშელონები გაეფრთხილებინათ. გარდა ამისა, თბილისში რუსების ეშელონების არშეშვება საქართველოს დიდ საფრთხეს აცილებდა თავიდან, მაგრამ სერიოზულ საფრთხეს უქმნიდა აზერბაიჯანს.

დამატებით აგებული სარკინიგზო ხაზით ალექსანდროპოლიდან მომავალი რუსეთის ჯარის ეშელონებმა გაიარეს სადგურები **ალ-სტაფა** და **ძეგამი** და სადგურ **შამქორთან** შეჩერდნენ. უფრო ზუსტად რომ ვთქვათ, რუსები შეაჩერეს ელისავეტოპოლის მუსლიმთა ნაციონალური კომიტეტის დაქვემდებარებაში მყოფმა და ამიერკავკასიის კომისარიატის მიერ ელისავეტოპოლში წინასწარ გაგზავნილმა ჯავშნიანმა მატარებელმა. რუსების პირველი ეშელონი შამქორს 3 ვერსზე 1918 წლის 6 იანვარს მიუახლოვდა. როგორც ჩანს, ამ დროისათვის საქართველოსა და აზერბაიჯანის ეროვნულ საბჭოებში რუსეთის წინააღმდეგ საბრძოლველად გარკვეული კოორდინაცია არსებობდა. ამას გვაფიქრებინებს ის, რომ 1918 წლის 6 იანვარს მუშათა, ჯარისკაცთა და გლეხთა დეპუტატთა საბჭოების ამიერკავკასიის სამხარეო ცენტრის თავმჯდომარემ **ნოე ყორდანიამ** დეპუტები დაუგზავნა მუშათა, ჯარისკაცთა და გლეხთა დეპუტატთა ყველა ადგილობრივ საბჭოს. ცხადია, დეპუტა მიიღეს ელისავეტოპოლშიც. აი დეპუტის ტექს-

ტი: „ვინაიდან რუსეთში მიმავალ სამხედრო ნაწილებს თან მიაქვთ იარაღი და თუ დროებითი ზავი წარმატებით არ დამთავრდა, ეროვნული ნაწილები შეიძლება ისე დარჩნენ, რომ საკმაო იარაღი არ ექნებათ ფრონტის დასაცავად. მუშათა, ჯარისკაცთა და გლეხთა დეპუტატთა საბჭოების სამხარეო ცენტრმა დაადგინა წინადადება მისცეს ყველა საბჭოს, მიიღონ ზომები მიმავალი ნაწილებისათვის იარაღის ჩამოსართმევად და ყოველი შემთხვევის შესახებ აცნობონ სამხარეო ცენტრს“. მოგვიანებით ნოე ჟორდანიას ამტკიცებდა, რომ ამ დეპუტატზე მას ხელი არ მოუწერია, მაგრამ ფაქტია, რომ სამხარეო ცენტრის გადაწყვეტილება არსებობდა და დეპუტატ ნამდვილად დაეგზავნა ადგილობრივ საბჭოებს. არსებობს მეორე დოკუმენტიც. ესაა ჯავშნიანი მატარებლის მეთაურ როტმისტ **აფხაზავას** დეპუტა ელისავეტოპოლში მდგარ მუსლიმთა ცხენოსანი პოლკის მეთაურ, პოლკოვნიკ **ლევან მაღალაშვილს** (1879-1926). დეპუტა 1918 წლის 7 იანვარს 15 საათზეა გაგზავნილი. აფხაზავა წერდა: „მოდის ხუთი შეიარაღებული ეშელონი ქვემეხებით, შეიპყრეს საბჭოს წარმომადგენლები, მოვდივარ ჯავშნიანი მატარებლით წინააღმდეგობის გასაწევად. გთხოვთ დახმარებას ყოველი გვარეობის აირადით“.

1918 წლის 9-12 იანვარს აზერბაიჯანელთა და ქართველთა ჯარმა ძირითადად სადგურ **შამქორთან**, ასევე სადგურ **ალსტაფასთან** ცხარე ბრძოლების შედეგად ერთი ცნობით 2.000, ხოლო მეორე ცნობით 5.000 რუსი ოფიცერი და ჯარისკაცი გაანადგურეს, ხელთ იგდეს 15.000 შაშხანა, 70 ტყვიამფრქვევი და 20 ქვემეხი. გადარჩენილმა რუსებმა სხვადასხვა გზებით ბაქომდე ჩააღწიეს. 9-12 იანვრის ბრძოლებში განსაკუთრებით გამოიჩინეს თავი აზერბაიჯანის ეროვნული საბჭოს წევრებმა **ადილ ხან ზიიატხანოვმა** (1870-1957), **ასლან ბეი საფიკიურდსკიმ** (1881-1937), **მ. რუსტამბეკოვმა**, ასევე პოლკოვნიკმა **ლევან მაღალაშვილმა**.

რუსული საბჭოთა ისტორიოგრაფია და თანამდეროვე რუსული ისტორიოგრაფია ამტკიცებს, რომ საქართველოს ოკუპაციის გეგმა ფრონტიდან დაძრულ რუსეთის ჯარებს არ ჰქონიათ. საწინააღმდეგოს ამტკიცებდა **იოსებ სტალინი** 1918 წლის 26 და 27 მარტს გაზეთ

„პრავდაში“ გამოქვეყნებულ წერილში „ამიერკავკასიის კონტრრევოლუციონერები სოციალიზმის ნიღბით“. სტალინი წერდა: „ჩვენ ვლაპარაკობთ რევოლუციურ ჯარისკაცებზე, რომლებიც თურქეთის ფრონტიდან ბრუნდებოდნენ საზავო მოლაპარაკების დაწყების შემდეგ. ამ ჯარისკაცებს უნდა გამოეცლოთ თბილისზე, ანტისაბჭოთა კოალიციის (გულისხმობს ამიერკავკასიის კომისარიატს – ვ. გ.) დედაქალაქზე. ბოლშევიკების ხელში ისინი შეიძლება სერიოზული საფრთხე გამხდარიყვნენ ამიერკავკასიის კომისარიატის არსებობისათვის. ეს საფრთხე სავსებით რეალური იყო. და აი აქ, ამ საფრთხის წინაშე, გაქრა ყველა და ყოველგვარი „სოციალისტური საჟღარუნო“. მჟღავნდება კოალიციის კონტრრევოლუციური ხასიათი. კომისარიატი და „ნაციონალური საბჭოები“ იარაღს ჰყრიან ფრონტიდან მომავალ ნაწილებს, მუხანათურად უტეხენ მათ სროლას...“

ასე დაასრულა არსებობა კავკასიის ფრონტი. რუსეთის ჯარმა საქართველო დატოვა, მაგრამ არცთუ დიდი ხნით.

Military-Political situation on Caucasus front after revolution in February-March of 1917 (March 1917-January 1918)

Resume

In February and March of 1917 there was a revolution in Russia, which crushed down monarchy. At this time The First World War (1914-1918) was still going on. From August of 1914 military actions were held at Caucasian front between Russia and Turkey. At the time of revolution during February and March of 1917 Russian army was intruded on the territory of Osman Empire, the front line was stretched from Trabzon to Vani Lake. Russian army (200.000 officers and soldiers) was dislocated on the front line. Great Duke Nikolai Romanov, uncle of the Emperor Nikolai II was Caucasian Deputy of The Tsar and the commander of Caucasian front. Nikolai Romanov was replaced by general Mikhail Prjevalski, who left his post in December of 1917 and from the 5th January of 1918 general Evgeni Lebedinski was the commander of Caucasian front.

The process of consolidation of national movement and fighting for independence was interrupted by Russian army in Caucasus, which was protecting interests of Russian state and could not accept restoration of independence of Georgia. The situation remained the same until January of 1918, when Russian army left South Caucasus.

ბათუმის საზავო კონფერენცია

(1918 წლის 11 მაისი-4 ივნისი)

საქართველოს თავისი მრავალსაუკუნოვანი ისტორიის მანძილზე ხშირად უხდებოდა ბრძოლა როგორც სახელმწიფოებრივი სუვერენიტეტის აღდგენისა და დაცვისათვის, ისე ტერიტორიული მთლიანობის შენარჩუნებისათვის. XIX საუკუნის დასაწყისში საქართველო რუსეთის შემადგენლობაში მოექცა. ქართველ მამულიშვილთა არაერთი თაობის ცდა აღედგინათ დამოუკიდებლობა, XIX საუკუნის მანძილზე უშედეგო აღმოჩნდა.

პირველი მსოფლიო ომის დაწყების შემდეგ ევროპაში მოღვაწე ქართველებმა ჩამოაყალიბეს საქართველოს დამოუკიდებლობის კომიტეტი და აქტიური საქმიანობა დაიწყეს სანუკვარი მიზნის – საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღსადგენად. გერმანია, რომელიც მსოფლიოს ხელახალი გადანაწილებისათვის იბრძოდა, აღმოსავლეთის საკითხს განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებდა. იგი გეგმავდა რუსეთის განდევნას ბალტიისპირეთიდან, უკრაინიდან და კავკასიიდან. აღნიშნულ რეგიონებში ანტირუსული განწყობილების გაძლიერება გერმანიის ინტერესებში შედიოდა. ჯერ კიდევ 1914 წ. დასაწყისში გერმანიის მთავრობამ დავალება მისცა თავის წარმომადგენლებს სეპარატისტული მოძრაობების გაძლიერების თაობაზე. მსგავსი დავალება საქართველოსთან დაკავშირებით ომამდე მიეცა პეტერბურგში გერმანიის ელჩს პურტალესსაც²². ამდენად საქართველოს დამოუკიდებლობის კომიტეტის ეროვნული ინტერესები პასუხოდა გერმანიის საგარეო-პოლიტიკურ გეგმებს. გერმანიის საგარეო საქმეთა სამინისტროს და დამკომს შორის მოლაპარაკებების შედეგად გაფორმდა შეთანხმება, რომლითაც გერმანია

გამარჯვების შემთხვევაში სცნობდა საქართველოს დამოუკიდებლობას, თავის მხრივ დამკომმა რუსეთის წინააღმდეგ პროპაგანდის პირობა დადო²³. ასევე გადანყდა გერმანიის მოკავშირე ოსმალეთში ქართული ლეგიონის ჩამოყალიბება, რომლის მეშვეობითაც კომიტეტი აპირებდა რუსეთის წინააღმდეგ საბრძოლო ოპერაციებში მონაწილეობის მიღებას კავკასიის ფრონტზე²⁴. მაგრამ დამოუკიდებლობის კომიტეტის გერმანულ ორიენტაციას საქართველოში მოქმედმა პოლიტიკური ძალების უმრავლესობამ მხარი არ დაუჭირა. შესაბამისად კავკასიაში ანტირუსული აჯანყების დაწყება ვერ მოხერხდა. 1915-1916 წლებში საომარი მოქმედებები კავკასიის ფრონტზე რუსეთის სასარგებლოდ წარიმართა. მაგრამ გაჭიანურებულმა ომმა შინაპოლიტიკური ვითარება გაამწვავა რუსეთში, რასაც შედეგად 1917 წლის თებერვლის დემოკრატიული რევოლუცია მოჰყვა. რომანოვების დინასტიის ბატონობასთან ერთად დასრულდა მათი ადმინისტრაციული ერთეულის, კავკასიის სამეფის-ნაცვლოს, არსებობაც. რუსეთის ხელისუფლება-

23 მაღლაზ სიორიძე. საქართველოს დამოუკიდებლობის კომიტეტი (1914-1918). ბათუმი, გვ. 38.

24 რევაზ გრძელიძე. საქართველოს დამოუკიდებლობის ეროვნული კომიტეტი (1914-1918 წწ.). თბილისი, 1995, გვ. 7.

22 Ш. И. Басилая. Закавказья в годы первой мировой войны. Сухуми, 1968, стр. 89.

ში მოსულმა დროებითმა მთავრობამ 1917 წლის 9 მარტის დადგენილებით ამიერკავკასიაში შექმნა განსაკუთრებული კომიტეტი (ოზაკომი)²⁵. მაგრამ რუსეთის დროებითმა მთავრობამ ომის პირობებში ვერ შეძლო ქვეყნის გაძლოლა, რამაც მცირერიცხოვან ბოლშევიკებს შესაძლებლობა მისცა გადატრიალების გზით 1917 წლის 24-25 ოქტომბერს აეღოთ ძალაუფლება. რუსეთში შეიქმნა ბოლშევიკური მთავრობა ვ. ლენინის მეთაურობით. მეორე დღეს, ახალი სტილით 8 ნოემბერს ბოლშევიკების მთავრობამ გამოსცა დეკრეტი უანექსიო და უკონტრიბუციო ზავის შესახებ. ახალი რეჟიმი არ სცნეს ანტანტის ქვეყნებმა, არც რუსეთის გენერალიტეტმა და ქვეყნის ტერიტორიული ერთეულების უმრავლესობამ, მათ შორის ამიერკავკასიამაც. ასეთ ვითარებაში იზოლაციაში მოქცეულმა ბოლშევიკურმა მთავრობამ, რომელიც თავდაპირველად მეტად სუსტად გამოიყურებოდა, ძირითად ამოცანად დაისახა ომიდან სასწრაფოდ გამოსვლა და მთელი ძალების მობილიზაცია ქვეყნის შიგნით ძალაუფლების შენარჩუნება-განმტკიცებისათვის. დროებითი მთავრობის დამხობით უფლებამოსილება დაკარგა ამიერკავკასიის ხელისუფლების ორგანომ – ოზაკომმა. იმდროინდელი ამიერკავკასიის ძირითადი პოლიტიკური ძალები არ სცნობდნენ რა რუსეთის ახალ, ბოლშევიკურ რეჟიმს 1917 წლის 15 ნოემბერს შექმნეს ახალი მმართველობითი ორგანო – ამიერკავკასიის კომისარიატი, რომლის ხელმძღვანელიც გახდათ ცნობილი ქართველი მენშევიკი ევგენი გეგეჭკორი.

კავკასიის ფრონტის სარდლობა მხარდაჭერას უცხადებდა ამიერკავკასიის კომისარიატს, როგორც ოფიციალურ ხელისუფლებას, მაგრამ მალე სამხედრო ნაწილებში იმდღავრა ბოლშევიკთა გავლენამ. კავკასიის ფრონტმა მოშლა დაიწყო. ასეთ ვითარებაში ოსმალეთის მხარის წინადადება საომარი მოქმედებების შეწყვეტის თაობაზე მისაღები იყო როგორც კავკასიის ფრონტის რუსული სარდლობისათვის, ისე ამიერკავკასიის კომისარიატისათვისაც. ასე გაფორმდა 1917 წლის 18 დეკემბრის ერზინჯანის ხელშეკრულება, რომელიც 14 პუნქტს მოიცავ-

და²⁶. ლენინის მთავრობა კარგად ხვდებოდა, რომ ომის გაგრძელების არანაირი შესაძლებლობა არ გააჩნდა. ამიტომ დაიწყო საზავო მოლაპარაკებები ბრესტ-ლიტოვსკში გერმანიასა და მის მოკავშირეებთან 1917 წლის 3 დეკემბერს. შეთანხმდნენ დროებითი ზავის დადებაზე. აქვე მიწვეულ იქნა ოსმალეთის დელეგაცია. ერზინჯანის შეთანხმების შემდეგ ოსმალები ჩქარობდნენ ამიერკავკასიის კომიტეტთან საბოლოო ზავის გაფორმებას, რათა აქ გამოთავისუფლებული სამხედრო ძალები ინგლისის წინააღმდეგ გაეგზავნა სირიასა და მესოპოტამიაში. ამას მოითხოვდა მისი მოკავშირე გერმანიაც²⁷. 1918 წლის იანვარში ოსმალეთმა ამიერკავკასიის მთავრობას ოფიციალურად შესთავაზა დაზავებისათვის მოლაპარაკებების დაწყება, 16 იანვარს კი ბრესტ-ლიტოვსკში მიმდინარე მოლაპარაკებებზე დელეგაციის გაგზავნა²⁸. მაგრამ ამიერკავკასიის მესვეურებმა ეს შეთავაზება უპასუხოდ დატოვეს. როგორც ამიერკავკასიელი, ისე „ქართველი პოლიტიკოსები იმედოვნებდნენ, რომ რუსეთში საბჭოთა წყობილება დიდხანს ვერ იბოგინებდა, ბოლოს და ბოლოს შესაძლებელი გახდებოდა დამფუძნებელი კრების მოწვევა და დემოკრატიული წყობილების დამყარება“²⁹. სწორედ ამით აიხსნება ამიერკავკასიის ხელისუფლების პასიურობა. ამიტომაც იყო, რომ ამიერკავკასიაში ამ დროს დამოუკიდებელი პოლიტიკური ერთეულები არ ჩამოყალიბდა. სახეზე იყო მხოლოდ საბჭოთა რუსეთისაგან გამდგარი ამიერკავკასია კომისარიატით სათავეში, რომელიც თავს იკავებდა დამოუკიდებლობის გამოცხადებისაგან. ერთიანი რუსეთის აღდგენის მოტრფიალე ამიერკავკასია კი არც ოსმალეთს აწყობდა და არც გერმანიას. რასაც დაემატა ბრესტ-ლიტოვსკში საბჭოთა დელეგაციის მხრივ, დროის გაყვანის მიზნით, მოლაპარაკებების ხელოვნურად გაჭიანურება³⁰.

26 Документы и материалы по внешней политике Закавказья и Грузии. Тифлиς, 1919, стр. 18-23.

27 სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ისტორიის ნარკვევები. აჭარა. ტ. III. ბათუმი, 2008, გვ. 406.

28 Документы и материалы по внешней политике Закавказья и Грузии. Тифлиς, 1919, стр. 52.

29 მერაბ ვაჩნაძე, ვახტანგ გურული. ქართული სოციალ-დემოკრატიის ისტორია (1892-1918). თბილისი, 1999, გვ. 301.

30 История дипломатии. Москва, 1965, стр. 86-91.

25 საქართველოს ისტორიის ნარკვევები. ტ. VI. თბილისი, 1972, გვ. 416.

ბრესტ-ლიტოვსკის კონფერენციაზე გერმანიამ და მისმა მოკავშირეებმა ისარგებლეს რუსეთის პოლიტიკური იზოლაციით და სრული უუნარობით გაენია ქმედითი წინააღმდეგობა, წაუყენეს მას აშკარად კაბალური პირობები. ამის მიუხედავად ლენინი დაჟინებით მოითხოვდა ტროცკისაგან მიეღოთ გერმანიის ნებისმიერი მოთხოვნა. ასეთ ვითარებაში გაფორმდა 1918 წლის 3 მარტს ბრესტის ხელშეკრულება, რომლის ძალით რუსეთის არმიას უნდა დაეტოვებინა ანატოლიის ტერიტორია. ასევე ოსმალეთს უბრუნდებოდა 1877-1878 წწ. ზომამდე მის შემადგენლობაში მყოფი ყარსის, არტანისა და ბათუმის ოლქები.

ამიერკავკასიის ხელისუფლება რთულ ვითარებაში ვერ გაერკვია. 1918 წლის 6 იანვარს რუსეთში ბოლშევიკებმა დამფუძნებელი კრება გარეკეს და ძალაუფლება განიმტკიცეს. ამის მიუხედავად კომისარიატმა ოსმალეთს შემოთავაზებულ საზავო მოლაპარაკებებზე უარი უთხრა. 1918 წ. 10 თებერვალს სრულიად რუსეთის დამფუძნებელი კრების ამიერკავკასიელი დეპუტატებისაგან კომისარიატმა ამიერკავკასიის სეიმი მოიწვია.

1918 წლის 12 თებერვალს ოსმალებმა დაარღვიეს დროებითი ზავი და სამხედრო მოქმედებები განაახლეს. ახლა უკვე ამიერკავკასიის სეიმმა სთხოვა ოსმალეთს საზავო მოლაპარაკებების დაწყება. ოსმალეთი ჩქარობდა ბრესტის ზავით მინიჭებული უფლების რეალიზებას. გადამწყდა საზავო მოლაპარაკებების გამართვა ქ. ტრაპიზონში. 1918 წლის 8 მარტს ამიერკავკასიის დელეგაცია ა. ჩხენკელის მეთაურობით ბათუმიდან კრეისერ „კაროლ კარლით“ ტრაპიზონში ჩავიდა. მოლაპარაკებების მზადებისას 10 მარტს ოსმალეთის სარდლობამ მოითხოვა ბრესტის საზავო პირობების შესრულება. ოსმალეთის დელეგაცია საზღვაო დეპარტამენტის ხელმძღვანელის კაპიტან ჰუსეინ რაუფ-ბეის ხელმძღვანელობით ტრაპიზონში მხოლოდ 12 მარტს ჩავიდა³¹. აშკარა იყო, რომ ოსმალები ბრესტის საზავო ხელშეკრულების გაფორმების შემდეგ გამომწვევად იქცეოდნენ. ტრაპიზონის საზავო კონფერენცია ოფიციალურად 1918

წლის 14 მარტიდან 5 აპრილამდე მიმდინარეობდა. ამ ხნის მანძილზე შედგა კონფერენციის ექვსი პლენარული სხდომა, ორი თათბირი და მრავალი კერძო ხასიათის შეხვედრა. მოლაპარაკებები რთულ პირობებში მიმდინარეობდა – ოსმალეთის მხარე კატეგორიულად მოითხოვდა ბრესტის ზავის პირობების შესრულებას. ამიერკავკასიის დელეგაციის მოთხოვნით, საკუთარ მთავრობასთან შესათანხმებლად, გადამწყდა კონფერენცია შეენწყიტათ გარკვეული ხნით. 22 მარტს დელეგაციის რამდენიმე წევრი (რ. კაჩაზნუნი, ი. ჰაიდაროვი და გ. ლასხიშვილი) თბილისში გამოემგზავრა სეიმისათვის მოხსენების გასაკეთებლად. დელეგაციის ძირითადი წევრი ა. ჩხენკელის მეთაურობით ტრაპიზონში დარჩა და მუშაობას განაგრძობდა³².

25 მარტს სეიმის სხდომამ მოისმინა დელეგაციის წევრთა მოხსენება ტრაპიზონში მიმდინარე მოლაპარაკებების შესახებ. სხდომამ ვერ მიიღო კონკრეტული გადაწყვეტილება და დელეგაციის მეთაურს მისცა დამოუკიდებელი მოქმედების საგანგებო უფლებამოსილება³³. თბილისიდან დელეგაცია 29 მარტს ტრაპიზონში ფაქტობრივად ხელცარიელი დაბრუნდა. 4 აპრილს ოსალები ბათუმის ოლქის საზღვრებში შემოიჭრნენ³⁴.

5 აპრილს გაიმართა ტრაპიზონის კონფერენციის ბოლო, მეექვსე სხდომა. ოსმალეთის დელეგაციამ წერილობითი ულტიმატუმით მოითხოვა 48 საათის ვადაში მიეცათ პასუხი ტერიტორიების გადაცემის თაობაზე. ა. ჩხენკელმა შექმნილი ვითარება დეპუტატთა აცნობა ე. გეგჭორს. თბილისიდან პასუხი არ ჩანდა. მიუხედავად იმისა, რომ ამიერკავკასიის მთავრობა წინააღმდეგი იყო, ბრესტის ზავის ცნობის გადაწყვეტილებას ამიერკავკასიის საზავო დელეგაციის ყველა წევრმა დაუჭირა მხარი, გარდა ჰაიდარ აბაშიძისა³⁵, რომელსაც სხდომისათვის შემდეგნაირად მიუმართავს: ვასკენი,

31 სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ისტორიის ნარკვევები. აჭარა. ტ. III. ბათუმი, 2008, გვ. 417.

32 **მალხაზ სიორიძე**. სამხრეთ-დასავლეთ საქართველო 1914-1918 წლებში. ბათუმი, 2002, გვ. 206.

33 სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ისტორიის ნარკვევები. აჭარა. ტ. III. ბათუმი, 2008, გვ. 420.

34 Документы и материалы по внешней политике Закавказья и Грузии. Тифлиси, 1919, стр. 153-152.

35 **მალხაზ სიორიძე**. სამხრეთ-დასავლეთ საქართველო 1914-1918 წლებში. ბათუმი, 2002, გვ. 12.

რომ დელეგაციას უკვე გადანაცვლები აქვს აღიაროს ბრესტ-ლიტოვსკის ხელშეკრულება. სხვა არაფერი დამრჩენია, გამოვთქვა ჩემი ღრმა მწუხარება თქვენ მიერ მიღებული გადაწყვეტილების – ბრესტის ხელშეკრულების ცნობის გამო. მე ვლადიმერ ბათუმის ოლქის ნაწილთან დაკავშირებით, უფრო მისი ორი მონაკვეთის გამო – კინტრიშის და გონიოს. ამ ნაწილის მოსახლეობა საქართველოს დანარჩენ ნაწილთან დაკავშირებულია ძალიან მჭიდროდ. რევოლუციის დასაწყისიდან, ჯერ კიდევ 1905 წლიდან, ბათუმის ოლქის ამ ნაწილის დემოკრატია ხელისუფლებით იბრძოდა ამიერკავკასიის დემოკრატიასთან ერთად და ვერც კი წარმოუდგენია თავისი არსებობა საქართველოს გარეთ, ამიერკავკასიის გარეთ. გონიოსა და ქობულეთის დაბრუნება თურქეთისათვის, უზარმაზარი დარტყმა იქნება აქ მცხოვრები მოსახლეობისათვის. მე, როგორც ამ კუთხის შვილი, როგორც სამუსლიმანო საქართველოს შვილი, სასტიკ პროტესტს გამოვთქვამ თქვენი გადანაცვლების გამო³⁶.

ამიერკავკასიის დელეგაციის მიერ ბრესტის ზავის ცნობის შემდეგ გენერალმა ვეჰიბ-ფაშამ შეტევა შეაჩერა და ბათუმის კომენდანტ გ. მდივანს, ქალაქის დაცლა ორ დღეში მოსთხოვა. 14 აპრილს ოსმალებმა ბათუმი დაიკავეს.

ამრიგად, ტრაპიზონის სამშვიდობო კონფერენცია უშედეგოდ დამთავრდა, მხარეთა ინტერესების მკვეთრად განსხვავებულობის გამო. ამიერკავკასიელი პოლიტიკოსების აზრით, კონფერენციას უნდა მოეტანა საბოლოო ზავი ოსმალეთთან ომამდელ საზღვრებში. ამ მოტივით ისინი ბოლო მომენტამდე ერიდებოდნენ კონფერენციის ჩაშლას და დანაშაულებრივ უმოქმედობას იჩენდნენ ქვეყნის თავდაცვისუნარიანობის განმტკიცების საქმეში³⁷.

ამიერკავკასიის მთავრობამ ყველა შესაძლო ნაბიჯი გადადგა ოსმალთა შეტევის შესაჩერებლად: დახმარებისათვის მიმართა გერმანიას, ინგლისს, თვით რსფსრ-ც. მაგრამ უშედეგოდ. ასეთ ვითარებაში სეიმმა გამოაცხადა დამოუ-

კიდებლობა 22 აპრილს და აირჩია ახალი მთავრობა ა. ჩხენკელის მეთაურობით. მან მიმართა ოსმალეთს მოლაპარაკებების განახლების მოთხოვნით. გადანაწილა მოლაპარაკებების გაგრძელება ბათუმში. ვითარება ძალზე რთული იყო. ოსმალები არ აპირებდნენ დაკავებული ოზურგეთის, ახალციხისა და ახალქალაქის მაზრებიდან ჯარის გაყვანას. ამ დროს კი ამიერკავკასიის სახელმწიფოს აშკარად აკლდა ერთსულოვნება. ამიერკავკასიის დემოკრატიულ ფედერაციულ რესპუბლიკას შექმნის დღიდან ღრნიდა წინააღმდეგობანი. როგორც კი დაისვა საკითხი სამოკავშირეო სახელმწიფოს შიგნით ეროვნულ-ტერიტორიული გამიჯვნისა, აშკარა გახდა, რომ ქართველები, სომხები და აზერბაიჯანელები საზღვრების დადგენისას წარმოქმნილ პრობლემებს ვერ გადაჭრიდნენ, ვერ შეთანხმდებოდნენ. იმთავითვე ნათელი გახდა, რომ სამივე ერის პოლიტიკური ხელმძღვანელობა ვერ შეთანხმდებოდა ვერც საგარეო პოლიტიკური კურსის საკითხშიც: ქართველები გერმანოფილური, სომხები ანგლოფილური, ხოლო აზერბაიჯანელები თურქოფილური საგარეო პოლიტიკური კურსის მიმდევრები იყვნენ. თუ ყოველივე ამას დავუმატებთ რელიგიურ ფაქტორს, ცხადი გახდება ახლად შექმნილი სახელმწიფოს სისუსტე, მისი უპერსპექტივობა³⁸.

შექმნილ კრიტიკულ ვითარებაში ერთადერთი, რეალურ მხარდამჭერად ჩგერმანია იკვეთებოდა. ახალი არ იყო, რომ ამიერკავკასიისადმი დიდ ინტერესს იჩენდა ოსმალეთის მოკავშირე და უფროსი პარტნიორი გერმანია. ამიტომ, როდესაც აშკარა გახდა, რომ ოსმალეთი არ აპირებდა ბრესტის ხელშეკრულებით დაკმაყოფილებას და კავკასიის დაპყრობას ფიქრობდა, საქმეში გერმანელებიც ჩაერივნენ. მათ ოსმალეთის მთავრობას მოთხოვეს შეტევის შეჩერება და ამიერკავკასიის რესპუბლიკასთან საზავო მოლაპარაკებების განახლება³⁹.

საქართველ-გერმანიის დაახლოებას რეალური საფუძველი ჰქონდა. საქართველოს ჩერმანია სჭირდებოდა თურქეთის აგრესიისაგან

36 ტრაპიზონის საზავო კონფერენცია (დოკუმენტების კრებული). გამოსაცემად მოამზადა **ნ. ზოსიძემ**. ბათუმი, 1998, გვ. 130.

37 სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ისტორიის ნარკვევები. აჭარა. ტ. III. ბათუმი, 2008, გვ. 215.

38 **მერაბ ვაჩნაძე, ვახტანგ გურული**. ქართული სოციალ-დემოკრატიის ისტორია (1892-1918). თბილისი, 1999, გვ. 303.

39 **მალხაზ სიორიძე**. ნარკვევები ბათუმის ისტორიიდან. თბილისი, 2011, გვ. 104.

თავდაცვისათვის, ხოლო სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის გამოცხადების შემდეგ – დამოუკიდებლობის გარანტიად. გერმანიას საქართველო სჭირდებოდა თავისი აღმოსავლური პოლიტიკის ფორპოსტად⁴⁰.

ბათუმის საზავო კონფერენცია მიმდინარეობდა ორ ეტაპად (1918წ. 11-26 მაისი და 31 მაისი – 4 ივნისი) პირველად ამიერკავკასიის ფედერაციულ რესპუბლიკას და ოსმალეთს შორის, ხოლო მეორე ეტაპზე ამ უკანასკნელსა და ამიერკავკასიის დამოუკიდებელ რესპუბლიკებს შორის⁴¹. ამიერკავკასიის დელეგაციას ხელმძღვანელობდა ა. ჩხენკელი, ხოლო ოსმალეთისას – იუსტიციის მინისტრი ჰალილ-ბეი; ბათუმის კონფერენციაზე გერმანიამაც მოაწვლინა საკუთარი დელეგაცია ფონ ლოსოვის (გერმანიის სამხედრო რწმუნებული კონსტანტინეპოლში), გრაფ შულენბურგის (ომამდე გერმანიის გენერალური კონსული თბილისში) და აღმოსავლეთის საქმეთა სპეციალისტის ო. ვეზენდონკის შემადგენლობით. მათ დავალებული ჰქონდათ აელაგმათ ოსმალთა გაზრდილი ტერიტორიული პრეტენზიები და არ დაეშვათ მათთვის ბრესტის ხელშეკრულებით გათვალისწინებულზე მეტის დათმობა⁴².

ბათუმის კონფერენციის პერიოდში, სამხედრო ღონისძიებებთან ერთად, ოსმალეთი ცდილობდა მიეღწია ამიერკავკასიის ფედერაციული რესპუბლიკის პოლიტიკური რეორგანიზაციისათვის, მისი კავკასიის ერთიან სახელმწიფოდ გარდაქმნით. ამ გეგმით ჩრდილოეთკავკასიელი მუსლიმანები აზერბაიჯანელებს შეუერთდებოდნენ, რის შედეგაც ისინი უმრავლესობაში აღმოჩნდებოდნენ და კავკასიის სახელმწიფოც, მათი აზრით ოსმალურ ორიენტაციას დაადგებოდა⁴³. ამ მიზნით ოსმალეთის დელეგაციას ჩამოჰყვნენ და კონფერენციას დაესწრნენ აგრეთვე ახლად გამოცხადებული ჩრდილოეთ კავკასიის მთიელთა რესპუბლიკის წარმომად-

გენელი ჰ. ბამატი და მთავრობის თავმჯდომარე ა. ჩერმოვეი⁴⁴.

პროოსმალური კავკასიის სახელმწიფოს შექმნა სამომავლოდ საშიშროებას უქმნიდა ამ რეგიონში გერმანიის ინტერესებს, ხოლო ქართველი და სომეხი ხალხისათვის ასეთ სახელმწიფოში გაერთიანება დამლუპველი იქნებოდა. ამიტომაც გერმანელებმა ოსმალურ ვარიანტს დაუპირისპირეს კავკასიის ფედერაციული რესპუბლიკის დაშლის და ცალკეულ პოლიტიკურ ერთეულებად დაყოფის გეგმა⁴⁵.

კონფერენციის გახსნისთანავე გამოვლინდა უთანხმოებები, როგორც ამიერკავკასიის და ოსმალეთის, ასევე ამ უკანასკნელის და გერმანიის დელეგაციებს შორის. ამიერკავკასიის დელეგაცია თანახმა იყო მოლაპარაკება წარემართათ ბრესტის ხელშეკრულების საფუძველზე. ამავე აზრის იყო გერმანიის მხარეც. ჰალილ-ბეიმ განაცხადა, რომ ამიერკავკასიის მთავრობამ ჩაშალა ტრაპიზონის კონფერენცია, რის გამოც საქმე მივიდა ხელახალ სამხედრო შეტაკებამდე, დაიღვარა სისხლი, ამიტომ „შემდგომი მოლაპარაკება ბრესტ-ლიტოვსკის ზავის მოთხოვნებს ვერ დაეფუძნებაო.“ სანაცვლოდ მან წამოაყენა საზავო ხელშეკრულების ახალი პროექტი, რომლითაც ოსმალთა ხელში დამატებით უნდა გადასულიყო ახალქალაქის, ახალციხის, ალექსანდროპოლისა და ერზიზის რაიონები⁴⁶.

კონფერენციის პროცესში დაპირისპირება გამოიწვია ალექსანდროპოლ-ჯულფის სარკინიგზო ხაზის გამოყენების მოთხოვნის მიზნით ოსმალეთის 14 მაისის ნოტამ:

**Нота Оттоманской делегации
о пропусках турецкой армии через
Закавказье**

«Имью честь Сообщить Вашему Превосходительству Дословный переводъ письма, полученнаго мною только что отъ его Превосходительства Вехиба-Паши, Главнокомандующаго Оттоманскими арміями На Кавказскомъ фронтѣ.

40 **მერაბ ვაჩნაძე, ვახტანგ გურული.** ქართული სოციალ-დემოკრატიის ისტორია (1892-1918). თბილისი, 1999, გვ. 218.

41 **მალხაზ სიორიძე.** ნარკვევები ბათუმის ისტორიიდან. თბილისი, 2011, გვ. 104.

42 **მალხაზ სიორიძე.** ნარკვევები ბათუმის ისტორიიდან. თბილისი, 2011, გვ. 105.

43 სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ისტორიის ნარკვევები. აჭარა. ტ. III. ბათუმი, 2008, გვ. 427.

44 **მალხაზ სიორიძე.** ნარკვევები ბათუმის ისტორიიდან. თბილისი, 2011, გვ. 105.

45 სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ისტორიის ნარკვევები. აჭარა. ტ. III. ბათუმი, 2008, გვ. 427.

46 **მალხაზ სიორიძე.** ნარკვევები ბათუმის ისტორიიდან. თბილისი, 2011, გვ. 106.

«Его Превосходительству Министру Юстиции, Председателю Императорской Оттоманской делегации.

Какъ Вашему Превосходительству извѣстно, стратегическая необходимость рѣшающей важности ставить арміямъ, коими я имѣю честь командовать, задачу Противодѣйствовать операціямъ англичанъ въ приделахъ Персіи, а также дѣйствіямъ, производимымъ противъ шестой императорской арміи. Считаю долгомъ вслѣдствіе сего сообщить Вашему Превосходительству, что я нахожусь во властной необходимости отдать безъ дальнѣйшаго Промедленія приказъ о продвиженіи войскъ, Требуемомъ настоящимъ положеніемъ Совмѣстныя усилия, Которыя мы паявили оба, въ теченіе двухъ дней, со всѣмъ добрымъ желаніемъ и искренностью, не достигли, къ сожалѣнію, для насъ возможности использовать дружественнымъ образомъ желѣзнодорожную линію Александрополь – Джульфа. Между тѣмъ я не могу терять ни одной минуты, чтобы намъ эту возможность. Прежде чѣмъ отдать приказъ объ осуществленіи этого важнаго вопроса, находящагося въ тѣсной связи съ единствомъ (общимъ планомъ) нашихъ военныхъ операцій я въ подробностяхъ выяснилъ рѣшающія ихъ причины Г-ну Председателю Закавказской делегации, а равно армянскимъ делегатомъ, при чѣмъ, я пояснилъ имъ, что еслибы вопросъ не былъ улаженъ дружественно и немедленно, движеніе, имеющее быть предпринятымъ, не должно отнюдь было бы быть понятымъ. Какъ боевые операціи. Нынѣ, я прошу Ваше Превосходительство, – каковая просьба и Составляетъ предметъ моего сообщенія – немедленно уведомить кавказскую делегацию, во избѣжаніе того, чтобы она не была неправомерно осведомлена, что продвиженіе войскъ начнется завтра, съ ранняго утра. Я отдалъ приказъ Командующему фронтомъ, что, если не будетъ противодѣйствія оружіемъ, продвиженіе будетъ очень дружественнымъ, ничье спокойствіе и безопасность не будетъ нарушены и мы будемъ уважать и соблюдать право каждого безразлично. Позвольте прибавить

что это движеніе имѣетъ исключительно локализованный характеръ: на фронтахъ, кои не составляютъ объектъ а нашего движенія, мы отнюдь не покинемъ нашихъ позицій и , поскольку мы не подвергнемся нападенію , мы не предпримемъ никакого враждебнаго дѣйствія.

Благоволите также указать, что я имѣю твердую надежду, что эти движенія, которыя будутъ производимы частью моихъ армій не встрѣтятъ отнюдь противодѣйствія и что въ лояльности и безукоризненномъ поведеніи моихъ войскъ будетъ имѣть полную увѣренность.»

Доводя до свѣдѣнія Вашего Превосходительства объ изложенномъ, пользуюсь случаемъ ... Хилиль-бей»

Батумъ , 14 мая 1918 года⁴⁷.

ამიერკავკასიის დელეგაციამ პროტესტი გამოთქვა ამ ნოტიო საკუთარი სუვერენიტეტის შელახვის გამო და მოითხოვა ეს საკითხი ოთხთა კავშირის ქვეყნებს ერთობლივად განეხილათ:

Протестъ Закавказской делегации

Нижеподписавшійся, Министръ Иностранныхъ дѣлъ Закавказское Республики, получивъ сего 15 мая, въ 6 ч. Утра, сообщеніе отъ 14 сего мая касательно прохода турецкихъ войскъ предпринятаго по территоріи Закавказской Республики, имѣетъ честь сообщить его Превосходительству Халиль-Бейю, Министру Юстиціи, Председателю Делегации Оттоманской Имперіи, что онъ протестуетъ самымъ формальнымъ и самымъ энергичнымъ образомъ противъ этого акта, являющагося прямымъ нарушеніемъ суверенитета Закавказской Республики независимость которой была признана блистательной Портой, какъ это сообщилъ офиціально Правительству Республики Его Превосходительство Вехибъ-Мехмедъ-Паша, Главнокомандующій турецкими арміями на Кавказскомъ фронтѣ, телеграммой отъ 27 апрѣля 1918 года.

Нижеподписавшійся имѣетъ честь просить одновременно Его Превосходительство

⁴⁷ Документы и материалы по внешней политике Закавказья и Грузии. Тифлисъ , 1919, стр. 270-269.

Халил-Бей, Сообщить вышеизложенный протест Императорскому Оттоманскому правительству, а равно другим державам четверного Союза, ...

Это заявление дѣлается, одновременно Генералъ – Маіору Ф. Лоссову, Предсѣдателю делегаціи Германской Имперіи.

А. Чхенкели

Батумъ 15 мая 1918 г.⁴⁸

ოსმალთა პასუხი ასეთი იყო:

Отвътъ Оттоманской делегаціи на 1-й меморандумъ Закавказской делегаціи

«

Моё правительство настаиваетъ на своемъ взглядѣ, что Брестъ-Литовскій договоръ не можетъ служить исключительной основой настоящихъ переговоровъ, Взглядъ, о коемъ мною было Вамъ категорически сообщено въ вышеупомянутомъ засѣданіи одновременно съ изложеніемъ побудительныхъ къ тому основаній.

Присоединеніе въ будущемъ Австро-Венгріи и Болгаріи къ договору, составляющему предметъ нынѣшнихъ переговоровъ, есть опять – таки вопросъ, касающійся однихъ только Союзныхъ правительствъ.

Примите, Г. Предсѣдатель, увереніе въ моемъ высокомъ уваженіи. Халил-бей»

Батумъ, 15 мая 1918г. , №15, а.⁴⁹

ამიერკავკასიისა და ოსმალეთის დელეგაციების მწვავე დისკუსიაში ჩარევას ცდილობს გერმანიის წარმომადგენელი:

Письмо начальника Германской делегаціи ген. Фонъ-Лоссова

Предсѣдателю кавказской делегаціи.

«Въ отвѣтъ на Ваше письмо отъ 15 сего моя за №1919 , имѣю честь увѣдомить васъ, что я сообщилъ, по телеграфу, Императорскому

Правительству, а равно Правительствѣ Австро-Венгріи и Болгаріи вашъ протестъ противъ вступленія турецкихъ войскъ на территорію Закавказской Республики. Въстѣ съ тѣмъ, я обратился къ Начальнику Императорской Оттоманской делегаціи съ нотой, въ коей я высказываю ему свое мнѣніе по вопросу о дѣйствіяхъ турецкаго правительства.

Лоссовъ”.

Батумъ, 16 мая 1918г., №113⁵⁰

მოლაპარაკების პროცესში ამიერკავკასიის დელეგაცია მოითხოვდა ჯეროვან დამოკიდებულებას, როგორც მხარისადმი –

Нота Закавказской делегаціи в дополнение ко 2-му меморандуму

«...

2. Делегация Закавказской Республики, дѣйствительно, согласна на заключеніе между Республикой, съ одной, стороны, четырьмя союзными державами с другой, спеціальной конвенціи (дополнительной къ основному договору), на время продолженіе войны, по нѣкоторымъ вопросамъ военнаго значенія, связаннымъ съ нынѣшней общей войной.

3. Делегация Закавказской Республики принимаетъ къ свѣдѣнію, что необходимость отдѣленіе вопросовъ, имѣющихъ общій интересъ для всѣхъ союзныхъ державъ и Закавказской Республики, отъ вопросовъ, интересующихъ однихъ лишь Оттоманскую имперію и Закавказскую Республику, признана делегаціей Оттоманской имперіи...

Между тѣмъ, едва ли возможно отрицать у Закавказья, какъ одной изъ договаривающихся сторонъ, право высказываться по вопросамъ, относящимся къ выясненію того, съ какою другою договаривающеюся стороною или сторонами называемая сторона предлагаетъ вступить въ договорныя отношенія .

А. Чхенкели»

Батумъ, 17 мая 1918 г. 312⁵¹

48 Документы и материалы по внешней политике Закавказья и Грузии. Тифлиς, 1919, стр. 271.

49 Документы и материалы по внешней политике Закавказья и Грузии. Тифлиς, 1919, стр. 273-272.

50 Документы и материалы по внешней политике Закавказья и Грузии. Тифлиς, 1919, стр. 278.

51 Документы и материалы по внешней политике

ოსმალეთის მხარე ამიერკავკასიის წარმომადგენელთა სამართლიან პროტესტს შემდეგნაირად პასუხობს:

Отвътъ Оттоманской делегациѣ на протестъ Закавказской делегациѣ

«Я имѣлъ честь получить Ваше письмо отъ 15 сего мая, заключающее протестъ, который Ваше Превосходительство сочли необходимымъ сдѣлать противъ движенія Турецкихъ войскъ. имеющаго въ виду достигъ возможности дружественнаго использования желѣзнодорожной линіи Александропол – Джульфа.

Я долженъ, въ отвѣтъ, напомнить Вашему Превосходительству, что я уже имѣлъ честь предупредить словесно 13 мая о важной необходимости, въ коей находилось командованіе Оттоманской Арміей, произвести стратегическое движеніе и предложить, одновременно дружественное соглашеніе въ этомъ смыслѣ, прося дать благопріятный отвѣтъ на послѣзавтра днѣмъ. Не получивъ отвѣта, я послалъ мое сообщеніе отъ 14 мая, въ ночь, в 2\11 ч., Черезъ посредство моего секретаря. Я, равнымъ образомъ, имѣлъ случай сдѣлать такое же заявленіе армянскимъ членамъ Вашей делегациѣ. Мы побуждаемся къ этому действию продолженіемъ всеобщей войны, которая поставила Императорскую армію въ необходимость принять мѣры предосторожности противъ угрожающаго движенія ея враговъ путѣмъ мирнаго занятія указанной линіи.

Что же касается до сегодняшней ноты, то я не могу еще на неѣ отвѣтить, такъ какъ считаю, что мнѣ необходимо было бы повидаться съ отсутствующимъ въ настоящее время командующимъ Турецкой арміей для обозрѣнія фактовъ, въ ней изъясненныхъ . Я не могу, тѣмъ не менѣе, не указать, что изъ этого документа, кажется мнѣ, надлежитъ сдѣлать выводъ, что никакого приказа не дано еще войскамъ Закавказской Республики, съ предписаніемъ не противодѣйствовать

движенію Оттоманскихъ армій. Я долженъ Отклонить отъ себя всякую ответственность за нежелательныя послѣдствія, которыя это замедленіе можетъ произвести на положеніе, и безъ того достаточно тяжкое.

Присовокупляю, что я все еще готовъ на заключеніе дружественнаго соглашенія въ цѣляхъ окончанія борьбы и избѣжанія, такимъ образомъ, непріятныхъ осложненій. Примите и проч. Халиль”.

Батумъ, 17 мая 1918г., № 120, а.⁵²

შექმნილ მწვავე ვითარებაში მხარეებს შორის შუამდგომლობას გერმანიის წარმომადგენელი გენერალი ფონ-ლოსოვი კისრულობს –

Письмо ген. Фонъ-Лоссова на имя Предсѣдателя Закавказское делегациѣ

„Батумскіе Переговоры не подвергаются впередъ и сношенія имѣвшія мѣсто между оттоманскими и закавказскими Представителями, не имѣли до сихъ поръ успѣха (или не пришли къ концу). Такъ какъ, однако, в интересахъ всѣхъ сторонъ достигнутъ какъ можно скорѣе результата, то я имѣю честь предложить Вамъ г. Министръ, мои добрыя услуги в качествѣ посредника. я прошу Васъ не отказать мнѣ в сообщеніи офиціальнымъ порядкомъ готова – ли Закавказская делегациѣ принять моѣ предложеніе, и пользуюсь этимъ случаемъ, чтобы возобновить, г. Министръ, увереніе въ высокому уваженіи Ф. Лоссовъ.

Батумъ, 19 мая 1918г., № 172 ⁵³

სწორედ გერმანიის ჩარევით დაჩქარდა საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის გამოცხადების საკითხი. ბათუმში ჩავიდა ნოე ჟორდანიას. გაეცნო რა შექმნილ სიტუაციას, გადაწყდა საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენა, რასაც 1918 წლის 26 მაისის ისტორიული მოვლენა მოჰყვა. ამ დროისათვის აჭარა და მთელი სამხრეთ-დასავ-

Закавказья и Грузии, Тифлиς , 1919, стр. 282-281.

52 Документы и материалы по внешней политике Закавказья и Грузии. Тифлиς, 1919, стр. 283-282.

53 Документы и материалы по внешней политике Закавказья и Грузии. Тифлиς, 1919, стр. 293.

ლეთ საქართველო, ასევე სამცხე-საათაბაგოს დიდი ნაწილი (ბორჯომამდე), ოსმალეთის მიერ იყო ოკუპირებული⁵⁴. დამოუკიდებლობის გამოცხადების შემდეგ 31 მაისს კვლავ განახლდა მოლაპარაკებები ბათუმში. ოსმალეთის დელეგაცია არ იცვლის პოზიციას და ასე პასუხობს უკვე დამოუკიდებელი საქართველოს დელეგაციის კანონიერ მოთხოვნას:

Отвѣтъ Оттаманской делегаціи

Получено в 11 час. 55 мин.

По Тифлисскому времени 31/V

Н. Рамишвили

«Господину Рамишвили, Председателю грузинской делегаціи и т. д., и т. д., и т. д.

Господинъ Претседатель!

Я только что получилъ Ваше письмо, за №1, въ которомъ Вы мнѣ сообщаете о провозглашеніи независимости Грузіи и Вы меня спрашиваете, относится ли нота Императорской Отттоманской делегаціи адресованная 26 мая с. г. За №31 делегаціи Закавказской Республики, въ равной степени и къ новой Грузинской Республикѣ.

Въ отвѣтъ, я имѣю честь уведомить Васъ, что такъ какъ провозглашеніе каждаго государства изъ Конфедераціи, составляющей федеративную Закавказскую Республику, ничего не мѣняетъ въ условіяхъ, обусловившихъ предъявленіе вышеупомянутой ноты отъ 26 мая, Императорская делегація считаетъ, что она относится естественно и къ Грузинской Республикѣ.

Вследствіе истеченія срока, назначеннаго въ названной нотѣ, прошу прислать мнѣ отвѣтъ самое позднее къ 12 час. ночи сего вечера.

Примите, Господинъ претсѣдатель, увѣреніе въ моёмъ глубокомъ почтеніи.

Халилъ.

Батумъ, 31 мая 1918г., № 33, с. 55

⁵⁴ **ვახტანგ გურული.** საქართველოს საზღვრები საერთაშორისო ხელშეკრულებებში (1918-1921). თბილისი, 2013, გვ. 9.

⁵⁵ Документы и материалы по внешней политике Закавказья и Грузии. Тифлиς, 1919, стр. 340.

საქართველოს დელეგაცია 1918 წლის 31 მაისის საპასუხო ნოტით გამოხატავს ოსმალეთთან კეთილმეზობლური ურთიერთობების მზადყოფნას⁵⁶.

1918 წლის 4 ივნისს ბათუმში გაფორმდა ოსმალეთსა და საქართველოს რესპუბლიკას შორის მშვიდობისა და მეგობრობის ხელშეკრულება, რომელიც მოიცავდა 12 ძირითად მუხლს, 3 დანართს 19 მუხლით, დამატებით ხელშეკრულებას 6 მუხლით და დამატებითი ხელშეკრულების დანართს 14 პუნქტით. ხელშეკრულებას ცალკე ერთვის დადგენილებები ბაქო-ბათუმის ნავთობსადენისა და ამიერკავკასიის სარკინიგზო ხაზის მოძრავი შემადგენლობების ფუნქციონირების შესახებ⁵⁷.

ხელშეკრულების პირველი მუხლი მიუთითებდა:

Статья 1.

*Между Императорскимъ Отттоманскимъ Правительствомъ и Грузинской Республикой будетъ прочный миръ и постоянная дружба.*⁵⁸

თუ ყურადღებით გავეცნობით ხელშეკრულების სრულ ტექსტს ნათელი გახდება რომელ „მტკიცე მშვიდობასა და მუდმივ მეგობრობაზე“ შეიძლება იყოს საუბარი ხელმომწერ მხარეებს შორის.

ხელშეკრულების მეორე მუხლი ადგენდა საქართველოსა და ოსმალეთს შორის სახელმწიფო საზღვარს:

Статья 2.

Следующая пограничная линия Разделяет Отттоманскую имперію отъ республикъ Грузіи, Арменіи Азербайджана. Граница начинается тамъ, гдѣ рѣка Чолокъ впадаетъ въ Чѣрное море, и совпадаетъ со старой границей до войны 1877 г. между Отттоманской Имперіей и россіей до горы Шавнобудъ и, проходя по вершинамъ горъ, достигаетъ горъ Хальхама и Мепискаро(

⁵⁶ Документы и материалы по внешней политике Закавказья и Грузии. Тифлиς, 1919, стр. 341-340.

⁵⁷ Документы и материалы по внешней политике Закавказья и Грузии. Тифлиς, 1919, стр. 365-343.

⁵⁸ Документы и материалы по внешней политике Закавказья и Грузии. Тифлиς, 1919, стр. 344.

по гранецъ 1856 г.) тамъ она поворачиваетъ къ югу, проходит по вершинъ горы Пирсагадъ и въ 2-хъ километрахъ къ югу отъ Абастумана, поворачивая на сѣверо-востокъ, доходитъ до горы Кархульдагъ; отсюда, направляясь сначала на 5 километровъ къ сѣверо-востоку и потомъ къ юго-востоку, достигаетъ мѣстности Горкель, пересекаетъ реку Куру въ 2-хъ километрахъ къ югу отъ Ацкуръ....

Окончательное опредѣленіе пограничной линіи будетъ совершаться на мѣстахъ же комиссіей, состоящей изъ членовъ обѣихъ сторонъ...⁵⁹

აღსანიშნავია, რომ დანართისა და დამატებითი შეთანხმების მუხლებიც ხაზს უსვამს ოსმალთა უპირატესობას, განსაკუთრებით ისეთ საკვანძო საკითხებში, როგორიც იყო რელიგიური და სამხედრო ხასიათის:

Статья 6

Въ роисповѣданія и обычаи Мосульманъ, проживающихъ въ Грузіи будутъ уважаемы. Имъ будетъ обеспечена свобода совѣсти и отправленія богослуженія.

Имя Его Императорскаго Величества Султана будетъ произноситься в публичныхъ молитвахъ мусульманъ.⁶⁰

Дополнительный договоръ между Оттоманской Имперіи и Грузинской Республики

Статья 1

Правительство Грузинской Республики приступитъ немедленно къ демобилизаціи своихъ войскъ. Ихъ численный составъ, равно какъ и военныя округа, куда они будутъ назначены, будутъ установлены, на все время все время всеобщей войны, по соглашенію между Императорскимъ Оттоманскимъ Правительствомъ и Правительствомъ Грузинской Республики.

Оттоманское Правительство будетъ

держатъ на Границахъ Грузіи войско только въ количествѣ, необходимомъ для охраны границъ въ мирное время....

Оდიшелидзе.

Вехибъ.

Батумъ, 4 Іюня 1918 г.⁶¹

ბათუმის ხელშეკრულება ყოველმხრივ მძიმე იყო საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკისათვის. იმხანად შექმნილ ურთულეს სამხედრო-პოლიტიკურ ვითარებაში საქართველო იძულებული გახდა, დაედო დამამცირებელი ზავი. ოსმალეთის მიერ ოკუპირებული ტერიტორიის ომის გზით დაბრუნება საქართველოს იმხანად არ შეეძლო. ოსმალეთის მიერ წამოყენებული პირობების მიღებას ურჩევდა საქართველოს მოკავშირე გერმანია. ოსმალეთთან ურთიერთობის მოგვარების გარეშე საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკას საერთაშორისო ასპარეზზე დამკვიდრების მიზნით პირველი ნაბიჯების გადადგმა გაუჭირდებოდა⁶².

ამიტომ გახდა საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობა იძულებული გაეფორმებინა ესოდენ მძიმე ხელშეკრულება, რომელმაც ძალა დაკარგა 1918 წლის ოქტომბერში, მას შემდეგ რაც ოსმალეთი პირველ მსოფლიო ომში დამარცხდა და იძულებული გახდა მუდროსის ზავზე მოეწერა ხელი.

59 Документы и материалы по внешней политике Закавказья и Грузии. Тифлиς, 1919, стр. 345-344.

60 Документы и материалы по внешней политике Закавказья и Грузии. Тифлиς, 1919, стр. 346.

61 Документы и материалы по внешней политике Закавказья и Грузии. Тифлиς, 1919, стр. 358.

62 ვახტანგ გურული. საქართველოს საზღვრები საერთაშორისო ხელშეკრულებებში (1918-1921). თბილისი, 2013, გვ. 10.

Batumi Peace Conference

(11 May - 4 June, 1918)

Resume

During many centuries, Georgia struggled to protect state sovereignty and territorial integrity. From this perspective, the period 1918-1921 is the most important.

The international situation created at the end of the First World War made it possible to fulfill the wish of Georgian patriots – Restoration of Georgian State Independence.

After the Bolsheviks' come to power in Russia and after signing the Treaty of Brest, the situation in Transcaucasia became tense. The Ottoman Empire categorically demanded giving back the territories under the terms of the Treaty of Brest. The attempt of the Transcaucasian authorities to reach the agreement with the Ottoman Empire at Trabzon Conference ended without results.

Negotiations continued at Batumi Peace Conference and had two stages. From the beginning of the conference, it was clear that Ottoman Empire was not going to give up. More than that, the Ottoman Empire was not satisfied with the Treaty of Brest and demanded new territories.

In this critical situation, German representatives' advice was taken into consideration, which ended in dissolution of Transcaucasian Socialist Federative Republic. Georgia gained independence.

The article deals with the description of Batumi Peace Conference and its results.

საქართველოს დამფუძნებელი კრების არჩევნები

(1919 წ.)

1918 წლის 26 მაისს საქართველომ ეროვნული სახელმწიფოებრიობა აღიდგინა. დაკომპლექტდა კოალიციური მთავრობა სხვადასხვა პოლიტიკური პარტიების წარმომადგენლებისაგან, საკანონმდებლო ორგანოს ფუნქცია დაეკისრა უფრო ადრე ფორმირებულ საქართველოს ეროვნულ საბჭოს, რომელსაც 1918 წლის 8 ოქტომბერს საქართველოს პარლამენტი ეწოდა. მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოს პარლამენტი აერთიანებდა პოლიტიკური პარტიების, რეგიონების, ეთნიკური უმცირესობების, რელიგიური აღმსარებლობების წარმომადგენლებს, ის მაინც ვერ ჩაითვლებოდა უმაღლესი ლეგიტიმაციის საკანონმდებლო ორგანოდ, რადგან არ იყო მოსახლეობის მიერ არჩეული. შესაბამისად, გადაწყდა საქართველოში დამფუძნებელი კრების არჩევნები ჩატარებულიყო.

საქართველოს პარლამენტმა 1918 წლის 22 ნოემბერს მიიღო დამფუძნებელი კრების არჩევნების დებულება⁶³. დებულება ათი თავისგან შედგება. დებულების მიხედვით არჩევნები საქართველოში უნდა ყოფილიყო საყოველთაო (ორივე სქესის მონაწილეობით), თანასწორი, პირდაპირი და ფარული. დამფუძნებელი კრების წევრად უნდა აერჩიათ 130 დეპუტატი. არჩევნებში ხმის მიცემა შეეძლო საქართველოს მოქალაქეს 20 წლის ასაკიდან, თუ ის 1914 წლის 19 ივლისამდე (ძველი სტილით) მიწერილი იყო საქართველოს რომელიმე ტერიტორიაზე. არჩევნებში მონაწილეობის უფლება არ ჰქონდა რეგულარულ ჯარში მყოფ პირებს, გიჟად შერაცხილებს, ჭკუიდან შეშლილებს, ყრუ-მუნჯებს (თუ ისინი სხვისი მზრუნველობის ქვეშ იმყოფებოდნენ), სასჯელმისჯილებს, კერძოდ: კატორღამისჯილებს სასჯე-

ლის გასვლიდან 10 წლის განმავლობაში; ვისაც მისჯილი ჰქონდა გადასახლება, სასჯელის მოხდა გამასწორებელ სახლში სასჯელის მოხდიდან 5 წლის განმავლობაში. ხმის უფლება ჩამოერთვათ ასევე ქურდობისთვის დასჯილებს, ქონების მიმთვისებლებს, გამფლანგველებს, სასჯელმისჯილებს სიყალბისთვის, მევახშეობისთვის, ქრთამის აღება-მიცემისთვის, გარყვნილების ხელშეწყობისთვის.

არჩევნებში მონაწილეობის უფლება ჩამოერთვათ პირებს, რომლებიც ბრალდებული იყვნენ საკანონმდებლო დაწესებულებების, თვითმართველობის ორგანოს არჩევნებთან დაკავშირებით, სასჯელის მოხდიდან 3 წლის განმავლობაში; სამხედრო პირებს, რომლებიც სამხედრო სამსახურიდან გაიქცნენ.

საარჩევნო კომისიები

არჩევნების ჩასატარებლად შეიქმნა რესპუბლიკის ცენტრალური, საქალაქო, სამაზრო,

63 საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის სამართლებრივი აქტების კრებული. 1918-1921. შემდგენელი ე. გურგენიძე. თბილისი, 1990, გვ. 84.

სოფლის საზოგადოებისა და სოფლის წვრილი საარჩევნო კომისიები. სოხუმისა და ზაქათალის ოლქებში არჩევნების ჩატარება დაევალა სოხუმისა და ზაქათალის საოლქო საარჩევნო კომისიებს.

რესპუბლიკის ცენტრალური საარჩევნო კომისია აირჩა საქართველოს პარლამენტის 21 წევრისაგან. კომისია თავისი შემადგენლობიდან თვითონ ირჩევდა თავმჯდომარეს, თავმჯდომარის მოადგილეს, მდივანსა და ხაზინადარს⁶⁴. კომისიის თავმჯდომარედ აირჩიეს სოციალ-დემოკრატი ალექსანდრე ლომთათიძე, მოადგილედ – სოციალისტ-რევოლუციონერი ივანე გობეჩია, ხაზინადრად – ეროვნულ-დემოკრატი გიორგი გვაზავა, მდივნად – სოციალ-დემოკრატი – ანა სოლოლაშვილი⁶⁵.

ცენტრალურ საარჩევნო კომისიას დაემატნენ იმ პოლიტიკური პარტიების წარმომადგენლები, რომლებიც დარეგისტრირდნენ არჩევნებში.

ცენტრალური საარჩევნო კომისიის ფუნქციები შემდეგნაირად განისაზღვრა: არჩევნების მომზადებაზე და მსვლელობაზე კონტროლი, სამაზრო, საქალაქო და საოლქო კომისიების დროულად შექმნაზე და მათ მუშაობაზე მეთვალყურეობა; საოლქო, სამაზრო და საქალაქო კომისიების მიერ საარჩევნო უბნების დანაწილების დამტკიცება; ვადების განსაზღვრა, როდის უნდა დაენწყოთ საქალაქო და სოფლის წვრილ კომისიებს საარჩევნო სიების შედგენა, გამოქვეყნება და ამ პროცესზე კონტროლი; პოლიტიკური პარტიების მიერ წარმოდგენილი საკანდიდატო სიების მიღება და განხილვა, მათი დანომვრა, გამოქვეყნება, ამ ინფორმაციის მიწოდება მასზე დაქვემდებარებული კომისიებისთვის; განკარგულების გაცემა საარჩევნო კონვერტების, საარჩევნო ბარათების და ყუთების დამზადებაზე; ხმების დათვლაზე კონტროლი, გამარჯვებულის გამოვლენა; დამფუძნებელ კრებაში არჩეული დეპუტატების სიის შედგენა და მათთვის სათანადო მანდატის გადაცემა;

არჩევნებთან დაკავშირებით შედგენილი ყველა დოკუმენტაციის დამფუძნებელი კრებისათვის გადაცემა; არჩევნების ჩასატარებლად ხაზინიდან გამოყოფილი თანხების განკარგვა⁶⁶.

სამაზრო საარჩევნო კომისია დაკომპლექტდა ერობის გამგეობის წევრებიდან, ხოლო იქ, სადაც ერობის რეფორმა ჯერ კიდევ არ იყო გატარებული სამაზრო ქალაქის თვითმმართველობის გამგეობას დაევალა შეექმნა კომისია მაზრაში მოქმედი ყველა პოლიტიკური პარტიის წარმომადგენლებისაგან. სამაზრო კომისია თავისი შემადგენლობიდან ირჩევდა თავმჯდომარეს, თავმჯდომარის მოადგილეს, ხაზინადარსა და მდივანს. სამაზრო კომისიის შემადგენლობაში ასევე შევიდნენ დარეგისტრირებული პოლიტიკური პარტიების ან ჯგუფების თითო წარმომადგენლები.

სამაზრო საარჩევნო კომისიებს ევალებოდათ: სასოფლო საზოგადოების და წვრილი სასოფლო საარჩევნო კომისიების შექმნა და მათზე კონტროლი; სოფლის საზოგადოების და წვრილი სოფლების საარჩევნო უბნებად დაყოფის ინფორმაციის მიწოდება ცენტრალური საარჩევნო კომისიისათვის; საარჩევნო სიების შედგენა და გამოქვეყნება; საარჩევნო ყუთების დამზადება და დაგზავნა; საარჩევნო სიებთან ან სხვა საკითხთან დაკავშირებით შემოსული განცხადებებისა და საჩივრების განხილვა; ამომრჩევლებისთვის საკანდიდატო სიების გაცნობა; მაზრაში გამარჯვებულის გამოვლენა; არჩევნებთან დაკავშირებით შექმნილი დოკუმენტაციის ცენტრალური საარჩევნო კომისიისთვის გადაცემა⁶⁷.

იმ ქალაქებში, რომელთა მოსახლეობა 2 000 ადამატიტობდა უნდა დაარსებულიყო ცალკე მთავარი საქალაქო საარჩევნო კომისია, რომელსაც დააკომპლექტებდა ქალაქის საბჭო თავისი შემადგენლობიდან სხვადასხვა პოლიტიკურ პარტიათა წარმომადგენლებისაგან. ქალაქ თბილისში საქალაქო საარჩევნო კომისია დაკომპლექტდა ცხრა წევრისგან, ქუთაისსა

64 საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის სამართლებრივი აქტების კრებული. 1918-1921. შემდგენელი ე. გურგენიძე. თბილისი, 1990, გვ. 86-87.

65 საქართველოს დამფუძნებელი კრება. 1919. თბილისი, 2016, გვ. 18.

66 საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის სამართლებრივი აქტების კრებული. 1918-1921. შემდგენელი ე. გურგენიძე. თბილისი, 1990, გვ. 87-88.

67 საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის სამართლებრივი აქტების კრებული. 1918-1921. შემდგენელი ე. გურგენიძე. თბილისი, 1990, გვ. 88.

და ფოთში – შვიდ-შვიდი წევრისგან, ხოლო დანარჩენ ქალაქებში – ხუთი წევრისგან. საქალაქო კომისიებს თავისი შემადგენლობიდან უნდა ამოერჩიათ თავმჯდომარე, თავმჯდომარის მოადგილე, ხაზინადარი და მდივანი. დებულების შესაბამისად საქალაქო საარჩევნო კომისიებში შედიოდნენ იმ პოლიტიკური პარტიებისა და ჯგუფების წარმომადგენლები, რომელთაც ცენტრალურ საარჩევნო კომისიას წარუდგინეს საკანდიდატო სიები.

საქალაქო საარჩევნო კომისიებში თავმჯდომარის მოადგილის არჩევა სავალდებულო იყო მხოლოდ თბილისის, ქუთაისისა და ფოთის საარჩევნო კომისიებში.

საქალაქო საარჩევნო კომისიების ფუნქციები შემდეგნაირად განისაზღვრა: შესაბამისი ქალაქის საარჩევნო უბნებად დაყოფა; მათ დაქვემდებარებაში მყოფი საარჩევნო კომისიებზე კონტროლი; ინფორმაციის წარდგენა ცენტრალურ საარჩევნო კომისიაში შესაბამისი ტერიტორიის საარჩევნო უბნებად დაყოფის შესახებ; ამომრჩეველთა სიების შედგენა და გამოქვეყნება; საარჩევნო ყუთების დამზადება და განაწილება; ამომრჩეველთა სიებთან და საუბნო საარჩევნო კომისიების მიერ კანონის დარღვევასთან დაკავშირებით შემოსული განცხადებების განხილვა; ამომრჩევლებისთვის საკანდიდატო სიების დროულად გაცნობა; არჩევნებში გამარჯვებულის გამოვლენა; არჩევნებთან დაკავშირებით შექმნილი ყველა დოკუმენტაციის ცენტრალურ საარჩევნო კომისიაში გადაგზავნა.

ქალაქის ტერიტორიაზე შექმნილი საუბნო საარჩევნო კომისიის თავმჯდომარეს ნიშნავდა საქალაქო საარჩევნო კომისიის პრეზიდიუმი, ხოლო საქალაქო საარჩევნო კომისიის თავმჯდომარე, თავის მხრივ, ქმნიდა კომისიას ქალაქის მასშტაბით მოქმედი პოლიტიკური პარტიების წარმომადგენლებისაგან. კომისია თავისი შემადგენლობიდან ირჩევდა თავმჯდომარის მოადგილესა და მდივანს. საუბნო საარჩევნო კომისიის შემადგენლობაში შედიოდნენ ცენტრალურ საარჩევნო კომისიაში დარეგისტრირებული პოლიტიკური პარტიების ან ჯგუფების წარმომადგენლები.

ქალაქის ტერიტორიაზე არსებული საუბნო საარჩევნო კომისიის მოვალეობა იყო

საარჩევნო ბარათების (ბიულეტენების) დათვლა და არჩევნებთან დაკავშირებით შექმნილი დოკუმენტაციის საქალაქო საარჩევნო კომისიისათვის გადაცემა⁶⁸.

სოფლის საზოგადოების საარჩევნო კომისიას აკომპლექტებდა სამაზრო საარჩევნო კომისია შვიდი წევრის შემადგენლობით. კომისია თავისი შემადგენლობიდან ირჩევდა თავმჯდომარეს, მდივანსა და ხაზინადარს. კომისიაში სრულუფლებიანი წევრის სახით შედიოდნენ იმ პოლიტიკური პარტიების ან ჯგუფების თითო წარმომადგენლები, რომლებმაც საკანდიდატო სია წარუდგინეს ცენტრალურ საარჩევნო კომისიას.

სოფლის საზოგადოების საარჩევნო კომისიას ევალებოდა: წვრილი სასოფლო ერთეულებისათვის საარჩევნო მასალისა და საარჩევნო ყუთების მიწოდება; თავისი საარჩევნო ტერიტორიის საარჩევნო უბნებად დაყოფა და ამ ინფორმაციის მიწოდება სამაზრო საარჩევნო კომისიისთვის; წვრილი სასოფლო საარჩევნო კომისიების შედგენა; ამომრჩეველთა სიების შედგენა და ამომრჩეველთა აღწერაზე მომუშავე ჯგუფის მუშაობაზე კონტროლი; საარჩევნო ბარათების წინასწარ დათვლა; საჩივრების მიღება და მისი სამაზრო საარჩევნო კომისიისათვის გადაცემა; არჩევნებთან დაკავშირებით შექმნილი დოკუმენტაციის სამაზრო საარჩევნო კომისიაში გადაგზავნა.

წვრილ სასოფლო საარჩევნო კომისიას აკომპლექტებდა სოფლის საზოგადოების საარჩევნო კომისია სამაზრო საარჩევნო კომისიასთან შეთანხმებით. კომისია ხუთი წევრისაგან უნდა დაკომპლექტებულიყო. აღნიშნული კომისია იქმნებოდა იგივე პრინციპით, როგორც სხვა კომისიები. წვრილ სასოფლო საარჩევნო კომისიის მოქმედების არეალი 2-3 ვერსის რადიუსით შემოიფარგლებოდა. წვრილ სასოფლო საარჩევნო კომისიაში სრულუფლებიანი წევრის სტატუსით შედიოდნენ იმ პოლიტიკური პარტიების ან ჯგუფების თითო წარმომადგენლები, რომელთაც საკანდიდატო სია წარდგენილი ჰქონდათ ცენტრალურ საარჩევნო კომისიაში.

68 საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის სამართლებრივი აქტების კრებული. 1918-1921. შემდგენილი ე. გურგენიძე. თბილისი, 1990, გვ. 88-89.

წერილ სასოფლო საარჩევნო კომისიის მოვალეობას შეადგენდა: ამომრჩეველთა აღწერაზე მომუშავე ჯგუფისათვის ყოველმხრივი დახმარების აღმოჩენა; საარჩევნო ყუთიდან ამოღებული კონვერტების დათვლა (გაუხსნელად) და მათი რაოდენობის შეფარდება ამომრჩეველთა რაოდენობასთან; არჩევნებთან დაკავშირებით შექმნილი დოკუმენტაციის სოფლის საზოგადოების საარჩევნო კომისიისათვის გადაცემა⁶⁹.

სოხუმის საოლქო საარჩევნო კომისია უნდა შეექმნა ქალაქ სოხუმის გამგეობას ცხრა წევრის შემადგენლობით ოლქის ტერიტორიაზე მოქმედ პოლიტიკურ პარტიათა შორის ძალთა განწყობილების მიხედვით. სოხუმის საოლქო საარჩევნო კომისია თავისი შემადგენლობიდან ირჩევდა თავმჯდომარეს, თავმჯდომარის მოადგილეს, მდივანსა და ხაზინადარს. სოხუმის საოლქო საარჩევნო კომისიაში სრულუფლებიანი წევრის სტატუსით შედიოდნენ იმ პოლიტიკური პარტიების ან ჯგუფების თითო წარმომადგენლები, რომლებსაც საკანდიდატო სია ჰქონდათ წარდგენილი ცენტრალურ საარჩევნო კომისიაში.

სოხუმის საოლქო საარჩევნო კომისიას ისეთივე მოვალეობები ჰქონდა, როგორც სამაზრო საარჩევნო კომისიას.

ზაქათალის საოლქო საარჩევნო კომისია უნდა შეექმნა რესპუბლიკის ცენტრალურ საარჩევნო კომისიას ოლქის ტერიტორიაზე მოქმედ პოლიტიკურ პარტიათა შორის ძალთა განწყობილების მიხედვით ცხრა წევრის შემადგენლობით. კომისია შედგებოდა თავმჯდომარის, თავმჯდომარის მოადგილის, მდივნისა და ხაზინადრისაგან.

ზაქათალის საოლქო საარჩევნო კომისიაში სრულუფლებიანი წევრის სტატუსით უნდა შესულიყვნენ იმ პოლიტიკური პარტიების ან ჯგუფების თითო წარმომადგენლები, რომლებმაც ცენტრალურ საარჩევნო კომისიაში წარადგინეს საკანდიდატო სიები.

ზაქათალის საოლქო საარჩევნო კომისიას ისეთივე მოვალეობები ჰქონდა, როგორც სამაზრო საარჩევნო კომისიას.

სოხუმისა და ზაქათალის ოლქებში სოფლის საზოგადოებისა და წერილი სასოფლო საარჩევნო კომისიების დაკომპლექტების წესი და მოვალეობები ისევე განისაზღვრა, როგორც მაზრების ტერიტორიაზე არსებული საარჩევნო კომისიებისათვის⁷⁰.

საარჩევნო სიები

ამომრჩეველთა სიები ცალ-ცალკე დგებოდა თითოეულ საარჩევნო უბანში. დაუშვებელი იყო ამომრჩევლის ორ სხვადასხვა სიაში შეყვანა. ამომრჩეველთა სიების შედგენა ევალებოდა ქალაქებში ქალაქის მთავარ საარჩევნო კომისიას, სოფლებში – შესაბამის სამაზრო საარჩევნო კომისიას, სოხუმისა და ზაქათალის ოლქებში – საოლქო საარჩევნო კომისიას.

ამომრჩეველთა სიების შედგენაზე მუშაობის დაწყებას განსაზღვრავდა რესპუბლიკის ცენტრალური საარჩევნო კომისია.

ამომრჩეველთა სიაში უნდა შეეყვანათ საარჩევნო უფლების მქონე ის ამომრჩეველი, რომელიც კონკრეტული საარჩევნო უბნის ტერიტორიაზე ცხოვრობდა ამომრჩეველთა სიის შედგენის დაწყებამდე, თუნდაც დროებით ყოფილიყო ამ ტერიტორიიდან წასული.

ვინც საარჩევნო უბანში ამომრჩეველთა სიების შედგენის დაწყების შემდეგ დაბრუნდებოდა კონკრეტულ ტერიტორიაზე, შესაძლებელი იყო მისი ამომრჩეველთა სიაში შეყვანა, თუ წარუდგენდა შესაბამის განცხადებას საუბნო საარჩევნო კომისიას. მსგავსი განცხადების წარდგენა კომისიაში შესაძლებელი იყო ამომრჩეველთა სიების გამოქვეყნებიდან ხუთი დღის განმავლობაში. ასეთ განმცხადებელს უნდა წარმოედგინა ასევე მეორე განცხადება, რომლის მიხედვით ის უნდა ამოეღოთ ძველი საცხოვრებელი ადგილის ტერიტორიაზე შედგენილი ამომრჩეველთა სიიდან.

ამომრჩეველთა სიაში დაფიქსირებული უნდა ყოფილიყო ამომრჩევლის გვარი, სახელი, მამის სახელი, წლოვანება, ეროვნება, სარწმუნოება, იცოდა თუ არა წერა-კითხვა, რომელი სკოლა ჰქონდა დამთავრებული, პროფესია, სად

69 საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის სამართლებრივი აქტების კრებული. 1918-1921. შემდგენელი ე. გურგენიძე. თბილისი, 1990, გვ. 90-91.

70 საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის სამართლებრივი აქტების კრებული. 1918-1921. შემდგენელი ე. გურგენიძე. თბილისი, 1990, გვ. 91.

იყო მიწერილი 1914 წლის 19 ივლისამდე (ძველი სტილით). გვარები სიაში ანბანური თანმიმდევრობით უნდა ყოფილიყო დალაგებული.

სავალდებულო იყო ამომრჩეველთა სიის არჩევნებამდე ორმოცი დღით ადრე გამოქვეყნება, რათა ყველას შეძლებოდა მისი დროულად გაცნობა. სიის გამოქვეყნებიდან ათი დღის განმავლობაში ადგილობრივი ადმინისტრაციის წარმომადგენლებს შესაძლებლობა ეძლეოდათ პროტესტი განეცხადებინათ ამომრჩეველთა სიის სისწორესთან დაკავშირებით, ხოლო ხმის უფლების მქონე ამომრჩეველს შესაძლებლობა ჰქონდა საჩივარი შეეტანა, რომ სია არასწორად იყო შედგენილი ან არ იყო სრულყოფილი. პროტესტებისა და საჩივრების შეტანა სამაზრო ან საქალაქო (სოხუმისა და ზაქათალის ოლქებისათვის – საოლქო) საარჩევნო კომისიებში იყო შესაძლებელი⁷¹.

საკანდიდატო სიები

ამომრჩეველს შეეძლო მხოლოდ ერთი კანდიდატისთვის მიეცა ხმა. საკანდიდატო სიის ცენტრალურ საარჩევნო კომისიაში წარდგენა შესაძლებელი იყო არჩევნებამდე არაუგვიანეს ოცდაათი დღით ადრე. თითოეულ პოლიტიკურ პარტიას ცენტრალურ საარჩევნო კომისიაში უნდა წარედგინა ხმის უფლების მქონე ორმოცდაათი მხარდამჭერის ხელმოწერა, სადაც მითითებოდა ამომრჩეველის გვარი, სახელი, მამის სახელი და საცხოვრებელი ადგილი. სავალდებულო იყო ასევე საკანდიდატო სიაში შეტანილი პირის წერილობითი განცხადება, რომ ის თანახმა იყო ეყარა კენჭი. თუ ერთი და იმავე ამომრჩეველის ხელმოწერა აღმოჩნდებოდა ერთზე მეტ საკანდიდატო სიაში, ნამდვილად მიიჩნეოდა ის ხელმოწერა, რომელიც ყველაზე ადრე შევიდოდა ცენტრალურ საარჩევნო კომისიაში.

საკანდიდატო სიის შემომტან ჯგუფს შეეძლო დაესახელებინა თავისი წარმომადგენელი ცენტრალურ საარჩევნო კომისიაში. თუ ჯგუფი არ დაასახელებდა წარმომადგენელს, მაშინ ასეთად ჩაითვლებოდა პირი, რომელსაც პირველს ჰქონდა მხარდამჭერის განცხადებაზე ხელი მოწერილი.

დაუშვებელი იყო ერთი კანდიდატის ორ სიაში შეყვანა.

თუ ცენტრალურ საარჩევნო კომისიაში წარდგენილი საკანდიდატო სია ხარვეზს შეიცავდა, ეს ეცნობებოდა ჯგუფის წარმომადგენელს სამი დღის განმავლობაში. ხარვეზების გასწორება შესაძლებელი იყო არჩევნებამდე არაუგვიანეს ოცდაათი დღისა.

საკანდიდატო სიები ცენტრალური საარჩევნო კომისიის მიერ უნდა დანომრილიყო მათი წარდგენის რიგითობის მიხედვით. საკანდიდატო სიები ცენტრალური საარჩევნო კომისიის შენობაში უნდა გამოქვეყნებულიყო არჩევნებამდე არაუგვიანეს ოცდასამი დღისა და ეს ინფორმაცია უნდა მიენოებინათ სამაზრო, საოლქო და საქალაქო საარჩევნო კომისიებს⁷².

დამფუძნებელი კრების არჩევნებზე პოლიტიკური პარტიების რიგითი ნომერი განისაზღვრა შემდეგნაირად:

1. საქართველოს სოციალ-დემოკრატიული მუშათა პარტია;
2. საქართველოს ეროვნულ-დემოკრატიული პარტია;
3. საქართველოს სოციალისტ-რევოლუციონერთა პარტია;
4. სომხეთის რევოლუციური ფედერაცია „დამნაკცუტიუნის“ საქართველოს ბიურო;
5. საქართველოს სოციალისტ-ფედერალისტთა სარევოლუციო პარტია;
6. საქართველოს მუსლიმთა ეროვნული საბჭო;
7. საქართველოს რადიკალ-დემოკრატიული გლეხთა პარტია;
8. საქართველოს მიწის მესაკუთრეთა ეროვნული პარტია;
9. საქართველოს მემარცხენე სოციალისტ-ფედერალისტთა „მაშვრალთა“ პარტია;
10. საქართველოს ეროვნულ-ხალხოსნური და საზოგადოებრიულ-თემოსნური შოთა რუსთაველის პარტია;
11. დამოუკიდებელთა (უპარტიოთა) კავშირი;

71 საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის სამართლებრივი აქტების კრებული. 1918-1921. შემდგენელი ე. გურგენიძე. თბილისი, 1990, გვ. 92-94.

72 საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის სამართლებრივი აქტების კრებული. 1918-1921. შემდგენელი ე. გურგენიძე. თბილისი, 1990, გვ. 94-96.

12. ბორჩალოს მაზრის მცხოვრებ მუსლიმთა ჯგუფი;
13. რუსეთის სოციალ-დემოკრატიული მუშათა პარტია (ბოლშევიკების);
14. ესთეტიური ლიგა პატრიოტებისა;
15. საქართველოს ელინთა დემოკრატიული ჯგუფი⁷³.

პოლიტიკურ პარტიებს ან ჯგუფებს შეეძლოთ არჩევნებამდე არაუგვიანეს თხუთმეტი დღისა შეერთებინათ საკანდიდატო სიები და ეს ინფორმაცია მიეწოდებინათ ცენტრალური საარჩევნო კომისიისთვის. აუცილებელი იყო სიების გაერთიანების მსურველი თითოეული ჯგუფის წარმომადგენლის წერილობითი თანხმობა. ცენტრალური საარჩევნო კომისია ვალდებული იყო საკანდიდატო სიების გაერთიანების შესახებ ინფორმაცია გაესაჯაროვებინა განცხადების მიღებიდან არაუგვიანეს მეორე დღისა⁷⁴.

საარჩევნო ბარათების (ბიულეტენების) გაცემა და დათვლა

საარჩევნო ბარათის ნიმუშს ადგენდა და აქვეყნებდა ცენტრალური საარჩევნო კომისია არჩევნებამდე არაუგვიანეს ოცდათხუთმეტი დღისა.

თითოეული საარჩევნო ბარათი შეიცავდა გამოქვეყნებულ საკანდიდატო სიას, მასში ცვლილების შეტანა დაუშვებელი იყო. საარჩევნო ბარათში მითითებული იყო წარმომდგენი ორგანიზაციის სახელი და მინიჭებული ნომერი.

კონვენტები საარჩევნო ბარათებისთვის იყო ერთნაირი, გაუმჭირვალე, სუფთა, რომელზეც ცენტრალური საარჩევნო კომისიის ბეჭედი უნდა ყოფილიყო დასმული.

ყველა დარეგისტრირებული საკანდიდატო სიისათვის უნდა დაბეჭდილიყო თანაბარი რაოდენობის საარჩევნო ბარათები.

საარჩევნო ბარათებში საკანდიდატო სიის ტექსტი იბეჭდებოდა ქართულად, მაგრამ სიის წარმომდგენ ჯგუფს უფლება ჰქონდა მოეთხოვა ამა თუ იმ უბნისათვის სხვა ენაზე ტექს-

ტის თარგმნა. მსგავსი განცხადების შემომტანი ჯგუფი ვალდებული იყო თვითონ წარმოედგინა თარგმანის ტექსტი.

ბარათებს და კონვენტებს ცენტრალური საარჩევნო კომისია დამზადებისთანავე აგზავნიდა მთავარ საქალაქო, სამაზრო და საოლქო კომისიებში.

საქალაქო საარჩევნო კომისიები წინასწარ ამზადებდნენ თითოეული ამომრჩევლისთვის სახელობით მონმობას ქალაქის მაცხოვრებლებისთვის, სადაც მითითებული იყო ამომრჩევლის სახელი, მამის სახელი, გვარი, ამომრჩევლის მეტსახელი, მისამართი, საარჩევნო უბანი და ამომრჩევლის საარჩევნო რიგითობის ნომერი, დრო და ადგილი, სადაც ხმა უნდა მიეცა ამომრჩეველს.

შენიშვნა: სახელობითი მონმობა სავალდებულო მხოლოდ ქალაქის მოსახლეობისთვის იყო. განსაკუთრებულ შემთხვევებში საარჩევნო კომისიებს უფლება ჰქონდათ დაეშვათ ამომრჩეველი არჩევნებზე სხვა ოფიციალური დოკუმენტის წარმოდგენის შემთხვევაში.

მთავარი საქალაქო და სოფლის საარჩევნო კომისია ვალდებული იყო დაერიგებინა თითოეული ამომრჩევლისთვის თითო ცალი საარჩევნო ბარათი და სახელობითი მონმობა არჩევნებამდე არაუგვიანეს შვიდი დღისა.

ამომრჩეველს, რომელსაც არ ჰქონდა მიღებული სახელობითი მონმობა და საარჩევნო ბარათი, შეეძლო ის მიეღო ქალაქის მთავარ კომისიაში არჩევნების დღემდე, საარჩევნო ბარათები კი – ქალაქის საუბნო საარჩევნო კომისიაში არჩევნების დღეს.

საქალაქო და სოფლის საზოგადოების საარჩევნო კომისიები ამზადებდნენ პირ-ამოჭრილ საარჩევნო ყუთებს და უგზავნიდნენ მათ საუბნო საარჩევნო კომისიებს.

შენიშვნა: თუ ობიექტური მიზეზების გამო ვერ მოხერხდებოდა საარჩევნო ყუთების დამზადება, შესაძლებელი იყო გამოეყენებინათ მზა ყუთები, თუ ისინი წაყენებულ მოთხოვნებს აკმაყოფილებდნენ.

ქალაქის თვითმმართველობა და სოფლის საზოგადოების სახალხო დაწესებულებები ვალდებული იყვნენ საარჩევნო კომისიებისთვის დაეთმოთ შენობა (ოთახი) არჩევნებისათვის.

⁷³ საქართველოს დამფუძნებელი კრება. 1919. თბილისი, 2016, გვ. 19.

⁷⁴ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის სამართლებრივი აქტების კრებული. 1918-1921. შემდგენელი ე. გურგენიძე. თბილისი, 1990, გვ. 96.

სავალდებულო იყო თითოეულ საარჩევნო უბანში ყოფილიყო ერთი ან რამდენიმე მოფარებული ადგილი (კაბინა), სადაც ამომრჩეველი დააფიქსირებდა პოლიტიკურ ნებას.

კომისიის თავმჯდომარე ვალდებული იყო გაესინჯა იყო თუ არა საარჩევნო ყუთი დაუზიანებელი და ცარიელი. საარჩევნო ბარათების გაცემის პროცესში კომისიის სხდომაზე აუცილებლად უნდა ყოფილიყო კომისიის წევრთა ერთი მესამედი მაინც.

პლაკატების დარიგება, მონოდების გაკვრა და საერთოდ ყოველგვარი საარჩევნო აგიტაცია აკრძალული იყო როგორც ოთახებში, სადაც საარჩევნო ბარათების გაცემა მიმდინარეობდა, აგრეთვე კიბეებზე, გასასვლელებში, საარჩევნო შენობის შესავალ კარებთან. კომისიის თავმჯდომარე ვალდებული იყო თვალყური ედევნებინა საარჩევნო პროცესისათვის და დარღვევების შემთხვევაში დაუყოვნებლივ უნდა მიეღო ზომები იმ პირის შენობიდან გასაყვანად, ვინც არღვევდა წესებს.

დაუშვებელი იყო საარჩევნო შენობაში შეიარაღებული და ნასვამი პირების შემება.

საჭიროების შემთხვევაში თავმჯდომარეს უფლება ჰქონდა, კომისიის დადგენილებით, მოეთხოვა მილიციელების ან ჯარისკაცების გამოგზავნა. ამ შემთხვევაში მილიციელები და ჯარისკაცები სრულად უნდა დამორჩილებოდნენ თავმჯდომარეს.

წესრიგის დარღვევის შემთხვევაში კომისიას უფლება ჰქონდა მილიციელები და ჯარისკაცები შენობაში შეეყვანა, სადაც არჩევნები მიმდინარეობდა.

არჩევნების თარიღს განსაზღვრავდა საქართველოს პარლამენტი და ის გრძელდებოდა სამი დღის განმავლობაში⁷⁵. დამფუძნებელი კრების არჩევნების თარიღად 1919 წლის 14, 15 და 16 თებერვალი განისაზღვრა⁷⁶. არჩევნების დღეებში საუბნო საარჩევნო კომისიების შენობა ღია უნდა ყოფილიყო საარჩევნო ბარათების გასაცემად დილის ცხრა საათიდან საღამოს ცხრა

საათამდე ქალაქებში, ხოლო სოფლებში – დილის რვა საათიდან საღამოს რვა საათამდე.

ამომრჩეველს უნდა წარედგინა საარჩევნო კომისიისათვის პირადობის მონმობა, კომისიის წევრი ამომრჩეველის სიაში დააფიქსირებდა ამომრჩეველის მონაცემებს, ამის შემდეგ ამომრჩეველი კომისიისაგან მიიღებდა კონვერტს საარჩევნო ბარათის მოსათავსებლად.

შენიშვნა: სოფლებში, სადაც პირადობის მონმობის ქონა არ იყო სავალდებულო, ამომრჩეველის ვინაობას ამოწმებდა საარჩევნო კომისია.

კონვერტის მიღების შემდეგ ამომრჩეველი შედიოდა საარჩევნო კაბინაში, აფიქსირებდა თავის გადაწყვეტილებას, საარჩევნო ბარათს ათავსებდა კონვერტში, დაბრუნდებოდა საარჩევნო ყუთთან და დაბეჭდილ კონვერტს გადასცემდა კომისიის თავმჯდომარეს, რომელიც მის თვალწინ კონვერტს აგებდა საარჩევნო ყუთში.

არჩევნების სამივე დღეს საარჩევნო შენობის კარები უნდა დაკეტილიყო საღამოს 9 საათზე ქალაქებში და 8 საათზე სოფლებში. კარების ჩაკეტვის შემდეგ საარჩევნო ბარათების მიღება უნდა გაგრძელებულიყო მხოლოდ იმათგან, ვინც კარების დაკეტვამდე შევიდოდა შენობაში ხმის მისაცემად. საარჩევნო ბარათების მიღების დასრულების შემდეგ თავმჯდომარე ხმის მიცემას დასრულებულად გამოაცხადებდა და საარჩევნო ყუთს დალუქავდა. ამის შემდეგ ყველა იქ მყოფი დატოვებდა საარჩევნო შენობას და კარი დაილუქებოდა თავმჯდომარის განკარგულებით მეორე დღის დილამდე და შენობის კარებთან დარაჯს დააყენებდნენ.

არჩევნების მესამე დღეს საარჩევნო შენობის კარები უნდა დაკეტილიყო ცხრა საათზე ქალაქებში და რვა საათზე სოფლებში, რის შემდეგაც საარჩევნო ბარათების მიღება მოხდებოდა მხოლოდ იმ ამომრჩეველებისაგან, რომლებიც კარების დაკეტვამდე იყვნენ შესულები საარჩევნო ოთახში. ამის შემდეგ კომისიის თავმჯდომარე კენჭისყრას დასრულებულად გამოაცხადებდა. კომისიას პირველად კონვერტები უნდა დაეთვალი გაუხსნენ. თუ კონვერტების რაოდენობა არ დაემთხვეოდა არჩევნებში გამოცხადებულ ამომრჩეველთა რაოდენობას, შესაბამისი შენიშვნა უნდა შეეტანათ ოქმში, შემდეგ

75 საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის სამართლებრივი აქტების კრებული. 1918-1921. შემდგენელი ე. გურგენიძე. თბილისი, 1990, გვ. 98-99.

76 საქართველოს დამფუძნებელი კრება. 1919. თბილისი, 2016, გვ. 19.

დაინყებოდა კონვერტების გახსნა და საარჩევნო ბარათების დათვლა.

ცენტრალური საარჩევნო კომისიის მიერ დამზადებულ საარჩევნო ბარათთან ერთად ნამდვილად ჩაითვლებოდა ის ბარათი, რომლის ტექსტი დაემთხვეოდა ცენტრალური კომისიის მიერ დაბეჭდილი საარჩევნო ბარათის ტექსტს.

შენიშვნა: განსაკუთრებულ შემთხვევაში ნამდვილ ბარათად შეიძლება ჩათვლილიყო სუფთა ქაღალდზე ხელით დანერილი ან დაბეჭდილი შესაბამისი ნომერი.

თუ კომისიაში რომელიმე ბარათზე ეჭვები გაჩნდებოდა, საკითხი ხმათა უმრავლესობით უნდა გადაწყვეტილიყო. თანაბარი ხმების შემთხვევაში უპირატესობა ენიჭებოდა თავმჯდომარის ხმას.

ოქმში უნდა ჩაწერილიყო თავმჯდომარის ყველა განკარგულება, კომისიის დადგენილებები, ასევე ამომრჩეველთა მიერ კომისიაში შეტანილი განცხადებები. ოქმში უნდა დაფიქსირებულიყო თითოეული საკანდიდატო სიის მიერ მიღებული ხმების რაოდენობა, ასევე იმ ბარათების რაოდენობა, რომლებიც ნამდვილად არ ჩაითვლებოდა (აუცილებელი იყო გადაწყვეტილების მიზეზის დაფიქსირება). ოქმისთვის ხელი უნდა მოეწერა კომისიის თავმჯდომარეს, მდივანს, კომისიის წევრებსა და დამსწრე პირებს თუ ისინი მოისურვებდნენ.

ოქმები უნდა გაეგზავნათ მთავარ საქალაქო და სამაზრო საარჩევნო კომისიებში. ოქმებთან ერთად ცალკე პაკეტებად უნდა გაეგზავნათ: კომისიის მიერ ნამდვილად ჩათვლილი საარჩევნო ბარათები; ბარათები, რომლებიც კომისიამ ნამდვილად ჩათვალა, მაგრამ კომისიის რომელიმე წევრს სადავოდ მიაჩნდა; კომისიის ზოგიერთი წევრის შეხედულების მიუხედავად კომისიის მიერ არანამდვილად მიჩნეული ბარათები; კომისიის მიერ არანამდვილად მიჩნეული ბარათები.

სამაზრო, საოლქო და საქალაქო კომისიები მიღებული ოქმებისა და საარჩევნო ბარათების განხილვის შემდეგ საბოლოოდ გადაწყვეტდნენ, თუ რომელი ბარათები უნდა ჩათვლილიყო ნამდვილად და რამდენი ხმა ჰქონდა მიღებული მაზრაში, ქალაქში, ან ოლქში თითოეულ საკანდიდატო სიას.

სამაზრო, საოლქო და საქალაქო საარჩევნო კომისიის ოქმები საარჩევნო უბნის ოქმებთან ერთად უნდა გაეგზავნათ ცენტრალურ საარჩევნო კომისიაში. ცენტრალურ საარჩევნო კომისიაში ასევე უნდა გაეგზავნათ ნამდვილად მიჩნეული, მაგრამ კომისიის რომელიმე წევრისთვის სადაო ბარათები, კომისიის ზოგიერთი წევრის აზრის მიუხედავად კომისიის მიერ არანამდვილად მიჩნეული ბარათები და ის ბარათები, რომელთა ნამდვილობას კომისია არ დაადასტურებდა.

სამაზრო და საქალაქო კომისიის სხდომები, რომელზეც საუბნო საარჩევნო კომისიების ოქმების განხილვა და საარჩევნო ბარათების დათვლა მიმდინარეობდა, საჯარო იყო⁷⁷.

არჩევნების შედეგების გარკვევა

ცენტრალური საარჩევნო კომისია სამაზრო და საქალაქო საარჩევნო კომისიებიდან მიღებული ოქმების საფუძველზე დათვლიდა ხმებს, რომლის შემდეგაც დამფუძნებელი კრების წევრთა რაოდენობა დანაწილებოდა წარმოდგენილ საკანდიდატო სიებს შორის იმ პროპორციით, რაც მიღებული ჰქონდა მთელი რესპუბლიკის მასშტაბით თითოეულ საკანდიდატო სიას.

თუ არჩევნები არ ჩატარდებოდა რამდენიმე საარჩევნო უბანში და ამასთან ამ უბნების ამომრჩეველთა საერთო რაოდენობა შეადგენდა მთელი რესპუბლიკის ამომრჩეველთა არანაკლებ ერთ მეათედს, ცენტრალური საარჩევნო კომისია დაუყოვნებლივ გასცემდა ასეთ უბნებში ხელმეორედ არჩევნების დანიშვნის განკარგულებას. თუ ასეთი საარჩევნო უბნების ამომრჩეველთა საერთო რაოდენობა ნაკლები იყო მთელი რესპუბლიკის ამომრჩეველთა ერთი მეათედის, ან თუ მეორეჯერ დანიშნული არჩევნები არ ჩატარდებოდა, მაშინ ხმების საერთო დათვლის დროს ცენტრალური საარჩევნო კომისია ასეთ უბნებს მხედველობაში არ მიიღებდა.

თითოეული საკანდიდატო სიის მიერ მთელ რესპუბლიკაში მიღებული ხმების რაოდენობა გაიყოფოდა თანდათანობით ერთზე, ორზე, სამზე და ა. შ. მსგავსი გაყოფის შედეგად მიღებული რიცხვიდან გამოცალკევდებოდა ყველაზე

⁷⁷ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის სამართლებრივი აქტების კრებული. 1918-1921. შემდგენელი ე. გურგენიძე. თბილისი, 1990, გვ. 100-102.

დიდი ნაწილადები 130-დან (ასარჩევი დეპუტატების რაოდენობა).

თუ რამდენი მანდატი ერგებოდა თითოეულ საკანდიდატო სიას, გაირკვეოდა შემდეგნაირად: საკანდიდატო სიის მიერ მიღებული ხმები გაყოფოდა საარჩევნო კოეფიციენტზე.

თუ ხმების განაწილების დროს ბოლო სადეპუტატო მანდატის მისაღებად თანაბარი ხმები ექნებოდათ ორ ან მეტ საკანდიდატო სიას, მაშინ უპირატესობა ენიჭებოდა იმ საკანდიდატო სიის წარმომადგენელს, რომელსაც უფრო მეტი ხმა ჰქონდა მიღებული. თუ საკანდიდატო სიებში დასახელებულ კანდიდატებს მიღებული ექნებოდათ ხმების თანაბარი რაოდენობა, მაშინ საკითხი კენჭისყრით წყდებოდა.

თუ რომელიმე საკანდიდატო სიას მასში დასახელებული წევრების რაოდენობაზე მეტი მანდატი ერგებოდა, ეს მანდატი გაუცემელი რჩებოდა.

შეერთებულ საკანდიდატო სიებს შორის ხმები ნაწილდებოდა ზემოთ ნაჩვენები წესის შესაბამისად. თუ შეერთებული საკანდიდატო სიების რომელიმე სუბიექტს კანდიდატების რიცხვი შემოაკლდებოდა, მაშინ სადეპუტატო მანდატი ერგებოდა შეერთებული სიის იმ სუბიექტს, რომელსაც საკმარისი კანდიდატები ჰყავდა და სხვებთან შედარებით მეტი ხმა ჰქონდა მიღებული.

სიაში შეტანილი კანდიდატი დამფუძნებელი კრების წევრთა სიაში შედიოდა იმ რიგითობით, როგორც ეს დაფიქსირებული იყო საკანდიდატო სიაში⁷⁸.

დამფუძნებელი კრების წევრობაზე უარის თქმა

თუ რომელიმე დეპუტატი უარს იტყოდა დამფუძნებელი კრების წევრობაზე, მის ადგილს დაიკავებდა მისი შემდგომი კანდიდატი იმ სიიდან, საიდანაც იყო ეს დეპუტატი არჩეული.

თუ არჩევნების დროს საკანდიდატო სიები შეერთებული იყო და ერთ შეერთებულ სიაში კანდიდატი არაა, მაშინ განთავისუფლებულ ადგილს დაიკავებს შეერთებული სიის ის სუბ-

იექტი, რომელსაც კანდიდატები ჰყავს და რომელსაც არჩევნებში მეტი ხმა აქვს მიღებული.

თუ რომელიმე სიაში ან ყველა შეერთებულ სიაში კანდიდატი არ არის დამფუძნებელი კრების წევრობაზე უარის მთქმელის ადგილის დასაკავებლად, მაშინ განთავისუფლებული ადგილი ვაკანტური რჩება⁷⁹.

არჩევნების თავისუფლებისა და სისწორის დაცვა

ვინც ჩამოხვედა, ზემოდან რამეს გადააფარებდა ან შეცვლიდა საჯაროდ გამოკრულ საარჩევნო მონოდებას, ცნობას ან საკანდიდატო სიას, დაისჯებოდა დაპატიმრებით არა უმეტეს ერთი თვისა ან დაჯარიმდებოდა არა უმეტეს სამასი მანეთით.

ვინც შეიჭრებოდა იმ შენობაში, რომელიც არჩევნების წინასწარი აგიტაციისთვის იყო გამოყოფილი და საკანდიდატო სიის წარმომადგენი ჯგუფის განკარგულებაში იყო, ან გაანადგურებდა, ან დააზიანებდა არჩევნების წინასწარი აგიტაციისათვის გამიზნულ ლიტერატურას, რომელიც სათანადო ორგანიზაციის განკარგულებაში იყო, ან ვინც დაემუქრებოდა ან ძალდატანებით მიმართავდა იმ პირთა წინააღმდეგ, რომლებიც ამ ორგანიზაციების სახელით მოქმედებდნენ, დაისჯებოდა დაპატიმრებით არა უმეტეს ექვსი თვისა.

ვინც განზრახ ყალბ ცნობას გამოაქვეყნებდა კანდიდატის პიროვნების ან მისი პირადი ცხოვრების შესახებ იმ მიზნით, რომ ნდობა დაეკარგა მას ან მის მიერ წარმოდგენილ ორგანიზაციას დაისჯებოდა დაპატიმრებით.

ვინც წარმოადგენდა კანდიდატობის თანხმობაზე ყალბ ან გადაკეთებულ განცხადებას, დაისჯებოდა გამასწორებელ სახლში დაპატიმრებით.

ასეთივე სასჯელით დაისჯებოდა ის, ვინც ცენტრალურ საარჩევნო კომისიაში წარმოადგენდა კანდიდატის განცხადებას, რომ ის თანახმა იყო კენჭი ეყარა დამფუძნებელი კრების წევრობაზე და წარმომადგენმა იცოდა, რომ ეს განცხადება ყალბი ან გადაკეთებული იყო.

78 საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის სამართლებრივი აქტების კრებული. 1918-1921. შემდგენელი ე. გურგენიძე. თბილისი, 1990, გვ. 102-104.

79 საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის სამართლებრივი აქტების კრებული. 1918-1921. შემდგენელი ე. გურგენიძე. თბილისი, 1990, გვ. 104.

ვინც გაავრცელებდა ისეთ საკანდიდატო სიებს, ან ისეთ საარჩევნო ბარათებს, რომელთა სიყალბეც გამავრცელებელმა იცოდა, ის დაისჯებოდა სატუსალოში დაპატიმრებით.

ვინც შეეცდებოდა საკანდიდატო სიების წარმომდგენთა მიერ მონვეული საარჩევნო კრებებისთვის ხელი შეეშალა, დაისჯებოდა სატუსალოში გამომწყვდევით.

თუ მსგავსი ქმედება რამდენიმე შეიარაღებული პირის მიერ იყო ჩადენილი, რასაც შედეგად ზემოხსენებული კრების ან კომისიის მუშაობის შეწყვეტა მოჰყვებოდა, დამნაშავე დაისჯებოდა გამასწორებელ სახლში გამომწყვდევით.

ეკლესიებში, ღვთისმსახურების ადგილებში დამფუძნებელი კრების საარჩევნო აგიტაცია აკრძალული იყო. მისი დამრღვევი დაისჯებოდა სატუსალოში გამომწყვდევით არა უმეტეს ექვსი თვისა.

ვინც პიროვნებაზე ძალადობით, მუქარით, მოტყუებით, ძალაუფლების ბოროტად გამოყენებით, ან ეკონომიკური მდგომარეობის გამოყენებით ხელს შეუშლიდა ამომრჩევლის პოლიტიკური ნების დაფიქსირებას, დაისჯებოდა სატუსალოში გამომწყვდევით. მსგავსი მცდელობაც დასჯადი იყო.

ვინც ძალადობით, მუქარით, საარჩევნო სიების ან საარჩევნო ბარათების და ყუთების გაფუჭებით, ან საარჩევნო კომისიის წევრებზე ძალადობით ხელს შეუშლიდა არჩევნების ნორმალურად ჩატარებას საარჩევნო კომისიის შენობაში, დაისჯებოდა გამასწორებელ სახლში გამომწყვდევით.

ვინც დაშინებით შეეცდებოდა ამომრჩევლის არჩევნებზე მისვლაში ხელის შეშლას, დაისჯებოდა გამასწორებელ სახლში ჩამწყვდევით არა უმეტეს სამი წლისა. დასჯადი იყო ასევე მსგავსი ქმედების მცდელობაც.

ვინც წინასწარ აგიტაციას გასწევდა იმ შენობაში, სადაც არჩევნები მიმდინარეობდა ან არ დაემორჩილებოდა საარჩევნო კომისიის თავმჯდომარის განკარგულებას დაეტოვებინა საარჩევნო შენობა, დაისჯებოდა დაპატიმრებით.

ვინც ამომრჩეველს გადაიბირებდა დაპირებით, მისთვის ან მისი ოჯახის წევრისთვის პირადი ან ქონებრივი სარგებლობის მიცემით, რათა

ამ უკანასკნელს არ მიეღო მონაწილეობა დამფუძნებელი კრების არჩევნებში, დაისჯებოდა სატუსალოში ჩამწყვდევით. დასჯადი იყო ასევე მსგავსი ქმედების ჩადენის მცდელობაც.

ასეთივე სასჯელით დაისჯებოდა ამომრჩეველი, რომელიც მოითხოვდა პირადი სარგებლის მიღებას ხმის მისაცემად.

ვინც გაუმასპინძლებოდა ამომრჩეველს იმ მიზნით, რომ ხმა მიეცა თავის ან სხვა პირის სასარგებლოდ, დაისჯებოდა სატუსალოებით.

ვინც იცოდა, რომ მას საარჩევნო ხმის უფლება არ ჰქონდა და მაინც მისცემდა ხმას დამფუძნებელი კრების არჩევნებზე, დაისჯებოდა სატუსალოებით.

ასეთივე სასჯელით დაისჯებოდა ის, ვინც დამფუძნებელი კრების არჩევნების დროს ერთზე მეტად მისცემდა ხმას, ან სხვის მაგიერ (თუნდაც თხოვნით) მისცემდა ხმას.

ვინც განზრახ დაამახინჯებდა არჩევნების შედეგებს საარჩევნო ბარათების ჩამორთმევის, დათვლის ან გამოქვეყნების დროს, ან გაზრახ გააფუჭებდა ბარათებს, ან გაიტაცებდა მიცემულ საარჩევნო ბარათებს, ან ჩაამატებდა რამეს საარჩევნო ბარათებში, დაისჯებოდა გამასწორებელ სახლში ჩამწყვდევით არა უმეტეს სამი წლისა. დასჯადი იყო მსგავსი დანაშაულის ჩადენის მცდელობაც.

ვინც კანონის წინააღმდეგ გამოააშკარავებდა ხმის მიცემის საიდუმლოებას, დაისჯებოდა სატუსალოებით.

საარჩევნო კომისიის წევრი ან სხვა თანამდებობის პირი, რომელიც განზრახ დაარღვევდა დამფუძნებელი კრების საარჩევნო დებულებას იმ მიზნით, რომ გავლენა მოეხდინა არჩევნების მსვლელობაზე ამა თუ იმ საკანდიდატო სიის სასარგებლოდ თუ საზიანოდ, დაისჯებოდა სატუსალოებით.

სასამართლოს უფლება ჰქონდა ზემოაღნიშნული სასჯელების გარდა დამნაშავესთვის მიესაჯა: საკანონმდებლო დანესებულებებსა და თვითმმართველობის ორგანოებში საარჩევნო უფლების ჩამორთმევა ხუთი წლის ვადით განაჩენის გამოქვეყნებიდან; ფულადი ჯარიმა არაუმეტეს სამი ათასი მანეთისა; თუ დამნაშავე თანამდებობის პირი იყო, სამსახურიდან დათხოვნა.

ზემოთ აღნიშნულ საქმეებს, რომელიც ითვალისწინებდა დატუსაღებას ან უფრო მკაცრ სასჯელს, იხილავდა საოლქო სასამართლო ნაფიც მსაჯულთა მონაწილეობით, დანარჩენ საქმეებს – მომრიგებელი მოსამართლე⁸⁰.

1918 წლის დეკემბრიდან 1919 წლის თებერვლამდე მიმდინარეობდა საქართველოს დამფუძნებელი კრების წინასაარჩევნო კამპანია. 1919 წლის 14, 15 და 16 თებერვალს არჩევნები გაიმართა შემდეგ მაზრებსა და ქალაქებში: თბილისის, თელავის, სიღნაღის, თიანეთის, დუშეთის, გორის, შორაპნის, ქუთაისის, ლეჩხუმის, რაჭის, ახალი სენაკის, ზუგდიდისა და ოზურგეთის მაზრებში; ქალაქებში: თბილისი, თელავი, სიღნაღი, გორი, ხაშური, სურამი, ყვირილა, ჭიათურა, ქუთაისი, ხონი, სამტრედია, ახალი სენაკი, ზუგდიდი, ფოთი, ოზურგეთი და ლანჩხუთი.

ცენტრალურმა საარჩევნო კომისიამ არ მიიღო ქალაქ დუშეთის შედეგები და დადგენილი წესით განმეორებითი არჩევნები დანიშნა. წვრილმანი დარღვევები იყო სხვადასხვა საქალაქო და სასოფლო უბნებზე, რომელთა შედეგები გაუქმდა, რადგან, საარჩევნო დებულებით, ამ უბნების ამომრჩეველთა რიცხვი საერთო რაოდენობის მეთაფზე ნაკლები იყო.

არჩევნებზე ამომრჩეველთა აქტიურობის მაჩვენებელი დაახლოებით 60% შეადგენდა.

საქართველოს დამფუძნებელ კრებაში პოლიტიკურმა პარტიებმა მანდატები შემდეგნაირად მიიღეს:

- საქართველოს სოციალ-დემოკრატიული მუშათა პარტია – 109 მანდატი;
- საქართველოს ეროვნულ-დემოკრატიული პარტია – 8 მანდატი;
- საქართველოს სოციალისტ-ფედერალისტთა სარევოლუციო პარტია – 8 მანდატი;
- საქართველოს სოციალისტ-რევოლუციონერთა პარტია – 5 მანდატი.

საქართველოს დამფუძნებელი კრების პირველი საზეიმო სხდომა 1919 წლის 12 მარტს, 12

საათსა და 10 წუთზე თბილისში, დამფუძნებელი კრების სასახლის თეთრ დარბაზში გაიმართა (ახლანდელი მოსწავლე ახალგაზრდობის სასახლე). რეგლამენტის შესაბამისად, სხდომისთვის უნდა ეხელმძღვანელა დარბაზში მყოფ უზუცეს დეპუტატს. ასეთი აღმოჩნდა სოციალ-დემოკრატი სილიბისტრო ჯიბლაძე (რადგან ნიკო ნიკოლაძე თბილისში არ იმყოფებოდა), ხოლო მდივნის მოვალეობას ყველაზე ახალგაზრდა – სოციალ-დემოკრატი გიორგი (გოგიტა) ფალავა ასრულებდა.

დეპუტატებმა დამფუძნებელი კრების თავმჯდომარედ კარლო ჩხეიძე აირჩიეს, ხოლო თავმჯდომარის მოადგილედ – ალექსანდრე ლომთათიძე. დეპუტატებმა შესაბამისი ხელმოწერებით გადაამტკიცეს 1918 წლის 26 მაისის საქართველოს დამოუკიდებლობის აქტი⁸¹.

დამატებითი არჩევნების მეორე ეტაპი 1919 წლის 19 მაისს გაიმართა. არჩევნები ჩატარდა შემდეგ პუნქტებში:

ქალაქ თბილისის 50-ე უბანში, ქალაქ დუშეთში, გომბორში, ბოლნის-ხაჩინსა და დაგეთ-ხაჩინში, სოხუმის ოლქში, კერძოდ, არჩევნები ჩატარდა ქალაქებში: სოხუმი, ოჩამჩირე, გუდაუთა და გაგრა.

შედეგების გადანგარიშების შემდეგ სოციალ-დემოკრატიულმა პარტიამ სამი მანდატი დაკარგა, თითო მანდატი მიემატათ ეროვნულ-დემოკრატიულ პარტიასა და სოციალისტ-რევოლუციონერთა პარტიას. ერთი მანდატი მოიპოვა მიწის მესაკუთრეთა ეროვნულმა პარტიამ.

დამფუძნებელი კრების მესამე დამატებითი არჩევნები გაიმართა 1919 წლის 18 სექტემბერს შემდეგ პუნქტებში: ბორჩალოს, ახალციხის, ახალქალაქის მაზრებში, დუშეთის მაზრის მთიულეთსა და ხევსურეთის თემებში, ფოცხოვის რაიონსა და სვანეთის თემებში, ქალაქებში – ახალციხესა და ახალქალაქში.

შედეგების გადანგარიშების შემდეგ სოციალ-დემოკრატიულმა პარტიამ დაკარგა ოთხი მანდატი, თითო მანდატი მიემატათ სოციალისტ-ფედერალისტთა პარტიასა და მიწის მესა-

80 საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის სამართლებრივი აქტების კრებული. 1918-1921. შემდგენელი ე. გურგენიძე. თბილისი, 1990, გვ. 104-108.

81 საქართველოს დამფუძნებელი კრება. 1919. თბილისი, 2016, გვ. 20.

კუთრეთა ეროვნულ პარტიას. ერთი მანდატი დაკარგა ეროვნულ-დემოკრატიულმა პარტიამ და სამი მანდატით დამფუძნებელ კრებაში შევიდა სომხეთის რევოლუციური ფედერაცია „დაშნაკცუტიუნის“ საქართველოს ბიურო.

საქართველოს დამფუძნებელი კრების დეპუტატს შეეძლო პარალელურად სხვა საჯარო და კერძო სამსახურში ყოფილიყო დასაქმებული, თუმცა გასამრჯელოს მხოლოდ ერთგან მიიღებდა. დეპუტატი, რომელიც არასაპატიო მიზეზით ორ თვეს არ დაესწრებოდა სხდომებს, დამფუძნებელი კრებიდან გაირიცხებოდა. დამფუძნებელი კრების სხდომის გასამართავად საჭირო იყო წევრთა მესამედის – 50 დეპუტატის – გამოცხადება. თავისი მუშაობის განმავლობაში საქართველოს დამფუძნებელმა კრებამ მხოლოდ სამჯერ ვერ შეკრიბა კვორუმი. არასაპატიოდ გამცდენი დეპუტატების სტატისტიკა პერიოდულად ცხადდებოდა სხდომებზე და დეპუტატებს ხელფასის ნაწილი ექვითებოდათ⁸².

საქართველოს დამფუძნებელმა კრებამ თავისი არსებობის მანძილზე არაერთი სხდომა ჩაატარა და არაერთი კანონი და დადგენილება მიიღო. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი იყო დამფუძნებელი კრების მიერ 1921 წლის 21 თებერვალს საქართველოს პირველი კონსტიტუციის მიღება. 1921 წლის თებერვალ-მარტში საბჭოთა რუსეთ-საქართველოს ომის შედეგად საქართველოში საბჭოთა რეჟიმი დამყარდა. საქართველოს დამფუძნებელმა კრებამ მიიღო დადგენილება ემიგრაციაში გამგზავრებულიყო და იქიდან გაეგრძელებინა ბრძოლა საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღსადგენად.

⁸² საქართველოს დამფუძნებელი კრება. 1919. თბილისი, 2016, გვ. 20-21.

Elections of the Constituent Assembly of Georgia

Resume

On May 26, 1918 the State Independence was restored in Georgia. The Coalition Government was recruited with the different political representatives; function of the legislative body was charged to the Georgian National Board formed earlier which got the name of Parliament of Georgia on October 8, 1918. Despite the Parliament of Georgia combined and gathered the representatives of political parties, regions, ethnic minorities, various religions it could not be considered to be a supreme legitimation legislative body as it was not elected by society. Respectively it was determined to hold elections of the Constituent Assembly in Georgia.

On November 22, 1918 the Parliament of Georgia adopted the regulations on elections of Constituent Assembly. According to the regulations women were granted the right to participate in the elections and also to be candidates of elections themselves. Fifteen political parties and groups were registered in the central elections commission. The elections of Constituent Assembly were held on February 14, 15 and 16, 1918. Due to the objective reasons (climate conditions, armed conflicts) the elections were held on several territories of Georgia later (on May 19, 1919 and September 18, 1919). Finally the votes were distributed in the Constituent Assembly as follows: Social-Democratic Laborers' Party of Georgia – 102 mandates, National-Democratic Party of Georgia – 8 mandates, Socialist-Revolutionists Party of Georgia – 6 mandates; Revolutionary Federation of Armenia "Dashnaktsutiun", Georgian Bureau – 3 mandates, Socialist-Federalists Revolutionary Party of Georgia – 9 mandates, Land Owners National Party of Georgia – 2 mandates. The Constituent Assembly has adopted a lot of important regulations during its existence.

In February-March, 1921 the Red Army of the Soviet Russia made annexation and occupation of Georgia. The most members of Georgian Government and the Constituent Assembly left Georgia and emigrated from the country.

საქართველოს დამფუძნებელი კრების პირველი სხდომა

საქართველოს დამფუძნებელი კრების არჩევნებში (პირველ ეტაპზე) წარმატებას ოთხმა წამყვანმა პოლიტიკურმა პარტიამ მიაღწია: საქართველოს სოციალ-დემოკრატიულმა პარტიამ, საქართველოს ეროვნულ-დემოკრატიულმა პარტიამ, საქართველოს სოციალისტ-ფედერალისტთა პარტიამ, საქართველოს სოციალისტ-რევოლუციონერთა პარტიამ.

1919 წლის 7 მარტს, პარასკევს, გაიმართა საქართველოს პარლამენტისა და დამფუძნებელი კრების ცენტრალური საარჩევნო კომისიის გაერთიანებული სხდომა, რომელზეც გადაწყდა, რომ საქართველოს დამფუძნებელი კრების პირველი სხდომა 1919 წლის 12 მარტს, ოთხშაბათს, 12 საათზე ჩატარებულიყო⁸³. ამავე სხდომაზე შეიმუშავეს დღის წესრიგი. რეგლამენტის მიხედვით სხდომა უნდა გაეხსნა დამფუძნებელი კრების უხუცესი წევრს. დამფუძნებელი კრების უხუცესი წევრი ნიკო ნიკოლაძე თბილისში არ იმყოფებოდა, ამიტომაც ეს პატივი სილიბისტრო ჯიბლაძეს ერგო. მდივნის ფუნქცია დამფუძნებელი კრების ყველაზე ახალგაზრდა წევრს გიორგი (გოგიტა) ფალავას უნდა შეესრულებოდა. დამფუძნებელი კრების პირველი სხდომის დღის წესრიგი ასეთი იყო: სიტყვა უნდა წარმოეთქვა სილიბისტრო ჯიბლაძეს (უხუცეს წევრს), უნდა გამართულიყო დამფუძნებელი კრების თავმჯდომარის არჩევნები, სხდომაზე უნდა წაეკითხათ საქართველოს დამოუკიდებლობის აქტი, რომელსაც დამფუძნებელი კრების წევრები ხელს მოაწერდნენ. გარდა ამისა, მდივანს უნდა წაეკითხა მისალოცი დეპეშები და წერილები⁸⁴.

ქალაქ თბილისის თვითმმართველობამ მიიღო დადგენილება 12 მარტს, დამფუძნებელი კრების პირველი სხდომის გამართვის დღეს თვითმმართველობის სასახლე (ერევნის მოედანზე) ხალიჩებით, ეროვნული დროშებითა და ყვავილებით მოერთო, ასევე ქალაქის ყველა დაწესებულებაში გამოეფინათ ეროვნული დროშები. ამ ღონისძიებისთვის ქალაქის თვითმმართველობამ 5000 მანეთი გამოჰყო⁸⁵.

დამფუძნებელი კრების პირველ სხდომაზე დასასწრებად სპეციალური სამეზბი დაიბეჭდა, რომელიც შემდეგნაირად გადანაწილდა:

1. საქართველოში არსებული ეროვნულ უმცირესობათა ყველა საბჭოსთვის – თითო საშვი;
2. ქართული და საქართველოში არსებული უცხოური პრესის წარმომადგენელს – თითო საშვი;
3. სამაზრო ერობას – 1;
4. საერობო ცენტრს – 1;
5. ქალაქთა კავშირს – 2;
6. ქალაქ თბილისის საბჭოს – 2;
7. სახალხო გვარდიას – 5;

83 გაზეთი „საქართველოს რესპუბლიკა“, 1919, 9 მარტი, №55, გვ. 2.

84 გაზეთი „საქართველოს რესპუბლიკა“, 1919, 9

მარტი, №55, გვ. 2; გაზეთი „საქართველოს რესპუბლიკა“, 1919, 11 მარტი, №56, გვ. 2.

85 გაზეთი „საქართველოს რესპუბლიკა“, 1919, 9 მარტი, №55, გვ. 2.

8. გენერალ-გუბერნატორს – 1;
9. მილიციის უფროსს – 1;
10. ფოსტა-ტელეგრაფის უფროსს – 1;
11. სამხედრო სამინისტროს – 3;
12. ქართულ უნივერსიტეტს – 1;
13. ქართულ წითელ ჯვარს – 1;
14. წერა-კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოებას – 1;
15. სახელმწიფო თეატრს – 1;
16. საისტორიო-საეთნოგრაფიო საზოგადოებას – 1;
17. ფილარმონიულ საზოგადოებას – 1;
18. სახალხო უნივერსიტეტს – 2;
19. სასოფლო კომისიას – 5;
20. მუშათა საბჭოს – 5;
21. რკინიგზის კომიტეტს – 5;
22. ვაჭართა და მრეწველთა საზოგადოებას – 3;
23. ფოსტა-ტელეგრაფის რაიონის გამგეობას – 2;
24. თბილისის კონსერვატორიას – 2;
25. პარტიათა წარმომადგენლებს – 30;
26. ყოფილ დეპუტატებს – 21;
27. დამფუძნებელი კრების კომისიას – 7;
28. პროფესიულ კავშირს – 10;
29. პარლამენტის კანცელარიას – 3;
30. მთავრობის კანცელარიას – 2⁸⁶.

12 მარტს, დილის 11 საათიდან დაიწყო შეკრება სასახლესთან სხვადასხვა პროფესიულმა და მუშათა ორგანიზაციებმა თავიანთი დროებით, შენობასთან ასევე მოიყარეს თავი სხვადასხვა სასწავლებლების მოსწავლეებმა, რომლებიც ინტერნაციონალს და ქართულ ჰიმნს მღეროდნენ. სასახლე გარედან მორთული იყო დროებითა და ყვავილებით.

დილის თერთმეტის ნახევრიდან დაიწყო სასახლეში შეკრება დამფუძნებელი კრების წევრებმა, მთავრობის წევრებმა, უცხო სახელმწიფოთა წარმომადგენლებმა და მოწვეულმა სტუმრებმა.

დამფუძნებელი კრების დარბაზში შუა ადგილი საქართველოს სოციალ-დემოკრატიული ფრაქციის წარმომადგენლებმა დაიკავეს, მარჯვენა – ეროვნულ-დემოკრატიული ფრაქციის,

მარცხენა – სოციალისტ-რევოლუციონერთა და სოციალისტ-ფედერალისტთა ფრაქციებმა. პრეზიდიუმში მარცხნივ დასხდნენ მთავრობის წევრები ნოე ჟორდანიას მეთაურობით. მარცხნივ პირველ ლოჯაში იმყოფებოდნენ: საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ლეონიდე, სემინარიის რექტორი, დეკანოზი კორნელი კეკელიძე, დეკანოზი კალისტრატე ცინცაძე. მომდევნო ლოჯებში ისხდნენ: ინგლისის წარმომადგენელი **სანდერსი**, საფრანგეთის – კაპიტანი **გასფენი**, ამერიკის შეერთებული შტატების – **მეინი**, შვეიცარიის – **ბერლემონი**, ესპანეთის და ნიდერლანდების – **პერესლიანტი**, პოლონეთის – **ასტროვსკი**, სპარსეთის – **მაზარეთ დოულე**, საბერძნეთის – **მანულიდი**, სომხეთის – **სააკიანი** და **თუმანოვი**, აზერბაიჯანის – **ჯაფაროვი**, მთიულთა რესპუბლიკის – **ჯაბალიევი** და **ახუნდოვი**, უკრაინის – **კულინსკი**, ლიტვის – **დაილიდა**, ჩეხოსლოვაკიის – **სვატოში** და ბაშკირეთის – **მონატოვი**. მარჯვენა და პირდაპირ ლოჯებში მოთავსდნენ დიპლომატიური მისიის წარმომადგენლები, ქართული და უცხოური პრესის წარმომადგენლები⁸⁷.

ალექსანდრე ნეველის სახელობის სამხედრო ტაძრის ეზოში განთავსდნენ თბილისის გარნიზონის ჯარის ნაწილები და მილიციელები. სიონის საკათედრო სობოროში პარაკლისი იქნა გადახდილი⁸⁸.

საქართველოს დამფუძნებელი კრების პირველი სხდომა 12 საათსა და 13 წუთზე გაიხსნა, რომელსაც სოციალ-დემოკრატი სილიბისტრო ჯიბლაძე თავმჯდომარეობდა, მდივნობდა ასევე სოციალ-დემოკრატი გიორგი (გოგიტა) ფალავა. სილიბისტრო ჯიბლაძემ შეკრებილი საზოგადოების წინაშე შემდეგი სიტყვა წარმოთქვა:

„ბატონებო!

ამ დღესაც მოვესწარი! ჩემი გრძელ ცხოვრების მიწურულში ბევრი ბედნიერი დღე გამთენებია. მაგრამ ეს დღე ყველაზე უნეტარესია. ჩემმა ხნოვანობამ წილათ მარგუნა გახსნა ამ დიადი, ამ ორმაგი დღესასწაულისა. ბატონებო, დიდო ბატონებო, დამფუძნებელ კრების წევრ-

⁸⁷ გაზეთი „საქართველოს რესპუბლიკა“, 1919, 14 მარტი, №58, გვ. 3.

⁸⁸ გაზეთი „საქართველოს რესპუბლიკა“, 1919, 14 მარტი, №58, გვ. 3.

⁸⁶ გაზეთი „საქართველოს რესპუბლიკა“, 1919, 11 მარტი, №56, გვ. 3.

ნო! უპირველეს ყოვლისა, ნება მიბოძეთ მოგიძღვნათ ჩემი გულწრფელი, გულის სიღრმიდან ამოღებული სალამი! ნება მიბოძეთ მოგილოცოთ ეს დიადი დღე, დღე ჩვენი ხალხის დავაშკაცებისა, მისი სრულწლოვანობისა! ნება მომეცით დიდის მოკრძალებით მივესალმო და დაბლა თავი დაუკრა უცხო სახელმწიფოების წარმომადგენლებს (ტაში). სალამი დიდ ბრიტანეთს (ტაში; დეპუტატები ფეხზე ადგომით მიესალმებიან ბრიტანეთის წარმომადგენლებს) ამ აკვანს დემოკრატიისას (ტაში). ნება მიბოძეთ მივესალმო საფრანგეთის სამშობლოს რევოლუციისას (ტაში და ოვაცია). ნება მიბოძეთ მივესალმო ამერიკას ბუმბერაზ შეერთებულ შტატებს სიმბოლოს თავისუფლებისას (მხურვალე ტაში და ოვაცია), პატარა შვეიცარიას (ტაში და ოვაცია) ამ ყველა დევნილთა მფარველს. მე მწამს, მე მჯერა, რომ დიდი და მაღალი კულტურა ამ კულტურულ სახელმწიფოების, მოჭფენს თავის ძლევა მოსილს სხივს ჩვენ ნორჩსა და პატარა რესპუბლიკას. გაუმარჯოს რუსეთის ყველა ერებს, რომლებიც განთავისუფლდნენ, თვითმპყრობელი მეფის ბრძკალებიდან (ტაში). მივესალმები ჩვენ მეზობელ რესპუბლიკებს, ადერბეიჯანს (ტაში), სომხეთს (ტაში) და მთიელთა რესპუბლიკას (ტაში). ვესალმები სპარსეთის წარმომადგენელს (ტაში). ვესალმები პოლონეთის ახალ რესპუბლიკის წარმომადგენლებს (ტაში), ნარმანდონის, ლიტვისა და უკრაინისა (ტაში), ვესალმები საბერძნეთს, ისპანიას და ჰოლანდიას (ტაში). ახლა ნება მიბოძეთ მხურვალე სალამი მიუძღვნა ჩვენს მთავრობას და მის ბელად ი. ნ. ჟორდანისას (მხურვალე ტაში). მათ ღირსეულათ ატარეს მძიმე ქუდი მონომახისა, რომელიც მათდა უნებურათ დაახურა მათ უჩვეულო მომენტსა. ვაშა, ვაშა თქვენ მხნეობას, ვაშა თქვენ გამჭრიახობასა და საქმიანობასა.

ბატონებო, დამფუძნებელ კრების წევრნო! ნება მიბოძეთ კვლავ თქვენ მოგესალმოთ! კეთილი იყოს თქვენი ფეხის შემოდგმა ამ თეთრ დარბაზში, სადაც ვინ იცის, რამდენი შავი საქმენი გაკეთებულა! ბედნიერი იყოს თქვენი აქ დაბინავება, აქ, ამ თქვენ სახლში, რომელსაც სხვები ჰპატრონობდნენ, რომელშიაც ხალხის მტრები ხალხის ხარჯზე ქეიფობდნენ და დროს ატარებდნენ, ხალხის ბორკილებს სჭედნენ და

ამაგრებდნენ. კურთხეულ იყოს საფუძველი იმ ახალ სახელმწიფოებრივი შენობის, რომლის ასაგებათ თქვენ ბრძანდებით მოწოდებული. მეტად სერიოზულ მომენტში დაგაკისრა თქვენ დროთა ბრუნვამ ეს თქვენი მძიმე მოვალეობა. ჩვენ მონამენი ვართ, ბატონებო, ისეთ ამბების, მოძრაობის, ცვალებადობისა, რომლის მსგავსი ასეთი ფართო მასშტაბით არ ახსოვს მსოფლიო ისტორიას. მოძრაობა – ცვალებადობა სულთა ცხოვრებისა, მაგრამ ეს ყველასათვის გასაგები ჭეშმარიტება, წინათ თვით უდიდესი მეცნიერებისთვისაც წარმოუდგენელი და მიუწოდებელი საიდუმლოება იყო. ფილოსოფოს არისტოტელს ვერც კი წარმოედგინა სახელმწიფოებრივი ცხოვრება გარეშე მონობის ინსტიტუტისა. ეს ხდებოდა იმიტომ, რომ პროცესი განვითარებისა, მოძრაობისა მეტის-მეტათ ნელ ნაბიჯით მიდიოდა. დღეს სულ სხვა სურათი იშლება ჩვენს თვალ წინ. დღეს ისტორია თითქოს გამოერკვა საღათას ძილიდან, ამოიფშვნიტა თვალეები და პირველათ იხილა თავისი ცოდვები: ეს საშინელი, გულშემზარავი სიზანტით და ზმორვით ჩოჩვა და ხოხვა. მან თითქოს იგრძნო მთელი მთელი სიმძიმე ამ ცოდვების და აი თავისი წარსულის ასანაზღაურებლათ აუშვა თავისი დაბმული, მათი მერანი. ჩვენ ვხედავთ, რა თავბრუ დამსხმელი სისწრაფით მიეჩქარება წინ ეს მერანი, და ჩვენ ვხედავთ, რა საშინელ რყევას და ნგრევას იწვევს არე-მარეში ეს მოძრაობა. ინგრევა სახელმწიფოები, ისპობა, თუმცა დრო-მოჭმული, მაგრამ ჯერ კიდევ ძლევა მოსილი ნოდებები, ნაფოტივით იმსხვრევა ტახტები ღვთის მიერ მირონცხებულთა, რომელთა ერთი სახელი შიშის ზარს სცემდა მთელ ქვეყნიერებას. ერთი სიტყვით, ცხოვრება ველარ ეტევა თავის ტანში, გაფაციცებით კანს იცვლის განახლების-გადახალისების გზაზე დგება, საზოგადოებრივ ურთიერთობათა ახალ ისკენება. თავის თავათ ისმება საკითხი, რა დავკარგეთ ჩვენ, და რა შევიძინეთ, ჩვენ ამ საერთაშორისო ორონტრიალში. პასუხი მოკლეა: დავკარგეთ ის, რის დაკარგვა და დამარხვა ყოველთვის შეადგენდა ჩვენი დემოკრატიის საოცნებო საგანს, მის პირველ იდეალს, წყევლა კრულვით გადუშვით მეფის თვითმპყრობელობა იმ უფსკრულში, რომლის პირამდის მიიყვანა მან მრავალი ტანჯული

და წამებული მშრომელი ხალხი. აი, ბატონებო, სიდიადე თებერვლის და მარტის რევოლუციისა. ბედნიერი არის ეს ახალი თაობა, რომელმაც მხოლოდ იხილა დამარხვა, მაგრამ თავის ნორჩ სხეულზე საშინელი არ უწვნია ბრჭყალები ორ-თავიან არწივის რეჟიმის. მაგრამ, ეს ცოტაა, ეს არ კმარა. არ კმარა მარტო დანგრევა ძველისა. საჭიროა მეფის თვითმპყრობელობის ნანგრევებზე ხალხის თვითმპყრობელობის გამაგრება, ძველის საფლავზე ახალ მტკიცე საძირკვლის დაფუძნება. და აი აქედან წარმოდგება ჩვენი მეორე იდეალი: სრულ უფლებიან დამფუძნებელი ყრილობა. დამფუძნებელი ყრილობა ეს გვირგვინია რევოლუციისა, მის მონაპოვართა განმტკიცებაა. მთელი 9 თვე ატარა რუსეთის დემოკრატიამ იდეა ამ ყრილობისა, ბოლოს დიდი ვაივავლახით და ტანჯვით წარმოშვა მან ეს ყრილობა. მაგრამ, აქვე გამოაშკარავდა სისუსტე, ამ დემოკრატიისა. მან ვერ შესძლო მისი მოვლა პატრონობა, და აი ერთ ცხოველისა არ იყოს, დაბადებისთანავე შთანთქა მშობელმა თავის შობილი. ოკტომბრის გადატრიალებამ გადაუშვა ანარქიის მორევში დიდი გემი დიდი რევოლუციისა. ლოცვა-კურთხევით მოიგონებს მომავალი თაობა, მაღლიერი თაობა ჩვენს დემოკრატიას და მის მთავრობას, რომელმაც ერთათ ერთმა არ დაჰკარგა გონება, არ მიეცა სასონარკვეთილებას – ამ საერთო განცდის დროს. მხოლოდ ამ დემოკრატიამ გადაარჩინა ჩვენი პატარა ნავი მწარე ხვედრს, დიდი რევოლუციის, დიდი გემისა, რომელზედაც მთელ 100 წლის განმავლობაში მიკრული იყო მაგარი ჯაჭვით. მხოლოდ მან ერთმა ააცილა ეს ნავი ათასგვარ დაბრკოლებას და კლდეებს, ანარქიის უძირო ზღვაში ამოზიდულთ და მოიყვანა აქ, ამ სამშვიდობოში, ამ დიადი, ამ ძვირფას განძით, დამფუძნებელი კრებით. ცხადია, ეს დიდი საქმე არის შედეგი არა უბრალო, ბრმა და ბედნიერი შემთხვევის, როგორც ზოგიერთნი ფიქრობენ, არამედ ჩვენ დემოკრატიის იმ სწორი პოლიტიკური სიბრძნე-სიმნიფისა, რაზედაც ეს იყო მოგახსენებდით. არ არის დარგი ისეთი რთული და საიდუმლოებით მოცული, როგორც პოლიტიკა. და ვაი იმ ხალხს, რომლის პოლიტიკურ ხელმძღვანელებს არ შესწევს გამჭრიახობა ჩაიხედონ ამ საიდუმლოების სიღრმეში და გაიკვლიონ გზა ამ იშვიათ ხელოვნების

ბნელ ლაბირინტში. თვითეული ნაბიჯი მოუდეთ გადადგმული ამ სფეროში შეიძლება გახდეს საბედისწერო ნაბიჯად მთელი ხალხისათვის. აბა რა ხეირი დააყარეს ბატონებო თავიანთ ხალხს იმ პოლიტიკურმა პარტიებმა, რომლებიც მხოლოდ სხვა ხალხის დაღუპვაზე, სხვის უბედურებაზე ოცნებობენ. მეორე ცოცხალი მაგალითი. რას ფიქრობენ და რას ცდილობენ ჩვენი ფეხმარდი კომუნისტ-ბოლშევიკი? მთელ ქვეყნიერებაზე და არა მარტო რუსეთის ცხოვრებაზე, სოციალიზმის ხელათ განხორციელებაზე და ერთი მუჟა წითელ არმიელების ხიშტებით ვებერთელა რუსეთის გლეხთა ამ უმაღლეს სოციალურ სამეფოში გადატყორცნას.

სულ სხვა აირჩია ჩვენმა დემოკრატიამ. კაცთ ჭამიაობას და მეზობელთა მძულვარებას მან დაუპირდაპირა ჭეშმარიტი დემოკრატიული პრინციპი ერთა სოლიდარობისა და კეთილ-განწყობილებისა, კომუნისტთა დამლუპველ ექსპერიმენტებს წინ დახედულება და შორს მჭვრეტელობა. ჩვენი სურვილი იყო რუსეთის დემოკრატიასთან ერთად ბრძოლა და ჭირსა და ლხინში მასთან ყოფნა, მასთან სიცოცხლე. მაგრამ მწარე სინამდვილემ გვიმტყუნა და გაგვიცრუა ეს იმედები. ანარქიის ტალღებმა მოგვწყვიტა მას და ობლათ გაგვრიყა. და როცა ჩვენ ანგარიში გაუწიეთ ამ სინამდვილეს, მაგრათ შემოვიბარეთ, შემოვიბეკეთ პირველად მთელ ამიერ-კავკასიის და შემდეგ ჩვენ რესპუბლიკის ფარგლებში. ჩვენმა „კეთილის მოსურნეებმა“ დაიწუნეს და დაგმეს ეს ჩვენი ტაქტიკა. შემდეგ როცა ჩვენი და ჩვენი განმართოებულ რესპუბლიკის მდგომარეობა იმდენად გართულდა, რომ ამგვარად დაისვა კითხვა ჩვენი ფიზიკური ყოფნა არ ყოფნისა და როცა ჩვენ არ ყოფნას ყოფნა ვარჩიეთ, და კარზედ მოსულ განსაცდელს თავი დავახნით, ეს იმავე ჩვენმა „კეთილის მსურველებმა“ არამც თუ დაგვიწუნეს, არამედ პირდაპირ დამალულად დემოკრატიულ პრინციპის ღალატად ჩამოგვართვეს და ასტეხეს საშინელი განგაში, ქვეყანა იქცევა, ჩვენ თან მივყვებით, თქვენ კი რაღაც საკუთარ არსებობაზე ფოჩიხობთო. ასეთია ბატონებო, ბუნება ბუშმენტა მორალისა. როდესაც ამოშიშვლებული ხმლებით თავს გესხმიან, კარგსაქმეს შვრებიან! როცა თავს იცავთ ვე-

რაგულ თავდასხმიდგანეს – ცუდზე უცუდე-სია! დაუუტოვოთ ბუშმენებს მათი ბუშმენური მორალი და გაესწიოთ წინ, იმ ჩვენ გზით სწორი გზით, რომელმაც არა ერთხელ გამოგვიყვანია გამოუსვლელი ჩიხიდან, რომელმაც შეგვანარჩუნა ძვირფასი მონაპოვარი რევოლუციისა.

ბატონებო, დღეს ამ რევოლუციის, რუსეთის რევოლუციის 2 წლის თავია. ჩვენი დემოკრატია, მაღლიერი დემოკრატია არ დაივინყებს დიდ ამაგს რუსეთის დემოკრატიისას, მუხლის მოდრეკით მოვიხსენიებთ ამ დემოკრატიის გმირებს, რომელთაც თავი დასდევს საკაცობრიო სამსხვერპლოზე. 2 წელიწადია, რაც მოპოვებულ ჩვენს თავისუფლებას ემუქრებიან ყოველ მხრიდან მოზღვაებული მტრები. სახელი და დიდება ჩვენ ხალხის რჩეულ შვილებს, სახალხო გვარდია და ახალგაზრდა ჯარს, რომელთაც თვისი თავდადებული მამაცობით შეინარჩუნეს, დაიცვეს, შეგვინახეს და ჩაგვაბარენ თქვენ ეს თავისუფლება (ტაში). აწი, ბატონებო, თქვენს ხელთ არის ბედი ამ ჩვენ ქარცეცხლში გამოტარებული ავლა დიდებისა. ვერ ვიტყვით, რომ სრულიად უზრუნველი, დაზღვეული იყოს ეს თავისუფლება მოსალოდნელ საშიშროებისაგან, ვინაიდან არ სჩანს დასასრული იმ ხაოსისა, რომლის ალში ჩააგდო მთელი განათლებული კაცობრიობა საშინელმა მსოფლიო ომმა. მაგრამ ერთი რამ კი შეიძლება აქ ითქვას გადაჭრით: ხალხი, რომელმაც მრავალ საუკუნეთა განმავლობაში დაიცვა თავისი ვინაობა, ხალხი, რომელმაც არ შეეშინდა ჩრდილოეთის სუსხიან ზამთრის, რომელმაც გამოიჩინა უნარი თვითმკერობელობის სქელი და ცივი ყინვის ქვეშ პოლიტიკური და მოქალაქობრივი ზრდაგანვითარება – ეს ხალხი არ დაიღუპება და არც დაღუპავს მოპოვებულ თავისუფლებას. მაშ, გაუმარჯოს თავისუფალ დემოკრატიას, საქართველოს თავისუფალი და დამოუკიდებელი რესპუბლიკისა, გაუმარჯოს საქართველოს დამფუძნებელ კრებას. ერთხელ კიდევ გიძღვნიტ ჩემს გულწრფელ სალამს და კიდევ გისურვებთ წარმატებას და თავისუფალ მუშაობას (ხანგრძლივი ტაში). დამფუძნებელ კრების მუშაობისათვის საჭირო არის ღირსეული და დახელოვნებულ ხელმძღვანელის არჩევა. ინებეთ ბატონებო დასახელება კანდიდატებისა⁸⁹.

89 გაზეთი „საქართველოს რესპუბლიკა“, 1919, 14 მარტი, №58, გვ. 2-3.

სილიბისტრო ჯიბლადის სიტყვის შემდეგ სოციალ-დემოკრატმა ნოე ცინცაძემ სოციალ-დემოკრატიის ფრაქციის სახელით წამოაყენა დამფუძნებელი კრების თავმჯდომარედ ნიკოლოზ ჩხეიძის, ხოლო მოადგილედ – ალექსანდრე ლომთათიძის კანდიდატურები. დანარჩენი პარტიის წარმომადგენლებს კანდიდატურები არ დაუსახელებიათ. დამფუძნებელი კრების წევრებმა ერთხმად დაუჭირეს მხარი ორივე კანდიდატურას (თავი არავის შეუკავებია, წინააღმდეგაც არავის მიუცია ხმა)⁹⁰.

ნიკოლოზ ჩხეიძე თბილისში არ იმყოფებოდა, შესაბამისად, თავმჯდომარის ადგილი ალექსანდრე ლომთათიძემ დაიკავა⁹¹, რომელმაც შემდეგი სიტყვით მიმართა შეკრებილ საზოგადოებას:

„მოქალაქენო, ხალხის ნდობით აღჭურვილნი, მესვეურნი საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკისა, უწინარეს ყოვლისა მიიღეთ ჩემი მხურვალე მადლობა და დაბალი სალამი იმ დიად ნდობისთვის, რომელიც მე გამომიცხადეთ, და რომლითაც მე დამაკისრეთ ასეთი საპატიო, მაგრამ მასთანვე ფრიად ძძიმე მოვალეობა. ნუ თუ დღესაც გამოჩნდება ისეთი ვინმე, ვინც გაბედავს და იტყვის, რომ საქართველოს და მის დემოკრატიას არ შესწევს გონებრივი, სულიერი და ფიზიკური ძალა, რომ არამც თუ მტკიცე საძირკველი ჩაუყაროს სახალხო, საეროვნო საქმეს, არამედ განამტკიცოს ამ საძირკველზე ურყეველი, მიუვალი ციხე-სიმაგრე ხალხის ნება-სურვილების, მისი სახელმწიფოებრიობის გამომხატველი და დამგვირგვინებელი. აი, დღევანდელი დღე მოქალაქენო, აშკარად ღალატებს იმას, რომ საქართველო და მისი ხალხი მომნიფებულია, მტკიცეაა შემდგარი თავის საკუთარ ფეხზე და თვით გამოსჭედავს თავის საკუთარ ბედს. დღევანდელი დღე ამის საუკეთესო გამომხატველია. დღევანდელი ზეიმი აშკარად მეტყველებს ამას. მე ჩემს თავს ნებას მივცემ მოვიგონო სამი მომენტი ისტორიისა უკანასკნელ საუკუნის განმავლობაში. მომენტი, როდესაც 19 საუკუნის განთიადზე მაშინდელ-

90 გაზეთი „საქართველოს რესპუბლიკა“, 1919, 14 მარტი, №58, გვ. 3.

91 გაზეთი „საქართველოს რესპუბლიკა“, 1919, 14 მარტი, №58, გვ. 3.

მა საქართველოს მესვეურებმა საუკეთესოდ დაინახეს თავის ხალხის და თავის ერის ბედ-ილ-ბალი მოსაზღვრე დიდ სახელმწიფოსთვის ჩაებადნენ. თქვენ იცით მოქალაქენო, თუ რა პირობებში მოხდა ეს ისტორიული აქტი, თქვენ იცით, რას გამოეწვია საქართველო, როგორც სახელმწიფოებრივი ერთეული მაშინ დადებული ხელშეკრულებისაგან და რა მიიღო მან სინამდვილეში. მაგრამ ისიც იცით, რომ ის დიდი სახელმწიფო, რომელმაც მას თავის მფარველობა აღუთქვა, სხვა რასმეს საქართველოს ვერ მისცემდა. იქ დიდ რუსეთში ხალხი გმინავდა თითონ მაშინდელ სახელმწიფოებრივ რეჟიმის სასტიკ სალტეებში გაჭედილი; და ჩვენ გვესმის თუ რატომ ამ ნაირი პოლიტიკა იქმნა ნანარმოები მათ მიერ პატარა საქართველოს შესახებ. საჭირო იყო, რომ დაბადებულიყო ახალი ძალა ახალი გზის გამკაფავი ხალხის განსათავისუფლებლად. და მეცხრამეტე საუკუნის მეორე ნახევარში გაჩნდა კიდეც ეს ძალა, რომელიც შეუდგა ახალი გზის, ახალი პოლიტიკური გზის გამონახვას. ეს გზა იყო გზა საერთო, ძმური იმ ხალხთან, რომლის სახელმწიფოებრივ საზღვრებში საქართველო მოაქცია ისტორიულმა მსვლელობამ. და აი ამ საერთო გზით იარა ჩვენმა ხალხმა, ჩვენმა დემოკრატია და თქვენ იცით, მოქალაქენო, თუ რა შედეგები მოჰყვა ასეთ ბრძოლის გზას – შეერთებულმა ძალამ რუსეთის და საქართველოს დემოკრატიებისამ, დაანგრია თვითმპყრობელობა, ეს ძირ მოჭმული, ძირ დამპალი სახელმწიფოებრივი წესწყობილება, და ისტორიის ნიაღში გადაისროლა ის ერთხელ და სამუდამოდ. ეს მოხდა 27 თებერვალს ორი წლის წინად, ეს მეორე ისტორიული მომენტი. დღეს 12 მარტს წლის თავია ამ დიადი გადატრიალებისა, თუ გადაავლებთ თვალს ამ ორი წლის ამბავს, მოვიგონებთ მოკლედ რა ხდებოდა იქ, და რა ხდებოდა აქ ჩვენში, რას მიაღწიეს იქ, და რა გვაქვს აქ ჩვენში, პატარა საქართველოში. საქართველოს დემოკრატია აქ ისეთი მდიდარი გამოდგა, რომ მას, ვისაც დასცინოდნენ კიდეც, რა შეუძლიან ამ პატარა და განუერთარებელს ხალხს და ერსო, მას, მოქალაქენო, თამამად შეუძლიან სთქვას, რომ მაშინდელი დიდი რუსეთის, დიდი დემოკრატიის ბრძოლის დროს თვითმპყრობელობის წინააღმდეგ ჩვენი

ხალხის შვილნი საუკეთესო მეზობლნი და ხელმძღვანელნი იყვნენ იმ საბედისწერო ბრძოლაში, და ეს ოქროს ასოებით აღიბეჭდება ისტორიაში. და თუ დღეს ეს მოვიგონებთ თქვენ წინაშე, ეს იმისთვის, რომ ერთხელ კიდეც გაიგონ, რომ საქართველოს შეუძლიან არამც თუ თავის საკუთარ საქმეებს გაუძღვეს, არამედ სხვასაც დაეხმაროს. თქვენ იცით, მოქალაქენო, რომ მანამ, სანამ რუსეთის ბედილბალს და რუსეთის დემოკრატიის ვაჟკაცურ თავ განწირულ ბრძოლის დროს რუსეთში ბატონობდა ის პოლიტიკურ სახელმწიფოებრივი აღმშენებლობის სიბრძნე, რომელიც დღესაა საქართველოში, რუსეთის ერთიანი დემოკრატიული ფრონტი ურყეველი იყო. ის, რაც მან ამ პოლიტიკის დამარცხების შემდეგ განიცადა რუსეთმა, ააშკარავებს თქვენ წინაშე რომელი გზა და გეზი ყოფილა ხალხისათვის სასარგებლო დღევანდელ სოციალურ პოლიტიკურ პირობებში. ეს იყო ერთად ერთი გზა, რომ რუსეთის გაერთიანებული დემოკრატიული ოჯახი არ გაპარტახებულიყო და დემოკრატიის სუვერენობის ადგილი ჯგუფის ბატონობას და ძალდატანებას არ დაეჭირა. მართალია დღეს რუსეთი მბორგავ ზღვას წარმოადგენს, მართალია ბობოქრობს იქ საზოგადოებრივი ცხოვრება, მაგრამ, მოქალაქენო, ეს იმის მომასწავებელი როდია თითქოს დემოკრატია თავის ნავთსაყუდელს გადადიოდეს, პირიქით მას უმზადებენ ხანგრძლივ დამარცხებას და კიდეც უფრო მეტ შავბნელ დღეებს. დამარცხდა საერთო გზით სიარული რუსეთის დემოკრატიასთან, გაჩნდა მეორე შესაძლებლობა. ჩვენ მოგვწყვიტეს რუსეთს, ჩვენ ჩვენს საკუთარ ძალის და ბედის ანაბარა დაგვტოვეს აქ, მაშინ როდესაც ჩვენ ვიცოდით, რომ გვყავდა ისეთი მეზობელი, სადაც აზიური დესპოტიური წესწყობილებას ჯერ კიდეც მკვიდრი საფუძველი აქვს და დღეს თუ არა, ხვალ ამ დესპოტიზმის მსხვერპლი უნდა გავმხდარიყავით. დადგა მეორე მომენტი, როდესაც კავკასიონის ქედის აქეთ მცხოვრებ ხალხთათვის შეიქმნა ისეთი მდგომარეობა, საერთო ძალით შესაძლებელი იყო საერთო კეთილდღეობის გამოჭედვა, მაგრამ ეს ესე არ მოხდა. მე აქ არ გამოუდგები მიზეზების გამორკვევას. ეს ისტორიას მივანდოთ. დადგა ასეთი მდგომარეობა, როცა თვითეულ ერს,

თვითეულ დემოკრატიას თვით უნდა ეზრუნვა თავის თავზე და აი გასულ წლის 26 მაისიდან დაწყებული დღევანდლამდინ, საქართველოს დემოკრატია ვითა გააფრთებული ლომი ებრძვის, რომ შეინარჩუნოს მონაპოვარი დიდებულ რევოლუციისა თავის მინა წყალზე. ასე მოიხურვა საქართველოს დემოკრატია თავისი თავის გამორკვევა და ამ გზას ადგია ის დღესაც. აი შედეგი თავგანწირულ ბრძოლისა მოქალაქენო, მან თავისი წმინდა დროშა, საქართველოს დემოკრატიის საუკეთესო შეილების სისხლით განბანილი, მოიტანა აქ, აი ამ დამფუძნებელ კრებაში და მოგინოდათ თქვენ, რომ განაგრძოთ ეს საშვილიშვილო, დამოუკიდებლობისთვის საარსებო მნიშვნელობის საქმის კეთება. მოქალაქენო, ჩვენ გვინდა ერთი რამ. ნურავინ შეგვიშლის ხელს ამ მუშაობის დროს, ჩვენ გვინდა განვაცხადოთ აქედან და გვსურს, რომ ეს ჩვენი განცხადება ისმინოს მთელმა კაცობრიობამ და სათანადო ანგარიში გაუწიოს მას, ჩვენ გვინდა აზია დავტოვოთ, ევროპის საერთო ხალხთა ოჯახში შევიდეთ, და ჩვენი ძალით, და სხვის დახმარებითაც, თუ ეს დახმარება ვისმესგან გველირება გავხდეთ სწორუფლებიანი წევრი ევროპულ ხალხებთან, ევროპულ დემოკრატიათა და მათ სახელმწიფოთა საერთო ოჯახისა (ტაში). ჩვენ გვინდა, რომ გაიგოს ეს ყველამ, გაუწიოს ამას ანგარიში, მე მგონი რომ ის ევროპის სახელმწიფოები, რომლის წარმომადგენლები დღეს არიან აქ, დიდი ბრიტანეთი, განთქმული თავის დემოკრატიულ კონსტიტუციით, დიდი რევოლუციის აკვანი დიდი საფრანგეთი, დემოკრატიული შვეიცარია, დიდი ამერიკა, ამას სათანადო ანგარიშს გაუწივენ, და მართლაც, რომ ჩვენ გვერგება წილი ამ საკაცობრიო ლოზუნგის განხორციელების დროს, რომლის ძალით მცირე ერის და მის დემოკრატია საშუალება უნდა მიეცეს თავის საკუთარი ბედი თითონ გამოსჭედოს (ტაში). დასასრულ, ბატონებო, ხაზი გაუსვით კიდევ ერთ გარემოებას. აქ არიან წარმომადგენელნი ჩვენ მეზობელ სახელმწიფოებისა, ნორჩ რესპუბლიკებისა, მე ნებას ვაძლევ ჩემ თავს, მივმართო მათ მხოლოდ ერთი სურვილით. ჩვენ ხელთ არის ჩვენი ხალხისა, ჩვენი დემოკრატიის ბედ-იღბალი, ჩვენ შეგვიძლიან დავანგრეოთ ამ ერების ბედ-

ნიერება, სამუდამო საფლავი მოუმზადოთ მათ და მათს იდეალებს. მაგრამ ჩვენ ხელთ არის აგრეთვე გამოვჭედოთ მათთვის საუკეთესო მომავალი და მე მგონია, რომ ეს შეგვეძლება მხოლოდ მაშინ, როდესაც ჩვენ, მეზობლებთან ერთად, საერთო გზით ხელი ხელთ ჩაკიდებული, ძმურად ვივლით. მაშინ ჩვენი მტრები არც ისე საშიშროები იქნებიან. მე ვისურვებ, რომ აი ასეთი გზა აგველო ჩვენ ყველას და საერთო გონებრივი, სულიერი და ფიზიკური ძალთა შეერთებით გვებრძოლნა საუკეთესო მომავლისთვის (ტაში).

ერთხელ კიდევ მომეცით ნება, უღრმესი მადლობა მოგიძღვნათ იმ დიდ ნდობისთვის, და თქვენთან ერთად შევძახო! გაუმარჯოს თავისუფალ, დამოუკიდებელ, დემოკრატიულ საქართველოს დამფუძნებელ კრებას, გაუმარჯოს ჩვენს სტუმრებს და მათ სახელმწიფოებს და მათ მიერ წარმოდგენილ დემოკრატიას (ტაში).

შემდეგი საკითხი, რომლის გადაწყვეტა და გადაჭრა დღევანდელ წესრიგში არის ნავარაუდევია, ეს გახლავთ შემდეგი, აქტი დამოუკიდებლობისა, ნება მომეცით მოგახსენოთ: ... კითხულობს... ეხლა ბატონებო კეთილ ინებეთ და ხელი მოაწერეთ ამ დიდებულ აქტს, მე ნება მომეცით დავიწყო მთავრობის თავმჯდომარით (ხელს აწერენ აქტს). შემდეგ საკითხები დღევანდელ წესრიგში აღარ არის შემოტანილი. არის წინადადება, ამ წინადადებაში არის ორი საკითხი, ერთი შესახებ შემდგომ სხდომის დღის დანიშვნისა, და მეორე დღიურ წესრიგის მიერ. წინადადება არის შემოტანილი სოციალ-დემოკრატიის ფრაქციის მიერ. ამ წინადადებით მორიგი სხდომა უნდა დაინიშნოს ზეგ 14 მარტს დილის 12 საათზე. ჯერ ეს საკითხი უნდა გადავწყვიტოთ. სხვა წინადადება არ არის. ნება მომეცით უყარო კენჭი. ვინ არის მომხრე, რომ სხდომა დაინიშნოს 14-ს. წინააღმდეგი არავინ არის. მაშასადამე დამფუძნებელ კრების სხდომა იქნება 14 მარტს 12 საათზე. შემდეგი საკითხი შეეხება დღიურ წესრიგს დამფუძნებელ კრებისა, წინადადება გახლავთ შემდეგი: პირველ საკითხად გახლავთ პრეზიდენტის დაწარჩენ წევრების არჩევა და მეორე, მთავრობის მოხსენება. ეს ორი საკითხი მხოლოდ აქვს განზრახული სოციალ-დემოკრატიის ფრაქციას, თუ

ისურვებთ რაიმეს დამატებას, ამ ცვლილებას თითონ იმ კრებაზე გადასწყვეტთ, რადგანაც დამფუძნებელ კრებას სურს, რომ ჯერ-ჯერობით დღიურ წესრიგში იყოს ორი საკითხი, პირველი, პრეზიდენტის არჩევა და მეორე, მთავრობის მოხსენება. ამით დღევანდელი სხდომა გათავებულია. არის ერთი წინადადება და თხოვნა, მე მგონი, რომ კრებას არაფერი ექნება სანაღმდეგო. აი, აქ არის სინემატოგრაფიული და ფოტოგრაფიული აპარატი და თხოულობს ეს დიდებული მომენტი აღბეჭდილი იქმნეს.

ბატონებო, დღიური წესრიგი გათავებულია და უნდა მოგახსენოთ, რომ დამოუკიდებლობის აქტი ერთხმათ არის მიღებული“⁹².

დეპუტატები ფეხზე მდგომნი უსმენდნენ ალექსანდრე ლომთათიძეს, როდესაც ის საქართველოს დამოუკიდებლობის აქტს კითხულობდა. დეპუტატებმა აქტზე ხელისმონერა 13 საათსა 30 წუთზე დაიწყეს. სანამ გრძელდებოდა აქტზე ხელისმონერა, სილიბისტრო ჯიბლაძე, ნოე რამიშვილი და სხვები სასახლის წინ შეკრებილ საზოგადოებასთან მივიდნენ და მიესალმნენ ქართულ და რუსულ ენებზე. ხალხი ორატორების გამოსვლებს „გაუმარჯოს საქართველოს“ ძახილით შეხვდა⁹³.

საქართველოს დამოუკიდებლობის აქტს დამფუძნებელი კრების 99 წევრმა მოაწერა ხელი (ვინც ესწრებოდა სხდომას). სასახლის აივანზე ორკესტრმა საქართველოს ჰიმნი დაუკრა, რომელსაც ხალხი „ვაშას“ ძახილით შეხვდა. საქართველოს დამფუძნებელი კრების პირველი სხდომა 13 საათსა და 45 წუთზე დაიხურა⁹⁴.

14:00 საათზე დამფუძნებელი კრების თავმჯდომარის მოადგილემ ალექსანდრე ლომთათიძემ და სამხედრო მინისტრმა ალექსანდრე ნეველის სახელობის სამხედრო ტაძრის გალავანთან საქართველოს მეხუთე ქვეითი პოლკის ჯარისკაცებს პირველი სამხედრო დროშა გადასცეს⁹⁵.

ამდენად, საქართველოს პირველი არჩეული პარლამენტის – დამფუძნებელი კრების პირველი სხდომა 1919 წლის 12 მარტს ჩატარდა. სხდომას ესწრებოდნენ სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი, უწმიდესი და უნეტარესი ლეონიდე, სასულიერო პირები, მთავრობის, სხვადასხვა დაწესებულებების, უცხო სახელმწიფოთა წარმომადგენლები. სხდომაზე დამტკიცდა საქართველოს დამოუკიდებლობის აქტი, რომელიც დეპუტატებმა მასზე ხელმოწერით დაადასტურეს.

92 გაზეთი „საქართველოს რესპუბლიკა“, 1919, 15 მარტი, №59, გვ. 2.

93 გაზეთი „საქართველოს რესპუბლიკა“, 1919, 14 მარტი, №58, გვ. 3.

94 გაზეთი „საქართველოს რესპუბლიკა“, 1919, 14 მარტი, №58, გვ. 3.

95 გაზეთი „საქართველოს რესპუბლიკა“, 1919, 14 მარტი, №58, გვ. 3.

The first meeting of Constituent Assembly of Georgia

Resume

The first meeting of Constituent Assembly of Georgia was held on the 12th of March, 1919 in Tbilisi. According to the regulations the first meeting of the constituent assembly was to be opened by the elder Deputy. Mr. Niko Nikoladze was not in Tbilisi at that time and respectively this honor was granted to Mr. Silibistro Jibladze who made a great speech and addressed to the deputies and audience. At the very first meeting Mr. Nikoloz Chkheidze was chosen as the chairman of the constituent assembly and Mr. Aleksandre Lomtadze – as the Deputy to the chairman. As Nikoloz Chkheidze was not in Tbilisi Mr. Aleksandre Lomtadze chaired the meeting. At the first meeting the Independence Act of Georgia was approved that was confirmed by the deputies' signatures.

საქართველო და ევროპა 1918-1921 წლებში

1918 წლის 26 მაისს საქართველოს ეროვნულმა საბჭომ მიიღო დამოუკიდებლობის აქტი და ჩამოაყალიბა პირველი კოალიციური მთავრობა. ასე ჩაეყარა საფუძველი ქართული სახელმწიფოებრიობის თვისობრივად ახალ სტრუქტურას – საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკას.

დამოუკიდებლობის დეკლარაციის მიღება და ქართული სახელმწიფოს აღდგენა, ბუნებრივია, არ იყო ისტორიული შემთხვევითობა. ეს ეპოქალური მოვლენა, თუ შეიძლება ასე ითქვას, წინასწარ იყო განსაზღვრული პროცესთა მდინარეებით, ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის საუკუნოვან ტენდენციათა ნაკადით და ისტორიული კანონზომიერების რეალიზაციის აქტს წარმოადგენდა.

ქართველმა ერმა და მისმა საზოგადოებრივ-პოლიტიკურმა ძალებმა მოხერხებულად გამოიყენეს პირველი მსოფლიო ომის შედეგად გამოწვეული ე. წ. „იმპერიების კრიზისი“ (დაიშალა გერმანიის, ავსტრია-უნგრეთის, რუსეთისა და ოსმალეთის იმპერიები), საერთაშორისო სისტემის სტრუქტურული ტრანსფორმაციისა და მსოფლიო წესრიგის ცვლილების მორიგი პროცესი და ამ პროცესის ფარგლებში, რუსეთის ცარიტული იმპერიის ნგრევის კვალობაზე აღადგინეს ქართული ეროვნული სახელმწიფოებრიობა.

1918 წლის 26 მაისი უაღრესად ღირებული და მნიშვნელოვანი თარიღია საქართველოს ისტორიაში. ეს ღირებულება და მნიშვნელობა უპირატესწილად განსაზღვრულია იმ გარემოებით, რომ 26 მაისი არის 1918-1921 წწ. საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის

მესაძირკვე, „დამოუკიდებლობის 1028 დღის“ საფუძველჩამყრელი. ეს „1028 დღე“, საქართველოს პირველი რესპუბლიკის ქრონომეტრაჟი რომ შემოხაზა, სრულიად განსაკუთრებული სტადიაა ქართველი ერისა და ქართული სახელმწიფოს მრავალსაუკუნოვან ისტორიაში. სწორედ 26 მაისმა და მისით საფუძველჩაყრელმა „1028 დღემ“ შექმნა ახალი ტიპის ქართული სახელმწიფოებრივი ორგანიზმი და სოციოპოლიტიკური ლანდშაფტი – რესპუბლიკანიზმი, კონსტიტუციონალიზმი, პარლამენტარიზმი, მრავალპარტიული დემოკრატია სამპოლუსიანი პარტიულ-პოლიტიკური სისტემით, საყოველთაო საარჩევნო უფლება, სოციალური სოლიდარობა, სამართლებრივი და პრევენციული სახელმწიფოს საწყისები, ტიპოლოგიურად და ფუნქციურად ახლებური დიპლომატიური სისტემა. თანამედროვე სახელმწიფოებრივი ყოფიერების ყველა ეს მხარე პირველად საქართველოს ისტორიაში 26 მაისმა შექმნა და დაამკვიდრა. ამდენად, 26 მაისი არის ქართული პოლიტიკური მოდერნის ამოსავალი თარიღი.

რაც შეეხება 26 მაისის ფენომენის ასახვას ქართულ სოციალურ ცნობიერებაში და კონკრეტულად ისტორიოგრაფიაში: უკვე მეოთხედ საუკუნეზე მეტია, რაც სდრ წარმოადგენს ისტორიული შემეცნების ობიექტს, კომუნისტუ-

რი იდეოლოგიის მარწმუნებლისაგან თავისუფალი ისტორიოგრაფიის, ასე ვთქვათ, საგნობრივ ფაქტორს. ამ მხრივ ბევრი რამ არის გაკეთებული: კონცეპტუალური და მეთოდოლოგიური პლურალიზმის პირობებში შესწავლილია როგორც 1918-1921 წწ. ისტორია მთლიანობაში, ისევე იმდროინდელი საშინაო და საგარეო პოლიტიკის, სახელმწიფოებრივი და ინსტიტუციური მშენებლობის, სოციალურ-ეკონომიკური და კულტურული განვითარების ცალკეული არსებითი მხარეები. შეიძლება ითქვას, რომ უკვე არსებობს „საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ისტორია“, როგორც კომპლექსური, სისტემატიზებული და სტრუქტურულად მთლიანი მოდელი, რომელშიც თავს იყრის შესაბამისი სფეროს ყველა ან თითქმის ყველა ასპექტი.

მაგრამ საჭიროა საკვლევადი პროცესის შემდგომი განვითარება, ახალი სადისკუსიო საკითხებისა და პრობლემური შრეების გამოყოფა და კვლევა, განსაკუთრებით იმ სფეროებში, სადაც დასმული პრობლემები ბოლომდე გადაწყვეტილი არ არის ან გადაწყვეტილია გარკვეული იდეოლოგიური მიმართულების საფუძველზე. ასეთი საკითხებია, მაგალითად, 1918 წლის 24 ივნისის სამთავრობო ცვლილება, „დემოკრატიული სოციალიზმის“ თეორიისა და პრაქტიკის ხედვა (წვრილი საკუთრება, ბიზნესის განვითარება, აგრარული სფერო, ეროვნული საკითხი და სხვ.), მუნიციპალური განვითარება რეგიონების მიხედვით, „საინგილოს საკითხი“, სამხედრო-პოლიტიკური პრეტორიანიზმი (სახალხო გვარდიისა და მისი შტაბის გავლენა პოლიტიკურ პროცესებზე), დიფერენცირებული ინსტიტუციური კვლევები (დამფუძნებელი კრება, არმია, სასამართლო სისტემა და ა. შ.).

მნიშვნელოვანი პრობლემური შრეების გამოყოფა შეიძლება სდრ-ს საგარეო პოლიტიკისა და დიპლომატიის სფეროში, რომლებიც დღემდე არ ქცეულა სპეციალური კვლევის ობიექტად. ასეთებია, მაგალითად, ქართული დიპლომატიური სისტემის ფორმირება, საგარეო-პოლიტიკური პრიორიტეტების კონცეპტუალური ანალიზი (ნ. ჟორდანიას ცნობილი ფორმულა – „მირჩენია დასავლეთის იმპერიალისტები აღმოსავლეთის ბარბაროსებს“!), ქართული დიპლომატიის სპეციფიკური საქმიანობა ქვეყნის დამოუკიდებლო-

ბის სტრატეგიული საერთაშორისო გარანტიების უზრუნველყოფის თვალსაზრისით, გერმანული და ბრიტანული გარანტიების შედარებითი შესწავლა, ურთიერთობანი არაზესახელმწიფოებთან და რუსეთის ანტიბოლშევიკურ ცენტრებთან და ა. შ. ამ პრობლემების სპეციალური კვლევა, ცხადია, ახალ ფაქტებსაც წარმოაჩენს და ახალ-ახალ რეალიებს შემოიტანს ჩვენს ისტორიულ აზროვნებაში. ცხადია ისიც, რომ ამ პროცესში განზე უნდა გადავდოთ მოვლენების ცალმხრივი შეფასება, იდეური ექსტაზისი და ერთგვარი ჰეროიზმი. კვლევა უნდა დაეყრდნოს რაციონალურ ანალიზს, ფაქტების დეტალიზაციას, ფორმულირებათა სიზუსტეს და არგუმენტაციის სიცხადეს, რაც, თავის მხრივ, ხელს შეუწყობს ახალი კვლევითი სქემებისა და სტრატეგიების გამოკვეთას.

სწორედ ამგვარ კვლევით ინტერესს ექვემდებარება წინამდებარე ნარკვევი, რომელიც შეეხება 1918-1921 წწ. საქართველოს საერთაშორისო პოლიტიკის მნიშვნელოვან სექტორს – ურთიერთობას ევროპის წამყვან სახელმწიფოებთან, იმდროინდელი გლობალური პოლიტიკის ძირითად აქტორებთან. იმთავითვე აღვნიშნავთ, რომ ნარკვევი მიზნად არ ისახავს აღნიშნული პრობლემის ყოვლისმომცველ და სრულყოფილ გადმოცემას. მისი ამოცანა უფრო მოკრძალებული და კონკრეტულია, სახელდობრ: ევროპის მთავარ სახელმწიფოებთან საქართველოს ურთიერთობის ძირითადი ტენდენციების და ევროპული ორიენტაციის არსებითი, ნიშანდობლივი ფაქტორების, „ევროპული პოლიტიკის“ ინტეგრაციული როლის წარმოჩენა.

საქართველოს პირველი რესპუბლიკის საგარეო პოლიტიკის არსებითი მიმართულება იყო ევროპის სახელმწიფოებთან მჭიდრო პოლიტიკური, დიპლომატიური, სტრატეგიული, სავაჭრო-ეკონომიკური და კულტურული ურთიერთობების დამყარება და შეძლებისდაგვარად ინტენსიური განვითარება. ევროპეიზმს, როგორც საგარეო პოლიტიკის პრიორიტეტს ერთგვარად ავსებდა და კონკრეტულ-ტაქტიკური თვალსაზრისით ზურგს უმაგრებდა ევროპოცენტრიზმის დიპლომატიური კონცეფცია. ეს კონცეფცია ემყარებოდა პროევროპული კურსის პირველადობის და შეუქცევადობის პრინციპებს.

ეს კურსი საქართველოსთვის იყო ისტორიული, ტრადიციული, დაფუძნებული კულტურულ-გენეტიკურ კოდზე და ცივილიზაციურ არქეტიპებზე. მეორე მხრივ, ევროპოცენტრიზმი გულისხმობდა ევროპული ორიენტაციის (ასე ვთქვათ, ევროდიპლომატიის) ცენტრალურ ადგილს საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის საგარეო პოლიტიკის საერთო პროცესში.

ევროპეიზმი, როგორც საგარეო პოლიტიკის პრიორიტეტი, და ევროპოცენტრიზმი, როგორც დიპლომატიური კონცეფციის საფუძველი – ეს ორი ფენომენი სისტემურ მთლიანობაში ქმნიდა საქართველოს პირველი რესპუბლიკის საერთაშორისო პოლიტიკის ბაზას.

საქართველოს საგარეო ორიენტაციის, საერთაშორისო პოლიტიკის პრიორიტეტებისა და დიპლომატიური კონცეფციის ძირითადი პრინციპები ხაზგასმულ იქნა დამოუკიდებლობის აქტის ორ მუხლში:

მესამე მუხლით გამოცხადდა ევენტუალური ნეიტრალიტეტის კურსი: „საერთაშორისო ომიანობაში საქართველო მუდმივი ნეიტრალური სახელმწიფოა“.

მეოთხე მუხლში კი დაფიქსირდა საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის სურვილი „საერთაშორისო ურთიერთობის ყველა წევრთან კეთილმეზობლური განწყობილების“ და ნორმალური, ურთიერთსასარგებლო ურთიერთობების დამყარებისაკენ⁹⁶.

მაგრამ საჭირო იყო 1918 წლის კონკრეტულ-ისტორიულ ვითარებაში არსებული საერთაშორისო კონიუნქტურიდან გამომდინარე, საქართველოს პოლიტიკური არსებობის უზრუნველყოფა – ანუ აუცილებელი იყო დამოუკიდებლობის უზრუნველყოფა სტრატეგიული საერთაშორისო გარანტიებით. ეს გარემოება ახალგაზრდა ქართული დიპლომატიის წინაშე აყენებდა სასიცოცხლო მნიშვნელობის პრობლემათა მთელ წყებას – 26 მაისის დეკლარაციით გამოცხადებული სუვერენიტეტის საერთაშორისო ცნობას და მის გარანტირებას, უცხოეთის ქვეყნებთან დიპლომატიური და საკონსულო ურთიერთობების დამყარება-გან-

მტკიცებას, რუსეთის ბოლშევიკური რეჟიმისა და ანტიბოლშევიკური ცენტრების მხრიდან აგრესიული პოლიტიკის ბლოკირებას, ევროპის წამყვან სახელმწიფოებთან პოლიტიკური, სავაჭრო-ეკონომიკური და კულტურული ურთიერთკავშირების განვითარებას და ა. შ. ამასთან, დამოუკიდებლობის გამოცხადების მომენტში ქართული საგარეო პოლიტიკის ინტერესები არსებითად კონცენტრირებული იყო ერთ უმთავრეს პრიორიტეტზე – დამოუკიდებლობის გლობალურ ლეგალიზაციაზე და საერთაშორისო საფუძვლების შექმნაზე. ამ მხრივ კი ყველაზე პერსპექტიული მიმართულებების არჩევა ხდებოდა საერთაშორისო არენაზე ძალთა თანაფარდობის კონფიგურაციის მიხედვით. 1918 წლის გაზაფხულ-ზაფხულში საერთაშორისო ძალთა განლაგებამ და, ასე ვთქვათ, გლობალურმა კონტექსტმა საქართველოს პოლიტიკური ელიტა პროგრესულ ორიენტაციაზე დააყენა: არჩეულ იქნა პროგრესული კურსი და საქართველოს დამოუკიდებლობის, მისი საზღვრების დაცვის, ასევე ოსმალეთის იმპერიის ანექსიონისტური პოლიტიკის ნეიტრალიზაციის გარანტი გახდა გერმანია და მისი ჰეგემონობის ქვეშ მოქმედი ე. წ. „ცენტრალურ-ევროპული ბლოკი“.

1918 წლის 11 მაისი-4 ივნისის ბათუმის საზავო კონფერენციაზე გერმანიამ გადამწყვეტი გავლენა მოახდინა საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადების იდეის პრაქტიკულ დოქტრინად გადაქცევაზე. ამასთან, ისიც უნდა აღინიშნოს (ეს გვინდა თუ არ გვინდა, ეჭვიმუცემელი ფაქტია), რომ სწორედ გერმანიის დელეგაციის ერთგვარმა ზეწოლამ განაპირობა ქართველი პოლიტიკური მესვეურების (განსაკუთრებით ნ. ჟორდანიას ჯგუფის) საბოლოო და შეუქცევადი დადგომა დამოუკიდებლობისა და რუსეთისაგან იურიდიული გამოყოფის პლატფორმაზე. ამას ნათლად ადასტურებს გერმანიის დელეგაციის მეთაურის, გენ. ფონ ლოსოვისა და აკ. ჩხენკელის სეპარატული მოლაპარაკებები, აკ. ჩხენკელის საიდუმლო წერილები ბათუმიდან ეროვნული საბჭოსა და ნ. ჟორდანიას მისამართით 12-14 მაისს, ნ. ჟორდანიას კონფიდენციალური ვიზიტი ბათუმში და მისი საიდუმლო მოლაპარაკება ფონ ლოსოვთან 21-22 მაისს, ასევე

96 ალექსანდრე ბენდიანიშვილი. საქართველოს პირველი რესპუბლიკა (1918-1921 წ.წ.). თბილისი, 2001, გვ. 100.

საკუთრივ ეროვნულ საბჭოში საკითხის განხილვის მასალები⁹⁷.

ფონ ლოსოვთან მოლაპარაკების საფუძველზე, აკ. ჩხენკელმა შეადგინა სპეციალური გეგმა, რომლის თანახმად ზავი უნდა დადებულიყო არა მარტო ოსმალეთთან, არამედ მის მოკავშირეებთანაც ანუ გერმანიასა და ავსტრია-უნგრეთთან. ამასთან, გერმანიასთან ზავს უნდა ჰქონოდა სამხედრო-პოლიტიკური ხელშეკრულების ფორმა და უნდა უზრუნველყო საქართველოს საერთაშორისო მფარველობა გერმანიის მხრიდან, ოსმალეთის აგრესიისაგან დაცვის სახით.

საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადებიდან მესამე დღეს, 1918 წლის 28 მაისს ქ. ფოთში საქართველოს საგარეო საქმეთა მინისტრმა აკაკი ჩხენკელმა და გერმანიის წარმომადგენლობის მეთაურმა ფონ ლოსოვმა ხელი მოაწერეს 6 სახელშეკრულებო და საკონვენციო დოკუმენტს. ფოთის შეთანხმებათა პაკეტში ყველაზე მთავარი იყო „გერმანია-საქართველოს დროებითი შეთანხმება წინასწარი ურთიერთდამოკიდებულების დამყარების შესახებ“. შეთანხმების მიხედვით, გერმანია დე ფაქტო ცნობდა საქართველოს დამოუკიდებლობას და კისრულობდა მის საერთაშორისო პროტექციას, მათ შორის ოსმალეთის აგრესიის აღკვეთას, ამ უკანასკნელზე შიდაკოალიციური ზეწოლის გზით. საქართველო აღიარებდა 1918 წლის 3 მარტის ბრესტის ზავის პირობებს, ნებას აძლევდა გერმანიას ომის დამთავრებამდე ესარგებლა საქართველოს სანავსადგურო და სარკინიგზო ინფრასტრუქტურით.

დროებითი შეთანხმება მალე უნდა შეცვლილიყო სახელმწიფოთაშორისი ხელშეკრულებით. ყოვლისმომცველი საბაზისო ხელშეკრულების მომზადებასთან დაკავშირებული საკითხების მოსაწესრიგებლად გერმანიაში გაიგზავნა დელეგაცია, რომლის შემადგენლობაში შედიოდნენ აკ. ჩხენკელი, ნ. ნიკოლაძე და საგარეო საქმეთა სამინისტროს მთავარი სახელმწიფო მრჩეველი ზ. ავალიშვილი. დელეგ-

აციას იმავდროულად გერმანიაში საქართველოს დიპლომატიური მისიის ფუნქციებიც ჰქონდა.

ორი დამატებითი შეთანხმებიდან, პირველი ეხებოდა საქართველოს მიერ გერმანიაში სესხის აღების ფინანსურ და ტექნიკურ საკითხებს, პარიტეტულ სანყისებზე ქართულ-გერმანული სამთო-სამრეწველო სააქციონერო საზოგადოების დაარსებას, გერმანიის ვალდებულებებს საქართველოსთან საზღვაო კომუნიკაციის უზრუნველყოფისა და სამრეწველო საქონლისა და პირველადი მოთხოვნილების საგნების შემოტანის სფეროში. მეორე დამატებითი შეთანხმება აწესრიგებდა საქართველოში მცხოვრები გერმანელი კოლონისტების უფლებრივ მდგომარეობასთან დაკავშირებულ საკითხებს⁹⁸.

უალრესად დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა გერმანიის მხრიდან საქართველოს დამოუკიდებლობის საერთაშორისო ხაზის უზრუნველყოფის დაპირებას და რუსეთისაგან გამოყოფის სამართლებრივი პროცედურის მხარდაჭერის მზადყოფნას. საქართველოს მთავრობისადმი იმავე 28 მაისს გაგზავნილ საიდუმლო წერილში გენერალი ფონ ლოსოვი აღნიშნავდა: „გერმანიის მთავრობა აცხადებს, რომ მზად არის დაეხმაროს საქართველოს მთავრობას რუსეთის მთავრობასთან რუსეთის იმპერიის შემადგენლობიდან გამოსვლის გამო მოლაპარაკებაში და, გამოყოფის შემდეგ, იცნოს საქართველო თავისუფალ და დამოუკიდებელ სახელმწიფოდ... გერმანია მიიღებს ზომებს, რათა დახმარება გაუწიოს საქართველოს საზღვრების დაცვაში და მეზობელ სახელმწიფოებთან ურთიერთგანწყობილების დამყარებაში... ამასთან დავსძენთ, რომ გერმანიას საქართველოს საზღვრებში შემავალ მიწა-წყლად მიაჩნია ყოფილი ტფილისისა და ქუთაისის გუბერნიები და სოხუმის ოლქი“⁹⁹.

გერმანიამ ძალიან მცირე პერიოდში შეასრულა ეს პროტექციონისტული ვალდებულებები, ცხადია, საკუთარი ინტერესებისა

97 იხ. ვახტანგ გურული. 1918 წლის 26 მაისი (ნარკვევი. დოკუმენტები და მასალები). თბილისი, 2011; აპოლონ სილაგაძე, ვახტანგ გურული. საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენა 1917-1918. თბილისი, 1998.

98 ზურაბ ავალიშვილი. საქართველოს დამოუკიდებლობა 1918-1921 წლების საერთაშორისო პოლიტიკაში. თბილისი, 2011, გვ. 86-87.

99 ზურაბ ავალიშვილი. საქართველოს დამოუკიდებლობა 1918-1921 წლების საერთაშორისო პოლიტიკაში. თბილისი, 2011, გვ. 89; რუსუდან დაუშვილი. 8 ეპიზოდი ქართულ-გერმანული ურთიერთობების ისტორიიდან. თბილისი, 2014, გვ. 120-122.

და სტრატეგიული განსაზღვრულობის ჩარჩოში. 1918 წლის 27 აგვისტოს ხელმოწერილი გერმანია-რუსეთის დამატებითი ოქმის (ე. ი. ბრესტის ხელშეკრულების დამატების) XIII მუხლში აღნიშნული იყო, რომ რუსეთი თანახმაა გერმანიამ სცნოს საქართველოს დამოუკიდებლობა. საქართველოს სუვერენიტეტის საერთაშორისო აღიარების „ევროპული ფანჯრის“ გაღებასთან ერთად, ეს თავისთავად ბოლშევიკური რუსეთის მხრიდან საქართველოს დე ფაქტო ცნობასაც ნიშნავდა და, ამდენად, დიდმნიშვნელოვანი აქტი იყო.

გერმანელი ტყვეებისაგან შედგენილი შეიარაღებული შენაერთი ახალშექმნილ ქართულ ეროვნულ ნაწილებთან ერთად უშუალოდ მონაწილეობდა ოსმალური აგრესიის შესაჩერებლად გამიზნულ ბრძოლებში გურიის ფრონტზეც (მაგ., ნატანების ხიდთან) და ქვემო ქართლშიც (მდ. ხრამთან). სწორედ გერმანიის აქტიური სამხედრო მხარდაჭერით შეძლო საქართველომ ორივე სტრატეგიულ მიმართულებაზე სტაბილური თავდაცვითი ხაზების შექმნა. ხოლო ფოთის შეთანხმებების შემდეგ კი ოსმალური ინტერვენციის მასშტაბების გაფართოება, 1918 წლის 4 ივნისის იძულებითი ხელშეკრულებით განსაზღვრული ტერიტორიული სივრცის (ბათუმის ოლქი, ახალციხისა და ახალქალაქის მაზრები) ფარგლებს გარეთ, ფაქტობრივად გამოირიცხა.

გერმანიამ მალევე დანიშნა საქართველოში საკუთარი დიპლომატიური წარმომადგენლობა გრაფ ვერნერ ფონ შულენბურგის მეთაურობით. ივნისის მეორე ნახევარში საქართველოს ტერიტორიაზე შემოვიდა გერმანიის სამხედრო-საექსპედიციო კორპუსი გენ. ფრიდრიხ კრეს ფონ კრესენშტაინის სარდლობით. გერმანიის საჯარისო ნაწილების ყოფნას საქართველოს ტერიტორიაზე აშკარად გამოხატული პარტნიორული სტრატეგიული სერვიტუტის ფორმა ჰქონდა. ეს ჯარი შემოსული იყო საქართველოს მთავრობის თანხმობით, მის მთავარ დანიშნულებას წარმოადგენდა ქვეყნის საზღვრების დაცვა და უპირატეს შემთხვევებში მოქმედებდა საქართველოს მთავრობის განკარგულებების თანახმად ან საქართველოს მთავრობასთან შეთანხმებული სტრატეგიული მმართველობის რეჟიმში.

ავსტრია-უნგრეთის სამხედრო მისიას მეთაურობდა გენერალი ფრანკენშტაინი. გერმანიის დიპლომატიურმა და სამხედრო მისიებმა მნიშვნელოვანი დახმარება გაუწიეს საქართველოს სახელმწიფოებრივი ორგანიზმის გამართვისა და შინაპოლიტიკური სტაბილიზაციის დამყარებაში, ასევე სახელმწიფოებრივი მშენებლობის არაერთ სფეროში ნაყოფიერი საფუძვლების ჩაყრაში (მაგ., საქართველოს სამხედრო სამინისტროს და გენერალური შტაბის ჩამოყალიბებაში, შეიარაღებული ძალების შექმნაში, პირველი ქართული ეროვნული სამხედრო დოქტრინის შედგენასა და სხვ.)¹⁰⁰. მთლიანობაში გერმანიის წარმომადგენლობა თავშეკავებულად მოქმედებდა, პატივს სცემდა საქართველოს სუვერენულ უფლებებს, ძირითადად მოღვაწეობდა ახალფეხადგმული ქართული სახელმწიფოს სასიცოცხლო საჭიროებებზე ოპერატიული რეაგირების ატმოსფეროში.

საკმაოდ ნაყოფიერად და კონსტრუქციულ ვითარებაში წარიმართა საქართველოს დელეგაციის მოლაპარაკებები ბერლინში გერმანიის მთავრობის წარმომადგენლებთან და უმაღლესი იერარქიის ცალკეულ ჯგუფებთან 1918 წლის ივნის-აგვისტოში. საგანგებოდ უნდა აღინიშნოს, რომ ეს გახლავთ ახალი ტიპის ქართული სახელმწიფოს დიპლომატიური აქტივობის პირველი ტალღა და ეს ტალღა უკავშირდება სწორედ ევროპასთან, ამ შემთხვევაში გერმანიასთან ურთიერთობების განვითარებას. ეს იყო ქართული ევროპეიზმის და დიპლომატიური ევროპოცენტრიზმის პირველი პრაქტიკული გამოვლინება საქართველოს ისტორიაში, მათი ერთგვარი წარმატებისა და პრაგმატული რეალიზაციის კონტექსტში. სწორედ ამ გარემოებას უსვამდა ხაზს ზ. ავალიშვილი, როდესაც წერდა: „გერმანიის ორიენტაციაში“ თავიდანვე იყო რაღაც უფრო ღრმა, რაღაც უშუალოდ დაკავშირებული ერის თვითდამკვიდრების შეგნებასთან, იმ ერისა, რომელიც კნინდებოდა მეცხრამეტე და მეოცე საუკუნის განმავლობაში რუსეთის სახელმწიფოებრიობის პირობების გამო. აქ თავი იჩინა მისწრაფებამაც, რამდე-

100 ფრ. კ. კრესენშტაინი. ჩემი მისია კავკასიაში (გერმანულიდან თარგმნა ნ. მუშუკუდიანმა). ქუთაისი, 2002, გვ. 23-58.

ნადაც შეიძლება უშუალოდ დავახლოვებოდით ევროპას, რომელიც წარმოდგენილი ჰქონდა ქართველ ერს, როგორც უმთავრესი კერა ყოველგვარი კულტურული მოძრაობისა“¹⁰¹.

თვალსაჩინო ქართველი დიპლომატისა და სდრ-ს საგარეო პოლიტიკის ერთ-ერთი არქიტექტორის ეს სიტყვები გლობალური პროცესებისადმი საქართველოს თვისობრივად ახლებური მიმართების და საერთაშორისო ფუნქციის ადაპტაციის გულდასმით გააზრების შედეგია. 1918 წლის მაის-ნოემბრის გერმანული ორიენტაცია, საქართველოს სტრატეგიული და უსაფრთხოებითი ინტერესების თვალსაზრისითაც და ახალშექმნილი ქართული სახელმწიფოს საერთაშორისო პოლიტიკის პრიორიტეტების კუთხითაც, გაცილებით ვრცელი და ინტეგრირებული პლატფორმა იყო, ვიდრე საკუთრივ გერმანიასთან სამოკავშირეო ურთიერთობა. ეს იყო ზოგადევროპული ვექტორის, ევროპულ სისტემაში სრულფასოვანი ჩართვის, „რუსეთის ორიენტაციაზე“ უარის თქმის და ევროპასთან დაახლოების სტრატეგიით მისი ჩანაცვლების გამოვლინება. ეს იყო ევროპული ორიენტაციის პირველი ვარიანტი, ასე ვთქვათ, ადაპტაციური ფაზა (რომელსაც ზ. ავალიშვილი „გერმანულ ანუ შუაევროპულ ვარიანტს“ უწოდებს. მეორე ვარიანტი, ასე ვთქვათ, კონცენტრაციის ან კონსოლიდაციის ფაზა იქნება ურთიერთობა ანტანტასთან, რომელსაც ზ. ავალიშვილის ანალოგიით შეიძლება ვუწოდოთ ბრიტანულ-ფრანგული ანუ დასავლეთევროპული ვარიანტი).

რაც შეეხება კონკრეტულად „გერმანულ ორიენტაციას“, შინაარსობრივად ის ითვალისწინებდა საქართველო-გერმანიის ხანგრძლივ და ნაყოფიერ თანამშრომლობას სამხედრო-სტრატეგიული მოკავშირეობის (ე. ი. ბლოკური დიპლომატიისა და ალიანსების სისტემაზე ორიენტირებული საგარეო პოლიტიკის) საფუძველზე; გერმანიას უნდა დაეცვა საქართველოს დამოუკიდებლობა და უსაფრთხოება, უნდა ეზრუნა საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის სუვერენიტეტის საერთაშორისო ცნობისათვის, უნდა აღმოეჩინა

ფულად-საკრედიტო და ეკონომიკური დახმარება. ამის სანაცვლოდ გერმანიას ეთმობოდა განსაზღვრული პოლიტიკური და სტრატეგიული უპირატესობანი საქართველოში, ასევე პრეფერენციები ეკონომიკისა და სანავსადგურო და სარკინიგზო ინფრასტრუქტურის სფეროებში¹⁰². ყველაზე არსებითი გლობალური უპირატესობა გერმანიისათვის იმაში მდგომარეობდა, რომ საქართველოსთან ალიანსით მას ეძლეოდა საკუთარი „აღმოსავლური პოლიტიკის“ ინტერესების განხორციელების ეფექტური შესაძლებლობანი.

ქართულ-გერმანული მონარქისტული ალიანსის პროექტი (რომელიც გარკვეულ ჯგუფებში შემუშავდა და ითვალისწინებდა საქართველოში „ავტონომიური მონარქიის“ აღდგენას ვილჰელმ II-ის უმცროსი ვაჟიშვილის, პრინც იოაჰიმ ჰოჰენცოლერნის გამეფებით და მაჩაბლის ასულზე მისი დაქორწინებით) იმთავითვე უარყოფილ იქნა და არც შეუტანიათ ბერლინის მოლაპარაკებების დღის წესრიგში.

1918 წლის 12 ივლისს ბერლინში ხელმოწერილ იქნა საქართველო-გერმანიის ეკონომიკური ხელშეკრულებები (ეხებოდა ჭიათურის მანგანუმის სააქციონერო საზოგადოების, ჭიათურა-შორაპნის სარკინიგზო ხაზის საექსპლუატაციო სააქციონერო საზოგადოებისა და ფოთის ნავსადგურის საექსპლუატაციო სააქციონერო საზოგადოების დაარსებას), ხოლო 15 აგვისტოს – ფინანსური კონვენცია გრძელვადიანი კრედიტის შესახებ.¹⁰³ 3 ოქტომბრისათვის ფაქტობრივად მზად იყო ხელმოწერისათვის საქართველო-გერმანიის ყოვლისმომცველი ჩარჩო ხელშეკრულება, როგორც სამოკავშირეო პოლიტიკური ურთიერთობების მომავალი ლეგალური ბაზისი.

მაგრამ 1918 წლის ოქტომბერ-ნოემბრის მოვლენებმა რადიკალურად შეცვალეს ძალთა განლაგება მსოფლიოში და მთელი საერთაშორისო სისტემის გეოპოლიტიკური სტრუქტურის ტრანსფორმაციასაც დაუდეს სათავე. ნოემბრის

¹⁰¹ ზურაბ ავალიშვილი. საქართველოს დამოუკიდებლობა 1918-1921 წლების საერთაშორისო პოლიტიკაში. თბილისი, 2011, გვ. 128.

¹⁰² ზურაბ ავალიშვილი. საქართველოს დამოუკიდებლობა 1918-1921 წლების საერთაშორისო პოლიტიკაში. თბილისი, 2011, გვ. 133-134.

¹⁰³ მამია დღვილაძე. საქართველო-გერმანიის ურთიერთობა 1918-1921 წ.წ. დისერტაცია ისტორიის მეცნიერებათა კანდიდატის სამეცნიერო ხარისხის მოსაპოვებლად. თბილისი, 1997, გვ. 82.

რევოლუციამ გერმანიაში, რასაც მოჰყვა ჰო-ჰენცოლერნთა მონარქიის დამხობა, და პირველ მსოფლიო ომში ანტანტის მიერ გერმანიისა და მისი მოკავშირეების დამარცხებამ (11 ნოემბრის კომპიენის პლერიმინალური დაზავების საფუძველზე) წერტილი დაუსვა ქართული დიპლომატიის პროგრესულ კურსს. ურთიერთობები გერმანიასთან გრძელდებოდა, მაგრამ მათ არ ჰქონდათ სტრატეგიული შემადგენელი და მინიმალური კონტაქტების ხაზით ვითარდებოდნენ. სამხედრო მისიამ, ცხადია, დატოვა საქართველოს ტერიტორია, ხოლო დიპლომატიურ წარმომადგენლობას, გრაფ ფონ შულენბურგის განვების შემდეგ ხელმძღვანელობდა დოქტორი რაუშნერი¹⁰⁴.

პირველი მსოფლიო ომის შემდეგ ახლო აღმოსავლეთის უმეტესი ნაწილი და სამხრეთ კავკასია გახდა დიდი ბრიტანეთის ექსკლუზიური კონტროლის ზონა, ფაქტობრივად ბრიტანული გეოსტრატეგიული რეგიონი. ჯერ კიდევ 1917 წლის 23 დეკემბერს ინგლისმა და საფრანგეთმა ხელი მოაწერეს პარიზის კონვენციას „რუსეთის საკითხში“ ანტანტის პოლიტიკის კოორდინაციის შესახებ. ეს განაპირობა რუსეთში მომხდარმა ბოლშევიკურმა გადატრიალებამ და ქვეყნის ომიდან გამოსვლამ. „რუსეთის საკითხად“ ანტანტის მესვეურთა თვალსაწიერში მოიაზრებოდა პრობლემათა კომპლექსი, დაკავშირებული არა მარტო ბოლშევიკურ რეჟიმთან და რუსეთის ტერიტორიაზე სამოქალაქო ომის დროს არსებულ ანტიბოლშევიკურ ცენტრებთან, არამედ ცარისტული ექსიმპერიის ყოფილ სივრცეში თვითგამორკვეულ ეროვნულ სახელმწიფოებთანაც. ამდენად, ანტანტის სტრატეგიულ გეგმებსა და პოლიტიკურ დოქტრინებში საქართველო განიხილებოდა „რუსეთის საკითხის“ ნაწილად და, შეიძლება ითქვას, რუსეთის თეთრგვარდიული დაჯგუფებების (უმთავრესად გენერალ დენიკინის რესტავრაციული რეჟიმის) ინტერესების პრიზმაში. ეს ფაქტორი შემდგომში ხდებოდა გარკვეული შიდა დაძაბულობისა და ფარული კრიზისების გამომწვევი საქართველო-ანტანტის ურთიერთობებში.

პარიზის კონვენციის ტერიტორიული მუხლების თანახმად, ფრანგული ინტერესების ზონაში შევიდა ყირიმი, ბესარაბია და უკრაინა, ხოლო სამხრეთ კავკასია (ანატოლიასთან ერთად) ბრიტანული გავლენის ზონაში აღმოჩნდა. ანტანტა-თურქეთს შორის 1918 წლის 30 ოქტომბერს ხელმოწერილი მუდროსის ხელშეკრულების ძალით, თურქეთს უნდა დაეცალა სამხრეთ კავკასია. საქართველოსათვის ამ ფაქტს, ცხადია, დადებითი მნიშვნელობა ჰქონდა: 1918 წლის 4 ივნისის ბათუმის კაბალური ხელშეკრულების დენონსაცია და თურქეთის მიერ ოკუპირებული ტერიტორიების დატოვება იძლეოდა სამუსლიმანო საქართველოსა და ახალციხე-ახალქალაქის მაზრებზე ტერიტორიული სუვერენიტეტის აღდგენის შესაძლებლობას.

შექმნილი ვითარების პირობებში ყველაზე უპირველესი ამოცანა იყო შეცვლილი საერთაშორისო კონიუნქტურისადმი ადაპტაციური რეჟიმის ჩამოყალიბება და მის ფარგლებში უაღრესად ფრთხილი და პრაგმატული მოქმედება. საქართველოს უსაფრთხოების უზრუნველყოფის, მისი დამოუკიდებლობის აღიარების და საერთაშორისო გარანტიების საკითხი ლოგიკურად დაუკავშირდა ანტანტის კოალიციასთან, მასში შემავალ სახელმწიფოებთან (ომის შედეგების გეოსტრატეგიული განზომილების გამო – ძირითადად ინგლისთან) ურთიერთობების დარეგულირებას. ქართული დიპლომატიაც უშუალოდ გადაერთო ევროპული ორიენტაციის მეორე ვარიანტზე – დასავლეთევროპულ, პროანტანტურ ვარიანტზე. ეს ტრანსფორმაცია, რომელიც საქართველოსაგან აბსოლუტურად დამოუკიდებელი გარემოების გამო მოხდა და რომელი გარემოებების საკუთრივკავკასიურ ასპექტშიც კი საქართველო უფრო ზენოლის ობიექტი იყო, ვიდრე მოქმედი სუბიექტი, სავსებით ახსნადია „ინტერესის“ კატეგორიის საფუძველზე. მას ყველაზე რელიეფურად წარმოაჩენს ჰ. პალმერსტონის ცნობილი სიტყვები: „ჩვენ არა გვყავს მუდმივი მოკავშირეები და მუდმივი მტრები, ჩვენ გვაქვს მუდმივი, მარადიული ინტერესები.“ ინტერესის კატეგორია საერთაშორისო პოლიტიკაში განმსაზღვრელია, ხოლო მეგობართა

104 გურამ შარაძე. საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა და საგარეო პოლიტიკა. თბილისი, 2003, გვ. 146.

ანუ მოკავშირეთა და მტერთა – პირობითი და განსაზღვრული, განპირობებული ინტერესით. ინტერესის უცვლელი უზენაესობის ქვეშ პირობათა შეცვლით იცვლებიან მეგობრებიც და მტრებიც. ეს დიპლომატიის ალგორითმია. სწორედ საერთაშორისო წესრიგის არსებული სისტემის შეცვლამ და ამ ცვალებადობით გამოწვეულმა პირობათა ცვლამ, საქართველოს ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი ინტერესების უზენაესობის საფუძველზე განაპირობა საგარეო ორიენტაციის შეცვლა 1918 წლის შემოდგომაზე. ამასთან, ეს იყო ევროპული ორიენტაციის ერთგვარი კონსოლიდაცია – გადასვლა ამ ორიენტაციის ბრიტანულ-ფრანგულ ვარიანტზე, დიპლომატიური ვექტორის გადამისამართება ბერლინიდან პარიზსა და ლონდონში. ამგვარი გადამისამართება, როგორც წესი, აღინიშნა შესაბამისი სამთავრობო-საუწყებო ცვლილებითაც: აკაკი ჩხენკელის ნაცვლად, რომელიც განასახიერებდა ქართული დიპლომატიის პროგრესულ ხაზს, 1918 წლის 26 ნოემბერს საქართველოს საგარეო საქმეთა მინისტრად დაინიშნა პროანტანტური კურსის აქტიური მომხრე ევ. გეგეჭკორი.

ნ. ჟორდანიას მთავრობამ დაიწყო გარკვეული ურთიერთობების დამყარება ინგლისთან და საფრანგეთთან. არსებითად ეს იყო ერთგვარი დიპლომატიური ჟონდაჟი საქართველოს დამოუკიდებლობის აღიარების წინასწარ პირობებთან დაკავშირებით. იმის გამო, რომ გერმანიასთან თანამშრომლობის პირობებში ფაქტობრივად შეუძლებელი იყო ინგლის-საფრანგეთში ქართული დიპლომატიური მისიების ფუნქციონირება, საწყის ეტაპზე გამოყენებულ იქნა ნეიტრალურ ქვეყნებში არსებული არხები, კერძოდ: ინგლისისა და საფრანგეთის საელჩოები ნორვეგიაში და ნიდერლანდებისა და შვედეთის საელჩოები კონსტანტინოპოლში. აღნიშნულ დიპლომატიურ წარმომადგენლობებში სპეციალური მისია დაეკისრა ზ. ავალიშვილს.

1918 წ. 7 სექტემბერს ზ. ავალიშვილი ქრისტიანიაში შეხვდა საფრანგეთის ელჩს ჟ. ბაპსტს და გადასცა მას ნოტა საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადების შესახებ. ელჩთან საუბარში ქართველმა დიპლომატმა ხაზი გაუსვა იმ გარემოებებს, რომლებმაც აი-

ძულეს საქართველოს მთავრობა გერმანიასთან თანამშრომლობაზე.¹⁰⁵

9 სექტემბერს ზ. ავალიშვილს სპეციალური აუდიენცია ჰქონდა ნორვეგიაში ინგლისის ელჩთან, მანსფელდტ კ. ფიდნესთან. აზრთა გაზიარების დროს ქართველმა დიპლომატმა ინგლისის ელჩის წინაშე გააკეთა განცხადება, რომ საქართველომ თავის დროზე გერმანიას სთხოვა მფარველობა და დახმარება ოსმალეთის აგრესიის შეკავებისათვის. ამავე დროს, გერმანია-საქართველოს ურთიერთობის საკითხი მან რუსეთის ბოლშევიკური რეჟიმის წინააღმდეგ ბრძოლის საერთო სტრატეგიის ფონზე წარმოადგინა და აღნიშნა: „გერმანია სამხრეთში არსებითად აკეთებდა იმასვე, რასაც აკეთებენ მის წინააღმდეგ მეომარი მოკავშირეები ჩრდილოეთში, ე. ი. ბოლშევიზმის ლოკალიზაციას“¹⁰⁶.

შეხვედრაზე ინგლისის ელჩს გადაეცა ნოტა 1918 წლის 26 მაისის აქტის შესახებ და შემორანდუმი დამოუკიდებლობის აღიარებაზე საქართველოს ოფიციალური თხოვნის შესახებ.

ავალიშვილის მისიის მეორე ეტაპი წარმოადგენდა კონსტანტინოპოლში, 1918 წ. ოქტომბერში. 14 ოქტომბერს ის შეხვდა ნიდერლანდების ელჩს (რომელიც იცავდა ინგლისისა და საფრანგეთის ინტერესებს) და შვედეთის ელჩს (იცავდა აშშ-ის ინტერესებს). აქაც დღის წესრიგში იდგა ტრადიციული საკითხები – საქართველოს დამოუკიდებლობის ცნობა, გერმანიასთან იძულებითი თანამშრომლობის „გამართლება“ და ა. შ. გარდა ამისა, ქართველმა დიპლომატმა სცადა ნიადაგის მოსინჯვა ბათუმის ოლქის საქართველოსთვის გადაცემის საკითხთან დაკავშირებით. მაგრამ ეს მცდელობა ამოიწურა¹⁰⁷. როგორც ჩანს, ბათუმის ოლქის ბრიტანული ოკუპაცია მუდროსის დაზავების ხელმძღვანელად იყო დაგეგმილი.

ამრიგად, ნორვეგიასა და კონსტანტინოპოლში ზ. ავალიშვილის მისიას ორი მთავარი

105 **ზურაბ ავალიშვილი.** საქართველოს დამოუკიდებლობა 1918-1921 წლების საერთაშორისო პოლიტიკაში. თბილისი, 2011, გვ. 97-98.

106 **ზურაბ ავალიშვილი.** საქართველოს დამოუკიდებლობა 1918-1921 წლების საერთაშორისო პოლიტიკაში. თბილისი, 2011, გვ. 97-98.წ

107 **ზურაბ ავალიშვილი.** საქართველოს დამოუკიდებლობა 1918-1921 წლების საერთაშორისო პოლიტიკაში. თბილისი, 2011, გვ. 114.

მიზანი ჰქონდა: 1) გერმანიასთან თანამშრომლობის გამო ანტანტის სახელმწიფოთა წინაშე საქართველოს რეაბილიტაცია; 2) ინგლისთან და საფრანგეთთან მომავალი ურთიერთობებისათვის პირობების შემზადება. შეიძლება ითქვას, რომ მისიამ მიაღწია თავის დანიშნულებას და გარკვეული როლი შეასრულა იმდროინდელ საერთაშორისო პოლიტიკაში „საქართველოს საკითხის“ გენეზისის კუთხით.

საქართველო-ინგლისის (და ზოგადად საქართველო-ანტანტის) ურთიერთობა დაიწყო სამხედრო-სტრატეგიული ფაზით და, ასე ვთქვათ, „სამხედრო დიპლომატიით“. 1918 წლის 30 ოქტომბრის მუდროსის დაზავების პირობები, სხვათაშორის, ითვალისწინებდნენ საქართველოში ინგლისის სამხედრო ყოფნას.

1918წ. 29 ნოემბერს საფრანგეთის პარლამენტში გამოსვლისას საგარეო საქმეთა მინისტრმა ფ. პიშონმა აღნიშნა, რომ ბათუმში, ოდესასა და რუმინეთში განლაგდებოდნენ მოკავშირეთა ჯარები. ამასთან, მან წარმოადგინა პრემიერ-მინისტრ ჟ. კლემანსოს ინსტრუქცია გენერლებისადმი, რომლის თანახმად ანტანტის სტრატეგიულ ამოცანას შეადგენდა უკრაინის, კავკასიის და აღმ. რუსეთის დაცვა ბოლშევიკების თავდასხმებისაგან და თავდაცვითი ფრონტის შექმნა¹⁰⁸.

შეიარაღებული ძალების დისლოკაციის საკითხზე საქართველოს მთავრობასთან აქტიურად მუშაობდა ინგლისის პოლიტიკური მისია პოლკოვნიკ ჯორდანის მეთაურობით. 1918წ. 24 დეკემბრის ნოტაში ე. გეგეჭკორმა თანხმობა განაცხადა საქართველოში ინგლისის ჯარის შემოსვლაზე და აღუთქვა ყოველგვარი დახმარება¹⁰⁹.

1918წ. 22 დეკემბერს ბათუმის ნავსადგურში შემოვიდა დიდი ბრიტანეთის სამხედრო-საზღვაო ხომალდების ჯგუფი და გადმოსხა 20 ათასიანი კონტინგენტი. 25 დეკემბერს ბრიტანული ჯარის პირველი ბატალიონი შემოვიდა თბილისში. დეკემბრის ბოლოსთვის ძირითადად დასრულდა საქართველოში ინგლისის ჯარების

დისლოკაცია: მათ დაიკავეს მნიშვნელოვანი ადმინისტრაციულ-სტრატეგიული პუნქტები (თბილისი, ქუთაისი, სამტრედია, მცხეთა, გორი, დუშეთი, ჯვრის უღელტეხილი და სხვ.), ბათუმი-თბილისის სარკინიგზო ხაზი, მნიშვნელოვანი ნავსადგურები (ბათუმი, ფოთი და სოხუმი), სადაც მოახდინეს საზღვაო ძალების აღწერა და კონტროლი დაანესეს პორტების ფუნქციონირებაზე.

საქართველოში მყოფი სამხედრო ძალები ერთიანდებოდნენ ბრიტანეთის 27-ე დივიზიაში. მათ ხელმძღვანელობდა გენერალ-მაიორი ფორესტიერ-უოკერი, რომელიც მოგვიანებით დაინიშნა ამიერკავკასიაში ბრიტანეთის ჯარების მთავარსარდლად.

საქართველოს დანარჩენი ტერიტორიისაგან განსხვავებით, ქ. ბათუმსა და ბათუმის ოლქში ინგლისელებმა პოლიტიკური მმართველობის ფუნქციებიც აიღეს და კონსტანტინოპოლის ბრიტანულ მთავარსარდლობას უშუალოდ დაქვემდებარებული საოკუპაციო რეჟიმი დაანესეს: შექმნეს საგენერალგუბერნატორო, რომლის სათავეში ჩააყენეს გენერალ-მაიორი კუკ-კოლინი¹¹⁰.

ამდენად, საქართველო-ინგლისის ურთიერთობა „სამხედრო დიპლომატიის“ ფაზით დაიწყო და ინგლისელები საქართველოში, უმთავრესად, საომარი მიზნებით და „რუსეთის საკითხში“ დ. ლოიდ ჯორჯის მთავრობის პროტეგვარული სტრატეგიული ამოცანების განხორციელებისათვის მოდიოდნენ. ამიტომ მათ ინტერესებში არ შედიოდა (ყოველ შემთხვევაში, უაღრესად მინიმუმებული იყო) პოლიტიკური და ეკონომიკური გეგმები, მათ შორის საქართველოს დამოუკიდებლობის ცნობა და მისი დაცვა. ამასთან, საქართველოს ყოფილი პროგერმანული ორიენტაციის ფაქტორიც მოქმედებდა და ქმნიდა უნდობლობისა და ერთგვარი სიფრთხილის ატმოსფეროს. ლონდონისათვის ეს არ იყო მხოლოდ დიპლომატიური ორიენტაციის ვექტორის „მეხსიერება“, არამედ ომის დასკვნით ეტაპზე ქართულ-გერმანული ალიანსი, ალიანსი, რომელიც უზრუნველყოფდა სტრატეგიულ დერეფანს გერმანიისათვის

108 ზურაბ ავალიშვილი. საქართველოს დამოუკიდებლობა 1918-1921 წლების საერთაშორისო პოლიტიკაში. თბილისი, 2011, გვ. 204.

109 Документы и материалы по внешней политике Закавказья и Грузии. Тифлис, 1919, гв. 427.

110 რ. ცუხიშვილი. ინგლის-საქართველოს ურთიერთობა 1918-1921 წ.წ. თბილისი, 1995, გვ. 21.

ინგლისურ ახლო აღმოსავლეთში შესაქრელად. სწორედ აღნიშნული გარემოებებით უნდა ყოფილიყო განპირობებული ინგლისის დესტრუქციული პოზიცია საქართველო-სომხეთის ურთიერთობებში (1918 წ. ოქტომბრის კონფლიქტისა და დეკემბრის ომის დროს), ასევე საქართველოსა და დენიკინის რეჟიმის სამხედრო კონფლიქტის დროს (1918-1919 წწ.).

ინგლის-საქართველოს ურთიერთობის დასაწყისი ინგლისისათვის პირველი მსოფლიო ომისა (ანტიგერმანიზმი) და რუსეთის იმპერიის განვითარების („რუსეთის საკითხში“ პროდენიკინიზმი) საერთო კანონზომიერებებით იყო განპირობებული. ურთიერთობების განპირობება საკუთრივ სახელმწიფოთაშორისი და დიპლომატიური კანონზომიერებებით, მათი „აღნუსხვა“ რეალური ინტერესებით მოხდა მოგვიანებით და ამაში, სხვათაშორის, დიდი როლი შეასრულა პარიზის საზავო კონფერენციამ.

პარიზის საზავო კონფერენცია მიმდინარეობდა 1919 წლის 18 იანვრიდან 1920 წლის 21 იანვრამდე. მის უმთავრეს დანიშნულებას წარმოადგენდა პირველი მსოფლიო ომის შედეგების სახელშეკრულებო გაფორმება და საერთაშორისო ურთიერთობათა ახალი სისტემის, „ვერსალ-ვაშინგტონის სისტემის“ (იგივე „ვერსალის გეოპოლიტიკური ეპოქის“) ჩამოყალიბება. გერმანიასთან (1919წ. 28 ივნისს ვერსალში) და მის ყოფილ მოკავშირეებთან (ავსტრიასთან 1919წ. 12 სექტემბერს სენ-ჟერმენში, ბულგარეთთან 1919წ. 27 ნოემბერს ნეიში, უნგრეთთან 1920წ. 4 ივნისს ტრიანონში, თურქეთთან 1920წ. 10 აგვისტოს სევრში) საზავო ხელშეკრულებების დადების გარდა, კონფერენციამ შექმნა პირველი უნივერსალური საერთაშორისო ორგანიზაცია – ერთა ლიგა (ლიგის სტატუტი მიღებულ იქნა 1919 წლის 28 აპრილს).

პარიზის საზავო კონფერენცია, როგორც გლობალური დიპლომატიის აქტი, უაღრესად სპეციფიკურ და პროგრესული ტენდენციების განმავითარებელ მოვლენას წარმოადგენდა მსოფლიო დიპლომატიის ისტორიაში. ამავე თვალსაზრისით, კონფერენციის „მოედანი“ ქმნიდა საქართველოს დამოუკიდებლობის საერთაშორისო აღიარებისათვის წარმატებული ბრძოლის კონიუნქტურას. რატომ? პირველ

მსოფლიო ომს შედეგად მოჰყვა რამდენიმე იმპერიის დაშლა და ტერიტორიული დანაწევრება. გერმანიის, რუსეთის, ავსტრია-უნგრეთისა და ოსმალეთის იმპერიების დაშლის შედეგად წარმოიშვა ეროვნულ სახელმწიფოთა სისტემა. გერმანიის იმპერიის დეზინტეგრაციას არ გამოუწვევია ახალი სახელმწიფოების შექმნა, რადგანაც ეს იყო კოლონიური, თალასოკრატიული იმპერია და ყოფილი მეტროპოლიის კონტროლისაგან გამოთავისუფლებელი ტერიტორიები ისევ კოლონიებად გადაიწილდა ომში გამარჯვებულთა შორის. ნაწილობრივი ანალოგიით იგივეს თქმა შეიძლება ოსმალეთის იმპერიაზეც, რომლის არათურქული ტერიტორიების უმეტეს ნაწილში ინგლის-საფრანგეთის სამანდატო რეჟიმები დამყარდა. რაც შეეხება რუსეთისა და ავსტრია-უნგრეთის იმპერიების დაშლას, ამ პროცესებს შედეგად მოჰყვა ახალი ეროვნული სახელმწიფოების წარმოქმნა. ამასთან, ახალი სახელმწიფოები შეიქმნა ეროვნული თვითგამორკვევის ფორმით და არა აღნიშნული იმპერიების მეტროპოლიური ტერიტორიების მითვისების საფუძველზე, რის გამოც ის ისტორიული სამართლიანობის აქტს წარმოადგენდა.

ერთი სიტყვით, დასრულდა ვენის კონგრესის მიერ 1814-1815 წლებში დაფუძნებული გეოპოლიტიკური ეპოქა, რომელიც ემყარებოდა ტერიტორიული სივრცის კონტროლის იმპერიულ პრინციპს. დაიწყო ახალი, ვერსალის გეოპოლიტიკური ეპოქა ძალთა ახალი ბალანსით (ინგლის-საფრანგეთის ბლოკი) და გავლენის ზონების ახალი საზღვრებით (ცენტრალური და სამხრეთ-აღმოსავლეთ ევროპა-მცირე აზია-ახლო აღმოსავლეთი-კავკასია). ამ ზონებში მოექცნენ ახალი სახელმწიფოები. საერთაშორისო პოლიტიკის თვისობრივი სიახლე საერთაშორისო ურთიერთობების სისტემაში ამ ქვეყნების ჩართვის, მათთან პოლიტიკური და ეკონომიკური ურთიერთობების დამყარების საჭიროების გაცნობიერებაში მდგომარეობდა. ყოველ შემთხვევაში ასე ჩანდა ვ. ვილსონის „14 პუნქტის“, დ. ლოიდ ჯორჯის „ფონტენბლოს მემორანდუმის“, ა. ბრიანის „დეკლარაციის“, „ოტელ კრიიონის კომისიის ოქმის“ და პარიზის კონფერენციის სხვა დოკუმენტების ტექსტებიდან.

ამგვარადვე დაინახა საერთაშორისო პროცესის ახალი პულსაცია საქართველოს მთავრობამაც (ოლონდ დენიკინთან და სომხეთთან კონფლიქტების დროს ინგლისის მიერ გამოჩენილი პოზიციის გამო ოდნავ მუქ და რეალისტურ ფერებში). 1918 წლის 21 ნოემბრის სხდომაზე დამტკიცებულ იქნა პარიზის კონფერენციაზე გასაგზავნი საქართველოს დელეგაცია ნ. ჩხეიძის (თავმჯდომარე), ირ. წერეთლის, დ. ლამბაშიძის, კ. გვარჯალაძის და ზ. ავალიშვილის (მთავარი მრჩეველი) შემადგენლობით. დელეგაციას ჰქონდა სპეციალური უფლებამოსილება, განეხილა და მიეღო ოფიციალური გადაწყვეტილებანი, შეესრულებინა საელჩოსა და საკონსულოს ფუნქციები, ეწარმოებინა დაინტერესებულ სახელმწიფოებთან სავაჭრო-ეკონომიკური და ფინანსური ხასიათის მოლაპარაკებანი და ა. შ. მისი მთავარი დანიშნულება კი იყო პარიზის კონფერენციის პლატფორმის გამოყენება საქართველოს დამოუკიდებლობის საერთაშორისო ცნობისათვის, საერთაშორისო პოლიტიკის სუვერენული სუბიექტის ხარისხში.

დელეგაცია ევროპაში ფუნქციონირებდა 1919 წ. მარტიდან 1920 წ. ბოლომდე (ნ. ჩხეიძე თბილისში დაბრუნდა 1920 წ. 22 დეკემბერს¹¹¹). აკრედიტაციისა და უფლებამოსილების ცნობის შემდეგ ის გახდა სდრ-ს უმთავრესი დიპლომატიური მისია და პოლიტიკური წარმომადგენლობა უცხოეთში.

1919 წლის 14 მარტს საქართველოს დელეგაციამ პარიზის საზავო კონფერენციას წარუდგინა მემორანდუმი. „საქართველოს რესპუბლიკის დელეგაციას აქვს პატივი, – აღნიშნული იყო მემორანდუმში, – აცნობოს დიდ სახელმწიფოებს, რომელთა წარმომადგენლებმა თავი მოიყარეს ვერსალის საზავო კონფერენციაზე, ცნონ საქართველოს დამოუკიდებლობა. დელეგაცია ამ სახელმწიფოების ყურადღებას მიაქცევს თხოვნის ღრმა სახალხო ხასიათს. საქართველოს დამოუკიდებლობა – ეს არის ცოცხალი რეალობა, რომელიც ელის მხოლოდ დიდი სახელმწიფოების მიერ აღიარებას...“¹¹²

111 ნესტან კირთაძე. ევროპა და დამოუკიდებელი საქართველო (1919-1923 წწ.). თბილისი, 1997, გვ. 40.

112 ილია ტაბაღუა. საქართველო და ევროპის სახელმწიფოები 1918-1921. – გაზეთი „თბილისი“, 1989, 12 ივლისი.

მემორანდუმს თან ერთვოდა საქართველოს ტერიტორიის რუკა, ქვეყანაში არსებული პოლიტიკური მდგომარეობის ლაკონური ანალიზი და ეკონომიკური რესურსების (მათ შორის ევროპასა და აზიას შორის სატრანზიტო ფუნქციის) აღწერილობა.

მაგრამ აღნიშნულ ეტაპზე პარიზის საზავო კონფერენციამ უარი თქვა საქართველოს დამოუკიდებლობის აღიარებაზე, „რუსეთის საკითხის“ ფარგლებში და რუსეთის თეთრგვარდიული მოძრაობის ლოზუნგის – „ერთიანი და განუყოფელი რუსეთის“ – მხარდაჭერის საფუძველზე. 1919 წლის კონკრეტულ-ისტორიულ ვითარებაში თეთრგვარდიული, იგივე რესტავრაციული მოძრაობა საკმაოდ მძლავრი ფაქტორი იყო როგორც თვით რუსეთში, ისევე საერთაშორისო არენაზე. მთელი საერთაშორისო სამყარო რუსეთის ლიდერად აღიარებდა ადმირალ ა. კოლჩაკს („კანონიერი უმაღლესი მმართველის“ ხარისხში), ხოლო ლეგიტიმურ მთავრობად ე.წ. „ომსკის დირექტორიას“. ადმირალ ა. კოლჩაკისა და გენერალ ა. დენიკინის შეიარაღებული შენაერთები აკონტროლებდნენ სამხრეთ, სამხრეთ-დასავლეთ და აღმოსავლეთ რუსეთის მნიშვნელოვან ნაწილს. გარდა ამისა, რესტავრაციული მოძრაობა ხასიათდებოდა არა მხოლოდ ტერიტორიების სამხედრო კონტროლით, არამედ კონტროლირებად რეგიონებში იმ დროისათვის სტაბილური ანტიბოლშევიკური სახელისუფლებო სტრუქტურებით. რესტავრაციული მოძრაობა გავლენიანი პოლიტიკური ფაქტორი იყო ევროპაშიც თავისი დიპლომატიური წარმომადგენლობებით, მათ შორის მისიით პარიზის კონფერენციაზე, რომელსაც ხელმძღვანელობდა ყოფილი საგარეო საქმეთა მინისტრი ს. საზონოვი.

დამოუკიდებლობის ცნობაზე უარის თქმის სანაცვლოდ, ანტანტის უმაღლესმა საბჭომ მიიღო წინასწარი იდეა საქართველოზე სამანდატო პროტექტორატის გავრცელების შესახებ. ამასთან, ეს პერიოდი ობიექტურად დაემთხვა დიდი ბრიტანეთის გლობალურ სტრატეგიაში და კონკრეტულად „კავკასიურ პოლიტიკაში“ მომხდარ ცვლილებებს. 1919 წლის მარტში ქვეყნის ხელისუფლების უმაღლეს ემელონებში მოხდა ახალი გადაჯგუფება, რამაც გავლენა მოახდინა

საგარეო-პოლიტიკურ კურსზე; საგარეო საქმეთა მინისტრი გახდა ჯ.ნ. კერზონი, სამხედრო მინისტრი – უ. ჩერჩილი, არმიის გენერალური შტაბის უფროსი – ჰ. ვილსონი. ამ სამეულმა დაიწყო აშკარა ზეწოლა პრემიერ-მინისტრ დ. ლოიდ ჯორჯზე საგარეო პოლიტიკაში კორექტივების შეტანის მოთხოვნით. ახალი კურსის საერთო სისტემაში შევიდა ბრიტანული დომინაციის რეგიონებში სამხედრო ოკუპაციის მასშტაბების შემცირება და მოსკოვის ბოლშევიკური რეჟიმის წინააღმდეგ ბრძოლის გამკაცრება. ახალი პრიორიტეტების პირველი ნაწილი დღის წესრიგში აყენებდა ამიერკავკასიიდან ინგლისის ჯარების ევაკუაციის საკითხს. „ჩვენ გავარკვიეთ, – წერს უ. ჩერჩილი, – შემდეგი ღონისძიებების აუცილებლობა... დაუყოვნებლივ შეწყდეს კავკასიაში ბაქო-ბათუმის ავანტიურა და ჩვენი ჯარები გამოყვანილ იქნან იმ საპასუხისმგებლო მდგომარეობიდან, რომელშიაც ისინი აღმოჩნდნენ...“¹¹³ ამ გარემოებამვე წარმოშვა საქართველოში ინგლისის ჯარების იტალიური ჯარებით ჩანაცვლების და იტალიის სამანდატო პროტექტორატის დამყარების სამხედრო-პოლიტიკური გეგმა. ახალი კურსის მეორე ნაწილი კი განაპირობებდა აღნიშნულ ეტაპზე ოფიციალური ლონდონის დისტანცირებას საქართველოს დამოუკიდებლობის ცნობისაგან, რადგანაც ბოლშევიკური რეჟიმის წინააღმდეგ ბრძოლის გამკაცრება თავისთავად გულისხმობდა თეთრევარდიული მოძრაობის მიერ დეკლარირებული „ერთიანი და განუყოფელი რუსეთის“ იდეის მხარდაჭერას. პრინციპში ანალოგიურ პოზიციაზე იდგა ოფიციალური პარიზიც¹¹⁴.

იტალიის ჯარების საქართველოში განლაგების გეგმა და საქართველო-იტალიის სამანდატო პაქტის იდეა, რომლებიც მთლიანობაში შეიძლება დახასიათდეს როგორც სამხრეთ კავკასიაში პროიტალიური ბლოკის შექმნის გეოსტრატეგიული პროექტი, ძალიან საინტერესო საკითხია და, ამავე დროს, სპეციფიკურიც საქართველო-ევროპის ურთიერთობების თვალსაზრისით.

113 უ. ჩერჩილი. Мировой кризис. Москва, 1932, стр. 108.

114 ნესტან კირთაძე. ევროპა და დამოუკიდებელი საქართველო (1919-1923 წ.წ.). თბილისი, 1997, გვ. 31-32.

1919 წლის 15 მარტს, პარიზის კონფერენციის „ოთხთა საბჭოს“ (უ. კლემანსო, ვ. ვილსონი, დ. ლოიდ ჯორჯი, ვ. ორლანდო) ერთ-ერთი სხდომის დროს, დ. ლოიდ ჯორჯმა იტალიის პრემიერ-მინისტრს ვ. ორლანდოს შესთავაზა საქართველოზე იტალიის მანდატის დაწესების იდეა¹¹⁵. იტალიელებმა შესანიშნავად იცოდნენ, რომ ბრიტანული დიპლომატიის ეს მანევრი გამიზნული იყო საერთაშორისო პოლიტიკის სხვა მიმართულებებისაგან, კერძოდ ბალკანურ-ადრიატიკული და მცირე აზიური რეგიონალური ინტერესებისაგან იტალიის ჩამოცილებისაკენ. მაგრამ ოფიციალური რომი დათანხმდა აღნიშნულ შეთავაზებაზე და შეუდგა ამ მიმართულებით აქტიური პოლიტიკის გატარებას.

ლოიდ ჯორჯის შეთავაზებიდან რამდენიმე დღეში, პარიზის კონფერენციაზე იტალიის დელეგაციის გენერალური მდივანი ლ. ა. მარესკოტი შეხვდა ბრიტანელ კოლეგებს და ანიშნა მათ იტალიის მზადყოფნაზე – მიეღო მანდატი საქართველოზე (და აზერბაიჯანზე)¹¹⁶.

22 მარტს, მეფის ვიქტორ-ემანუელ III-ის სანქციით, იტალიის მინისტრთა კაბინეტმა მიიღო წინასწარი გადაწყვეტილება საქართველოსა და აზერბაიჯანში შეიარაღებული ძალების გაგზავნის შესახებ. გადაწყვეტილებამ განსაზღვრა მოქმედება სამი მიმართულებით: 1. თბილისში იტალიის სამხედრო მისიის გაგზავნა, რომელსაც დაევალება ადგილზე გაეცნოს საქართველოში არსებულ ვითარებას, რათა მთავრობას მიეცეს საბოლოო გადაწყვეტილების მიღების საშუალება; 2. იტალიის არმიის უმაღლესი სარდლობის მიერ საქართველოში გასაგზავნი სამხედრო ნაწილების მომზადება; 3. იტალიისა და ინგლისის არმიების გენერალურ შტაბებს შორის ამიერკავკასიიდან ინგლისის ჯარების ევაკუაციისა და იტალიის ჯარების შეყვანის ოპერატიული საკითხების გადაწყვეტა¹¹⁷.

115 C. Sforza. L'Italia dal 14 al 44, quale lo la vidi. Roma, 1945, გვ. 85.

116 Л. Альдрованди Марескотти. Дипломатическая война. Москва, 1944, гв. 234.

117 Archivio Storico del Ministero degli Esteri (ASME), Pos. 46, Caucaso, Allegato E., f. 41.

24 მარტს პარიზში ერთმანეთს შეხვდნენ ინგლისისა და იტალიის არმიების გენერალური შტაბების უფროსები – გენ. ჰ. ვილსონი და გენ. ა. დიაცი. შეხვედრაზე განიხილეს ჯარების შეცვლის პროცედურული საკითხები და საქართველოში იტალიური შენაერთების დისლოკაციასთან დაკავშირებული პრობლემები.

რაც შეეხება საქართველოს პოზიციას საკითხთან დაკავშირებით: ქართული მხარე ზოგადად მანდატს, ცხადია, მიიჩნევდა საქართველოს დამოუკიდებლობის და სუვერენიტეტის ალტერნატივად. მანდატის არსის განსაზღვრის ეს ფორმულა სრულიად გარკვევით დაფიქსირდა საქართველოს დელეგაციის სპეციალურ თათბირზე, რომელიც პარიზში 1919 წლის 23 მარტს გაიმართა¹¹⁸. ნ. ჩხეიძე და ირ. წერეთელი უმართებულოდ მიიჩნევდნენ სამანდატო პროტექტორატზე დათანხმებას და მოითხოვდნენ დამოუკიდებლობის ცნობაზე ორიენტირებული სტრატეგიული კურსის ბოლომდე მიყვანას.

თათბირზე განსხვავებული თვალსაზრისით გამოვიდა ზ. ავალიშვილი. მისი აზრით, დამოუკიდებლობის ფორმალური ცნობა და საქართველოს „განათლებულ ერთა ოჯახში“ მიღება სტრატეგიული საგარეო-პოლიტიკური ამოცანაა. მაგრამ რაკი ამ ეტაპზე ეს ვერ ხერხდება, საქართველოს სჭირდება გარეშე დახმარება მანდატარი სახელმწიფოსაგან. მით უმეტეს, რომ მანდატი განხორციელდება ერთა ლიგის, როგორც უზენაესი ინსტიტუტის, უფლებით, ზედამხედველობით და კონტროლით.

1919 წლის აპრილის დასაწყისში ნ. ჩხეიძე შეხვდა პარიზის კონფერენციაზე იტალიის დელეგაციის წევრს ს. რაჯის და მრჩეველს პ. ტორეტის. იტალიელებმა ქართული მხარე დაარწმუნეს იმაში, რომ „ინგლისის ჯარების გამოყვანის შემდეგ საქართველოში განლაგებული იტალიური ჯარები არ ჩაერევინა ქვეყნის შინაურ საქმეებში და მათი იქ ყოფნა დაემორჩილება იმავე პირობებს, რა პირობებითაც იყვნენ ინგლისელები. საქართველოს დამოუკიდებლობის

ცნობას კონფერენციაზე იტალია ყოველგვარად შეუწყობს ხელს“¹¹⁹.

1919 წლის 8 აპრილს დ. ლოიდ ჯორჯმა და ვ. ორლანდომ ხელი მოაწერეს შეთანხმებას საქართველოში (და აზერბაიჯანში) სამხედრო ოკუპაციის პირობების შესახებ, ხოლო 26 აპრილს პარიზის კონფერენციის „ოთხთა საბჭომ“ საქართველოზე იტალიური მანდატის დაწესების პუნქტი შეიტანა ე. წ. „პირობების მინიმალურ სქემაში“.

1919 წლის 9 მაისიდან 2 ივნისამდე საქართველოში იმყოფებოდა იტალიის სამხედრო-პოლიტიკური მისია (90-მდე წევრით), გენერალური შტაბის პოლკოვნიკის მ. გაბას მეთაურობით. საყურადღებოა, რომ მისიის შემადგენლობაში შედიოდა იტალიის სამეფო დინასტიის გავლენიანი წარმომადგენელი, სავოიის პრინცი ედმონდი. საქართველოზე იტალიის მანდატის დაწესების შემთხვევაში იგი უნდა გამხდარიყო „იტალიის სამეფოს უმაღლესი კომისარი საქართველოში“.

მისიამ აქტიური დიპლომატიური და პოლიტიკური საქმიანობა აწარმოა თბილისსა და რეგიონებში, ჰქონდა ინტენსიური მოლაპარაკებები სამთავრობო სტრუქტურებსა (ნ. ჟორდანიასთან (14 მაისს), ე. გეგეჭკორთან (14 და 17 მაისს), სამხედრო მინისტრის მოადგილე გენ. გედევანიშვილთან (22 მაისს) და სხვ.) და დამფუძნებელ კრებაში (13 მაისს). 27 მაისს მისიის წევრები ესტუმრნენ ტყიბულსა და ჭიათურას, გეოლოგიის ცნობილი პროფესორის ჯ. ნავარეზეს თანხლებით. მათ დაათვალიერეს მადნები და გაეცნენ იქ არსებულ საექსპლუატაციო რეჟიმებს¹²⁰.

საქართველოში მისიის მოღვაწეობის¹²¹ აღწერილობა მ. გაბამ იტალიის მთავრობას 1919 წ. ივნისის დასაწყისში წარუდგინა. გაბას ანგარიშის საფუძველზე, 10 ივნისს იტალიის მინისტრთა კაბინეტმა მიიღო მოქმედების ხუთპუნქტიანი სტრატეგიული გეგმა: 1. სამხედრო ძალების განლაგება სტრატეგიულ ობიექტებში, სარკინიგზო ხაზის გასწვრივ და დისლოკაციის სხვა ადგილებში; 2. სამოქალაქო ცხოვრების აღდგენა და

118 ზურაბ ავალიშვილი. საქართველოს დამოუკიდებლობა 1918-1921 წლების საერთაშორისო პოლიტიკაში. თბილისი, 2011, გვ. 256-258.

119 ზურაბ ავალიშვილი. საქართველოს დამოუკიდებლობა 1918-1921 წლების საერთაშორისო პოლიტიკაში. თბილისი, 2011, გვ. 261.

120 გაზეთი „სახალხო საქმე“, 1919, 28 მაისი.

121 დაზმირ ჯოჯუა. საქართველო-იტალიის ურთიერთობა 1919-1921 წლებში. თბილისი, 1997, გვ. 76-96.

ნესრიგის დამყარება, საქართველოს მთავრობისა და ადგილობრივი ადმინისტრაციების ფუნქციებში ჩარევის გარეშე; 3. სახელმწიფოს დახმარებითა და კერძო ინიციატივის საშუალებით ბუნებრივი რესურსების – ქვანახშირის, მანგანუმის, სპილენძისა და სხვ. – ექსპლუატაცია; 4. აქტიური მუშაობა მრეწველობისა და სოფლის მეურნეობის დარგებში; 5. საქართველოში ხელსაყრელი კლიმატური პირობების გამო, იტალიელთა მიგრაციის ხელშეწყობა¹²².

გადანყვეტილების მიღებიდან ორიოდე კვირაში უკვე სრულ მზადყოფნაში იყო ამიერკავკასიაში გასაგზავნი იტალიის საექსპედიციო კორპუსი (მე-12 საარმიო კორპუსი, სამი მსხვილი შენაერთის – ორი ქვეითთა დივიზიისა და ალპურ მსროლელთა პოლკის შემადგენლობით) 40 ათასი ჯარისკაცით, რომლის სარდლად დაინიშნა გენერალი პენელა. მისი ძირითადი ბირთვი უკვე გადასხმული იყო სამხედრო-სატრანსპორტო ხომალდებში და ქ. ტორონტოს ნავსადგურიდან ფოთის მიმართულებით გასვლის ბრძანებას ელოდებოდა. მაგრამ 1919 წლის ივნისში იტალიაში განვითარებული პოლიტიკური კრიზისის შედეგად ვ. ორლანდოს კაბინეტი გადადგა და 23 ივნისს ახალი მთავრობა ჩამოაყალიბა ფ. ნიტომ.

ფ. ნიტომ, ზოგადი ლიბერალური დოქტრინიდან გამომდინარე, გამოაცხადა ახალი კურსი „საქართველოს საკითხში“ – სამხედრო-სტრატეგიული აქტივობების ნაცვლად ყურადღების გადატანა დიპლომატიურ-პოლიტიკურ მხარდაჭერასა და ეკონომიკური კავშირთა დამყარების განვითარებაზე.

მან პირველივე სამთავრობო აქტით გააუქმა ვ. ორლანდოს კაბინეტის გადანყვეტილება საქართველოში ჯარების გაგზავნის შესახებ.

ამავე პერიოდში ანალოგიური ნაბიჯების გადადგმა დაიწყო ოფიციალურმა ლონდონმაც. საქართველოში ინგლისის პოლიტიკის ახალი პერიოდის დასაწყისს განასახიერებდა ჯარების გაყვანა (1919 წლის სექტემბერში) და პოლიტიკური წარმომადგენლობის მეთაურად ო. უორდროპის დანიშვნა (1919წ. აგვისტოში)¹²³.

საქართველოში იტალიური სამხედრო ექსპედიციის პროექტის ჩაშლა, ისევე როგორც ევროპის წამყვან სახელმწიფოთა პოლიტიკის ზოგადი ტენდენცია, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, განპირობებული იყო „რუსეთის საკითხით“, კონკრეტულად – მისი თეთრგვარდიული სეგმენტით. ევროპა უარს ამბობდა რუსეთის დანაწილების ლეგიტიმაციაზე და საქართველოს დამოუკიდებლობის ცნობაზე, როგორც ამგვარი ლეგიტიმაციის პირობაზე, რუსეთის რესტავრაციული მოძრაობისადმი ანგარიშის განცემის გამო. თუმცა ევროპული პოლიტიკის საერთო სისტემაში ეს საკითხი საბოლოოდ განსაზღვრული კი არ იყო, არამედ იმყოფებოდა „გაყინვის“ მდგომარეობაში, ან, ვთქვათ, კონსერვაციის ფაზაში. ყველაფერი დამოკიდებული იყო რუსეთის სამოქალაქო ომის მიმდინარეობაზე.

1919 წლის 26 მაისს ანტანტის უმაღლესმა საბჭომ ნოტა გაუგზავნა „რუსეთის უმაღლეს მმართველს“ ადმირალ კოლჩაკს, ამ უკანასკნელის პოლიტიკური პროგრამისა და საერთაშორისო ურთიერთობებში რუსეთის პოლიტიკის ძირითადი პრინციპების წარმოდგენის თხოვნით.

კოლჩაკის საპასუხო ნოტამ, რომელიც 1919 წლის 4 ივნისით თარიღდება¹²⁴, კიდევ ერთხელ დაადასტურა რუსეთის რეაქციული პოზიცია არარუსი ერების თვითგამორკვევის საკითხში. კოლჩაკმა კატეგორიულად მოითხოვა, რომ საკავშირო კოალიციის სახელმწიფოებს ხელი აეღოთ „ეროვნული ჯგუფების“, „კავკასიისა და კასპიისპირა ტერიტორიების“ იურიდიულ აღიარებაზე. საგულისხმოა, რომ კოლჩაკი საქართველოს მოიხსენებდა არა სახელმწიფოდ, არამედ „კავკასიის ტერიტორიად“.

კოლჩაკის ნოტამ დიდი აღშფოთება გამოიწვია ევროპაში მყოფ ეროვნულ სახელმწიფოთა დიპლომატიურ მისიებში.

1919 წლის 18 ივნისს გამოქვეყნდა მათი ერთობლივი დეკლარაცია, რომელსაც ხელს

122 Archivio Storico del Ministero degli Esteri (ASME). Pos 46, Caucaso, Allegato E, f. 41.

123 რ. ცუხიშვილი. ინგლის-საქართველოს ურთიერ-

თობა 1918-1921 წ.წ. თბილისი, 1995, გვ. 67; ბექა კობახიძე. სამხრეთ კავკასიაში მისი უდიდებულესობის უმაღლესი კომისრის – სერ ოლივერ უორდროპის როლი ქართულ-ბრიტანული სახელმწიფოებრივი ურთიერთობების ჭრილში. თბილისი, 2014, გვ. 9-21.

124 Б. Штейн. „Русский вопрос“ на Парижской конференции. Москва, 1949, гв. 243.

ანერდნენ ჩხეიძე (საქართველო), თოფჩიბაშვი (აზერბაიჯანი), მეეროვიცი (ლატვია), სიდორენკო (უკრაინა), ლუშკევიჩი (ბელორუსია) და პრისკა (ესტონეთი). „გავეცანით რა „ოთხთა საბჭოსა“ და კოლჩაკს შორის მიმოწერას, – აღნიშნული იყო დეკლარაციაში, – დიდი სახელმწიფოების წინაშე ვაცხადებთ მტკიცე პროტესტს და თხოვნას პოლიტიკური დამოუკიდებლობის უსწრაფესი ცნობის შესახებ“¹²⁵.

1919-1920 წლების მიჯნაზე სამხედრო-სტრატეგიული ვითარება რუსეთის სამოქალაქო ომის ფრონტებზე რადიკალურად შეიცვალა ბოლშევიკური რეჟიმის სასარგებლოდ, შესაბამისად, შეიცვალა პოლიტიკური მიმართება ევროპაში „რუსეთის საკითხისადმი“. ევროპული პოლიტიკის საორიენტაციო ხაზი მნიშვნელოვანწილად სწორედ რუსეთის თერთვარდიული მოძრაობის მთავარი ძალების განადგურებამ შეცვალა: „რუსეთის საკითხი“ იმ სახით, რა სახითაც ის აფერხებდა (უფრო მეტიც, პირდაპირ ბლოკავდა) საქართველოს დამოუკიდებლობის ცნობას, ფაქტობრივად მოიხსნა ევროპული პოლიტიკის ველიდან.

„რუსეთის საკითხის“ ირგვლივ საერთაშორისო-პოლიტიკური კონიუნქტურის შეცვლაში მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა ანტანტის უმაღლესი საბჭოს 1919 წლის 12-13 დეკემბრის ლონდონის თათბირმა. თათბირმა უარყო რუსეთში პირდაპირი სამხედრო ინტერვენციის ტაქტიკა და ახალ პრიორიტეტად განსაზღვრა რუსეთის ფარგლებს გარეთ ბოლშევიზმის გავრცელების შეკავება, ჟ. კლემანსოს სიტყვებით, „რუსეთის საზღვრების გაყოლებაზე ეკლიანი მავთულის გავლებით“¹²⁶. მაშასადამე, ევროპის დიდ სახელმწიფოთა ახალ სტრატეგიაში ფუნდამენტური როლი ეროვნულ სახელმწიფოებს დაეკისრათ.

ლონდონის თათბირზე დისკუსიის საგანი გახდა საკითხი იმის შესახებ, თუ რა ფორმალური სახე უნდა მიეღო რუსეთის ირგვლივ ორგანიზებულ „ეკლიან მავთულს“. ფრანგული პროექტი ითვალისწინებდა ანტიბოლშევიკურ

სახელმწიფოთა ფედერაციის შექმნას, რომელშიც შევიდოდნენ ბალტიის ქვეყნები, ფინეთი, პოლონეთი, რუმინეთი, საქართველო და აზერბაიჯანი. დ. ლოიდ ჯორჯმა კი წამოაყენა წინადადება, რომ აღნიშნული სახელმწიფოების დამოუკიდებლობა ცალ-ცალკე ეცნოთ და მათთვის დახმარება გაენიათ. საბოლოო რეზოლუციას საფუძვლად „ბრიტანული წინადადება“ დაედო¹²⁷.

1920 წლის 10 იანვარს პარიზის კონფერენციის ხელმძღვანელმა ორგანოებმა მიიღეს უაღრესად მნიშვნელოვანი გადაწყვეტილებები: დელეგაციების მეთაურთა უმაღლესმა საბჭომ დაადგინა საქართველოსთვის (და აზერბაიჯანისთვის) ეკონომიკური და სამხედრო დახმარების (იარაღისა და ტყვია-წამლის მიწოდების) განევა, ხოლო საგარეო საქმეთა მინისტრების საბჭომ – მისი დამოუკიდებლობის დე ფაქტო აღიარება. ამ უკანასკნელის ფორმალურ საფუძვლად მიღებულ იქნა ე. გეგეჭკორის 1920 წლის 6 იანვრის ნოტა საქართველოსთვის პოლიტიკური და სტრატეგიული დახმარების თხოვნის შესახებ.

1920 წლის 11 იანვარს პარიზის კონფერენციის უმაღლესმა საბჭომ სცნო საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის დამოუკიდებლობა დე ფაქტო¹²⁸. ეს იყო დიდი მნიშვნელობის ისტორიული მოვლენა, რომელმაც მეტად საინტერესო ფურცელი ჩაწერა საქართველო-ევროპის ურთიერთობების ისტორიაში.

1920 წლის პირველ ნახევარში ევროპის წამყვან სახელმწიფოებთან საქართველოს ურთიერთობის ცენტრალური საკითხი იყო „ბათუმის საკითხი“. ბათუმსა და მის ოლქზე სახელმწიფო სუვერენიტეტის აღდგენა საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკისათვის სტრატეგიულ პრობლემას წარმოადგენდა. მაგრამ შექმნილი ვითარების თავისებურება იმაში მდგომარეობდა, რომ საკითხი საერთაშორისო პოლიტიკის შემადგენელი ნაწილი იყო და მისი პოზიტიური გადაწყვეტის გარანტიების შექმნა ანტანტის კოალიციის პრეროგატივას წარმოადგენდა.

125 Б. Штейн. „Русский вопрос“ на Парижской конференции. Москва, 1949, гл. 244.

126 Б. Штейн. „Русский вопрос“ на Парижской конференции. Москва, 1949, гл. 386.

127 Б. Штейн. „Русский вопрос“ на Парижской конференции. Москва, 1949, гл. 391.

128 დაზმირ ჯოჯუა. საქართველო-იტალიის ურთიერთობა 1919-1921 წლებში. თბილისი, 1997, გვ. 121-123.

როდესაც 1919 წ. სექტემბერში ინგლისის ჯარებმა დატოვეს დანარჩენი საქართველოს ტერიტორია, ისინი დარჩნენ ბათუმის ოლქში. შენარჩუნებულ იქნა ბრიტანული საოკუპაციო რეჟიმიც საგენერალ-გუბერნატორის სახით (გენერალ-გუბერნატორი კუკ-კოლისი).

ქართული ხაზი „ბათუმის საკითხში“ იყო ცალსახა და უკომპრომისო – სამხედრო-საოკუპაციო რეჟიმის გაუქმება და რეგიონზე საქართველოს იურისდიქციის აღდგენა. ქართული პოზიცია ემყარებოდა (და ამდენად იყო სამართლიანიც და შეუქცევადიც) სამუსლიმანო საქართველოს წარმომადგენელთა ყრილობის (ერთგვარი პლემბისციტის) მიერ 1919 წ. 31 აგვისტოს მიღებულ რეზოლუციას, რომელმაც მოითხოვა ბათუმის ოლქის საქართველოსთან შეერთება¹²⁹.

1920 წლის იანვარ-თებერვალში ბათუმის ოლქში გააძლიერეს თავიანთი ძირგამომთხრელი საქმიანობა პროთურქული და პროდენიკინური ორიენტაციის ძალებმა. საქართველოს ხელისუფლებამ კარგად გააანალიზა შექმნილი საგანგაშო სიტუაცია და ოლქის სამუდამო დაკარგვის თავიდან აცილების მიზნით გადაწყვიტა სამხედრო ბერკეტების ამოქმედება: თებერვლის მეორე ნახევარში ნ. ჟორდანიას მთავრობამ დაიწყო რეგიონში სამხედრო სამინისტროსა და სახალხო გვარდიის ქვედანაყოფების შეყვანა ნატანები-ქობულეთისა და ახალციხე-არტაანის მიმართულებით. ამ ფაქტმა გაამწვავა საქართველო-ინგლისის ურთიერთობა და დიდი ზეწოლის შედეგად საქართველომ შეაჩერა ოპერაცია მარტის დასაწყისში. თუმცა ახალციხე-არტაანის მიმართულებაზე ქართულმა ჯარმა მოასწრო გარკვეული ტერიტორიების დაკავება, ერუშეთისა და არტაანის ისტორიულად ქართულ პროვინციებში ბრიტანული საოკუპაციო ადმინისტრაციის გაუქმება და საქართველოს ადგილობრივი სახელისუფლებო სტრუქტურების შექმნა.

ანტანტის უმაღლესი საბჭოს ლონდონის კონფერენციაზე (1920 წ. 12 თებერვალი-10 აპრილი) „ბათუმის საკითხი“ სპეციალური განხილვის საგანი გახდა. 13 მარტს მიღებულ იქნა „ბათუმის საკითხის“ დარეგულირების მინ-

იმალური სქემა (მაქსიმალური ანუ საბოლოო ფორმულა უნდა მიეღო მომავალ სან-რემოს კონფერენციას): ბათუმი ცხადდებოდა „თავისუფალ ქალაქად“ ერთა ლიგის მმართველობის ქვეშ, ხოლო ნავსადგურში წესდებოდა თავისუფალი სტატუსი – „პორტო ფრანკო“. ამ სამართლებრივი და ტერიტორიული რეჟიმის დაცვის მიზნით ინგლისს, საფრანგეთსა და იტალიას უნდა შეექმნათ გაერთიანებული გარნიზონი პროპორციული წესით (თითო-თითო ბატალიონით).

რაც შეეხება ბათუმის ოლქს, მინიმალური სქემა ითვალისწინებდა მის დანაწილებას საქართველოსა და სომხეთს შორის. ოლქის სამხრეთი ნაწილი (ართვინის რაიონი) და ტრაპიზონის ვილაიეთის ნაწილი (ისტორიული ლაზისტანი) უნდა გადასულიყო სომხეთის შემადგენლობაში¹³⁰.

ლონდონის კონფერენციის გადაწყვეტილებამ მასობრივი უკმაყოფილება გამოიწვია საქართველოში. ქვეყანას გადაუარა მასობრივი საპროტესტო აქციების ტალღამ. 1920 წლის 19 მარტს დამფუძნებელმა კრებამ მიიღო შემდეგი „რეზოლუცია ბათუმის საკითხის გამო“:

- „1. მიენდოს მთავრობას მტკიცე ნაბიჯი გადადგას მოკავშირეთა მიმართ, რათა ბათუმი და მისი ოლქი საქართველოს დაუბრუნდეს;
2. დავალოს დამფუძნებელი კრების პრეზიდიუმს, მიმართოს მოკავშირეთა პარლამენტებს, რათა მათ მხარი დაუჭირონ ქართველი ერის სასიცოცხლო ინტერესების განხორციელებას – ბათუმის ოლქის საქართველოსათვის დაბრუნების საკითხში“¹³¹.

1920 წლის 18-26 აპრილის სან-რემოს კონფერენციაზე „ბათუმის საკითხის“ განხილვა მწვავე დებატების ფონზე მიმდინარეობდა. ამასთან, შეიმჩნეოდა ევროპის სახელმწიფოთა პოზიციების გარკვეული კორექტირება „რუსულ საკითხში“. კერძოდ, მასპინძელი მხარის – იტალიის ინიციატივით, 25 აპრილის სხდომ-

¹²⁹ გაზეთი „საქართველოს რესპუბლიკა“, 1919, 2 სექტემბერი.

¹³⁰ ზურაბ ავალიშვილი. საქართველოს დამოუკიდებლობა 1918-1921 წლების საერთაშორისო პოლიტიკაში. თბილისი, 2011, გვ. 202.

¹³¹ გაზეთი „საქართველოს რესპუბლიკა“, 1920, 23 მარტი.

აზე კონფერენციამ მიიღო გადაწყვეტილება რუსეთთან სავაჭრო-ეკონომიკური შეთანხმებების დადების შესახებ¹³². ანტანტის უმაღლესი ეკონომიკური საბჭოს მუდმივმოქმედ კომიტეტს დაევალა შესაბამისი მოლაპარაკებების წარმოება ე.წ. „კრასინის მისიასთან“.

სან-რემოს კონფერენციის 23 აპრილის სესიაზე განიხილეს „ბათუმის საკითხის“ სამხედრო ასპექტები. მარშალ ფოშის ხელმძღვანელობით მოქმედი „სამხედრო ექსპერტთა კომიტეტის“ მიერ მომზადებული დასკვნა ემყარებოდა ლონდონის კონფერენციის „მინიმალური სქემის“ მოთხოვნებს, მაგრამ იტალიის დელეგაციამ უარი თქვა ბათუმში სამხედრო ქვედანაყოფების გაგზავნაზე. ამან ფაქტობრივად ჩაშალა „ბათუმის საკითხის“ დარეგულირების ბრიტანული პროექტი და საერთოდ საკითხიც მოხსნა დღის წესრიგიდან.

1920 წლის 7 მაისს ხელმოწერილ იქნა საქართველო-საბჭოთა რუსეთის ხელშეკრულება, რომლის ძალითაც ბოლშევიკურმა რეჟიმმა აღიარა საქართველოს დამოუკიდებლობა, სუვერენიტეტი და არსებული საზღვრები. ხელშეკრულების მეხუთე მუხლის თანახმად, ნ. ჟორდანიას მთავრობა ვალდებულია კისრულობდა, ხელშეკრულებით ცნობილ საქართველოს საზღვრებში არ დაეშვა უცხო სახელმწიფოთა ჯარების განლაგება.

1920 წლის 10 ივნისს ინგლისის მთავრობამ მიიღო დადგენილება ბათუმის ოკუპაციის მოხსნისა და მთელი ოლქის საქართველოსთვის გადაცემის შესახებ¹³³. 28 ივნისს ე. გეგეჭკორმა და პოლკოვნიკმა სტოქსმა ხელი მოაწერეს საქართველო-ინგლისის პოლიტიკურ შეთანხმებას ბათუმისა და მისი ოლქის საქართველოსთვის გადაცემის შესახებ¹³⁴. 7 ივლისს საქართველოს შეიარაღებული ძალები ბათუმში შევიდნენ. ბათუმსა და მის ოლქზე აღდგენილ იქნა საქართველოს სუვერენიტეტი, ოლქის საგანგებო კომისრად დაინიშნა ბ. ჩხიკვიშვილი.

1920 წლის აგვისტო – 1921 წლის იანვარში გაიმართა საქართველოს საგარეო საქმეთა მინ-

ისტრის ე. გეგეჭკორის ოფიციალური ვიზიტი ევროპაში. ვიზიტის ძირითადი მიზანი იყო, ევროპის სახელმწიფოებთან ორმხრივი ურთიერთობების შემდგომი გაღრმავების ტრადიციულ ხაზთან ერთად, საქართველოს დამოუკიდებლობის დე იურე აღიარების და ერთა ლიგაში გაწევრიანების საკითხების აქტუალიზაცია.

1920 წლის 30 აგვისტოს რომში ე. გეგეჭკორი შეხვდა იტალიის პრემიერ-მინისტრს ჯ. ჯოლიტის და საგარეო საქმეთა მინისტრს კ. სფორცას. შეხვედრამ ურთიერთსიმპატიები-სა და კონსტრუქციული დიალოგის ვითარებაში ჩაიარა, განხილულ იქნა ორმხრივი ეკონომიკური ურთიერთობების განვითარების საკითხები¹³⁵.

ძირითადი საკითხის ირგვლივ იტალიის ხელმძღვანელობამ დაადასტურა კეთილგანწყობითი დამოკიდებულება საქართველოს საერთაშორისო სტატუსის მიმართ. მიღწეულ იქნა შეთანხმება, რომ ანტანტის უმაღლესი საბჭოს წინაშე იტალია დასვამდა საქართველოს დამოუკიდებლობის ფორმალურ-იურიდიული ცნობის საკითხს.

საფრანგეთში ე. გეგეჭკორს შეხვედრები ჰქონდა პრეზიდენტ ა. მილიერანთან, მთავრობის თავმჯდომარე ჟ. ლეიგთან და საგარეო საქმეთა მინისტრ ა. ბრიანთან. პარიზის 1920 წლის 30 სექტემბრისა და 1 ოქტომბრის მოლაპარაკებების დროს საქართველომ მიიღო საფრანგეთის მტკიცე მხარდაჭერა „დამოუკიდებლობის დე იურე ცნობის საკითხში, რომელიც არავითარ რყევასა და ეჭვს არ იწვევს. საქართველოს რესპუბლიკის დამოუკიდებლობის იურიდიულად ცნობა ყველა დიდ სახელმწიფოთა მიერ დაავირგვინებს საფრანგეთის საგარეო პოლიტიკას საქართველოს საკითხში“¹³⁶.

1920 წლის 18 სექტემბერს ე. გეგეჭკორი ლონდონში შეხვდა ინგლისის პრემიერ-მინისტრს დ. ლოიდ ჯორჯს და საგარეო საქმეთა მინისტრ ჯ. კერზონს. აქაც, ცხადია, განხილულ იქნა საქართველოს დამოუკიდებლობის ფორმალური აღიარების ირგვლივ არსებული პრობლემები¹³⁷.

132 E. Serra. Nitti e la Russia. Bari, 1975, p. 104.

133 რ. ცუხიშვილი. ინგლის-საქართველოს ურთიერთობა 1918-1921 წწ. თბილისი, 1995, გვ. 107.

134 რ. ცუხიშვილი. ინგლის-საქართველოს ურთიერთობა 1918-1921 წწ. თბილისი, 1995, გვ. 109.

135 დაზმირ ჯოჯუა. საქართველო-იტალიის ურთიერთობა 1919-1921 წლებში. თბილისი, 1997, გვ. 176.

136 ნესტან კირთაძე. ევროპა და დამოუკიდებელი საქართველო (1919-1923 წ.წ.). თბილისი, 1997, გვ. 36

137 ნესტან კირთაძე. ევროპა და დამოუკიდებელი

4 ოქტომბერს საქართველოს საგარეო საქმეთა მინისტრი მიწვეულ იქნა ინგლისის პარლამენტის თემთა პალატაში, სადაც ის შეხვდა ლიბერალური და კონსერვატიული ფრაქციების წარმომადგენლებს. ე. გეგეჭკორმა მათ გააცნო საქართველოში არსებული ვითარება და მის ირგვლივ შექმნილი რეგიონალური სიტუაცია, გადასცა თემთა პალატაში განსახილველად მემორანდუმი და ნოტა საქართველოს დამოუკიდებლობის ცნობის თხოვნით.

აღნიშნულ პერიოდში საქართველო-ევროპის ურთიერთობების ყველაზე აქტუალური და, ამავე დროს, ნიშანდობლივი საკითხი გახდა ერთა ლიგაში საქართველოს განწევრიანების საკითხი. მასში ერთბაშად და თანაც რელიეფურად გამოვლინდა, ერთი მხრივ, საქართველოს სრულიად კანონზომიერი სწრაფვა საერთაშორისო ორგანიზაციაში განწევრიანებისაკენ და, მეორე მხრივ, ევროპის დიდ სახელმწიფოთა სპეციფიკური, სტრატეგიული ინტერესების თავისებური გაგებით ნაკარნახევი ტაქტიკური მიდგომები. ეს პირველ რიგში ეხება ინგლისს და კონკრეტულად დ. ლოიდ ჯორჯის პოლიტიკურ კურსს: როდესაც გლობალური პოლიტიკის კონტექსტიდან სრულიად უცერემონიოდ ამოაგდებ ბოლშევიკური რუსეთისა და ქემალისტური თურქეთის გაერთიანებული აგრესიის საფრთხის ქვეშ მდგომ საქართველოს, რომელსაც დიდი მნიშვნელობა აქვს „აღმოსავლურ ბარბაროსობასთან“ საზღვარზე ევროპის ცივილიზაციის დაცვის საქმეში, და მას გაცვლი ე. წ. „კრასინის მისიასთან“ ეკონომიკური მოლაპარაკების ამნუთიერ შედეგებზე, ეს ოდენ კონკრეტული ინტერესის პრიორიტეტი არ გახლავთ და არც მხოლოდ „მაკიაველისტური დიპლომატიის“ გამოვლინება. ეს უფრო სტრატეგიული აზროვნების სრული კოლაფსია იმ ქვეყნის მხრიდან, რომელიც, ამერიკული იზოლაციონიზმისა და „მონროს დოქტრინის“ მოქმედების პირობებში, წარმოადგენდა წამყვან ზესახელმწიფოს მაშინდელ მსოფლიოში. საქართველოს მხარდაჭერა ცალსახად ამოვარდა ინგლისის გეოპოლიტიკური გეგმებიდან და მან თავიდან აიცილა მისი დაცვის ვალდებულება, რაც ყველაზე კონცენტრირებუ-

ლი სახით სწორედ ერთა ლიგაში „საქართველოს საკითხის“ განხილვის დროს გამომჟღავნდა.

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, პარიზის საზავო კონფერენციამ ერთა ლიგის სტატუტი 1919 წლის 28 აპრილს დაამტკიცა. ის ძალაში შევიდა 1920 წლის 10 იანვარს. ერთა ლიგის პირველი ასამბლეა მოწვეულ იქნა ჟენევაში 1920 წლის 15 ნოემბერს. მისი პირველი გენერალური მდივანი გახდა. ე. დრიუმონი.

სტატუტის მეათე მუხლში აღნიშნული იყო: „ლიგის წევრები თავს მოვალედ თვლიან, პატივით მოეპყრან და ყოველივე გარეშე თავდასხმისგან დაიცვან ტერიტორიული ხელშეუხებლობა და სახელმწიფოს ეხლანდელი დამოუკიდებლობა ლიგის ყველა წევრისა. თუ ადგილი ექნება თავდასხმას, მუქარას ან თავდასხმის საშიშროებას, ლიგის საბჭო მოისაზრებს იმ საშუალებებს, რომლებიც უზრუნველყოფენ მიღებული მოვალეობის სისრულეში მოყვანას“¹³⁸.

საქართველოს განწევრიანება ერთა ლიგაში ფორმალურ-იურიდიული ვალდებულების კუთხით ნიშნავდა ლიგის წევრი სახელმწიფოების კოლექტიური აქციების განხორციელებას საბჭოთა რუსეთის მიმართ, ამ უკანასკნელის საქართველოზე თავდასხმის შემთხვევაში. სხვა საკითხია, როგორ დაიცავდა ერთა ლიგა თავისი წესდების მეათე მუხლის პირობებს¹³⁹. თუმცა 20-იანი წლების დასაწყისის საერთაშორისო ცხოვრებაში ამისი თეორიული, წმინდა ჰიპოთეტური შესაძლებლობა მაინც არსებობდა. მითუმეტეს, რომ მაშინ რუსეთი არ იყო აღიარებული საერთაშორისო სამართლის სუბიექტად.

მაგრამ ნებისმიერ შემთხვევაში ერთა ლიგის წევრობა განაპირობებდა საქართველოს ორგანულ ჩართულობას ვერსალ-ვაშინგტონის

138 გურამ შარაძე. საქართველოს პირველი რესპუბლიკა და საგარეო პოლიტიკა. თბილისი, 2003, გვ. 171.

139 შემდგომმა მოვლენებმა დაადასტურეს, რომ ერთა ლიგამ ვერ შეასრულა თავისი ძირითადი ფუნქცია – საერთაშორისო მშვიდობისა და უსაფრთხოების უზრუნველყოფა, წევრი ქვეყნების დაცვა გარეშე ინტერვენციებისაგან. მისი სტრატეგიული ჩავარდნები ძირითადად მოდის 30-იან წლებზე – იაპონია-ჩინეთის (1931-1933 წ.წ. მანჯურიის კრიზისი და 1937 წ.), ბოლღია-პარაგვაის (1932-1934 წ.წ.), იტალია-ეთიოპიის (1935-1936 წ.წ.), იტალია-ალბანეთის (1939 წ.) და საბჭოთა კავშირ-ფინეთის (1939-1940 წ.წ.) ომების დროს. ვერც ერთ შემთხვევაში ერთა ლიგამ ვერ დაიცვა აგრესიის ობიექტი სახელმწიფო.

საერთაშორისო სისტემაში და მისი საგარეო პოლიტიკური მდგომარეობის განმტკიცებას.

საქართველოს წარმომადგენლობებმა ევროპაში გააჩაღეს ცხოველი დიპლომატიური საქმიანობა ერთა ლიგის მიმართულებით. ამ პროცესში აქტიურად მონაწილეობდნენ ქართველი დიპლომატები – ზ. ავალიშვილი, შვეიცარიაში საქართველოს წარმომადგენელი მ. სუმბათაშვილი, საქართველოს წარმომადგენელი ერთა ლიგასთან ხ. შავიშვილი და სხვ.

1920 წლის 12-16 ოქტომბერს ქ. მილანში გაიმართა ერთა ლიგის ასოციაციათა IV კონგრესი. მასში „ერთა ლიგის საქართველოს საზოგადოებას“¹⁴⁰ წარმომადგენდა იტალიაში ქართული დიპლომატიური მისიის წევრი ნ. ჯაყელი. მისი მოხსენების შემდეგ კონგრესმა მიიღო საქართველოს განწევრიანებისადმი კეთილგანწყობილი რეზოლუცია¹⁴¹.

ერთა ლიგის წევრობის მსურველ სახელმწიფოთა კანდიდატურების შესარჩევად ერთა ლიგის ასამბლეამ შექმნა მეხუთე კომისია. საქართველოს განწევრიანების საკითხს იხილავდა ამ კომისიის მესამე ქვეკომისია ნორვეგიელი დიპლომატის, ფ. ნანსენის ხელმძღვანელობით¹⁴².

მიუხედავად ქვეკომისიის დადებითი რეკომენდაციისა, მეხუთე კომისიამ თავის დასკვნაში უარი თქვა საქართველოს მიღებაზე. დასკვნა შედგებოდა შემდეგი ორი პუნქტისაგან: „ა) საქართველოს შუამდგომლობა განხილულ იქნა თანაგრძნობით, მაგრამ მდგომარეობა კრებას არ აძლევს ნებას გამოიტანოს საბოლოო დადგენილება;

ბ) კრების შემდგომი გადაწყვეტილებების მოლოდინში საქართველოს შეუძლია მონაწილეობა მიიღოს ლიგის საერთო მნიშვნელობის ტექნიკურ ორგანიზაციებში“¹⁴³.

1920 წლის 16 დეკემბერს ერთა ლიგის ასამბლეამ, ათი ხმით თორმეტის წინააღმდეგ (საკითხის დადებითად გადაწყვეტას საჭიროებდა 16 ხმა,

ანუ წევრთა საერთო რაოდენობის (24) ორი მესამედით), უარი თქვა საქართველოს მიღებაზე. ამისი ერთადერთი მიზეზი იყო ინგლის-საფრანგეთის ობსტრუქცია. „ინგლისისა და საფრანგეთის ოპოზიციამ ერთა ლიგის წევრად საქართველოს არჩევა შეუძლებელი გახადა“ – წერდა საქართველოს დელეგაცია ნ. ჟორდანიას.

ზუსტად ამავე დროს ბრიტანულმა დიპლომატიამ გადადგა მორიგი დესტრუქციული ნაბიჯი: 1920 წლის 22 დეკემბერს რუსეთის წარმომადგენელ ლ. კრასინთან შეხვედრისას დ. ლოიდ ჯორჯმა იმ რეგიონებს შორის, სადაც რუსეთს ხელი უნდა აეღო ანტიინგლისურ მოქმედებაზე, დაასახელა მცირე აზია, სპარსეთი, ავღანეთი და ინდოეთი, მაშინ, როდესაც ადრე შემუშავებული სავაჭრო ხელშეკრულების პროექტის პრეამბულაში კავკასიაც იყო დასახელებული¹⁴⁴. ამით ლოიდ ჯორჯის მთავრობამ ოფიციალურად დაადასტურა რუსეთის ინტერესების ზონად საქართველო.

1920 წლის 24 დეკემბერს ე. გეგეჭკორმა ნოტიო მიმართა იტალიის საგარეო საქმეთა მინისტრს კ. სფორცას. „აიღებს რა თავის თავზე საქართველოს დამოუკიდებლობის დე იურე ცნობის საკითხის დაყენებას მოკავშირეთა წინაშე, – წერდა ქართველი მინისტრი, – ამ ინიციატივით იტალია აღმოუჩენს ქართველ ხალხს უმნიშვნელოვანეს სამსახურს, რომელსაც ის არასოდეს არ დაიგინებებს“¹⁴⁵. სფორცამ გეგეჭკორის მიმართვა, საქართველოს დამოუკიდებლობის იურიდიული ცნობის სათანადო არგუმენტაციასთან ერთად ანტანტის უმაღლეს საბჭოში 1921 წლის 24 იანვარს წარადგინა. საკითხი განიხილეს ანტანტის წევრი სახელმწიფოების პრემიერ-მინისტრთა და საგარეო საქმეთა მინისტრთა გაერთიანებულ სესიაზე. 26 იანვარს სესიამ მიიღო დადგენილება, რომელიც ითვალისწინებდა საქართველოს იურიდიულ აღიარებას მისი ოფიციალური წარმომადგენლის მიერ წარმოდგენილი „ფორმალური თხოვნის“ საფუძველზე. ე. გეგეჭკორმა დაუყოვნებლივ წარადგინა ასეთი თხოვნა ოფიციალური ნოტის სახით.

140 შეიქმნა 1919 წ. 7 დეკემბერს დამფუძნებელი კრების ვიცე-სპიკერის ალექსანდრე ლომთათიძის თავმჯდომარეობით.

141 დაზმირ ჯოჯუა. საქართველო-იტალიის ურთიერთობა 1919-1921 წლებში. თბილისი, 1997, გვ. 182-184.

142 ნესტან კირთაძე. ევროპა და დამოუკიდებელი საქართველო (1919-1923 წწ.). თბილისი, 1997, გვ. 156.

143 გურამ შარაძე. საქართველოს პირველი რესპუბლიკა და საგარეო პოლიტიკა. თბილისი, 2003, გვ. 175.

144 რ. ცუხიშვილი. ინგლის-საქართველოს ურთიერთობა 1918-1921 წ.წ. თბილისი, 1995, გვ. 115.

145 დაზმირ ჯოჯუა. საქართველო-იტალიის ურთიერთობა 1919-1921 წლებში. თბილისი, 1997, გვ. 185.

1921 წლის 27 იანვარს ანტანტის უმაღლეს-მა საბჭომ მიიღო აქტი საქართველოს რესპუბლიკის დამოუკიდებლობის და იურე ცნობის შესახებ.

27 იანვრის აქტი, მისგან გამომდინარე პოლიტიკური, უფლებრივი და ეკონომიკური შედეგებით, დიდი მნიშვნელობის მოვლენას წარმოადგენდა დამოუკიდებელი საქართველოს ისტორიაში. პირველად ისტორიაში საქართველოს სახელმწიფომ მიიღო საერთაშორისო უფლებათაუზარაზრობა და გახდა საერთაშორისო სამართლის სრულუფლებიანი სუბიექტი.

მაგრამ ევროპული პოლიტიკისა და საქართველო-ევროპის ურთიერთობების ჭრილში, კონკრეტული საერთაშორისო პრაქტიკის კონტექსტში, და იურე აღიარების აქტს ვერ მიენიჭა გადამწყვეტი მნიშვნელობა. მასში არ იყო ჩადებული ის პოლიტიკური და სტრატეგიული გეგმები, რომლებიც საქართველოს დამოუკიდებლობის საერთაშორისო გარანტიების უზრუნველყოფის წინაპირობებს შექმნიდნენ. ევროპის მხრიდან ეს მორალურ-პოლიტიკური აქსიომა უფრო იყო, ვიდრე სამართლებრივი ნორმა ან მხარდაჭერის ვალდებულება. თუმცა, თავისთავად, ესეც მნიშვნელოვანი იყო.

საქართველოს პირველი რესპუბლიკის საგარეო პოლიტიკაში გარკვეული ადგილი ეკავა ურთიერთობებს ვატიკანთან. ეს ურთიერთობები ემყარებოდა ხანგრძლივ და მდგრად დიპლომატიურ ტრადიციას, მომდინარეც ჯერ კიდევ XIII საუკუნიდან. 1919 წლის აგვისტო-დეკემბერში საქართველოში მოღვაწეობდა რომის პაპის ბენედიქტ XV-ის (1914-1922) სპეციალური წარმომადგენელი ა. დელაუჩი. საგულისხმოა, რომ საქართველოში რომის პაპის დიპლომატიური წარმომადგენელი იყო ვატიკანის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტის რექტორი.

1920 წლის 19 ნოემბერს პაპმა დაამტკიცა საქართველოში გასაგზავნი სპეციალური დიპლომატიური მისიის შემადგენლობა, რომელშიც შედიოდა იეზუიტთა ორდენის სამი პატრი. ისინი გამოემგზავრნენ საქართველოში, მაგრამ ბოლშევიკების მიერ ქვეყნის ოკუპაციის გამო უკან გაბრუნდნენ¹⁴⁶.

146 მურმან პაპაშვილი. საქართველო-რომის ურთიერთობა VI-XX სს. თბილისი, 1995, გვ. 336.

საქართველოს ევროპული პოლიტიკის ერთ-ერთ განმსაზღვრელ სფეროს წარმოადგენდა „ეკონომიკური დიპლომატია“ – ევროპის ქვეყნებთან ურთიერთობა ეკონომიკურ სფეროში. დიპლომატიური საქმიანობის ამ სფერო-მ საქართველოში 1918-1921 წლებში განსაკუთრებული დანიშნულება შეიძინა, რადგანაც ევროპიდან ეკონომიკურ-ფინანსური დახმარების მიღებაზე დიდად იყო დამოკიდებული არა მარტო ქართული ეკონომიკის ფეხზე დაყენება და მსოფლიო ომით გამოწვეული სამეურნეო ნგრევის აღმოფხვრა, არანედ პოლიტიკური დამოუკიდებლობის შენარჩუნება-განმტკიცება. ქართული „ეკონომიკური დიპლომატიის“ უმთავრესი მიზანი იყო ევროპის ქვეყნებთან ისეთი ეკონომიკური, ფინანსური და სავაჭრო კავშირურთიერთობების დამყარება, რომლებიც ხელს შეუწყობდნენ ეკონომიკური ქაოსისა და ჩამორჩენილობის ლიკვიდაციას, შექმნიდნენ ბაზისს ახალი დამოუკიდებელი ეკონომიკის შექმნისათვის. ამავე მიზანდასახულობით წარმოებდა ნ. ჟორდანიას მთავრობის საკონცესიო პოლიტიკა.

„ეკონომიკური დიპლომატიის“ და საკონცესიო პოლიტიკის პრინციპებს ექვემდებარებოდა საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ეკონომიკური ურთიერთობები გერმანიასთან, იტალიასთან, ინგლისთან, საფრანგეთთან და ევროპის სხვა ქვეყნებთან.

1919 წლის სექტემბერ-ოქტომბერში საქართველოში იმყოფებოდა და ვაჭრობა-მრეწველობისა და ფინანსთა და მინათმცემელების სამინისტროებთან მოლაპარაკებებს აწარმოებდა იტალიური ოლიგარქიის ცნობილი წარმომადგენელი ა. კორსი. 8 სექტემბერს მან მემორანდუმით მიმართა საქართველოს მთავრობას, რომელშიც ჩამოყალიბებული იყო საქართველოსა და იტალიას შორის ეკონომიკურ ურთიერთობათა განვითარების პრიორიტეტული მიმართულებანი (პირდაპირი საზღვაო კავშირის ორგანიზაცია, შეთანხმების დადება საქართველოდან ნედლეულის ექსპორტზე, ქართულ-იტალიური სააქციო საზოგადოების შექმნა სოლიდური სანესდებო კაპიტალით და ა. შ.)¹⁴⁷.

147 საქართველოს ეროვნული არქივის საისტორიო ცენტრალური არქივი, ფონდი 1891, აღწერა 2, საქმე 1, ფურცლები 10-11.

1919 წლის ბოლოს ევროპაში იმყოფებოდა საქართველოს კოოპერატივთა კავშირის თავმჯდომარე ე. დარჩია. ის საფრანგეთისა და იტალიის კოოპერაციულ ცენტრებთან აწარმოებდა მოლაპარაკებებს სხვადასხვა ეკონომიკურ საკითხებთან დაკავშირებით¹⁴⁸.

1919 წ. დეკემბერში ქართული ბონების ემისია განხორციელდა იტალიის ფინანსური სააგენტოს დახმარებით. აღსანიშნავია, რომ ემისიისათვის საჭირო ქაღალდიც იტალიაში იქნა შეძენილი.

იტალია წარმოადგენდა ფაქტობრივად პირველ სახელმწიფოს, რომელმაც მოაწყო საქართველოსთან საზღვაო-სატრანსპორტო კავშირი. საზღვაო ტრანზიტის მიმართულებანი იყო – ტარანტო-კონსტანტინოპოლი-ფოთი და ტარანტო-ვენეცია-კონსტანტინოპოლი-ბათუმი. 1920 წლის დამდეგიდან გაიზარდა საქართველოს ნავსადგურებში ხომალდების საერთო ტონაჟი.

1920 წლის 15 თებერვლიდან 21 მარტამდე საქართველოში იმყოფებოდა იტალიის ეკონომიკური მისია, რომელსაც მეთაურობდა ომის შედეგების ლიკვიდაციის ყოფილი მინისტრი, სენატორი ე. კონტი. საქართველოს მთავრობასთან მოლაპარაკებების შემდგომ „კონტის მისიამ“ შეიმუშავა „იტალია-საქართველოს კომპანიის“ შექმნის პროექტი. პროექტის თანახმად, კომპანიას უნდა ჰქონოდა ფინანსური და სამრეწველო საწარმოს ფორმა¹⁴⁹. განიხილეს ასევე საქართველოსთვის ფინანსური და სამრეწველო კრედიტის გამოყოფის საკითხები.

1920 წლის მარტში თბილისში დაარსდა „იტალია-კავკასიის გამწვანებელი ბანკი“, რომელიც შეიქმნა იტალიის სადისკონტო ბანკის ფინანსური ფონდის ბაზაზე და რომლის საწესდებო კაპიტალიც 40 მლნ. ლირას შეადგენდა¹⁵⁰. ბანკი მნიშვნელოვან როლს ასრულებდა საქართველოს ექსპორტის საკრედიტო ბაზის შექმნაში, საქართველოში შემოსატანი საიმპორტო

საქონლის შეკვეთისა და სატრანსპორტო გადაზიდვების უზრუნველყოფაში.

1920 წლის აპრილში საქართველოს მთავრობამ ევროპის ქვეყნებში გააგზავნა საგანგებო ეკონომიკური მისია, ფინანსთა და ვაჭრობა-მრეწველობის მინისტრის კ. კანდელაკის მეთაურობით. პარალელურად პარიზში, ლონდონსა და რომში დაარსდა საქართველოს კომერციული სააგენტოები¹⁵¹.

რამდენიმეთვიანი მოლაპარაკებების შემდეგ მისიამ შეძლო სამი მსხვილმასშტაბიანი ეკონომიკური ხელშეკრულების დადება: 1920 წლის ოქტომბერში კ. კანდელაკმა ხელი მოაწერა – ტყვარჩელის ქვანახშირის საბადოების საკონცესიო ხელშეკრულებას იტალიის კონცერნ „ილვასთან“, შეთანხმებას „ქართულ-ფრანგული ანონიმური საზოგადოების“ შექმნისა და საფრანგეთისათვის აბრეშუმის მრეწველობის საწარმოების მშენებლობის კონცესიის გადაცემის შესახებ და ხელშეკრულებას ინგლისის საგარეო ვაჭრობის ბანკთან 1,5 მლნ. გირვანქა სტერლინგის ფინანსური კრედიტის მიღების შესახებ.

საქართველოს საკმაოდ ინტენსიური სავაჭრო-ეკონომიკური ურთიერთობანი ჰქონდა ასევე ევროპის სახელმწიფოთა კერძო ფირმებთან და კომპანიებთან, მათ შორის სკანდინავიის ქვეყნებშიც¹⁵².

1921 წლის დასაწყისში საქართველოს ირგვლივ სტრატეგიული ვითარება საგრძნობლად გაუარესდა. რეგიონალურ დონეზე ეს გამოწვეული იყო საბჭოთა რუსეთისა და ქემალისტური ოსმალეთის ალიანსის შექმნით (1920 წლის აპრილის ბოლოს ამ ალიანსმა იმსხვერპლა აზერბაიჯანის, ხოლო დეკემბრის დამდეგს სომხეთის დამოუკიდებლობა), გლობალურ დონეზე კი – ევროპის სახელმწიფოთა ნეიტრალიტეტით და განსაკუთრებით ოფიციალური ლონდონის არამართლზომიერი პოლიტიკით.

1921 წლის 11-12 თებერვლის ღამეს დაიწყო საბჭოთა რუსეთის ჯარების ინტერვენცია

148 საქართველოს ეროვნული არქივის საისტორიო ცენტრალური არქივი, აღწერა 1, საქმე 319, ფურცელი 108.

149 საქართველოს ეროვნული არქივის საისტორიო ცენტრალური არქივი, ფონდი 1891, აღწერა 1, საქმე 619, ფურცლები 13-16.

150 საქართველოს ეროვნული არქივის საისტორიო ცენტრალური არქივი, ფონდი 1861, აღწერა 2, საქმე 181, ფურცელი 17.

151 გაზეთი „საქართველოს რესპუბლიკა“, 1920, 31 მარტი.

152 **ჯამბულ ანჩაბაძე**. საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობის ეკონომიკური პოლიტიკის ისტორიიდან (1918-1921). თბილისი, 2009, გვ. 152-153; 185-187; 190-194.

საქართველოს წინააღმდეგ. საერთაშორისო სამართლის ფუნდამენტური ნორმებისა და 1920 წლის 7 მაისის ხელშეკრულების უხეში დარღვევით რუსეთმა განახორციელა აგრესიული თავდასხმა ახალგაზრდა რესპუბლიკის წინააღმდეგ. 25 თებერვალს ინტერვენტებმა დაიკავეს თბილისი, 2 მარტს – ხაშური, 4 მარტს – სოხუმი, 13 მარტს – ქუთაისი. 18 მარტს საქართველოს მთავრობამ და დამფუძნებელმა კრებამ ქვეყანა დატოვეს და კონსტანტინოპოლის გავლით საფრანგეთში ჩავიდნენ.

დამოუკიდებლობის აღიარების შემდეგ საქართველოს მიეცა შესაძლებლობა, ევროპის ქვეყნებში შეექმნა სრულფასოვანი დიპლომატიური წარმომადგენლობა. 1921 წლის 29 იანვარს მთავრობის სპეციალური დადგენილებით, ევროპაში საქართველოს დიპლომატიური მისია გარდაიქმნა რეგულარულ დიპლომატიურ წარმომადგენლობად. ევროპის ქვეყნებში (დიდი ბრიტანეთი, საფრანგეთი, იტალია, ბელგია, სერბია-ხორვატია-სლოვენის ფედერაცია, ჩეხოსლოვაკია, დანია, ნორვეგია, შვედეთი, ესპანეთი, რუმინეთი, პორტუგალია) სრულფასოვანი ელჩად და საგანგებო დესპანად დაინიშნა ა. ჩხენკელი¹⁵³. მაგრამ ა. ჩხენკელის სააგრემანო აუდიენციები საფრანგეთის პრეზიდენტ ა. მილიერანთან 25 თებერვალს პარიზში, ლორდ კერზონთან 19 მარტს ლონდონში და იტალიის მეფე ვიქტორ-ემანუელ III-თან 8 აპრილს რომში, ოკუპირებული საქართველოს საერთაშორისო მდგომარეობის შეცვლაში, ცხადია, ვერავითარ როლს ვერ შეასრულებდნენ.

ამრიგად, 1918-1921 წწ. საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ურთიერთობები ევროპის სახელმწიფოებთან წარმოადგენს როგორც ორმხრივი დიპლომატიისა და საქართველოს ევროპული პოლიტიკის გამოვლინებას, ისევე ვერსალ-ვაშინგტონის სისტემის ფარგლებში მიმდინარე საერთაშორისო პროცესის შემადგენელ ელემენტს.

საქართველოს ევროპული პოლიტიკისა და ევროდიპლომატიის მთავარი მიზანი იყო საბჭო-

თა რუსეთის ანექსიონისტური პოლიტიკისა და ჰეგემონისტური ამბიციების შეკავება. მაშინდელი საერთაშორისო ვითარების ფარგლებში ეს მიზანი მიუღწეველი დარჩა.

მიუხედავად ამისა, საქართველომ ბევრი რამ შეიძინა ევროპული ორიენტაციის ამ სამწიფოში და პირველ რიგში ეს იყო ევროპული სტრატეგიული კულტურის ფუნდამენტური ნიშნები – სახელმწიფოებრივი მშენებლობა, დიპლომატია, მოლაპარაკებების ხელოვნება, აქცენტი სავაჭრო-ეკონომიკურ კავშირთა ურთიერთობებზე და ა.შ. საქართველოსა და ევროპას შორის მიმდინარეობდა ინტენსიური დიალოგი და პოლიტიკური დისკუსიის ხასიათი არსებითად განსაზღვრული იყო ახალი ტიპის სტრატეგიული კულტურის ძირითადი მიმართულებებით. ევროპასთან ურთიერთობების მეშვეობით ქართულ პოლიტიკურ ლექსიკონში ბევრი ახალი ცნება გაჩნდა და პოლიტიკური ელიტის სტრატეგიული აზროვნებაც საგრძნობლად ამაღლდა. საქართველომ სწორედ ევროპიდან აიღო სახელმწიფოებრივი მშენებლობის, პოლიტიკური და პარტიული სისტემების, კონსტიტუციური წყობის (1921წ. კონსტიტუცია ევროპული კონსტიტუციონალისტური კონცეფციების დადებით სინთეზს წარმოადგენს), სოციალური მოწყობის მოდელები.

თანამედროვეობის ასწლიანი გადასახედიდან ეს ყველაფერი განვლილი გზაა, საუკუნის წინანდელი წარსულის გამოცდილებაა. მაგრამ განვლილ გზას ერთი უაღრესად საჭირო და ევრისტიკული ფასეულობის მქონე თვისება აქვს – მუდმივი და განუყოფელი კავშირი დღევანდლობასთან. საქართველოს პირველი რესპუბლიკის ევროპული საგარეო პოლიტიკისა და ევროპოცენტრისტული დიპლომატიის გამოცდილება დიდ სამსახურს გაუწევს თანამედროვე საქართველოს, ევროპული და ევროატლანტიკური ინტეგრაციის კურსის არსებითი მიმართულებების განსაზღვრაში.

P.S. იმ ევროპულ სახელმწიფოთა ჩამონათვალი, რომლებმაც აღიარეს საქართველოს დამოუკიდებლობა დე ფაქტო და დე იურე (ცნობის აქტის მიღების ქრონოლოგიური თანმიმდევრობით):

153 საქართველოს ეროვნული არქივის საისტორიო ცენტრალური არქივი, ჰარვარდის მიკროფირების ფონდი, საქმე 688.

1. გერმანია – 1918 წ. 10 ივნისს დე ფაქტო და 1920 წ. 24 სექტემბერს დე იურე;
2. ავსტრია – 1918 წ. 18 ივნისს დე ფაქტო და 1921 წ. 17 თებერვალს დე იურე;
3. დიდი ბრიტანეთი – 1920 წ. 11 იანვარს დე ფაქტო და 1921 წ. 27 იანვარს დე იურე;
4. საფრანგეთი – 1920 წ. 11 იანვარს დე ფაქტო და 1921 წ. 27 იანვარს დე იურე;
5. იტალია – 1920 წ. 11 იანვარს დე ფაქტო და 1921 წ. 27 იანვარს დე იურე;
6. ჩეხოსლოვაკია – 1920 წ. 8 აპრილს დე ფაქტო;
7. ბელგია – 1920 წ. 26 აგვისტოს დე ფაქტო და 1921 წ. 27 იანვარს დე იურე;
8. შვეიცარიის კონფედერაცია – 1920 წ. ნოემბერში დე ფაქტო;
9. პოლონეთი – 1921 წ. 28 იანვარს დე ფაქტო;
10. რუმინეთი – 1921 წ. 18 თებერვალს დე იურე;
11. ლუქსემბურგი – 1921 წ. 23 თებერვალს დე იურე.

Dazmir Jojua

Georgia and Europe in 1918-1921

Resume

On the 26th of May 1918, the National Council of Georgia accepted the Act of Independence and founded the first coalition government. Thus qualitatively new structure of Georgian statehood – Democratic Republic of Georgia – was founded.

The main direction of the foreign policy of the Democratic Republic of Georgia was establishment of close political, diplomatic, strategic, trade-economic and cultural relations and their intensive development with European countries. The diplomatic concept of eurocentrism was based on the principles of primacy and inconvertibility of the pro-European course, on the central position of Eurodiplomacy in the common process of the foreign policy of Georgia.

In May-November 1918 European priority of the foreign policy was revealed in pro-German orientation. Poti agreements as of the 28th of May 1918 and Berlin Conventions as of the 12th of July 1918 created the basis of Georgian-German strategic relations.

But the defeat of Germany in the First World War and November Revolution put an end to pro-German orientation of Georgia. The country switched to the other option of European politics – pro-Antanta course and related the task of obtaining international guarantees for independence to the relations with England-France coalition.

Since December 1918 till September 1919 the British troops were in Georgia. In March-June 1919 the issue of establishment of Italian mandate and dislocation

of the Italian contingent consisting of forty thousand soldiers were on the agenda of Paris Conference. However, the geopolitical reasoning of “Russian issue” took this issue from the agenda of the global politics.

On the 11th of January 1920 the Supreme Council of Antanta recognized independence of Georgia de facto. The “Batumi issue” was decided in the same context: British occupation regime was terminated on the basis of the agreement between Georgia and Britain as of the 28th of June 1920 and the region was reinstated to jurisdiction of Georgia.

On the 27th of January 1921 the Supreme Council of Antanta officially confirmed international legal capacity of Georgia, as it recognized its independence de jure.

These facts were of great importance for Georgia. They have made much interesting recordings in the history of Georgia-British relations.

Russian and Georgian War of February-March 1921 and occupation of Georgia by Soviet Russia terminated Georgian-European relations. Immigrant legal government of Georgia moved to Paris and maintained relations with European countries, as well continued fighting for restoration of independence of the country.

საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესია 1918-1921 წლებში

1811 წლიდან 1917 წლამდე საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესია რუსეთის ეკლესიის უწმიდესი და უმართებულესი სინოდის დანამატად აქცეის. ამ დროის განმავლობაში ეკლესიას მართავდნენ რუსი ეგზარქოსები, რომლებიც ამავე დროს სასულიერო სფეროში პირნათლად ახორციელებდნენ რუსეთის დამპყრობლურ პოლიტიკას. სწორედ აღნიშნული პოლიტიკის შედეგი იყო შემდეგი მოვლენები: ქართული წირვა-ლოცვის, გალობის ეკლესია-მონასტრებიდან განდევნა, ქართული საეკლესიო კანონიკური ტრადიციების უგულებელყოფა, ბრძოლა ქართული ენის, ლიტერატურის, საქართველოს ისტორიის, ქართველი ერის ეროვნული ღირსების წინააღმდეგ.

XX საუკუნიდან მოყოლებული გახშირდა ქართველი სამღვდელოების კრებები, რომლებზეც ითხოვდნენ საქართველოს სამოციქულო ეკლესიის თვითმწყემსობის (ავტოკეფალიის) აღდგენას. 1917 წლის იანვარ-თებერვალში რუსეთის იმპერიაში შექმნილმა სოციალურ-ეკონომიკურმა და პოლიტიკურმა კრიზისმა იმპერატორი ნიკოლოზ II-ე აიძულა ტახტიდან გადამდგარიყო. აღნიშნული ვითარებით ყველაზე კარგად ქართველმა ავტოკეფალისტებმა ისარგებლეს. 1917 წლის 12 მარტს (25) სვეტიცხოვლის საპატრიარქო ტაძარში მიიღეს საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენის აქტი, საეკლესიო კრების მოწვევამდე შექმნეს საქართველოს ეკლესიის დროებითი მმართველობა, დროებითი მმართველობის თავმჯდომარედ დანიშნეს გურია-ოდიშის ეპისკოპოსი ლეონიდე ოქროპირიძე...

1917 წლის 12 (25) მარტის სვეტიცხოვლის დამოუკიდებლობის აქტს, რომელსაც საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენა მოჰყვა, დიდი სიხარულით შეხვდნენ საზოგადოების სხვადასხვა ფენისა თუ პოლიტიკური პარტიების წარმომადგენლები. ავტოკეფალიისათვის ბრძოლამ, რომელშიც აქტიურად მონაწილეობდნენ ქართველი სასულიერო პირები და ინტელიგენციის ცნობილი წარმომადგენლები, სასურველი შედეგი გამოიღო. 1917 წლის 25 მარტს მღვდელმთავარმა ლეონიდე ოქროპირიძემ განაცხადა – “ჩვენ მოვალენი ვართ დამოუკიდებელ ეკლესიას მალევე გვერდით ამოვუყენოთ დამოუკიდებელი საქართველო”. და მართლაც, მალევე 1918 წლის 26 მაისს ქართველმა ხალხმა საქართველოს დამოუკიდებლობა გამოაცხადა.

1918 წელი ძალზე მნიშვნელოვანი იყო ეკლესიისათვის. აღსდგა საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობა. ქართველი ხალხი, სუვერენული სახელმწიფოს მქონე ერი, წარსდგა მსოფლიოს წინაშე. 1918 წლის 28 მაისს შედგა საკათოლიკოსო საბჭოს კრება, რომელიც გაიმართა საქართველოს სახელმწიფოებრიობის აღდგენის აღსანიშნავად. კრებამ დაადგინა შესაბამისი საზეიმო ღონისძიებებით აღენიშნა ეს დიდმნიშვნელოვანი აქტი, რომლისთვისაც ეკლესია, რუსეთის მიერ საქართველოს ანექსიის პირველი დღიდანვე იღვწოდა.

უწმიდესი და უნეტარესი კირიონ II-ის ტრაგიკული აღსასრულის შემდეგ, ჯერ როგორც პატრიარქის მოსაყდრე, შემდეგ სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ლეონიდე ურთულეს პერიოდში ხელმძღვანელობდა საქართველოს სამოციქულო ეკლესიას. უწმიდესი ლეონიდე მოესწრო საქართველოს თავისუფლებას და ბოლშევიკური რუსეთის მიერ მის ოკუპაციას¹⁵⁴...

მიტროპოლიტმა ლეონიდე უდიდესი როლი შეასრულა 1917 წლის 12 (25) მარტიდან 1917 წლის სექტემბრამდე საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესიის დროებითი მმართველობის საქმიანობაში. იგი ხელმძღვანელობდა დროებითი მმართველობის სხდომებს, რომლის მუშაობაშიც მონაწილეობდნენ საქართველოს ეკლესიის მღვდელმთავრები, სასულიერო და საერო პირები. დროებითი მმართველობის სხდომებზე იხილებოდა საქართველოს ეკლესიის უფლებრივი მდგომარეობის, სახელმწიფოსა და ეკლესიის საეკლესიო ქონების, ყოფილ საეგზარქოსოსთან დამოკიდებულების საკითხები¹⁵⁵.

მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოში იმხანად არსებულ მრავალრიცხოვან პარტიებს შორის ცხარე ბრძოლა მიმდინარეობდა, ბოლშევიკების გარდა ყველა მიესალმებოდა საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიას. მაგრამ ამ მხრივ ეროვნულ-დემოკრატიები და სო-

ციალ-ფედერალისტები გამორჩეულნი იყვნენ. 1917 წლის 23 აგვისტოს ეგზარქოსყოფილმა პლატონმა თბილისი დატოვა, როგორც ეროვნულ-დემოკრატიული პარტიის წევრი და ვით ვაჩნაძე გადმოგვცემს მას შეუკრებია სამოცამდე შეიარაღებული კაცი და დაუკავებია ყოფილი ეგზარქოსის სასახლე. სიონის ეზოში პატარა ოთახში შეკედლებული ქართული ეკლესიის აღმასრულებელი კომიტეტი კათალიკოზ-პატრიარქის მოსაყდრის ლეონიდეს ხელმძღვანელობით გადავიდა ეგზარქოსის სასახლეში. „ლეონიდე ახედა ცარიელ კედლებს, სადაც წინათ რუსი ეგზარქოსების სურათები ეკიდა და ერთ წამს შეჩერდა. მე ვაცნობე ჩემი განკარგულება ეგზარქოსების სურათების ჩამოხსნის შესახებ. ლეონიდე პირჯვარი გადაიწერა და წარმოთქვა: აღსრულდა... უფალო შეგვინყაღე და დაგვიფარე“¹⁵⁶.

უწმიდეს და უნეტარეს ლეონიდეს ურთულეს პერიოდში მოუწია მოღვაწეობა. რთული იყო საქართველოს როგორც საშინაო, ასევე საგარეო მდგომარეობა. 1919 წლის ოქტომბერში უწმიდესი და უნეტარესი ლეონიდე მიტროპოლიტ ამბროსისა და დეკანოზ კალისტრატე ცინცაძის თანხლებით სოხუმში ჩავიდა. ინახულა ადგილობრივი ქართული გარნიზონი, რომელთაც მიესალმა და აღნიშნა, რომ ბედნიერება ხვდათ წილად, რომ ემსახურონ თავიანთ სამშობლოს. 21 ოქტომბერს მისი უწმიდესობა ესტუმრა ახალი ათონის მონასტერს, სადაც პარაკლისი გადაიხადა. 22 ოქტომბერს სოხუმში გაიმართა ეპარქიის კრება, რომელსაც დაესწრნენ აფხაზეთის მთავრობისა და ქალაქის წარმომადგენელნი. კრებაზე გაიმართა დისკუსია ცხუმ-აფხაზეთის ეპარქიის პრობლემებზე. უწმიდესმა და უნეტარესმა ლეონიდე საკათოლიკოსო საბჭოსა და თავისი სახელით განაცხადა, რომ საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესია ყველაფერს გააკეთებდა ეპარქიის აღორძინებისათვის. უწმიდესი ლეონიდესათვის ნათელი იყო, თუ რა რთულ პირობებში მოუწევდა საქმიანობა¹⁵⁷.

154 **სერგო ვარდოსანიძე**. სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი უწმიდესი და უნეტარესი ლეონიდე (1861-1921). თბილისი, 2014, გვ. 3.

155 **სერგო ვარდოსანიძე**. სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი უწმიდესი და უნეტარესი ლეონიდე (1861-1921). თბილისი, 2014, გვ. 39.

156 **სერგო ვარდოსანიძე**. სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ლეონიდე (1918-1921 წწ.). თბილისი, 2000, გვ. 14.

157 **სერგო ვარდოსანიძე**. სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი უწმიდესი და უნეტარესი ლეონიდე

1918 წელს საქართველოში სახელმწიფო მმართველობა ხელში აიღო იმ დროისათვის ხალხში პოპულარულმა სოციალ-დემოკრატიულმა პარტიამ, მისმა „მენშევიკურმა“ ფრთამ. ამან ასახვა პოვა მის დამოკიდებულებაში საქართველოს ეკლესიისადმი. ცხადია, მათ ვერ შეაფასეს საქართველოს ეკლესიის მნიშვნელობა.

საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ხელისუფლება ათეისტური იყო. ხელისუფლების მიერ მიღებული საკანონმდებლო აქტებით საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესია მძიმე მდგომარეობაში აღმოჩნდა. 1918 წელს სოციალ-დემოკრატიულმა მთავრობამ გააუქმა სასულიერო სასწავლებლები, რითაც ეკლესიას მოუსპო საშუალება სასულიერო კადრები მოემზადებინა. პარლამენტის 1918 წლის 26 ნოემბრის გადაწყვეტილებით სასწავლებლებში აიკრძალა საღვთო რჯულის სწავლება. 1918 წლის 3 დეკემბრის მთავრობის განკარგულებით ეკლესიას ჩამოერთვა სამოქალაქო რეგისტრაციის უფლება. ეკლესიის წინააღმდეგ იყო მიმართული დამფუძნებელი კრების მიერ 1919 წლის 17 ივლისს ზოგიერთი საეკლესიო უქმე დღის გაუქმება¹⁵⁸.

ეკლესიასა და სახელმწიფოს შორის არსებულ პრობლემებს კარგად ასახავს უწმიდესი და უნეტარესი ლეონიდეს საქართველოს მთავრობის თავმჯდომარის ნოე ჟორდანიასადმი გაგზავნილი წერილები: „+¹⁵⁹“. სამწუხაროდ მთავრობის თავმჯდომარემ უპასუხოდ დატოვა პატრიარქის თხოვნა, ამიტომ უწმიდესმა ლეონიდემ განმეორებითი წერილით მიმართა მას.

აგრარული საკითხის გადაწყვეტის დროს სოციალ-დემოკრატიულმა მთავრობამ ეკლესიას არათუ დაუბრუნა ის საეკლესიო მიწები და ქონება, რომელიც მან ავტოკეფალიის გაუქმების დროს დაკარგა, არამედ სახელმწიფოს მფლობელობაში გადავიდა ის მცირე საეკლესიო მიწებიც, რომელიც მას ეგზარქოსობის დროს ჰქონდა. ეკლესია სახელმწიფოსაგან მცირე სუბსიდიებს და ნატურალურ ულუფას იღებდა, მაგრამ 1920 წლის მთავრობის განკარგულებით

21 მაისის დეკრეტით საეკლესიო ქონება სახელმწიფო საკუთრებად გამოცხადდა. შექმნილ კომისიას დაევალა მათი მუზეუმებში თავმოყრა. სამწუხაროდ, როგორც აღინიშნა საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობამ სათანადოდ ვერ დააფასა საქართველოს ეკლესიის საუკუნოვანი ღვაწლი ერის წინაშე, კერძოდ ისიც კი დაივიწყეს, რომ ეკლესია თვითვე იყო ერთ-ერთი უმთავრესი ფუძემდებელი იმ სახელმწიფოსი, რომელსაც იმჟამად მენშევიკები მართავდნენ. ამ ფაქტმა მალე სათანადო შედეგები გამოიღო.¹⁶⁰

1920 წლის 27 ივნისს გამართულმა საქართველოს II-ე საეკლესიო კრებამ იმსჯელა მთავრობის მიერ ეკლესიის მიმართ გამოტანილი გადანყვეტილების შესახებ და აღნიშნა, რომ დიდად ილახებოდა ეკლესიისა და მორწმუნე ერის ინტერესები. საეკლესიო კრების გადაწყვეტილებები მთავრობას ეცნობა. საკათალიკოსო საბჭო წინააღმდეგი არ იყო ეკლესიის სახელმწიფოსაგან გამოყოფისა. ეკლესია უკმაყოფილებას გამოთქვამდა იმის გამო, რომ აღნიშნული საკითხის გადაწყვეტას დემოკრატიული მთავრობა ათეისტური პროპაგანდის ფონზე ახდენდა. მალე, 1920 წლის ოქტომბერ-ნოემბერში მთავრობამ ჩამოაყალიბა სახელმწიფოსაგან ეკლესიის ჩამოშორების პროექტი, რომლის საფუძველზე ეკლესია განთავისუფლდა სახელმწიფო ფუნქციებისაგან, გარდაცვალების, ქორწინებისა და დაბადების რეგისტრაციის მოვალეობისაგან, ეკლესია მატერიალურად დამოუკიდებელი ხდებოდა სახელმწიფოსაგან, ხოლო სახელმწიფო არ ჩაერეოდა შიდასაეკლესიო საქმეებში. კანონ-პროექტი 24 მუხლისაგან შედგებოდა. მთავრობამ ამ კანონპროექტით ეროვნული ეკლესია უფლებრივად გაუთანაბრა სხვა რელიგიურ აღმსარებლებს. პროექტმა აღაშფოთა სამღვდელოება, სისტემატურად ეწყობოდა ეპარქიული კრებები, სადაც სამღვდელოება მსჯელობდა ეკლესიაში შექმნილ მძიმე მდგომარეობაზე¹⁶¹.

(1861-1921). თბილისი, 2014, გვ. 56.

158 მიტროპოლიტი ანანია ჯაფარიძე. საქართველოს ეკლესია 1918-1921 წლებში.— meufeanianiinfo.

159 საქართველოს საპატრიარქოს არქივი. მიტროპოლიტ ლეონიდეს ფონდი 6443, ფურცელი 1-3.

160 მიტროპოლიტი ანანია ჯაფარიძე. საქართველოს ეკლესია 1918-1921 წლებში.— meufeanianiinfo.

161 მიტროპოლიტი ანანია ჯაფარიძე. საქართველოს ეკლესია 1918-1921 წლებში.— meufeanianiinfo.

საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობამ საქართველოს ეკლესიას ფაქტიურად უნდობლობა გამოუცხადა და რელიგიის შესახებ მიღებული კანონით იგი გაუთანაბრა საქართველოს მოქმედ სხვადასხვა კონფესიების ერთადერთი დადებითი რაც საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობამ გააკეთა ეს იყო 1920 წლის 17 თებერვლის მთავრობის დადგენილება კავკასიის სინოდალური კანტორის გაუქმების შესახებ, ხოლო 7 აგვისტოს დადგენილებით რუსული, ბერძნული და ოსური სამრევლოები დაექვემდებარა საქართველოს ეკლესიას. ამით დასრულდა სამწლიანი გაურკვეველობა, ურთიერთდაპირისპირება და ინტრიგები, რომელსაც მიმართავდა რუსეთის სინოდი საქართველოს ეკლესიის წინააღმდეგ, როცა მათ დაარსეს ამიერკავკასიის საეგზარქოსო და მასში გააერთიანეს არაქართული მრევლი. ისინი ედავებოდნენ საქართველოს საკათოლიკოსოს ქონებას, ეკლესია-მონასტრებს. მართალია ოფიციალურად 1920 წლიდან ისინი იძულებულნი გახდნენ დამორჩილებოდნენ სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქს, მაგრამ 1921 წლის თებერვლის შემდეგ, როდესაც საქართველო კვლავ რუსეთის საოკუპაციო ჯარებით აივსო რუსული სამრევლოები კვლავ დაუპირისპირდნენ საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქს და აღარ ემორჩილებოდნენ მას. რა თქმა უნდა მათ უკან ისევ რუსეთის ეკლესია იდგა¹⁶².

1921 წლის 21 თებერვალს შედგა საქართველოს საკათალიკოსო საბჭოს საგანგებო სხდომა, რომელიც მიეძღვნა საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის დაკარგვის საფრთხეს. ქვეყანაში თებერვლის დასაწყისში შემოიჭრა რუსეთის XI არმია, რომელიც თბილისისაკენ მოიწედა. სხდომამ მიიღო მიმართვა: ა) ეკლესიებში გადახდილ იქნეს პარაკლისები მტრისაგან საქართველოს განსათავისუფლებლად; ბ) ეკლესიებში წინამძღვრებმა განუმარტონ ხალხს დღევანდელი ომის მნიშვნელობა; გ) სამრევლო საბჭოებმა გაიღონ ქონებრივი ხარჯი ომის საჭიროებათა დასაკმაყოფილებლად; დ)

სამრევლო-საბჭოებმა მიიღონ ზომები ტაძრების გაძლიერებისა და სინმიდეთა დასაცავად; ე) შეკრებილ იქნეს ნებაყოფლობით შეწირულობა აღნიშნული საჭიროებისათვის; ე) კრებული დაეხმაროს ჯარში განვეულთა ოჯახებს.

22-23 თებერვალს მთავრობამ მიიღო დადგენილება თბილისის დატოვების შესახებ. საკათოლიკოსო საბჭომ კი დადგენილება საეკლესიო განძეულობის (თბილისის, სვეტიცხოვლის ეკლესია-მონასტრის ხატები და სხვა სინმიდეები) ქუთაისში ევაკუაციის შესახებ. განძის უსაფრთხოებაზე პასუხისმგებლობა დაეკისრა ეპისკოპოს დავით კაჭახიძეს და არქიმანდრიტ პავლე ჯაფარიძეს. 24 თებერვალს თბილისი დატოვა უწმიდესმა ლეონიდემ და ქუთაისში წავიდა. მთავრობამ მიიღო ერთადერთი სწორი გადაწყვეტილება მუზეუმებში თავმოყრილი საეკლესიო განძეული გაეტანა უცხოეთში (საქართველოში დარჩენილი სინმიდეები ბოლშევიკებმა ოქრო-ვერცხლის ზოდებად ჩამოასხეს, ხოლო მათთვის უსარგებლო სინმიდეები გაანადგურეს). საქართველოს რესპუბლიკის დემოკრატიული მთავრობა ემიგრაციაში გაემგზავრა 1921 წლის 11 მარტს, 13 მარტს კათოლიკოს-პატრიარქი თბილისში დაბრუნდა. იმავე წლის 11 ივნისს იგი გარდაიცვალა, ფიქრობენ, რომ იგი მოწამლეს, მეორე აზრით, იგი რუსის ჯარის მიერ შემოტანილმა შავი ჭირის ეპიდემიამ იმსხვერპლა.

ბოლშევიკური რუსეთის მიერ საქართველოს ანექსიის შემდეგ სახელმწიფომ გაატარა საგანგებო მეთოდური ღონისძიებანი, რათა საერთოდ მოესპო ეკლესია ბოლშევიკებმა, ცხადია, ეკლესია საბოლოოდ გამოყვეს სახელმწიფოსაგან, ე.ი. სამღვდელოება სარჩო-საბადებელის გრეშე დატოვეს.

1921 წლის 1-5 სექტემბერს, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს პატრიარქის ლეონიდეს გარდაცვალების შემდეგ, გელათში შემდგარმა მესამე საეკლესიო კრებამ კათოლიკოს-პატრიარქად აირჩია ამბროსი ხელაია.

162 სერგო ვარდოსანიძე. სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი უწმიდესი და უნეტარესი ლეონიდე (1861-1921). თბილისი, 2014, გვ. 66-67.

სიტყვა ეპისკოპოს ლეონიდასი, მცხეთის საკათალიკოსო ტაძარში წარმოთქმული 12 [25] მარტს

მადლი, კურთხევა, წყალობა ღვთისა და მდაბალი სალამი თქვენდა, ყოვლად პატიოსანო ჩემო თანამებო, ივერიის ეკლესიის მღვდელმთავრ-მოძღვარნო!

მადლი, კურთხევა, წყალობა ღვთისა, ტკბილი და დაბალი მღვდელმთავრული სალამი თქვენდა, საქართველოს ეკლესიის საყვარელნო ძენო და ასულნო. უმაღლესად ბედნიერი ვარ, რომ განგებამ წილად მარგუნა გაზიარება თქვენთან ერთად ამ ჩვენი დედა ეკლესიის სახურავის ქვეშ იმ დიადი სიხარულისა, რომელის განცდითაც გაბრწყინებულ-გაშუქებულია დღეს მთელი რუსეთი. საყვარელნო მსმენელნო! მდგომარე წლის გაზაფხულის პირი ოქროს დიდრონი ასოებით ჩაინერა რუსეთის სახელმწიფოს ისტორიაში და ეს ახლად დაწერილი კაბადონი რუსთა ცხოვრების ისტორიის უბრწყინვალეს ფურცლად დარჩება საუკუნოდ. ამ გაზაფხულის ბრწყინვალე მზის სხივებმა გააღებეს, დაადნეს, ორთქლად აქციეს ჩრდილოეთისათვის ჩვეულებრივი მეტად სქელი თოვლი და ამ გამქრალ თოვლს თან გაჰყვა თვითმპყრობელობითი, მონარქიული მართვა-გამგეობა სახელმწიფოსი, მართვა-გამგეობა, რომელიც სულს უზუთავდა ყველა მოქალაქეს, ხუნდებს ადებდა დიდს და პატარას ხელებსა და ფეხებზე, ცივი თოვლივით სუსხავდა, აჭკნობდა, ხშავდა და ძირიან-ფესვიანად ანადგურებდა ყველაფერს, რითაც კი ლამაზი, საყვარელი და მიმზიდველია კაცის ცხოვრება. რუსეთის ძლიერმა ერმა ძირს დასცა, შემუსრა, სამუდამოდ დამარხა მონარქიზმი და ამ ბრწყინვალე გამარჯვებამ სამხიარულოდ აამოძრავა, აახმაურა, გაზაფხულის ადიდებული მდინარესავით, ააზვირთა და ჩვეულებრივის ცხოვრების კალაპოტი დაატოვებინა მას. საერთო მხიარულებაა რუსეთის უზარმაზარ ქვეყნის ყოველ კუთხეში, ქალაქებსა და სოფლებში ფრიალებენ წითელი დროშები, ხალხი უმღერის თავისუფლებას, ხალხი ზეიმობს მონობის ბორკილების დამსხვრევას, ხალხი შეჰლაღადებს თავისი განახლების სალოცავ ხატს. ბედნიერ რუსის ერის მაყრიონის მძლავრმა გუგუნმა ჩვენამდინაც მოაწია და ქართველებიც გულსავსებით ვი-

ზიარებთ ამ დღესასწაულს; საქართველოს ქალაქებისა, დაბებისა და სოფლების მკვიდრნიც აღფრთოვანებით ეგებებიან რუსეთის განახლებას. ყველა ჩვენგანი უკვე ეზიარა ერის ზეიმს თავის მშობელ ქალაქსა და სოფელში, თავისი ცხოვრებისა, თუ სამსახურის ადგილზე, მაგრამ მაინც ვერ გავმძლავრვართ სიხარულით და ახლა აქ, ყველასაგან მივიწყებულ მცხეთაში, მოგვიყრია თავი დღესასწაულის გადასახდელად. უცილობელი ჭეშმარიტებაა, რომ სასიხარულო მოვლენა და ამბავი მაშინ უფრო ღრმავდება, მეტ სიმძლავრეს იძენს და მეტად სწვდება კაცის გულს, როდესაც უკანასკნელი განიცდის სიხარულს თავის საკუთარ ჭერს ქვეშ, თავისი მშობლებისა, ნათესავებისა, მეზობლებისა და მეგობრების წრეში. მცხეთა ჩვენი ეროვნების დასაბამის აკვანია, ემბაზია ქრისტიან ქართველობისა, სვეტიცხოველი საერთო სულიერი დედა ქართველებისა და იმიტომაც, რომ ამ საყოველთაო სულიერი შვება-ლხენის დღეს ყველამ მოვაშურეთ ამ ჩვენის სულისა და გონების საკუთარ საგანძურს, რომ მხურვალეთ დაუვუოცნოთ ამ ჩვენს მოხუც დედა-ტაძარს ტკბილი დედობრივი ძუძუები და მით გავაღრმავოთ ჩვენი სიხარული.

აქ, აი ამ ობლად მზირალ საფლავის ქვეშ განისვენებს ჩვენის ერის სიქადული, ასპინძის ომის გმირი, უკვდავი პატარა კახი. როგორც ვიცით, მეფე ერეკლემ პირობა შეკრა რუსეთის დედოფალ ეკატერინესთან. ამ პირობით რუსეთი და საქართველო ინოვბიან მოკავშირეებად, რუსეთს მხოლოდ დახმარება უნდა გაენია საქართველოსთვის, რომელიც, ყოველ შემთხვევაში, რჩებოდა თავისუფალ და დამოუკიდებელ სამეფოდ. მაგრამ არ გაუმართლა ერეკლეს მოლოდინი, რუსეთის მეფეებმა გადალახეს მათგანვე ხელმოწერილი აქტი, საქართველო გამოაცხადეს უბრალო გუბერნიად და ქართველ ხალხს დაადგეს, მძიმე უღელი მონობისა. ას ჩვიდმეტის წლის განმავლობაში ქართველ ერს აღარ გასთენებია სასიხარულო დღე და ამის გამოისობით ცეცხლი ეკიდებოდა ერეკლეს ძვლებს დღევანდლამდე, მის სულს

მოსვენება ჰქონდა დაკარგული. დღეს ჩვენი ერის სულის ამომხდელი მონარქიზმი დაიმსხვრა და ვისთვის უნდა გვეხარებინა ეს ამბავი, თუ არა ერეკლესათვის! გაიხარე სულით და მოასვენე შენი ძვლები, ქართველი ერის დიდო გუშაგო, ჩვენო პატარა კახო! გაქრა მთელის რუსეთის მბორკავი ძალი! მაგრამ შენ ხომ უბრალო შურის მაძიებელი არ იყავი, შენ ხომ შენი ერის თავისუფლება და ბედნიერება გწყუროდა, გაიხარე საფლავში: უკვე ირეკება სამხიარულო ზარი შენის ერის დამოუკიდებლობის აღდგენისა! გარს შემოვრტყემივართ ამ შენს საფლავს იმ მიზნით, რომ აქ დავდვათ ქალმა და კაცმა წმიდა ფიცი საყვარელი სამშობლოს აღდგენისა, დემოკრატიულ პრინციპებზე დამყარებულ მართვა-გამგეობით. მეტსაც გახარებთ: აქამდინ რომ მწარედ იტანჯებოდით და თვალი ვერ გაგესწორებინა ამ წმიდა სვეტისთვის, რადგანაც მისი დამცირებისა, გარატაკების და დაუძღურების მიზეზად შენს თავსა სთვლიდი, რადგანაც პირველმა შენ გადადგინა ბიჯი იმ მეფეებისკენ, რომლებმაც საქართველოსთან ერთად ეკლესიაც შეგიბლალეს, დღეს აღდგენილად, თავისუფლად და დამოუკიდებლად აცხადებს თავის თავს; დღეიდან სწყვეტს ყოველგვარ დამოკიდებულებას რუსის სინოდთან და ეყრდნობა მხოლოდ და მარტოოდენ, თავის საკუთარ თავს! ძმებო და მოქალაქე-

ნო! დღეს პირველად შესრულდა ამ დიდებულ ტაძარში წირვა სწორედ იმ წესით, როგორითაც სრულდებოდა მის დამოუკიდებლობის დროს და მით ჩაედგა მტკიცე საფუძველი მისი თვით არსებობისა. დღეიდან ინიშნება დროებითი მმართველობა განთავისუფლებულ ეკლესიის საქმეების მწარმოებლად და დაიდგინება ოქმი, რომ არჩეულ იქმნეს არა შორეულ მომავალში საქართველოს დამოუკიდებელ ეკლესიის კათალიკოზი. გავიტანოთ ეს ამბავი ჩვენს ქვეყანაში კიდითი-კიდევ, ვაცნობოთ იგი ჩვენს ერს და დანიშნულ დროს საქართველოს ყოველ კუთხიდან, საინგილოდან დაწყებული შავი ზღვის ნაპირებამდე, წარმოვიყვანოთ წარმომადგენლები, როგორც სასულიერო, ისე საერო წოდებისა, რომ აქ, ამ დედაეკლესიის წიაღში, მათ ხმა მისცენ საყოველთაო, ფარული, სწორკენჭის ყრით მას, ვისაც ერი ისურვებს კათალიკოსად. აქ ხმა ერისაგან გამორჩეულს ღმერთიც თავის არჩეულად სცნობს.

მირონის მადინებელი სვეტო ცხოველო! შენ სცხე მირონი ჩვენგან დაწყებულ საქმეს დამიეც გამარჯვება საქართველოს თავისუფალ ეკლესიას. ამინ.

ეპისკოპოსი ლეონიდე

გაზეთი „საქართველო“, 1917, №67, 24 მარტი, გვ. 1-2.

**საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალია
შეისყმა, თქმული ავვისტოს 3 [16]-ს სამადლოპელო პარაკლისის
გადახდის წინ რუსეთის დროებით მმართველობის მიერ საქართველოს
ეკლესიის ავტოკეფალიის დამტკიცების გამო**

მოძღვარნო ქრისტესნო, სულიერნო შვილნო, ქრისტეს მიერ დედებო და დებო! დასტკბით, გაიხარეთ, აღფრთოვანდით და ყველამ ხალისით ააჟღერეთ საღმრთო სიხარულის გულის სიმები.

შესრულდა თვითეული მორწმუნე ქართველის დიდი ხნის იდუმალი გულის წადილი: გარეშეთაგან ზღაპრად ცნობილ-მიჩნეული ქართული ეკლესიის თავისუფლება, მართალია, შეცვლით,

ჩვენ რომ გვინდოდა არა სრულებით იმ სახით, მაგრამ მაინც უკვე არსებული ფაქტია დღეს; ივერიის ეკლესიის თვითთაობამ, თუმცა შეკვეცით, მაგრამ მაინც ხორცი შეისხა; მკათათვის ოცდახუთ რიცხვს რუსეთის დროებითმა მმართველობამ დაადასტურა ჩვენი ეკლესიის კონსტიტუცია და ეს ამბავი ციური ზარის ჩამორეკვით ეფინება საქართველოს. დღეიდან ჩრდილოეთი

ველარ გასჭედავს ქართველი კაცის სინიდისისა და რწმენისათვის შემზარავ ხუნდებს, დღეიდან სვეტიცხოველში, სიონში, ალავერდში, გელათში, მარტვილში და სხვაგან ალაგი აღარ ექნება უცხო ენაზე მღვდელთმსახურებას და ქადაგება-მოძღვრებას, ამიერიდან ქართველი ეკლესია ხელახლა შეექსოვ-შეედულა პირველსა და მეორე ანტონ კათალიკოსთა დროინდელი ეკლესიის სხეულს და, ცხადია, ამის შემდეგ თავისთავად გასცვივა მას ის ზღმურდლები, რომლებითაც იგი ასე დასახიჩრებულია დღეს უცხოელთა საზიზღარი გავლენის მიზეზებით. ეს ქართველთა საყვარელი სიონი, გუმბინ

ლეჩაქ-ახდილი და შეურაცხყოფილი, დღეიდან, ივერიის საუკუნითგან მფარველის ღვთისმშობლის მეოხებით ხელახლა შეიმოსავს სახელსა და დიდებას, სამშობლო ენაზე სასოებისანი წირვა-ლოცვით და მოძღვრება-ქადაგებით გულს გაგვითბობს დიდსა და პატარას და სულ ჩქარა შემოგვიკრებს თავის გარშემო, „ვითარცა სახედ შეიკრიბნის მფრინველმან მართვენი თვისნი ქვეშე ფრთებითა თვისთა.“ დღეიდან ქართულ ეკლესიაში წმიდა გუნდრუკად დაეკმევა ჩვენი მნათობების – წმიდა ნინოსი, ქეთევან დედოფლისა, დავით აღმაშენებლისა, თამარ მეფისა, გაბრიელ, იოანე, ექვთიმე და გიორგი მთაწმინდელების მიმართულება და ამას შედეგად მოჰყვება გულადი, მხნე, განვითარებული და აზრიანი ახალგაზრდა საქართველო. დღევანდელისთანა დღის შექმნას შეეწირნენ ზვარაკებად ფილადელფოს კიკნაძე –

შუამთის მონასტრის მღვდელ-მონაზონი, ცნობილი მწიგნობარ-მგალობელი არქიმანდრიტი ტარასი და უკეთილშობილესი ქართველი დიმიტრი ყიფიანი. ამ დღეს ნატრულობდნენ და უგალობდნენ გრიგოლი და ვახტანგ ორბელიანები, გიორგი და რაფიელ ერისთავები, დიდი ილია ჭავჭავაძე, უკვდავი აკაკი და სხვ. ჩვენ, ჩვენ გვარგუნა განგებულებამ საღმრთო წილად ჩვენი ბეთლემის გამობრწყინების ამბის გაგონება და ხილვა და ამან გამაბედვინა თქვენი მოწვევა ტაძარში მხურვალე მადლობის შესაწირავად ზეციური მამისადმი, რომ ღირსგვყო ესოდენი ბედნიერებისა. მაგრამ ეკლესიის განთავისუფლებით ჩვენ პირველი ნაბიჯი გადავდგით თავისუფლებისაკენ, ნისკარტი ვკარით და მარტო გავზარეთ ტლანქი ნაჭუჭი მონობისა. თავისუფლებას მოკლებულ სამშობლოში თავისუფალი ეკლესიის მდგომარეობაც საბრალისია. ამიტომ დიდმა და პატარამ ნათლად შევიგნოთ, რომ დღეიდან ამ წმიდა ნინოს სხივმფენი ჯვარის მუდმივი ჩვენდამი ძახილი იქნება ის, რომ ჩვენმიერ განთავისუფლებულ და დამოუკიდებელ სამშობლოში ეკლესიას ურღვეველ ზღუდედ და გალავნად გარს შემომავლოთ პოლიტიკურად თავისუფალი საქართველო. ისმინეთ ესე, სამშობლოს ძენო და ასულნო, და მიყავით ყური თქვენი!

ეპისკოპოსი ლეონიდე.

გაზეთი „საქართველო“, 1917, №175, მარიამობისთვის 10 [23], გვ. 3.

სიტყვა თქმული სვეტიცხოვლის ტაძარში ავტოკეფალიის წლის თავზე

სახელითა მამისათა, და ძისათა, და სულისა წმიდისათა. ადამიანთა საბედნიეროდ არსებობს საღმრთო და ძვირფასი სიტყვა თავისუფლება, რომლის მარტო გაგონება სიხარულის ფრთებს ასხავს და საამო ოცნებათა ფიანდაზად ეფინება გაგებულ კაცის სულსა და გონებას. დედამინა არ იძლევა მეორე ღირებულებას, მეორე ისეთ საუნჯეს, რომ

გვერდში ამოუდგეს, დაედაროს და შეეფარდოს თავისი მნიშვნელობით თავისუფლებას.

ძვირფასია, მაგალითად, სწავლა-განათლება, დიდი ბედნიერებაა ჯანსაღობა და დღეგრძელობა, საგრძნობელი სიკეთეა სიმდიდრე, მაგრამ თუ კაცი მოკლებულია თავისუფლებას, თუ მისი არსებობა დაფუძნებული არ არის თავის

ვისუფლების საღმრთო ნიჭზე, უქმი, გამოუსადეგარი და ყოველგვარ მნიშვნელობა-ღირსებას მოკლებულია მისთვის სწავლაც, სიმდიდრეც და ჯანსაღობა-დღეგრძელობაც. „შევქმნად კაცი ხატად და მსგავსად ჩვენდა“-ო, ბრძანა ღმერთ-კაცის შექმნის წინ და აი სწორედ ეს ღვთისადმი მსგავსება და ხატებაა ის თავისუფლება, რომლითაც კაცი კაცობს, ის მაღლიანი ძალა, რომელიც ადამიანს განაცდევინებს ქვეყანაზე მეფობას, აზიარებს უკვდავებას და მიაფრენს განუსაზღვრელი წინსვლისა, გონება-ზნეობრივი განვითარებისა და სისრულისაკენ. ამიტომ სრულებით ბუნებრივი და გასაგებია, რომ კაცის გულსა და გონებას ასე ძალუმაღ სწყურია თავისუფლება და იმ ნათელ წამს, როდესაც იგი (კაცი) ხელთ გდებულობს ამქვეყნიურ საუნჯეთა შორის უძვირფასეს საღირსს, უბრწყინვალეს და უსაღმრთოეს დღესასწაულად ისახავს თავისთვის და თავისი მოდგმა-ჩამომავლობისთვის. წელიწადი შესრულდა, ძვირფასნო, რომ სამშობლო ეკლესიის თავისუფლებას ვეზიარებით, წელიწადი გავიდა, რაც ამ დიდებული ტაძრის თაღების ქვეშ პირველად ჩავისუნთქეთ თავისუფალი ეკლესიის ჰაერი, შარშან ამ დროს იყო, რომ მორწმუნე ქართველობა, საქართველოს ყველა კუთხეებიდან მოზღვაებული ამ მამა-პაპათა თავმოსაწონი სამლოცველოს ფართო გალავანში, მხიარულებით აფრიალებდა თავისუფლების სანატრელ დროშას, შარშან ამ დროს იყო, რომ ქართველმა სამღვდელოებამ პირველად შესწირა ამ ტაძარში სამშობლოსა და ერისათვის უსისხლო მსხვერპლი რუსეთის ეკლესიისაგან დამოუკიდებლად! რა მოგვიტანა, რა შეგვძინა, რა გვაპოვნინა ახალი ეკლესიის თავისუფლების აღდგენამ, იკითხავს ვინმე თქვენგანი. დიდი და დრიადი მნიშვნელობის აზრთა და რწმენათა საკეთილო შეცვლა-შეფასება. თუ წარსული წლის მარტის თორმეტამდე უცხოთა ძალადობითი მბრძანებლობის გამო ჩვენი ეკლესიის ცხოვრებაში თითქმის არავითარი უფლებრივი ალაგი არა ჰქონდა დათმობილი ეკლესიის სხეულის უდიდეს და უძლიერეს ნაწილს – ერს, თუ მრევლს ეკლესიის მეუმფროსენი შესცქეროდნენ ისე, როგორც მარტო საკრეჭ ფარას და არაფერს არ ეკითხებოდა მას, გარდა ხარჯების განევისა, ნაჩვენები დროიდან ძირი

გამოეთხარა და ბოლო მოეღო ასეთ უკუღმართობას და ეკლესიის მართვა გამგეობაში მთავარი ალაგი დაეთმო ერის სურვილს, ერის ნებისყოფას. აქ, სვეტიცხოველში, წარსული წლის მარტის თორმეტს იმას დღესასწაულობდა და ზეიმობდა ქართველობა, რომ ამ დღიდან იგი დადგინდა და გამოცხადდა ეროვნული ეკლესიის სრულ უფლებიან პატრონ-ბატონად და მის დაუკითხავად შეუძლებელი გახდა ეკლესიის ცხოვრებაში რაიმე ცვლილებისა და ბრძანების გატარება, აი, რა შესძინა და რა აპოვნინა ჩვენს ერს ახალი მშობლიო ეკლესიის თავისუფლების აღდგენამ! დიდია ასეთი შეძენა და თავისი ვითარებით იგი უდრის ფრინველის კვერცხის იმ ბეჭედს, რომელიც უცდომელი ნიშანია თავის დროზე კვერცხიდან სალი ცოცხალი არსების გამოჩეკისა. რა შედეგები მოჰყვა ცხოვრებაში ამ შეძენასო, რითი გააუკეთესა მან ჩვენი მოქალაქეობაო, იკითხავს ვინმე. ჩემდა სავალალოდ, ჩემდა სამწუხაროდ და ჩემდა გულის დასაწყვეტად, უნდა გამოგიტყდეთ, რომ ვერაფერს სანუგეშოს ვერ ვპოვებ სათქმელად დასმულ კითხვაზე საპასუხოდ. ეკლესიის განთავისუფლებიდან არამც თუ არ ამოღებულა და არ გაუმჯობესებულა ზნეობრივად ჩვენი მოქალაქეობა, პირიქით, ამ დიდებული ისტორიული ფაქტის შემდეგ ისეთ ბოროტ მოვლენათა ჰქონიათ მასში ალაგი, რომლებიც ამოურეცხელ ლაქად დარჩებიან სამუდამო და ჩვენი ზნეობის მატრიანეში. ასეთია, სხვათა შორის, ის უღვთო აწიოკება, ის გაუკითხავი ძარცვა-რბევა, უმანკო ბავშვებისა, ჭაღარა მოსილი მანდილოსნებისა და მამაკაცების ის შეუბრალებელი ხოცვა-ჟლეტა, რომელიც ჯერაც არ შეჩერებულა გორის მაზრაში რა რომელიც საშიშარი ცეცხლის ენასავით ამოხეთქავს ხოლმე ხან კახეთში, ხან დუშეთის მაზრაში და ხან იმერეთში. ბოლო წლის განმავლობაში ჩვენი საბრალო სამშობლო მოძმეთაგან დახოცილ ქართველთა სისხლის ტბადაა ქცეული და ყველანი მოძმეთა სისხლის გუბებში დავტოვეთ! სად არის აქ ქრისტიანობა, სად არის თავისუფლება, შეგნება და გონიერება, ან ღვთის მსგავსება და ხატება კაცთა შორის?! არა, ზეიმი და დღესასწაული კი არა, უფრო შესაფერი და მართებული იქმნებოდა დღისა და ადგილისათვის, რომ დიდსა და პატარას ფერ-

ფლი და ნაცარი გადაგვებნია თავზე და, ძაძა შემოსილებს, ნიშნად ღრმა მწუხარებისა მოძმეთა ამოჟღერების გამო, საქვეყნო გლოვა-ტირილი გაგვემართა ამ ჩვენი ერის ჭირისა და ლხინის ჭალარა მონამის სამლოცველოს ეზოში. მაგრამ, რა ვიცით, საყვარელნო, რომ აქ მოსულებს სწორედ ერთი გრძნობები არ მოუტანიათ გულით ამ ღვთივ-ბრწყინვალე სვეტიცხოვლის წინ ფარულად განსაცხადებლად? ვინ დაგვაჯერებს, რომ აქ მოსულ ქუდოსან მანდილოსნებში ზოგიერთნი მწარე ცრემლების ღვრით აღთქმას არ სდებენ სვეტიცხოვლის ქვეშ დამარხულ საუფლო კვართის წინ იმაზე, რომ დღეიდან მათი არსებობის საგნად გახდება მხოლოდ მოყვასთადმი თავდადებული სამსახური, ვინ დაგვარწმუნებს, რომ სვეტიცხოვლის წინ მდგომ მლოცველთა სიმრავლისაგან ოცისა, ოცდაათი კაცის გულს მაინც არ ეცხობა ამ წამს საღმრთო მირონი დღეიდან ღვთის სათნო და მოძმეთა სასიკეთო ცხოვრების კვალზე დადგომისა და ეს ხომ სრულებით საკმარისია ჩვენთვის, ეს ხომ მართლა სადღესასწაულო და სასიხარულოა ყველასთვის, ეს ხომ ხელახლა მოგვიბრუნებს ზეციერი მამის მოწყალე გულს, ეს ხომ უტყუარი წინდია იმისი, რომ გაის ამ დროს მოძმეთა მოსიყვარულეთა რიცხვი გაორკეცდება ჩვენ შორის, მესამე წელს გაათკეცდება და ასე ამგვარად მარად წინ ვივლით ზნეობრივ განვითარებაში, სანამ არ მივაღწევთ „ყველანი ერთობასა სარწმუნოებისასა და მეცნიერებასა ძისა ღვთისასა, მამაკაცად სრულად, საზომად ჰასაკისა სავსებისა მის ქრისტესისა, რათა არღარა ვიყვნეთ ყრმა ჩჩვილ, ლელვა აღტეხილ და მიმოტაცებულ ყოვლისა მას ქარსა მოძღვრებისასა, სივერაგითა და კაცთათა და ზაკულებათა მანქანებისა მის მიმართ საცთუნებისა (ეფეს. 4,13-14). უცბად და შებერვით არა რიგდება-რა. ღმერთი ღმერთია, მაგრამ ქვეყნის შექმნას იმანაც ექვსი დღე მოანდომა. ას ჩვიდმეტი წლის მანძილზე დღე და ღამ განუწყვეტლად გვთიშავდა, გვმდურავდა, ძვლებს გვიდნობდა, გვაფიჩხებდა, გვძრავდა და გვყინავდა ჩრდილოეთის ქვის მტეხი ზამთარი და რა საფიქრებელია, რომ ერთი წლის გაზაფხულის მზის ნაზ სხივებს გაელხვოთ და გაედნოთ სრულებით ის წარმოუდგენელი სისქის ყინული,

რომლითაც შებორკილ-გადაღესილია მთელი ჩვენი სულიერი არსება! ყველას გენახვებათ, რა უმწნოთ და უაზროთ აწყდება ხოლმე მიდამოს გაზაფხულის პირზე მზის პირველი სხივებით სკიდამ გამოტყუებული, სიცოცხისაგან დაბუხული, ფუტკარი, მაგრამ გადის დრო, დგება ზაფხული და მადლიანი „ღვთის მუშაკიც“ დღითი დღე ფრთებს შლის, ღონიერდება, სიცოცხლის ძალით ივსება და ბოლოს ჯარასავით ტრიალს წყობილობს ყვავილებით დაფენილ ველ-მინდვრებში სკაში ნასაღები თაფლისა ამოსაწუნნად. რაკი წარსული წლის მარტის თორმეტიდან აგვეცრა სინიდისის თავისუფლების სიყვარული, რაკი რამდენიმეს ჩაგვისახა მშობლიო ეკლესიის განთავისუფლების განზრახვა, ჩვენთვისაც ყოვლისავე მიზეზის გარეშე დადგება სანატრელი ზაფხული, ჩვენც აუცილებლად გავაჩაღებთ შემოქმედებით მუშაობას, მომავალ წლებში აქ მოსულები ჩვენც გაღონიერებულები ფუტკრებით ზნეობრივად დატვირთულები ვიქნებით თაფლისა და ცვილის მსგავსი ძვირფასი, საამო, სასარგებლო და სასახელო საქმეებით, გრძნობებით, მიმართულებით და სულის განწყობილებით. ახლა კი ამ ჩვენი ეროვნული შარავანდედისა და სიამაყის სათაყვანებელი ერეკლეს კუბოს წინ ფიცი დავდოთ რადგანაც ჩვენს საყვარელ სამშობლოს გარეშე მტრები მოსდგომიან კარზე და აკლება დამონებით ემუქრებიან პირიდან ლუკმას გამოვიცლით, უკანასკნელ პერანგს გავყიდით, სულიდან დაწყებული ხმარებისაგან გაცვეთილ ცოცხამდე ყველაფერს სამშობლოს სამსხვერპლოზე დავდებთ და ქალი და კაცი, ხნეირი და ახალგაზრდა, ჯანსაღი და უძლური დედა სამშობლოს წინაშე იმითი გამოვისყიდით სამოქალაქო ბრძოლის წარმოებით ჩადენილ შეცოდებას, რომ მტლედ დავედებით, სამსხვერპლო ფთილებად შევეწირებით მას და ისე გულადად შევებრძოლებით მის (სამშობლოს) დასამონებლად გამზადებულ მტრის რაზმებს, როგორც ერეკლეს დროის სასახელო ასპინძის ომის ქართველი გმირები.

დედაო ღვთისაო, გვისმინე და გაგვიმარჯვე! ამინ.

მიტროპოლიტი ლეონიდე.

გაზეთი „საქართველო“ 1918, №93, 17 მაისი, გვ. 3-4.

შეხვედრა წარმოთქმული საქართველოს დამოუკიდებლობის პირველი წლისთავის ზეიმობის დღეს, საქართველოს კათოლიკოზ-პატრიარქის ლეონიდის მიერ

საქართველოს დედაქალაქი თბილისი მაისის ვარდივით აყვავებულია და, ეროვნულ დროშების ტყეში ჩამჯდარი, წმინდა წყლის ლალის კრიალოსნით საოცნებოდ ბრჭყვიალებს ცხრა თვალი მზის სხივებზე. მძლავრ სკიდან გამოსულ ახალ ნაყარი ფუტკრებისავით გამოვფენილვართ ყველანი კარზე და სიმღერა-მუსიკით ვლავლობთ, ვზეიმობთ, ვდღესასწაულობთ და ვმხიარულობთ ქალი და კაცი, მოხუცი და ახალგაზრდა, სწავლული და უსწავლელი, მუშა და სახელმწიფო მოხელე, მხედარი და ვაჭარი.

რაშია საქმე? რა მოხდა ჩვენს ცხოვრებაში ისეთი, რომ ასე უცბად დაგვინწყებია ყველას ყოველდღიური დარდი და ვარამი, ასე თანაბრად მოგვდებია დიდსა და პატარას უსაზღვრო მხიარულება? იქნება დღევანდელმა დღემ დაგვა-საჩუქრა თამარ მეფის, დავით აღმაშენებლის, შოთა რუსთაველის მსგავსი პიროვნებით, ან იქნება ჩვენს ქვეყანაში აღმოვაჩინეთ ძვირფასი თვალ-მარგალიტისა და ოქრო-ვერცხლეულობის უამრავი ზინათები და ამის გამოა, რომ სამხიარულოდ გაგვიხსნია ყველას შუბლი და გული, ესაა მიზეზი დღევანდელი ჩვენი შვება-ლხენისა? არა! ყველა ეს, გინდაც ერთად აღებული, არ კმარა, მეტად მცირე და მდარეა იმისათვის, რომ ასე აღფრთოვანდეს, ფეხზე დადგეს, ბედნიერების ფიალად იქცეს და მზებრ გაბრწყინდეს მთელი ერი. დღეს ჩვენ ვითვალისწინებთ იმის შეძენას, რითაც კაცი კაცობს და თავი მოსწონს. დღეს ქართველი ერი დღესასწაულობს საკუთარი თავის პოვნას. ეს დღე წლის თავია ჩვენი სამშობლოს კისრიდან პოლიტიკური მონობის სათაკილო ულლის ახდისა; ეს დღე წლისთავია, რაც საქართველო შეიქმნა დამოუკიდებელ, თავისუფალ, სუვერენული უფლებებით მოსილ ქვეყნად – აი, რას იგონებს, რას დღესასწაულობს და რას უმღერის დღეს მთლიანი საქართველო „ერთითა გულითა და ერთითა პირითა“ კიდით კიდემდე! აი, რის გამო ამეტყველებულა დღეს საქართველოში უენო, ფეხი აუდგამს კუტს, თვალის ჩინი მისცემიათ ბრმებს და საყ-

ვარელი შვილების დამმარხველ საბრალის მშობლებს მწარე ტირილი შეუცვლიათ მაყრულზე! ესაა მიზეზი, რომ სასიკვდილად გადადებულ ავადმყოფებსაც კი გული აღარ დასდგომიათ სახლებში და უთხოვნიათ მოკეთეთათვის საკაცეებით გარეთ გატანა, რომ რამდენიმე წამით მაინც განიცადონ მშობლიო ერის საერთო ლხენი! დასტკბით, ძვირფასნო მოქალაქენო! იხარეთ და იბედნიერეთ, ჩემო სასიქადულო სულიერო შვილებო, ამ შეუდარებელი, საღმრთო და იშვიათი წამით! სოციალ-პოლიტიკური თავისუფლება და დამოუკიდებლობა სამშობლოსი – ამის მოპოვებისთვისაა, რომ გული უცემს შეგნებულ ადამიანს, ესაა, რომ ენატრება ყველას, ვინც ღირსეულად ატარებს ქუდს და კაცის სახელს. შეიყვარეთ, შეიტკბეთ, სისხლ-ხორცად, სუნთქვად, მეორე ბუნებად გაიხადეთ, საყვარელნო, სამშობლოს დამოუკიდებლობისათვის ზრუნვა და თავგანწირვით სამსახური. ყველაფერს შეელიეთ, ყველაფერი დასთმეთ, ნურავითარ მსხვერპლს ნუ დაერიდებით სამშობლოს დამოუკიდებლობის განსამტკიცებლად და გწამდეთ, რომ ამაზე სასახელოს, ამაზე საქებას, ამაზე სათნოს, ამაზე უფრო სასიკეთოს და სახეიროს როგორც თქვენთვის, ისე თქვენი ჩამომავლობისათვის თვით ღმერთიც ვერც რამეს გაგონებთ, და ვერც რისამეს გარიგებას შეგაძლებინებთ თქვენს სიცოცხლეში. თავისუფლება ყველაფერია თვითეული პიროვნებისთვისაც და მთელი ერისთვისაც. მაგრამ უნდა ვიცოდეთ, რომ თავისუფლება მეტად ნაზი და აზიზი ბუნებისაა. იგი მარტო იქა ხეირობს და ფესვებს იდგამს, სადაც ტრიალებს „სული უფლისა,“ ესე იგი სადაც ადამიანი ადამიანს სცნობს, ერთი მეორეს აფასებს, თვითეულის პიროვნება ხელშეუხებელ საუნჯედაა ცნობილი, სხვისადმი სამსახური, სხვისთვის თავისდადება, სხვისი ამაღლება და გახარება საკუთარ ბედნიერებადაა აღიარებული, სადაც ყველამ იცის საკუთარი თავის ალაგმვა, შეზღუდვა, დაჭერა და შევიწროვება, რომ მეზობელს, თავის მსგავს

ადამიანს არავითარი ზიანი, არავითარი უსიამოვნება, არავითარი მწუხარება და სიმწარე არ მიაყენოს არც სიტყვით და არც საქმით. ესაა ერთად-ერთი პირობა ქვეყანაზე სათაყვანო თავისუფლება-დამოუკიდებლობის განმტკიცებისა. აქეთკენ ვიქონიოთ ყველამ გული და გონება, მას ვეტრფოდეთ, ეს შევიძინოთ და საქართველოც სულ მოკლე დროში შეიქმნება დედამიწის მდიდარ სახელგანთქმულ, ძლიერ და უძლეველ ნაწილად. მოგილოცავთ, მამულიშვილებო, სამშობლოს დამოუკიდებლობის წლისთავს, ვით

ქრისტეს ბრწყინვალე აღდგომის დღეს!

ღმერთმა აკურთხოს, აღადგინოს, განაძლიეროს მკვიდრთა რაოდენობით და აღავსოს-სულიერ მატერიალური დოვლათით ხატით სალოცავი საყვარელი საქართველო! ამინ!

კათოლიკოზ-პატრიარქი ლეონიდე.

გაზეთი „საქართველო“, 1919, №223, 16
ლვინობისთვე, გვ. 3.

სრულიად საქართველოს კათოლიკოზ-პატრიარქის მოწოდება

ძენო ქართლისაო! სრულიად საქართველოს დაუკაცნო და ქალნო!

მადლი და კურთხევა იესო ქრისტესი თქვენდა. საუკუნოებში განწირულ საქართველოს საღმრთო განგებამ არგუნა ხვედრი, გახდეს სამარედ სკვითებისა, რომელთაც შემუსრეს და დასცეს რუსეთი და რომელნიც აზია-ევროპაში მხოლოდ ყველაფერს ანგრევდნენ და ანადგურებდნენ. თითქოს უკეთურნი უახლოვდებოდნენ ჩვენს დედა ქალაქს და დამშეულნი ელოდნენ თბილისში გემრიელი პურით და ღვინით გაძღომას, თბილისის განთქმულ აბანოებში დასუფთავებას, მაგრამ როგორც არასოდეს, მტკვარი პირს არ იბრუნებს უკუღმა, ისე ჩვენი ვერაგი მტერი, ვერ მიაღწევს ბოროტ განზრახვას, ღმერთი არ აღირსებს მას საქართველოს დაპყრობას, ყოვლად წმიდა ღვთის მშობელი ცეცხლად შეარგებს მას ჩვენი მამულის პურსა და ღვინოს, რომელსაც ქართველობა ვხმარობთ სეფისკვერად და ზედაშედ. საყვარელო, ფრონტის ზურგში მყოფნო! შევინარჩუნოთ სრული დარბაისლობა, გულის სიმშვიდე და ხასიათის სიმტკიცე. ნუ მივეცემით იმ საშიშარ და ცრუ ხმებს, რომლებსაც ავრცელებენ ხოლმე მხოლოდ ჩვენი მტრები, ხალხში შიშისა, სასო-

წარკვეთილებისა და არეულობის გამოსაწვევად. ენდეთ ჩემს ჭაღარას, როგორც ვერავითარი ძალა ვერ მოგლეჯს თავის ძირიდან კავკასიონს, თუ არა მიწის ქვეშეთიდან ამოხეთქილი ძლიერება, ისე ვერავითარი ბოლშევიკები და სომეხ-ადერბეიჯანელები ვერას დააკლებენ სახელოვან კახელ-ქიზიყელისა თუმ-ფშავ-ხევსურ-მთიელებისა, უტეხი ქართლებებისა და ამაყ იმერ-ოდიშარ-აფხაზებისაგან შემდგარ საქართველოს ლაშქარს, თუ ფრონტის ზურგი მტკიცედ გვექნება დაცული. ამას გთხოვთ, ჩემო სულიერნო ძენო და ასულნო, სამშობლოს სიყვარულით, ამაზე გვედრებით მთელი ჩემი არსებით, ამას მივაქცევ თქვენ მთავარ ყურადღებას, დანარჩენი ყველაფერი ჩვენს ხელთ არის და იქნება.

ღმერთმა აკურთხოს და ჩქარი ძლევა-მოსილებით შემოსოს ჩვენი ამაყი ლაშქარი! ყოვლად-წმიდა ღვთისმშობელმა დაიცვას და დაიფაროს თავისი დედობრივი კალთით მისი წილხდომილი საქართველო! ქება, დიდება და მარადისობა ქართველ ერს!

სრულიად საქართველოს
კათოლიკოზ-პატრიარქი ლეონიდე

The Georgian Apostolic Orthodox Church in 1918-1921

Resume

Two most critical periods of the 2000 year-old history of the Apostolic Church of Georgia are to be attributed to the 19th-20th centuries. They were the abolition of its autocephaly by the Russian royal court and its restoration, gained by the striving of the Georgian nation and clergy. Starting from the year 1811, this Church, the stronghold of Christianity for the entire Caucasus, was transformed into an additional part of the Russian bureaucracy. Before Russia's presence in Georgia, the Church had been an owner of immense property. She had been an economically independent institution by which she was profoundly different from the Russian Church.

From the XX century, the congregations of the Georgian clergy became frequent, requiring restoration of the autocephaly of the Georgian Apostolic Church. The social-economic and political crisis in the Russian Empire in January-February 1917 forced Emperor Nikoloz II to resign from the throne. Georgian autocephalists used the best of the situation. On March 12, 1917, the Georgian clergy finally succeeded in restoring the autocephaly of the Church.

The year 1918 was very important for the Church. Georgian state independence was restored. Despite that fact Patriarch of All Georgia Leonide (oqropiridze) had a hard time and had difficulties with him. It was hard for Georgia as a home and foreign state. The Government of the Democratic Republic of Georgia was atheist. With the legislative acts adopted by the authorities, the Orthodox Apostolic Church of Georgia turned out to be in serious condition.

ტერმინოლოგიური შეცდომები და არსბაყალბებული სიმბოლური თარიღები

(ბათუმის მხარის შესახებ 1918-1921 წლებში შექმნილი ოფიციალური
დოკუმენტების ზოგი ტერმინის ანალიზი საინფორმაციო ომის კონტექსტში)

საინფორმაციო ომი, როგორც დემოგრაფიული რესურსის მართვის პროცესი, მუდამ იყო დიდი თუ მცირე ომების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ნახნაგი. მოსახლეობის ცნობიერების მართვის, კერძოდ, განწყობების ჩამოყალიბების, ასევე, ინფორმირებისა თუ დეზინფორმირების თვალსაზრისით, საინფორმაციო შეტევასა თუ საინფორმაციო თავდაცვას უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭება თანამედროვე მსოფლიოში¹⁶³.

ჰუმანიტარული მეცნიერებები (ენათმეცნიერება, ისტორიოგრაფია, ლიტერატურის ისტორია, ეთნოლოგია...) ქმნიდა, ქმნის და მომავალშიც შექმნის ფართო საზოგადოების მაკონსოლიდირებელ თუ დამანანევერებელ, მაორიენტირებელ თუ მადეზორიენტირებელ ნინაპირობებს (/საფუძვლებს). პოზიტიური თუ ნეგატიური შედეგი დამოკიდებულია როგორც კვლევის სიზუსტეზე, ისე კვლევის დამფინანსებელთა მიზანზეც; სამწუხაროდ, ხშირად, ამა თუ იმ ქვეყნის ხელისუფლების მიერ მიზანმიმართულად ხდება ისტორიული ფაქტების გაყალბება და იდეოლოგიების შემუშავება, რათა სასურველი მიმართულებით მოიმართოს მოცემული მინა-წყლის მფლობელი ხალხის ცნობიერება, საბოლოო ჯამში, ასეთი ხელისუფლების მიზან-

ნია დემოგრაფიული რესურსის მართვით თავისი გავლენა დაიტოვოს (თუ განავრცოს) სხვა სახელმწიფოს სამიზნე ტერიტორიაზე. **იშვიათი არაა რეალური ისტორიის უნებლიე დამახინჯება, რაც, ასევე, შეიძლება მოწინააღმდეგე გამოიყენოს საინფორმაციო ომში;** შესაბამისად, სახელმწიფოთა შორის ხანგრძლივად ნორმალ-იზებული ურთიერთობების ჩამოსაყალიბებლად არსებითი მნიშვნელობა აქვს ობიექტურ კვლევასა და აკადემიურ კვალიფიკაციებს. **საინფორმაციო ომის კონტექსტში** წარმოდგენილ სტატიაში გაანალიზებულია:

- ბათუმის მხარის, ბათუმის ოლქის, სამუსლიმანო საქართველოსა და აჭარის აღმნიშვნელი ქართული და რუსული სახელების ურთიერთმიმართება და ტერმინების ერთმანეთში აღრევით გამოწვეული ის აზრთა სხვადასხვაობა, რომელიც თავს იჩენს აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის შექმნის

¹⁶³ დღეს როგორც არასოდეს, გლობლური ქსელისა თუ თანამედროვე ტექნოლოგიების პირობებში, ძალიან გაიოლებულია საზოგადოების ინფორმირება თუ დეზინფორმირება.

სამართლებრივი საფუძვლების კვლევისას.

- საბჭოთა საქართველოში 25 თებერვლისა და თურქეთში 7 მარტის სადღესასწაულო დღეებად გამოცხადების იდეოლოგიზებული მოტივაცია.

ბათუმის მხარე, ბათუმის ოლქი და აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკა

ბოლო პერიოდის ისტორიოგრაფიული კვლევების მიხედვით 1921 წლის 16 ივლისს ბოლშევიკების მიერ აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის შექმნა უნისონშია საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის 1921 წლის კონსტიტუციით ბათუმის მხარისათვის (სამუსლიმანო საქართველოსათვის) გათვალისწინებულ სტატუსსა და 1919 წლის 31 აგვისტოს სამუსლიმანო საქართველოს (ბათუმის მხარის) მოსახლეობის მიერ გამოხატულ ნებასთან¹⁶⁴. დავიმონებ ბოლო წლებში გამოქვეყნებულ რამდენიმე ნაშრომს (დამოწმებულ ნაშრომებში სამართლიანადაა აქცენტირებული, რომ 1918-1921 წლებში რუსეთმა და ოსმალეთმა საქართველოს ოკუპაცია მოახდინეს):

ვახტანგ გურული: „აჭარაში თურქეთის, ხოლო შემდეგ რუსეთის ხანგრძლივმა ბატონობამ, თურქეთისა და რუსეთის ანტიქართულმა პოლიტიკამ გარკვეული ნიადაგი მოუმზადა აჭარის ავტონომიის იდეას (ხაზი ჩემია – ტ. ფ.). ეს იდეა პოპულარული იყო აჭარაში საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის არსებობის პერიოდში (1918-1921 წწ.). აჭარის ავტონომია საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის შემადგენლობაში, როგორც აღვნიშნეთ, დადასტურდა საქართველოს 1921 წლის კონსტიტუციით (ხაზი ჩემია – ტ. ფ.), თუმცა, რუსეთის მიერ საქართველოს დაპყრობის გამო იგი პრაქტიკულად არ განხორციელდა“ (საქართველოს ისტორია, XX საუკუნე, სახელმძღვანელო ისტორიის ფაკულტეტის სტუდენტებისათვის; თბ., 2003, გვ. 114);

¹⁶⁴ სამუსლიმანო საქართველოს მოსახლეობის ნება გამოიხატა 1919 წლის 31 აგვისტოს ბათუმში ჩატარებულ სამუსლიმანო საქართველოს დელეგატთა პირველ ყრილობაზე (ხელმოწერილი დოკუმენტისა და მისი ვარიანტების შესახებ იხ. ქვემოთ).

უჩა ოქროპირიძე: მემედ აბაშიძემ „შეძლო რეგიონის პროგრესული ძალების თავის ირგვლივ გაერთიანება და ბრძოლის გამარჯვებით დაგვირგვინება – 1919 წლის 31 აგვისტოს ქართველ მუსლიმანთა პირველ ყრილობაზე მიღებული დადგენილებით, რომლის მიხედვითაც სამუსლიმანო საქართველო (აქაც და ქვემოთაც ხაზი ჩემია – ტ. ფ.) დედა-სამშობლოსთან სამარადისოდ შეერთებულად გამოცხადდა ფართო ავტონომიის საფუძველზე. აჭარის ავტონომიის შექმნის სამართლებრივი საფუძველი არის სწორედ 1919 წლის 31 აგვისტოს ისტორიული აქტით სამუსლიმანო საქართველოს მოსახლეობის მიერ გამოხატული ნება და ამ ნების 1921 წლის 21 თებერვალს კონსტიტუციური დამტკიცება საქართველოს ძირითად კანონში“ (უ. ოქროპირიძე, აჭარის ავტონომიის შექმნა, თბილისი, 2011, გვ. 221);

ნაზი დაშნიანი: “1919 წლის 31 აგვისტოს ბათუმში შეიკრიბა მუსლიმან ქართველთა წარმომადგენლობა, რომელმაც შეიმუშავა მიმართვა საქართველოს დამფუძნებელი კრებისა და პარიზის საზავო კონფერენციისადმი. ამ მიმართვაში ბათუმი, ისევე, როგორც მთელი აჭარა (ხაზი ჩემია – ტ. ფ.), აღიარებული იყო საქართველოს ნაწილად ავტონომიური მმართველობის უფლებით. საქართველოს დამფუძნებელმა კრებამ 1919 წლის 25 დეკემბერს აჭარის ოლქი ბათუმითურთ (ხაზი ჩემია – ტ. ფ.) საქართველოს განუყოფელ ნაწილად გამოაცხადა, რაც აღიარებულია რუსეთ-საქართველოს 1920 წლის 7 მაისის ხელშეკრულებითაც“ (ნ. დაშნიანი, დოკუმენტები ბათუმის ოლქის საქართველოსთან შემოერთების შესახებ /1920 წელი/; ბათუმი, 2013, გვ. 185)¹⁶⁵;

გუგული კუკულაძე: “1878 წლის 20 სექტემბერს კავკასიის მეფისნაცვალმა მიხეილ ნიკოლოზის ძემ მოაწერა ხელი დებულებას, რომლის თანახმადაც შეიქმნა ბათუმის ოლქი. მას სათავეში ედგა სამხედრო გუბერნატორი. პირველ სამხედრო გუბერნატორად დაინიშნა გენ-

¹⁶⁵ აჭარის დედასამშობლოსთან დაბრუნების 135 წლისთავისადმი მიძღვნილი საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია. სამხრეთ-დასავლეთი საქართველო (ისტორია, არქეოლოგია, ეთნოლოგია). III. კონფერენციის მასალები, 2013 http://archives-ajara.gov.ge/text_files/ge_file_233_1.pdf;

ერალმაიორი კონსტანტინე კომაროვი (Батумь и его окрестности, Бат. 1906: 105). სამხედრო და ადმინისტრაციულ საქმეებში იგი კავკასიის არმიის მთავარსარდალს ემორჩილებოდა. იმავე წელს **ბათუმის ოლქი** ადმინისტრაციულად დაიყო **ბათუმის** (ბათუმის, კინტრიშის და გონიოს უბნები), **ართვინის** (არტანუჯის, ართვინის და შავშეთის უბნები) და **აჭარის** (ზემო აჭარის, ქვემო აჭარის და მაჭახლის უბნები) **ოკრუგებად...** 1903 წლის 17 მარტს რუსეთის იმპერატორმა ნიკოლოზ II-მ ხელი მოაწერა **ბათუმის ოლქის** აღდგენის დადგენილებას, ხოლო 1903 წლის 1 ივნისიდან იგი დამოუკიდებელ ერთეულად ჩამოყალიბდა. **ბათუმის ოლქი შედგებოდა ბათუმისა და ართვინის ოკრუგებისაგან** (ხაზი ჩემია – ტ. ფ.), რომელიც იყოფოდა 7 უბნად. ამათგან 4 უბანი იყო ბათუმის ოკრუგში (კინტრიში, გონიო, ქვედა და ზედა აჭარა), ხოლო 3 უბანი – ართვინის ოკრუგში (ართვინი, არტანუჯი, შავშეთ-იმერხევი). ბათუმის ოლქი მოიცავდა 6 195 კვ. ვერსს; ბათუმის ოლქის დედაქალაქად დასახელდა ბათუმი“ (გ. კუკულაძე, საქართველოს პარლამენტის როლი ქვეყნის ტერიტორიული მთლიანობის შენარჩუნებისთვის ბრძოლის პროცესში 1918-1920 წწ. (სამხრეთ-დასავლეთ საქართველო); ისტორიის დოქტორის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად წარმოდგენილი დისერტაცია, ბათუმი, 2016)¹⁶⁶.

არა მხოლოდ დამონმებულ ავტორებთან, არამედ მთლიანად ქართულენოვან სამეცნიერო ლიტერატურაში მოცემულ კონტექსტში არასწორადაა თარგმნილი რუსული ტერმინები: **область, округ**; პარალელურად, არაიშვიათად, **აჭარა გათანაბრებულია „სამუსლიმანო საქართველოსთან“** (რაც სერიოზული შეცდომაა). პირველ რიგში გავანალიზებთ ბოლო ციტირებაში დამონმებულ ტერმინებს:

მეფისნაცვალის მიერ ხელმოწერილი დოკუმენტის დედანში გამოყენებული ორივე ტერმინები: **область** და **округ** იმთავითვე (1878 წლიდანვე!) ქართულად სწორად უნდა თარგმნილიყო; მაგ., 1906 წლის რუსულ დოკუმენ-

ტში (დედანში) გამოყენებული შესიტყვება: **Батумская область** („ბათუმის ობლასტი“) მოიცავს **„ბათუმის მხარეს“**¹⁶⁷; შესაბამისად, ქართულ თარგმანში უნდა იყოს „ბათუმის მხარე“ და არა – „ბათუმის ოლქი“; ხოლო იქ, სადაც რუსულ ტექსტშია **Батумский округ**, შესაბამის ქართულ თარგმანში ბარბარიზმიანი შესიტყვების ნაცვლად უნდა იყოს „ბათუმის ოლქი“.

აქვე წარმოვადგენთ რუსული და ქართული ტერმინების თურქულ პარალელებსაც:

область – მხარე – ოსმალური **ვილაიეთი** – საფაშო (რომელსაც მართავდა ფაშა). **область-ის საზღვრები მცირედით აღემატებოდა ვილაეთის საზღვრებს**. თანამედროვე თურქულში მხარის (რეგიონის, როგორც ადმინისტრაციული ერთეულის) აღსანიშნავად არის ტერმინი „ილი“.

округ – ოლქი – ოსმალური **სანჯაყი**. სანჯაყი იგივეა რაც **ლივა**¹⁶⁸; ტერმინი ლივა 1874 წლიდან დასტურდება. თანამედროვე თურქულ ისტორიოგრაფიაში გამოყენებულია, ასევე, ტერმინი „ბოლგე“ (1941 წლიდან). სანჯაყი (ლივა) იყოფა კაზებად: კაზა იგივეა რაც დღევანდელი „ილჩე“; შდრ., ძველი „ნაჰიე“ – რაიონი. კაზა არის ნაჰიეზე დიდი და ილზე პატარა ტერიტორია¹⁶⁹.

ვფიქრობ, ცხადია, რომ დიდი სიფრთხილით უნდა მოვეკიდოთ ტერმინების თარგმნას. ზემოთქმულის გათვალისწინებით 1906 წლის რუსული დოკუმენტის ქართულენოვანი ინ-

167 ადრეულ გამოკვლევებში ოსმალეთის მიერ ოკუპირებული სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს აღსანიშნავად „ბათუმის მხარის“ ნაცვლად, ისტორიოგრაფიული ლიტერატურის ანალოგიით, მეც ვიყენებდი ტერმინს: „ბათუმის ოლქი“, ოღონდ, ვაზუსტებდი რომ ეს იყო მთლიანად ე. წ. „სამუსლიმანო საქართველო“; იხ., მაგ., ჩემი წერილი: „1921 წლის ბოლშევიკური ოკუპაცია და ბათუმის ოლქის (აჭარა-ქობულეთი, ართვინ-შავშეთი) საზღვრისწერო დანაწევრება“, სადაც გაკეთებული მაქვს ასეთი შენიშვნაც: „დღემდე თითქმის ყველა გამოკვლევასა თუ ენციკლოპედიაში „ბათუმის ოლქი“ გაიგივებულია გაცილებით მცირე ტერიტორიასთან – აჭარასთან; შესაბამისად, ბათუმის მთლიანი ოლქის მოსახლეობის სურვილი, სხვა ქართველებთან ერთად მოქცეულიყვნენ ერთიან სახელმწიფოებრივ ველში, გამოცხადებულია მხოლოდ აჭარის მოსახლეობის ნებად“ (<http://putkaradze1.blogspot.com/2014/02/1921.html>).

168 შდრ.: თურქული ოკუპაციის დროს ჯერ იყო ზემო და ქვემო აჭარის სანჯაყები. ისინი შემდეგ კაზებად გადაკეთდა იმიტომ, რომ 1851 წლიდან შეიქმნა ლაზისტანის სანჯაყი.

169 არაბული წამომავლობის „ნაჰიე“ სპარსულ ენაში მხოლოდ სოფლის/ქალაქის „უბანს“ ნიშნავს. თურქული მასალა დაზუსტდა პროფ. როინ ყავრელიშვილთან.

166 გ. კუკულაძე იმონმებს 2008 წელს გამოქვეყნებულ ჯემალ კარალიძის ნაშრომს „ბათუმის ოლქის აღდგენა (1903 წელი), საისტორიო მაცნე XVI-XVII, (შრომების კრებული), ბათუმი, 2008.

ბარილ ფუბარაძე

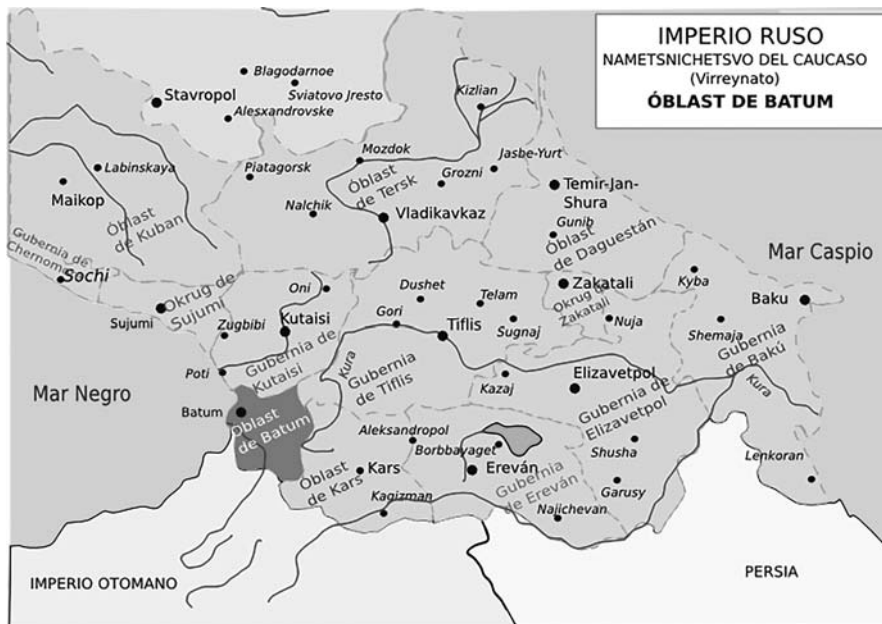
ტერპრეტაცია ასე უნდა გამოიყურებოდეს (აქ გავმართავთ ბოლო აზრებს):

„1903 წლის 17 მარტს რუსეთის იმპერატორმა ნიკოლოზ II-მ ხელი მოაწერა Батумская область-ის (ანუ ბათუმის მხარის) ადმინისტრაციული ერთეულის აღდგენის დადგენილებას; 1903 წლის 1 ივნისიდან იგი დამოუკიდებელ ერთეულად ჩამოყალიბდა. ბათუმის მხარე შედგებოდა ბათუმისა და ართვინის ოლქებისაგან, რომელ-

იც იყოფოდა 7 უბნად. ამათგან 4 უბანი იყო ბათუმის ოლქში (კინტრიში, გონიო, ქვედა და ზედა აჭარა), ხოლო 3 უბანი – ართვინის ოლქში (ართვინი, არტანუჯი, შავშეთ-იმერხევი). Батумская область (= ბათუმის მხარე) მოიცავდა 6 195 კვ. ვერსს. ბათუმის მხარის დედაქალაქად გამოცხადდა ბათუმი“.

ბათუმის მხარისა და ბათუმის ოლქის რუსული რუკები ასე გამოიყურება:

ბათუმის მხარე /ოზლასტი/ (1)¹⁷⁰:



ბათუმის მხარე /ოზლასტი/ (2)¹⁷¹:



170 https://en.wikipedia.org/wiki/Batum_Oblast

171 https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Batumskaya_oblast.jpg

გაცილებით მცირე ტერიტორიას – მხოლოდ ამჟამინდელ აჭარას – მოიცავს ბათუმის ოლქი / ოკრუგი/ (დამატებულია მხოლოდ მაჭახელას ხეობის ზედა ნაწილი)¹⁷²:



შდრ., ბათუმის მხარის (ობლასტის) ზემოთ დამოწმებული რუკა, რომელზეც მხოლოდ ბათუმის ოლქი (ოკრუგი) დავტოვეთ დედნისეული ფონით:



რუსული თუ ოსმალური დოკუმენტების თარგმანების დაზუსტებაზე დღეს უფრო არსებითია ტერმინოლოგიური აღრევით გამოწვეული

ისტორიოგრაფიული უზუსტობების გასწორება, რამდენადაც დღესაც არის მცდელობა, მიიჩქმალოს ლენინისა და ათა-თურქის რევოლუციური ხელისუფლებების მიერ საქართველოს წინააღმდეგ 1921 წლის 16 მარტს ჩადენილი ანტიქართული ქმედება; კერძოდ, ის, რომ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის კანონ-

172 https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D0%B0%D1%82%D1%83%D0%BC%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%BE%D0%BA%D1%80%D1%83%D0%B3

იერი ხელისუფლების დე ფაქტო და დე იურე არსებობის პირობებში რუსეთმა და ოსმალეთმა¹⁷³ 1921 წელს მოსკოვში გადაინაწილეს კავკასია და გაიყვეს საქართველოც. ამ ხელშეკრულებით გაყვეს ბათუმის მხარეც („ბათუმის ობლასტი“):

ბოლშევიკებმა და ათათურქის ხელისუფლებამ საქართველოს დემოკრატიული ხელისუფლებისა და სამუსლიმანო საქართველოს მოსახლეობის ნების საწინააღმდეგოდ, ე.წ. ნეიტრალური ტერიტორიის სახით, გამოაცხადეს აჭარის ავტონომია, რომელიც მოიცავდა არა ბათუმის მხარეს (ბათუმისა და ართვინის ოლქებს), არამედ, მხოლოდ ბათუმის ოლქს ზემო მაჭახელის გამოკლებით¹⁷⁴. აღვნიშნავთ იმასაც, რომ საერთაშორისო მოლაპარაკებებისა თუ გარიგებების დროს შეიძლება ტერმინოლოგიურმა სიჭრელემაც განსაზღვრა სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ზოგი პროვინციის ბედი¹⁷⁵.

ბათუმის მხარის კონტექსტში ტერმინოლოგიური ბუნდოვნება თუ აღრევა არა მხოლოდ თანამედროვე ისტორიოგრაფიულ გამოკვლევებში, არამედ 1918-1921 წლებში შექმნილ მასალებშიც ხშირად გვაქვს, მაგრამ ამ თვალსაზრისით უნაკლოა საქართველოს რესპუბლიკის 1921 წლის 21 თებერვლის კონსტიტუცია. სამაგ-

ალითოდ შევაპირისპირებთ 1918-1921 წლებში შექმნილ რამდენიმე დოკუმენტს, რომელიც ათვალსაჩინოებს, რომ სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს მცხოვრებთა წარმომადგენლობითი ყრილობის მონაწილენიც და საქართველოს ცენტრალური ხელისუფლებაც ერთიანი გეგმით ცდილობდა საქართველოს სახელმწიფოს აღორძინებას, რომლის ნაწილიც უნდა გამხდარიყო „სამუსლიმანო საქართველოც“ (სულ მცირე, ბათუმისა და ართვინის ოლქები); კერძოდ, სამუსლიმანო საქართველოს ავტონომიას უნდა მოეცვა აჭარაც, მაჭახელიც, ლაზეთის ნაწილიც, შავშეთ-იმერხევიც და ტაოს დიდი ნაწილიც. საქართველოს ცენტრალური ხელისუფლებისა და სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს წარმომადგენელთა საერთო მიდგომას წარმოაჩენს ქვემოთ დამოწმებული ისტორიული დოკუმენტების საერთო ტერმინოლოგიაც; შდრ.:

„სამუსლიმანო საქართველოს განმათავისუფლებელი კომიტეტის“¹⁷⁶ მიერ ორგანიზებული ყრილობისა და 1918-1921 წლებში არსებული საქართველოს მთავრობის დადგენილებები.

1918-1921 წლების ქართულენოვან დოკუმენტებს შორის აღსანიშნავია „ბათუმის ოლქის მუსულმან ქართველთა წარმომადგენლების“ ყრილობის¹⁷⁷ პირველ (31. 08. 1919 წ.) და მეო-

173 სულთნის (ოსმალეთის) ხელისუფლების სტამბოლში არსებობის მიუხედავად, 1920 წელს ანკარაში შეიქმნა რევოლუციური მთავრობა; 1921 წელს კი – „თურქეთის დიდი ეროვნული კრების მთავრობა“ (რომელიც 1921 წელს ნამდვილად არ იყო ლეგიტიმური ხელისუფლება!). ანკარის მთავრობამ 1923 წელს დაარსა „თურქეთის რესპუბლიკა“. აქვე აღვნიშნავ იმასაც, რომ შუა საუკუნეებში სხვა ხალხების მიწა-წყალზე ოსმალეთის სახელმწიფო დაარსეს შუა აზიიდან მოსულმა ოღუზთა შტოს ქაის ტომის წარმომადგენლებმა ოსმან პირველის მეთაურობით, რომელთაც 1453 წლის 29 მაისს აიღეს კონსტანტინეპოლი (ამჟამინდელი სტამბოლი). ქართველთა ისტორიული სახელმწიფოს სამხრეთ-დასავლეთი ნაწილი ოსმალეთის იმპერიამ იარაღის ძალით დაიპყრო XVI-XVII საუკუნეებში.

174 მენშევიკური მთავრობის მიერ ნაგარაუდევია „ბათუმის მხარის ავტონომია“ და ბოლშევიკების მიერ შექმნილი „აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკა“ არსებითად განსხვავდება: ამ უკანასკნელში საერთოდ არ მოიაზრება ისტორიული ტაო-კლარჯეთი.

175 „ობლასტისა“ და „ოკრუგის“ აღრევის ერთი საინტერესო მაგალითი მოგვანოდა პროფ. ვახტანგ გურულმა (რისთვისაც მას დიდ მადლობას მოვახსენებთ): ბრესტ-ლიტოვსკის საზავო ხელშეკრულების მეოთხე მუხლის მეორე აბზაცში იხსენიება არდაგანის (არტაანის), ყარსისა და ბათუმის ოკრუგები; ტექსტში არ ჩანს ართვინის ოკრუგი; ამჟამად, რომ ხელშეკრულებაში დაშვებულია შეცდომა: „ბათუმის ოკრუგის“ ნაცვლად უნდა იყოს „ბათუმის ობლასტი“. ამ და სხვა ხელშეკრულებებშიც იშვიათი არ არის მსგავსი ლაფუსები.

176 1918 წლის აპრილში ბათუმში ოსმალეთის საოკუპაციო ჯარის შესვლის შემდეგ აჭარის მკვიდრთა აქტიურმა ნაწილმა, რომელმაც კარგად იცოდა როგორც მშობლიური კუთხის, ასევე, ზოგადად, საქართველოს ისტორია, ოკუპირებული ტერიტორია დატოვა და სამოღვაწეოდ თბილისში გადავიდა. მათ 1918 წლის 15 მაისს საქართველოს დედაქალაქში დაარსეს „სამუსლიმანო საქართველოს განმათავისუფლებელი კომიტეტი“; თავმჯდომარედ აირჩიეს მემედ აბაშიძე; წევრებად: ჰ. აბაშიძე (მოადგილე), ს. დიასამიძე (მდივანი), ხ. თხილაიშვილი, კ. შერვაშიძე, ს. აბაშიძე, ს. ბაჟანიძე, ქ. ნოღაიძე, ი. ქათამაძე და სხვ. (სიხარულიძე 1973: 124). კომიტეტმა თავისი პოლიტიკური მრწამსი ჩამოაყალიბა დოკუმენტში: „პროგრამა და ინსტრუქცია სამუსლიმანო საქართველოს განმათავისუფლებელი კომიტეტისა“, რომელიც 3 თავისა და 79 მუხლისაგან შედგებოდა. პროგრამას თავიდან ბოლომდე ლაიტმოტივად გასდევდა სამუსლიმანო საქართველოს დედასამშობლოსთან შეერთების იდეა (დოკუმენტისათვის ანალიზისა და შესაბამისი სამეცნიერო ლიტერატურის მიმოხილვისათვის იხ.: უ. ოქროპირიძე 2011: 124); სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, „სამუსლიმანო საქართველოს განმათავისუფლებელი კომიტეტის“ მიზანი იყო არა მხოლოდ აჭარის, არამედ ოსმალეთის მიერ ოკუპირებული მთელი სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს შემოერთება საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკასთან.

177 ბათუმის ოლქის წარმომადგენელთა ყრილობამ აირჩია სამუსლიმანო საქართველოს მეჯლისი (საბჭო) მემედ აბაშიძის თავმჯდომარეობით და ერთხმად დაადგინა

რე (01. 09. 2919) სხდომებზე მიღებული დადგენილებები. საყურადღებოა, რომ ჩვენამდე პირველი დადგენილების სამი ვარიანტია მოღწეული; ამათგან ორი (ხელმოწერელი ვარიანტები!) მხოლოდ თბილისშია დაცული. ეს და ბევრი სხვა გარემოება ცხადყოფს, რომ პირველი დადგენილების პროექტი „სამუსლიმანო საქართველოს განმათავისუფლებელმა კომიტეტმა“ ცენტრალურ ხელისუფლებასთან შეთანხმებით მოამზადდა. მრავლისმეტყველი ფაქტია ისიც, რომ ბათუმში მიღებული ორივე დადგენილება საქართველოს ცენტრალურმა ხელისუფლებამ დაადასტურა 1 სექტემბერსვე.

„ბათუმის ოლქის მუსულმან ქართველთა წარმომადგენლების“ ყრილობის დადგენილებებში ტერმინები: „სამუსლიმანო საქართველო“ და „ბათუმის ოლქი“ სინონიმებია და მიემართება ტერმინს: Батумская область (ბათუმის მხარე). პირველ დადგენილებას ხელს აწერენ როგორც ბათუმის ოლქის (ოკრუგის), ასევე, ართვინის ოლქის (ოკრუგის) წარმომადგენლები; მეორე დადგენილებას ყრილობის სახელით აწერს ხელს მემედ აბაშიძე.

ბათუმის ოლქის მუსულმან ქართველთა წარმომადგენლების ყრილობის დადგენილება (1919-1921 დაუთარილებელი. სამოქალაქო განათლების განყოფილება. პავლე საყვარელიძის პირადი არქივი საქართველოს პარლამენტის ეროვნული ბიბლიოთეკა)¹⁷⁸; დადგენილების პირველი ხელმოწერელი პროექტი:

“ჩვენ **ბათუმის ოლქის** მუსულმან ქართველთა წარმომადგენელნი ერთხმად ემონიშნებოდნენ და ქვეყნის წინაშე: რომ ჩვენ, **ბათუმის ოლქის** (ქვემოთ დამოწმებულ მასალაში ხაზგასმით ყველგან ჩემია – ტ. ფ.) მკვიდრნი მრავალ საუკუნეთა ისტორიით, სისხლ-ხორციით [ხელით მინაწერი: სისხლით და ხორციით] და იდე-

ალებით [ხელით მინაწერი: კულტურით და ზნე-ჩვეულებით] მუდამ განუყრელი ვყოფილვართ [ხელით მინაწერი: ვიყავით და ვართ] ჩვენი დედა-სამშობლო საქართველოდან [ხელით ჩასწორებული: საქართველოსთან], რომ ჩვენი მხარე უსამართლოდ მოსწყვიტეს საქართველოს სხეულს ბრესტლიტოვსკის ძალდატანებითი ხელშეკრულებით, რომელიც უკუგდებულ იქმნა, მთელი ამიერ-კავკასიის მიერ სათანადო პროტესტით მოკავშირეთა წინაშე და რომელიც ან უკვე გაბათილებულია მოკავშირეთა ბრწყინვალე გამარჯვებით.

ვიღებთ რა მხედველობაში, რომ ქალაქი ბათომი მუდამ ქართული ყოფილა, რომ თურქების შემოსევამ მრავალი ქართველი აიძულა დაეტოვებინა აქ თავისი კერა და ამით ქალაქს ქართული ელფერი დაეკარგა, რომ ან ბათომი გადაიქცა ბუდეთ, სადაც თავს იყრიან მრავალი ბოროტგანზრახული ელემენტები, რომელნიც ლამობენ ჩვენი სამშობლოს პოლიტიკის ამღვრევას და ძირს უთხრიან მოკავშირეთა და საქართველოს შორის კეთილგანწყობილებას;

ვითვალისწინებ რა ქალაქ ბათუმის მნიშვნელობას საქართველოს აღორძინებისათვის და ამ ქალაქის და მთელი მხარის მომავალ დაცემა-განადგურებას იმ შემთხვევაში თუ აწინდელი გამოურკვეველი მდგომარეობა აქ შეიცვალა;

გამოვსთქვამთ მთელი ჩვენი კუთხის მცხოვრებთა ნება-ყოფლობით მხურვალე სურვილს და მტკიცე გადაწყვეტილებას, რათა **ბათომი და მისი ოლქი** კვლავ შეუერთდეს საქართველოს რესპუბლიკას, როგორც მისი განუყოფელი და უდავო ნაწილი ამ **მხარის** მკვიდრთა საბედნიეროდ, საზოგადოებრივ წესის და მშვიდობიანობის განმტკიცების და გამარჯვებულ მოკავშირეთა ღირსების ტრიუმფისათვის.

ინებოს ღმერთმა, ჩვენი პატარა კუთხე გულის სიღრმიდან ამოძახილმა ხმამ მიაღწიოს მათ გულ-ყურამდის, ვისგანაც დამოკიდებულია მისი ბედის გადაწყვეტა და აგვისრულდეს ჩვენი ნატვრა და მისწრაფება“.

ბათუმის ოლქის მუსულმან ქართველთა წარმომადგენლების ყრილობის დადგენილება (1919—1921 დაუთარილებელი. სამოქალაქო განათლების განყოფილება. პავლე საყვარელიძის პირადი არქივი საქართველოს პარლამენტის ეროვნული ბიბლიოთეკა)

ბათუმისა და ართვინის ოლქების (აჭარა, ბორჩხა, ართვინი, შავშეთი და ტაოს დიდი ნაწილი) შემოერთება დანარჩენ საქართველოსთან ავტონომიის საფუძველზე; ყრილობამ თავისი დელეგაცია გააგზავნა პარიზის საზავო კონფერენციაზე (ამ ყრილობის ჩატარების აუცილებლობა შექმნა უფრო ადრე თურქული ოკუპაციის დროს გაყალბებულმა პლემბიცტმა).

178 <http://www.nplg.gov.ge/gsd/cgi-bin/library.exe?e=d-01000-00---off-0constite--00-1----0-10-0---0---0prompt-10---4-----0-11--11-ka-50---20-about---00-3-1-00-0-0-11-1-0utfZz-8-00&a=d&c=constite&cl=CL3.2&d=HASH01bcd-62c7c80716abbe48890>

ტის ეროვნული ბიბლიოთეკა) ხელით მინანერი: ბათუმის ოლქის მუსულმან ქართველთა წარმომადგენლების ყრილობის დადგენილება¹⁷⁹ (დადგენილების მეორე ხელმოწერელი პროექტი):

„ჩვენ შემდეგ ხანგრძლივი სიჩუმისა მოგვეცა რა შეძლება ვაუწყოთ მთელს ქვეყანას ჩვენი ერის სურვილები, ვმონმოთ:

1. ჩვენი ერი ქართველი ერის შტოა, ჩვენი მხარე ხანგრძლივ ისტორიის მსვლელობაში ყოველთვის შეადგენდა საქართველოს სახელმწიფოს ნაწილს.
2. ბრესტ-ლიტოვსკის ძალდატანებით ხელშეკრულებით ჩვენი მხარე მოშორებულ იქნა საქართველოდან და ეხლა, როცა ეს ხელშეკრულება გაბათილებულია მოკავშირეთ გამარჯვებით, ჩვენს ერს სწყურია შეერთება დედა-საქართველოსთან.
3. აწინდელი გამოურკვეველი მდგომარეობამ გარდაქმნა **ბათომი და მთელს ჩვენს მხარეს** პოლიტიკურ ავანტურიზმის საგნათ, იგი სპობს ამ კუთხის ეკონომიურ კეთილდღეობას, ხელს უწყობს არა სასურველ ბოროტ-განზრახულ ელემენტების მოქმედებას და იწვევს მცხოვრებთა აფორიაქებას.
4. ჩვენი ერის ინტერესები, ჩვენი სამშობლო საქართველოს ინტერესები, მთელი ამიერკავკასიის ინტერესები და დიდ სახელმწიფოთ ღირსება, რომელთაც დაანგრის ბრესტ-ლიტოვსკის ხელშეკრულება ითხოვენ, რომ **ბათუმის და მისი ოლქის** გამოურკვეველ მდგომარეობას ბოლო მოეღოს და **ჩვენი მხარე** დედა-საქართველოს დაუბრუნდეს.

ამას ვმონმოთ ჩვენ ჩვენი ერის ნება-ყოფლობის თანახმად და გვწამს, რომ ჩვენი ღალადი შესმენილ იქნება მათ მიერ ვისგანაც დამოკიდებულია ჩვენი ოლქის ბედ-ილბალი“.

ბათუმის ოლქის მუსულმან ქართველთა წარმომადგენლების ყრილობის დადგენილება. გამოქვეყნებული. წერილი დადასტურებული

179 <http://www.nplg.gov.ge/gsd/cgi-bin/library.exe?e=d-01000-00---off-0constite--00-1----0-10-0---0---0prompt-10---4-----0-1--11-ka-50---20-about--00-3-1-00-0-0-11-1-0utfZz-8-00&a=d&c=constite&cl=CL3.2&d=HASH-973200f8359eca75e4428f>

იყო ხელმოწერებით¹⁸⁰. ეს ვარიანტი გაიგზავნა ერთა ლიგაშიც¹⁸¹:

ბათუმის ოლქის მუსულმან ქართველთა წარმომადგენლები, შეკრებილნი ქალ. ბათუმში, რიცხვით ასი, 1919 წ. აგვისტოს 31-სა, კვირას, ვაცხადებთ ერთხმად ღვთისა და ქვეყნის წინაშე!

1. **ბათუმის ოლქის** მკვიდრნი (რუსული ტერმინების არასწორი თარგმანის გამო აქაც შეცდომით „ოლქია“ გამოყენებული! წესით, უნდა იყოს „მხარის“ – ტ. ფ.), სარწმუნოებით მუსლმანები, **ისტორიით, სისხლითა და ხორცით, ენით, კულტურით და ადათებით ქართველები ვართ**, მუსლიმანი ქართველები, და ტერიტორიულად და ეკონომიკურად ყოველთვის ჩვენი მხარე, დედა სამშობლოს – საქართველოს განუყოფელ ნაწილს შეადგენდა.
2. **ბათუმის ოლქის** აწინდელი მდგომარეობა აუტანელ პირობებში აყენებს მთელ ხალხს, ართმევს მართვა-გამგეობაში მონაწილეობის უფლებას და საშუალებას, აძლიერებს უპასუხისმგებლო ჯგუფების პოლიტიკურ თარეშს და ხელს უწყობს მშვიდობიანობის და კეთილგანწყობის დამარღვეველ ადამიანთა ბოროტ განზრახულობას. ამის გამო შეუძლებელია მშვიდობიანი განვითარება.
3. ბათუმის ოლქის მკვიდრთა პოლიტიკური, ეკონომიკური და კულტურული საჭიროებანი, აგრეთვე ამიერკავკასიის ყველა ერის ინტერესი და ურთიერთშორის კეთილმეზობლური განწყობილება და დიდ სახელმწიფოთა ღირსება თხოულობს, რომ ბოლო მოეღოს ოლქის დღევანდელ მდგომარეობას. სახელმწიფოებრივი წესიერება დამყარდეს და

180 ყრილობის მონაწილე ბეგების ზოგ ხელმოწერას თან ახლავს საგვარეულო ბეჭედი (ზოგი ხელმოწერა არაბული ასოებითაა. ეს დოკუმენტი გაიგზავნა ერთა ლიგაში). დოკუმენტი ხელმოწერებითურთ გამოქვეყნებულია ა. სილაგაძისა და ვ. გურულის მიერ წიგნში: საქართველოს განუყოფლობისათვის ბრძოლის ისტორიიდან. ნაკვეთი I. მემედ-ბეგ აბაძიძე. დოკუმენტები და მასალები. თბილისი, 1996, გვ. 33-37.

181 <http://blogger.ge/post/2022#sthash.5tOauGNP.dpuf>

ხალხმა მშვიდობიანი კეთილდღეობით ცხოვრება მოიპოვოს.

4. ვინაიდან ეს შესაძლებელია მხოლოდ მუსლიმან ქართველების განთავისუფლებით და საქართველოს რესპუბლიკასთან შეერთებით, ამიტომ გამოვსთქვამთ შეურყეველ ნებისყოფას და მტკიცე გადანწყვტილებას: ამიერიდან და სამარადისოდ ბათუმი და მისი ოლქი შეუერთდეს თავის ბუნებრივ სამშობლოს – საქართველოს რესპუბლიკას **სამუსლიმანო საქართვე-**

ლოს ფართე ავტონომიის ნიადაგზე და ამ ავტონომიის ფარგლებში ეროვნულ უმცირესობათ მიენიჭოთ ჩვენთან თანასწორი პოლიტიკური და მოქალაქეობრივი უფლება.

5. დადგენილება ეს ეცნობოს პარიზის საზავო კონფერენციას და ეთხოვოს საქართველოს რესპუბლიკის მთავრობას, მიიღოს ყოველი ზომა ჩვენი დადგენილების განსახორციელებლად¹⁸²:

1919 წლის 31 აგვისტო

ბათუმის ოლქის მუსლიმან ქართველთა წარმომადგენლები, შერებილნი ქალ. ბათუმში, რიცხვით ასი, 1919 წ. აგვისტოს 31-სა, კვირას, ვაცხადებთ ერთხმად ღვთისა და ქვეყნის წინაშე:

1. ბათუმის ოლქის მკვიდრნი, სარწმუნოებით მუსლიმანები, ისტორიით, სისხლითა და ხორციით, ენით, კულტურით და ადათებით ქართველები ვართ, მუსლიმანი ქართველები, და ტერიტორიალურად და ეკონომიურად ყოველთვის ჩვენი მხარე დედა სამშობლოს საქართველოს განუყრელ ნაწილს შეადგენდა.

2. ბათუმის ოლქის აწინდელი მდგომარეობა აუტანელ პირობებში აყენებს მთელ ხალხს, ართმევს მართვა-გამგეობაში მონაწილეობის მიღების უფლებას და საშვალებას, აღიერიტებს უპასუხისმგებლო ჯგუფების პოლიტიკურ თარეშს და ხელს უწყობს მშვიდობიანობის და კეთილგანწყობილების დამარღვეველ ადამიანთა ბოროტ განხრახულებას. ამის გამო შეუძლებელია მშვიდობიანი განვითარება.

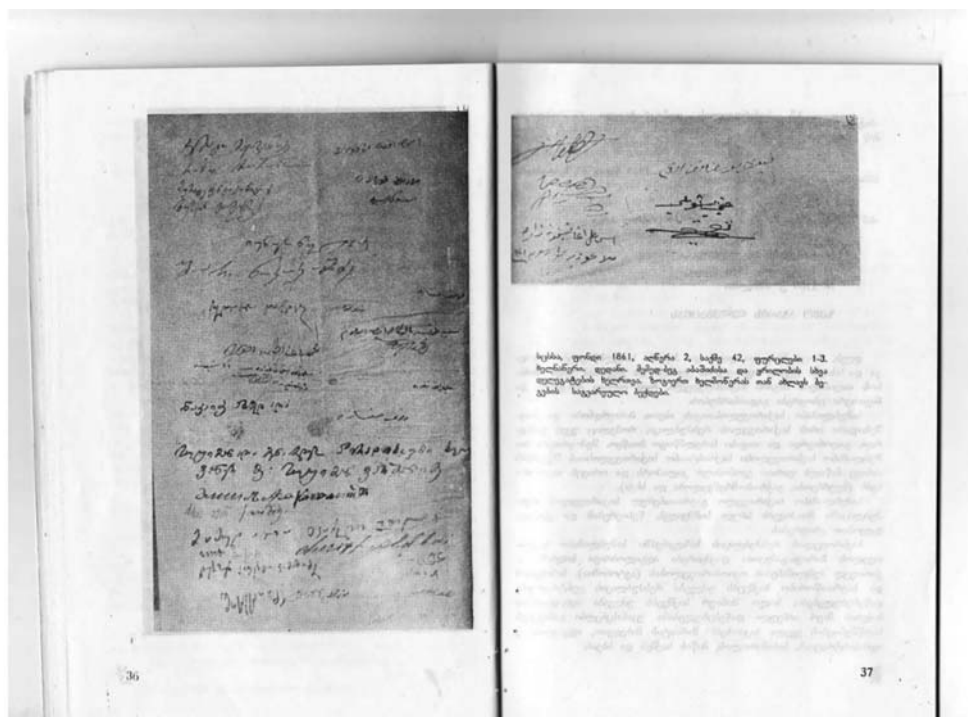
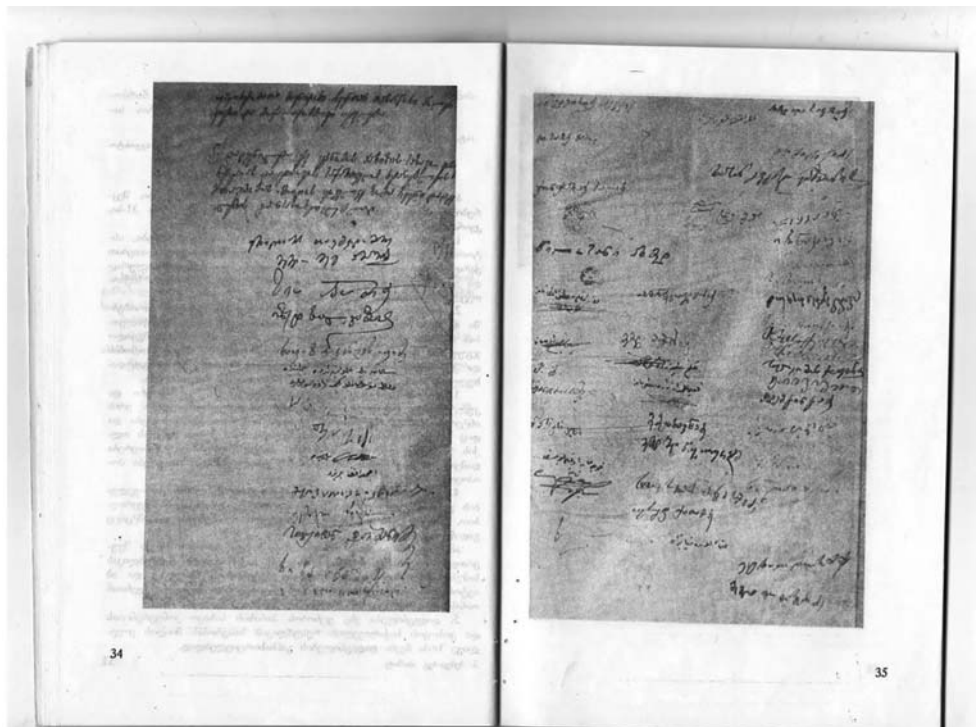
3. ბათუმის ოლქის მკვიდრთა პოლიტიკური, ეკონომიური და კულტურული საჭიროებანი, აგრეთვე ამიერკავკასიის ყველა ერის ინტერესი და ურთიერთშორის კეთილმეზობლური განწყობილება და დიდ სახელმწიფოთა ღირსება თხოულობს, რომ ბოლო მოეღოს ოლქის დღევანდელს მდგომარეობას, სახელმწიფოებრივი წესიერება დამყარდეს და ხალხმა მშვიდობიანი კეთილდღეობით ცხოვრება მოიპოვოს.

4. ვინაიდან ეს შესაძლებელია მხოლოდ მუსლიმან ქართველების განთავისუფლებით და საქართველოს რესპუბლიკასთან შეერთებით, ამიტომ გამოვსთქვამთ შეურყეველ ნებისყოფას და მტკიცე კადაწყვეტილებას:

ამიერიდან და სამარადისოდ ბათუმი და ბათუმის ოლქი შეუერთდეს თავის ბუნებრივ სამშობლოს საქართველოს რესპუბლიკას **სამუსლიმანო საქართველოს** ფართე ავტონომიის ნიადაგზე და ამ ავტონომიის ფარგლებში ეროვნულ უმცირესობათ მიენიჭოთ ჩვენთან თანასწორი პოლიტიკური და მოქალაქეობრივი უფლება.

5. დადგენილება ესე ეცნობოს პარიზის საზავო კონფერენციას და ეთხოვოს საქართველოს რესპუბლიკის მთავრობას მიიღოს ყოველივე ზომა ჩვენი დადგენილების განსახორციელებლად.

182 ა. სილაგაძე, ვ. გურული, საქართველოს განყოფილებისათვის ბრძოლის ისტორიიდან. ნაკვეთი I. მემედ-ბეგ აბაშიძე. დოკუმენტები და მასალები. თბილისი, 1996, გვ. 33-37. გარკვეულწილად სახეცვლილი ეს ვარიანტი გამოქვეყნებული აქვს გ. კუკულაძესაც (დამოწმებულია: სცსსა, ფონდი 1861, აღწერა 2, საქმე 42, ფურცლები 1-3); იხ.: **გუგული კუკულაძე**. საქართველოს პარლამენტის როლი ქვეყნის ტერიტორიული მთლიანობის შენარჩუნებისთვის ბრძოლის პროცესში 1918-1920 წწ. (სამხრეთ-დასავლეთ საქართველო); ისტორიის დოქტორის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად წარმოდგენილი დისერტაცია, ბათუმი, 2016, გვ. 69.



1919 წლის პირველ სექტემბერს ბათუმის ყრილობაზე მიღებულ იქნა მეორე დადგენილება (1919 წელი, 1 სექტემბერი; სამოქალაქო განათლების განყოფილება; სეა. ფონდი 1833, აღწერა 1, საქმე 191, ფურცელი 186)¹⁸³:

¹⁸³ <http://www.nplg.gov.ge/gsd/cgi-bin/library.exe?e=d-01000-00---off-0constite--00-1---0-10-0---0---Oprompt-10---4-----0-11-11-ka-50---20-about---00-3-1-00->

ბათუმის ოლქის მუსლიმან ქართველთა წარმომადგენლების ყრილობამ, რომელიც შესდგა ქალაქ ბათუმში, ქალაქის თვითმართველობის შენობაში, თავის მუშაობის მეორე დღეს, პირველ სექტემბერს 1919 წ., მიიღო შემდეგი დადგენილება:

0-0-11-1-0utfZz-8-00&a=d&c=constite&cl=CL3.2&d=HASH-016c169ed77092ac1f09551b

1. **სამუსლიმანო საქართველოს** დედა-სამშობლო საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ფარგლებში უნდა ჰყავდეს თავის ავტონომიური მთავრობა.
2. **სამუსლიმანო საქართველოს** საკანონდებლო პარლამენტი უნდა ჰყავდეს.
3. **სამუსლიმანო საქართველოს** ავტონომიური მთავრობა შინაგან საქმეებში უნდა იყოს სრულიად დამოუკიდებელი. ეს საქმეებია:
ა/ სარწმუნოებრივი საქმე, ბ/ სამოსამართლო, ვ/ საადმინისტრაციო, გ/ სამოსწავლო, ე/ სამეურნეო, საგაჭრო-სამრეწველო და სხვა ეკონომიური საქმეები და ვ/ სხვა შინაური საქმეები.
4. **სამუსლიმანო საქართველოს** ავტონომიური მთავრობა მთელ საქართველოს მთავრობასთან ერთად განსაზღვრულ პირობებში უნდა აწარმოებდეს შემდეგ საქმეებს: სამხედროს, საფინანსოს, საგარეოს, ფოსტა-ტელეგრაფს, რკინის გზებს და საბაჟოს.
5. **ავტონომიურ სამუსლიმანო საქართველოს** ძირითადი კანონები შემუშავებული უნდა იქნას მონვეულ დამფუძნებელ კრების მიერ.
6. ყრილობა **ბათუმის ოლქის** მცხოვრებთა ინტერესების და უფლებების დასაცველად და აგრეთვე ოლქის მართვა-გამგეობისათვის ირჩევს 37 წევრისაგან შემდგარ მეჯლისს.
7. მეჯლისს უფლება ეძლევა მიიღოს საჭირო ღონისძიებანი, რათა **სამუსლიმანო საქართველო** ფართე ავტონომიურად შეუერთდეს საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკას; ამისათვის მას ევალება აღძრას შუამდგომლობა სამუსლიმანო საქართველოს ფართე ავტონომიის დამტკიცებისათვის როგორც საქართველოს რესპუბლიკის, აგრეთვე პარიზის საზავო კონფერენციის წინაშე.
8. მეჯლისს ევალება აღძრას შუამდგომლობა ინგლისის მთავრობისა და მის მოკავშირეთა წინაშე: ა/ რათა **ბათუმის ოლქის** მართებლობის უფლება გადაეცეს თვით ოლქის მცხოვრებლებს, ბ/

მოხდეს სასწრაფო ახალი არჩევნები ქალაქის თვითმართველობისა, ბ/გადაეცეს ფოსტა-ტელეგრაფი საქართველოს მთავრობას საერთო წარმოებისათვის და დ/ გადმოტანილ იქნას ქ. ბათუმში ნატანების საბაჟო აგრეთვე საერთო წარმოებისათვის.

ყრილობის თავმჯდომარე მემედ-ბეგ აბაშიძე

აშკარაა, რომ ყრილობის მონაწილესათვის მთელი „სამუსლიმანო საქართველო“ და „ბათუმის ოლქი“ სინონიმებია.

1919 წლის პირველ სექტემბერსვე საქართველოს მთავრობამ დაამონმა ორივე დადგენილება (ამონაწერი საქართველოს რესპუბლიკის მთავრობის 1919 წ. 1 ენკენისთვის სხდომის ოქმიდან. 1919 წელი, 1 სექტემბერი; სამოქალაქო განათლების განყოფილება. სეა. ფ. 1833, აღწერა 1, საქმე 191, ფურცელი 185)¹⁸⁴

მოისმინეს:

მოხსენება მთავრობის თავმჯდომარისა: ბათუმის ოლქის ქართველ მუსულმანების წარმომადგენელთა ყრილობის მიერ მიღებული ორი დადგენილება. (წარდგენილნი მთავრობაში დელეგაციის საშუალებით დასადასტურებლად).

დაადგინეს:

საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობამ მოისმინა რა **ბათუმის ოლქის** ქართველ მუსულმანთა წარმომადგენლების ყრილობის მიერ ა/წ. 31 აგვისტოს და 1 სექტემბერს მიღებული რეზოლიუციები, დაადგინა:

1. **ბათუმის ოლქის** ქართველ მუსულმანთა წარმომადგენლების ყრილობის მიერ 1919 წელს აგვისტოს 31 მიღებული დადგენილება დადასტურებულ იქმნას.
2. 1919 წ. 1 სექტემბრის დადგენილება მიღებულ იქმნას პრინციპიალურად და გადაეცეს დამფუძნებელ კრების საკონსტიტუციო კომისიას დაწვრილებითი განხილვისათვის.

ხელმოწერილ დოკუმენტებშიც და დადგენილებების პროექტებშიც ნათლადაა ნათქვამი, რომ **სამუსლიმანო საქართველოს ანუ ბათუმის**

¹⁸⁴ <http://www.nplg.gov.ge/gsd/cgi-bin/library.exe?e=d-01000-00---off-0constite--00-1----0-10-0---0---0prompt-10---4-----0-1--11-ka-50---20-about---00-3-1-00-0-0-11-1-OutfZz-8-00&a=d&c=constite&cl=CL2.11&d=HASH0f7f-88be3e9ec9e17f4fd6>

ოლქის (/მხარის) მოსახლეობის დელეგატები ითხოვენ არა საკუთრივ ბათუმის ოკრუგის, ანუ აჭარის ავტონომიას, არამედ მთლიანი სამუსლიმანო საქართველოს – ბათუმისა და ართვინის ოკრუგების ავტონომიას. ეს თხოვნა ადეკვატური და გაუორბელი ტერმინოლოგიით (აქ უკვე აღარ გამოიყენება ტერმინი: „ოლქი“) აისახა საქართველოს დამფუძნებელი კრების მიერ 1921 წლის 21 თებერვალს მიღებულ კონსტიტუციაში, სადაც ასეთი ჩანაწერია:

„თავი 11. ავტონომიური მმართველობა;

მუხლი 107: „საქართველოს რესპუბლიკის განუყოფელ ნაწილებს – აფხაზეთს სოხუმის ოლქი, **სამუსლიმანო საქართველოს (ბათუმის მხარე)** და ზაქათალას ზაქათალის ოლქი, ენიჭებათ ადგილობრივ ავტონომიური მმართველობა.

მუხლი 108. წინა მუხლში მოხსენებულ ავტონომიურ მმართველობათა დებულებანი შემუშავებელ იქნება ცალკე კანონით“¹⁸⁵.

ამრიგად, საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობის ოფიციალურ ტექსტებში, 1921 წლის საქართველოს კონსტიტუციასა და 1919 წლის აგვისტო-სექტემბერში ჩატარებული მუსლიმანი ქართველების ყრილობის დადგენილებებში ავტონომიის კონტექსტით წარმოდგენილია ერთნაირი მიდგომა, რაც გამოხატულია **იდენტური ტერმინოლოგიით**¹⁸⁶; ეს ათვალსაჩინოებს **საქართველოს მაშინდელი ხელისუფლებისა და „სამუსლიმანო საქართველოს განმათავისუფლებელი კომიტეტის“** საერთო მიზანს – საქართველოს სახელმწიფოს ტერიტორიული მთლიანობის აღდგენას; კერძოდ, ორივე მხარის მიზანი იყო **ოსმალეთის მიერ ოკუპირებული**

ბული მთელი სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს (და არა – მხოლოდ აჭარის!) შემოერთება დედამშობლოსთან. პარალელურად, ორივე მხარეს სურდა რუსეთის იმპერიის მიერ დატერორებული მუსლიმანი ქართველების ნდობის მოპოვება და მათი ინტეგრირება ქართულენოვან სახელმწიფოში.

შდრ.: სულ სხვა მიზანი, შესაბამისად, სულ სხვა ტერმინოლოგია ჰქონდათ ბოლშევიკებს (მიზანი უთუოდ აპირობებს ტერმინოლოგიის შერჩევას!):

ბოლშევიკებმა უგულებელყვეს როგორც საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის კონსტიტუცია, ისე სამუსლიმანო საქართველოს წარმომადგენელთა ყრილობის დადგენილებები; ზოგადად, ქართველი ერის სასიცოცხლო ინტერესებს და 1921 წლის 16 მარტს მოსკოვში რუსეთ-ოსმალეთის ანტიქართული გარიგებით გადაინაწილეს საქართველოს ტერიტორია¹⁸⁷. აგრესორებმა **ბათუმი მის გარშემო არსებული მცირე ტერიტორიით** ფაქტობრივად ორ იმპერიას შორის გარდამავალ ზონად გამოაცხადეს (პორტო-ფრანკოდ)¹⁸⁸, რომელიც სამი თვის შემდეგ, 1921 წლის 16 ივლისს ე. წ. რევკომის დეკრეტით „გააფორმეს“ „აჭარის (/აჭარისტანის) ავტონომიურ რესპუბლიკად“.

187 1821 წლის 16 მარტს რუსეთ-ოსმალეთის გარიგების შესახებ არაფერი იცოდნენ გიორგი მაზნიაშვილმა, გრიგოლ ლორთქიფანიძემ და სხვა გმირმა ქართველებმა, რომლებმაც გმირული ბრძოლით ბათუმი გაათავისუფლეს თურქი ასკერებისაგან.

188 Статья II: Турция соглашается уступить Грузии Суверенитет над портом и городом Батумом и территорией, лежащей к северу от границы, указанной в ст. I-й нынешнего договора и составляющей часть Батумского округа, при условии что:

1) Население местностей, указанных в настоящей статье договора будет пользоваться широкой местной автономией в административном отношении обеспечивающей каждой общине будет предоставлена возможность установить земельный закон соответствующий его положениям.

2) Турции будет предоставлен свободный транзит всяких товаров, отправляемых в Турцию или из нее через Батумский порт, беспопынно, без учинения каких-либо задержек и без обложения их какими бы то ни было сборами, с предоставлением Турции прав пользоваться Батумским портом без взимания за то специальных сборов. <http://www.amsi.ge/istoria/sab/moskovi.html>. ინტერპრეტაციისათვის იხ.: ასევე: **ო. გოგორიშვილი**. ბათუმის ოლქი უმძიმეს 1920-1921 წლებში. – კრებული „სამხრეთ-დასავლეთ საქართველო მეზობელ სახელმწიფოთა გეოპოლიტიკური ინტერესების კონტექსტში. 2009, გვ. 239-240; http://www.archives-ajara.gov.ge/text_files/en_file_170_1.pdf

185 საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის სამართლებრივი აქტების კრებული (1918-1921). 1990, გვ. 476.

186 ფაქტია ისიც, რომ სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ზერელე ცოდნის გამო ისტორიკოსებისა თუ საზოგადო მოღვაწეების დიდი ნაწილი მაშინაც და დღესაც საქართველოს ერთი პატარა კუთხის – „აჭარის“ – სახელს აიგივებს მთლიანად „სამუსლიმანო საქართველოსთან“; იხ.: მაგ. ნოე ჟორდანიას 1918 წლის 25 დეკემბერის მიმართვის ტექსტი: „მთავრობა აცხადებს, რომ ის **სამუსლიმანო საქართველოს** აძლევს ავტონომიას. თვითონ **აჭარის** წარმომადგენლები გამოსცემენ კანონებს, რომლებითაც თავიანთი გემოვნებითა და სინდისით მოაწყობენ თავის ცხოვრებას, მტკიცე კანონებით უზრუნველყოფენ თავიანთი რწმენის უფლებებს, მოაგვარებენ ადგილობრივ საქმეებს და მათ თავიანთ მშობლიურ მხარეში დაამყარებენ ბედნიერებას“ (გაზეთი „ერთობა“, 1919, №9).

აჭარის ავტონომიის შექმნიდან მხოლოდ 3 თვის შემდეგ, 1921 წლის 13 ოქტომბერს, მოეწერა ხელი ყარსის ხელშეკრულებას¹⁸⁹. შესაბამისად, **არალოგიკურია, აჭარის ავტონომიის საფუძვლად ყარსის ხელშეკრულება მივიჩნიოთ**¹⁹⁰; შდრ.: ყარსის ხელშეკრულება ხელმოწერილია მოსკოვის მარიონეტი არალეგტიმური რევკომის წარმომადგენლების მიერ და უკანონოა საქართველო კანონიერი ხელისუფლების სამართლებრივი ბაზიდან გამომდინარე. დროში აცდენაც რომ არ იყოს, რუსეთ-ოსმალეთის 16 მარტის ანტიქართული გარიგებას ნამდვილად ვერ „გააღეგით-იმურებს“ ყარსის ხელშეკრულებაზე მოსკოვის მიერ ამიერკავკასიაში დანიშნული მარიონეტული მთავრობების (რევკომების) წარმომადგენელთა ხელმოწერები¹⁹¹.

საქართველოს ინტერესებისა და ბათუმის მხარის წარმომადგენელთა 31 აგვისტოს ყრილობის დადგენილების იგნორირებით, რუსეთისა და ოსმალეთის რევოლუციური ხელისუფლე-

ბების 1921 წლის 16 მარტის გარიგებით ორად გაყოფილი ამიერკავკასიის რუკა ასე გამოიყურება:

დღეს ეჭვი აღარავის არ უნდა ეპარებოდეს, რომ 1921 წლის მარტში როგორც ბოლშევიკების, ისე, ქემალისტური თურქეთის მიზანი იყო საქართველოს სახელმწიფოს განადგურება და ქართველი ერის ენობრივ-ეთნიკურ-რელიგიური დანაწევრება. ამ კონტექსტშია განსახილველი ორივე მხარის მცდელობაც, ქართველობისაგან გაემიჯნათ აჭარის მოსახლეობა და შეექმნათ ახალი ეთნიკური ჯგუფი: „აჭარლები“; ამიტომაც ქურთისტანის, თურქისტანის, ლაზისტანის და სხვა მსგავს ტერმინთა ანალოგიით შექმნეს ყოვლად ულოგიკო ტერმინი: **აჭარისტანი**¹⁹².

პოსტსაბჭოთა საქართველოშიც და მეზობელ სახელმწიფოებშიც დღესაც არიან რელიგიურ გრძნობებზე ორიენტირებული რადიკალური ჯგუფები, რომლებიც ხელს უშლიან, როგორც ქრისტიან და მუსლიმან ქართველთა ერთიანობას, ასევე, საქართველოს მოქალაქეთა კონსოლიდაციას და ცდილობენ, გაამართლონ საქართველოს კანონიერი ხელისუფლებებისა და აჭარის მოსახლეობის ნების გარეშე აგრესორებისაგან შექმნილი (/არსებული) აჭარის ავტონომია. ეს ჯგუფები (თუ მათი ლობისტები) ცდილობენ, დანერგონ „შიშის სინდრომი“, რომ, თითქოსდა, აჭარის ავტონომიის გაუქმების შემთხვევაში შეილახება ადგილობრივი მოსახლეობის რელიგიური¹⁹³ თუ ეკონომიკური (/ბიზნეს) ინტერესები. სინამდვილეში, ჩემი დაკვირვებით, **საქართველოში ქართველთა ავტონომია არ ემსახურება არც აჭარის მოსახლეობის და არც, ზოგადად, ქართველი ერის ინტერესებს**¹⁹⁴;

189 იხ. ყარსის ხელშეკრულების შესაბამისი პუნქტი: Статья 6: Турция соглашается уступить Грузии сюзеренитет над городом и портом Батум и территорией, лежащей к северу от границы, указанной в ст. 4 настоящего Договора и составляющей часть Батумского округа, при условии, что:

1) население местностей, указанных в настоящей статье, будет пользоваться широкой местной автономией в административном отношении, обеспечивающей каждой общине ее культурные и религиозные права, и население будет иметь возможность установить в указанных местностях земельный закон, соответствующий его пожеланиям;

2) Турции будет обеспечен свободный транзит всяких товаров, отправляемых в Турцию или из нее, через Батумский порт, беспрепятственно, без учинения каких-либо задержек и без обложения их какими бы ни было сборами, с предоставлением Турции права пользоваться Батумским портом без взимания за то специальных сборов / https://en.wikisource.org/wiki/Treaty_of_Kars/

190 ზოგი დღესაც ულოგიკოდ ცდილობს გაამართლოს აჭარის ავტონომიის არსებობა და აჭარის ავტონომიის შექმნის საფუძვლად ყარსის ხელშეკრულებას ულოგიკოდ აცხადებს; იხ. მაგ., „რა უფლებები აქვს თურქეთს აჭარის ავტონომიაზე და რა ეკონომიკურ უპირატესობებს აძლევს მას ყარსის ხელშეკრულება“ <http://reportiori.ge/old/aww.ge/geworld.ge/?menuid=74&id=52557&lang=1> (27 იანვარი, 2015. 12:45).

191 გეოპოლიტიკურ კონტექსტში მოსკოვისა და ყარსის ანტიქართული ხელშეკრულებების შესახებ მსჯელობისათვის ვრცლად იხ.: **ტ. ფუტყარაძე**, გეოპოლიტიკური ინტერესების შეჯახება ამიერკავკასიაში: ბათუმი 1878, 1920, 1991, 2008; კრებული: „სამხრეთ-დასავლეთ საქართველო მეზობელ სახელმწიფოთა გეოპოლიტიკური ინტერესების კონტექსტში“. 2009, გვ. 111-136. <http://www.scribd.com/doc/3809567/batumi-geostrategia>; http://www.archives-ajara.gov.ge/text_files/en_file_170_1.pdf

192 როგორც წესი, ინდოევროპული წარმომავლობის **-სტან** „ადგილი“ (<https://ru.m.wikipedia.org/wiki/%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD>) დაერთვის ეთნონიმს და არა – გეოგრაფიულ სახელს; შდრ.: **ქურთ**-ისტანი: ქურთების ადგილი). აჭარლების, მეგრელების, ლაზების სვანების ცალკე ეთნიკურ ჯგუფებად გამოცხადებაზე ი. სტალინის მოგვიანებით უარი ათქმევინა ლ. ბერიამ გასული საუკუნის 30-იან წლებში (საკითხის ისტორიის შესახებ იხ.: **ტ. ფუტყარაძე**, ქართველები. 2005, გვ. 43-44; **ტ. ფუტყარაძე, ე. დადიანი, რ. შეროზია**, ევროპული ქარტია რეგიონული ან უმცირესობის ენის შესახებ და საქართველო. ქუთაისი, 2010, გვ. 29-48; **ტ. ფუტყარაძე**, ქართველოლოგიის შესავალი. თბილისი, 2014, გვ. 27-33).

193 რელიგიური უფლებების დაცვის პერსპექტივის შესახებ იხ.: ქვემოთ (გვ. 17).

194 ამ თემაზე ვრცლად სხვაგან გვაქვს მსჯელობა;

მეტიც: საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენის შემდეგ საქართველოში ქართველთა ავტონომია იურიდიული ნონსენსია.

აქვე ხაზგასმით აღვნიშნავ:

1991 წლის 31 მარტის რეფერენდუმი-სა და 9 აპრილის დამოუკიდებლობის აქტის გამოცხადების შემდეგ იყო ლოგიკური და სამართლებრივი საფუძვლები, ასევე, აჭარის მოსახლეობის რეალური განწყობაც და მზაობაც, რეფერენდუმის გზით გაუქმებულიყო აჭარის უკანონო ავტონომიური სახელმწიფოებრივი წარმონაქმნი; კერძოდ:

ა) 1990 წლის 28 ოქტომბერს არჩეული საქართველოს კანონიერი ხელისფლების პირველმა პირმა, ზვიად გამსახურდიამ არაერთხელ განაცხადა:

„საქართველოს რესპუბლიკა ავტონომიას მტკიცე კონსტიტუციური გარანტიით აძლევს აფხაზ ხალხს, ხოლო აჭარის ავტონომიის საკითხი გადაწყდება რეფერენდუმით“¹⁹⁵. საინტერესოა იმის აღნიშვნაც, რომ „საქართველოს დამოუკიდებლობის აქტის“ ერთ-ერთ პროექტზე ზვიად გამსახურდიას ხელით ჩამატებულია იგივე შინაარსის ტექსტი¹⁹⁶:

იხ.: ტ. ფუტყარაძე. „ვის სჭირდება აჭარის ავტონომია“. – გაზეთი „ახალგაზრდა კომუნისტი“, 1990 წლის 17 მარტი; იხ., ასევე, წიგნში: ტ. ფუტყარაძე. აფსირტედან გამსახურდიამდე. თბილისი, 1999, გვ. 31-35.

195 საქართველოს რესპუბლიკის უზენაესი საბჭოს თავმჯდომარის ზვიად გამსახურდიას გამოსვლა 9 აპრილს: http://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/7924/1/Sakartvelos-Respublika_1991_N70.pdf.

იხ.: ასევე, პრეზიდენტ ზვიად გამსახურდიას გამოსვლა 7 ივნისს: გაზეთი „საქართველოს რესპუბლიკა“, №114 (134), 1991, საქართველოს რესპუბლიკის პრეზიდენტის ზვიად გამსახურდიას გამოსვლა საქართველოს რესპუბლიკის უზენაესი საბჭოს სესიაზე 1991 წლის 7 ივნისს // საქართველოს რესპუბლიკა. – 1991. – 11 ივნისი. – № 114 (134). – 1 გვ. <http://www.nplg.gov.ge/gsd/cgi-bin/library.exe?e=d-01000-00---off-0preziden--00-1---0-10-0---0---0prompt-10---4-----0-11-11-ka-50---20-about---00-3-1-00-0-0-11-1-Out-fZz-8-00&a=d&cl=CL4.12&d=HASH01b1efb69c3fceb644ebfcf2>.

იხ., ასევე: ჯ. ხეცურიანი. 9 აპრილიდან 9 აპრილამდე. – კრებული: „საქართველოს რესპუბლიკის უზენაესი საბჭო და 9 აპრილის დამოუკიდებლობის აქტი“; თბილისი, 2016, გვ. 27-25; ტ. ფუტყარაძე. საქართველოს რესპუბლიკის უზენაესი საბჭოს ორიენტირები თანამედროვე გეოპოლიტიკურ კონტექსტში. – კრებული „საქართველოს რესპუბლიკის უზენაესი საბჭო და 9 აპრილის დამოუკიდებლობის აქტი“. თბილისი, 2016, გვ. 45-59.

196 კრებული „საქართველოს რესპუბლიკის უზენაესი საბჭო და 9 აპრილის დამოუკიდებლობის აქტი“, თბილისი, 2016, გვ. 29.

ბ) საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აქტის გამოცხადებიდან მალევე, პრეზიდენტთან ჩვენი შეთანხმების შემდეგ, ზემო აჭარის (ხულოს, შუახევისა და ქედის) რაიონების პრეფექტებმა, ბატონებმა: ბეჟან გობაძემ, სანდრო ბერიძემ და შოთა ფუტყარაძემ თავიანთი რაიონების სოფლების ყველა საკრებულოში ჩაატარეს საკრებულოს დეპუტატთა სხდომები და განიხილეს რეფერენდუმის მიზანშეწონილობის საკითხი. უკლებლივ ყველა სოფლის საკრებულოთა დეპუტატების აბსოლუტურმა უმრავლესობამ ხელმოწერებით დაადასტურა მოთხოვნა საქართველოს რესპუბლიკის უზენაეს საბჭოს წინაშე, რომ ჩატარებულიყო რეფერენდუმი აჭარის ავტონომიის გაუქმების მიზნით¹⁹⁷. რეფერენდუმის ჩატარების იდეას დაუპირისპირდა აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის უზენაესი საბჭოს თავმჯდომარედ ახალდანიშნული ასლან აბაშიძე (რომელმაც თავიდან ზვიად გამსახურდიას პირობა მისცა, რომ პრეფექტებთან ერთად ორგანიზებას გაუწევდა რეფერენდუმის ჩატარებას). აჭარის ავტონომიის შესანარჩუნებლად ასლან აბაშიძემ დაგეგმა ძალადობაზე ორიენტირებული მიტინგი 1991 წლის 22-23 აპრილს. მე 22 აპრილსვე წავედი თბილისში, რომ ცენტრალური ხელისუფლებისათვის რეალური ვითარება გამეცნო. პრეზიდენტმა საპრეზიდენტო არჩევნებამდე (არჩევნები დანიშნული იყო 1991 წლის 26 მაისს) თავი შეიკავა ასლან აბაშიძის გადაყენებისაგან და მთხოვა, დაგვებალანსებინა ვითარება. მე მეორე დღესვე, 23 აპრილს დავბრუნდი ბათუმში. პრეფექტების მხრიდან კონსტრუქციული პოზიციის მიუხედავად, ასლან აბაშიძე მაინც ააქტიურებდა მისგან მართულ მცირერიცხოვან, მაგრამ აგრესიულ ჯგუფს, რამდენადაც აბაშიძის მიზანი იყო ძალაუფლების შენარჩუნება და გამყარება; ეს კი შეუძლებელი გახდებოდა

197 მე, როგორც საქართველოს რესპუბლიკის უზენაესი საბჭოს წევრი, 1991 წლის მარტიდან ვიყავი ქალაქ ბათუმის პრეფექტი; შესაბამისად, საკმარისი ინფორმაცია მქონდა აჭარაში არსებულ ვითარებაზეც და საგარეო თუ საშინაო საფრთხეებზეც. ახლაც, 26 წლის შემდეგ, ვფიქრობ, რომ არა ასლან აბაშიძის დესტრუქციული ქმედება, 1991 წლის ზაფხულში რეალური შესაძლებლობა იყო, წარმატებით ჩატარებულიყო რეფერენდუმი უკანონოდ შექმნილი აჭარის ავტონომიის მიზანშეწონილობის შესახებ.

აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის გაუქმების შემთხვევაში. იმხანად ასლან აბაშიძეს არავითარი ავტორიტეტი არ ჰქონდა ხალხში, შესაბამისად, **სიტუაციის ნორმალიზაცია შესაძლებელი იყო**. პროცესი ჩიხში შევიდა 1991 წლის 30 აპრილს **ასლან აბაშიძის კაბინეტში ნოდარ იმნაძის მკვლელობის გამო**¹⁹⁸... საპრეზიდენტო არჩევნების შემდეგ პრეზიდენტმა პრეფექტებს გვთხოვა, უკეთესი დროისათვის გადაგვედო რეფერენდუმის ჩატარება და გვეთანამშრომლა ასლან აბაშიძესთან. მე ასლან აბაშიძესთან თანამშრომლობაზე უარი ვთქვი და 1991 წლის ივნისში ჩემი ნებით უარი ვთქვი ქალაქ ბათუმის პრეფექტობაზეც. **1991 წლის ივნისიდანვე ბატონ ზვიადის შემოთავაზებით, საქმიანობა გავაგრძელე საქართველოს რესპუბლიკის უზენაესი საბჭოს ადამიანის უფლებათა დაცვის კომიტეტის პასუხისმგებელი მდივნის თანამდებობაზე.**

პრორუსული ძალების დესტრუქციული ქმედების გამო საქართველოს ეროვნულმა ხელისუფლებამ 1991 წელს ვერ განახორციელა თავისი გეგმები არა მხოლოდ ბათუმის მხარეში, არამედ, ზოგადად, საქართველოში. ჩვენი მარცხი დიდწილად განაპირობა მალტაში რუსეთ-ამერიკის გარიგებამაც, რომლის შედეგადაც გასული საუკუნის 90-იან წლებში შესაძლებელი გახდა საბჭოთა იმპერიის ველიდან გასულიყვნენ მხოლოდ აღმოსავლეთ ევროპისა და ბალტიის სახელმწიფოები¹⁹⁹.

დღეს საქართველო რუსეთთან საომარ სიტუაციაშია, შესაბამისად, **არც ახლა არის საკმარისი წინაპირობები, რომ რეფერენდუმის ნესით გაუქმდეს იმთავითვე უკანონოდ შექმნი-**

ლი ეს სახელმწიფოებრივი წარმონაქმნი. თუმცა, კიდევ ერთხელ გავიმეორებ, არც ოსმალეთის ნანგრევებზე აღმოცენებულ თურქეთს და არც რუსეთს არანაირი ლეგიტიმური უფლება არა აქვთ, ჩაერიონ აჭარის ავტონომიის ბედის გადაწყვეტაში, რამდენადაც აჭარის ავტონომიის საფუძველი – მოსკოვის ხელშეკრულება გაფორმდა საქართველოს ხელისუფლების მონაწილეობის გარეშე და ყარსში ვითომდა „დაადასტურეს“ ამიერკავკასიაში ბუტაფორიულად შექმნილმა „რეკომებმა“.

საქართველოს არც ერთი კანონიერი ხელისუფლება არ არის ვალდებული, გაითვალისწინოს უკანონო, მით უმეტეს, საქართველოსადმი მტრულად განწყობილ მხარეთა ანტიქართული გარიგების შედეგები; საქართველოს არანაირი **ლეგიტიმური ვალდებულება** არა აქვს, შეინარჩუნოს უკანონოდ შექმნილი აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკა, რამდენადაც, კავკასიაზე კონტროლის მოსურნე დიდი გეოპოლიტიკური მოთამაშეების გარიგებით, 1921 წელს საქართველო მრავალმხრივად დაზარალდა.

საქართველოში ქართველთა ავტონომიის შენარჩუნებას საქართველოს ხელისუფლებას არ ავალდებულებს **არც ერთი სხვა საერთაშორისო დოკუმენტი,** რომელზეც ხელი მოწერილი აქვს საქართველოს კანონიერ ხელისუფლებას. ჩემი ღრმა რწმენით, ეს ულოგიკო ავტონომია საქართველოს სახელმწიფოს გამონეწევის კონტექსტში არასოდეს შეასრულებს პოზიტიურ როლს; მაგ., **ტყუილად ჰგონია ვინმეს, რომ საქართველოში ქართველთა ავტონომიის შენარჩუნება ხელს შეწყობს აფხაზეთის ავტონომიაზე კონტროლის აღდგენას.** საქართველოს სახელმწიფოებრივ სივრცეში აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკა თუ ცხინვალის მხარე უსისხლოდ და უმტკივნეულოდ დაბრუნდება მხოლოდ საქართველოს სრული დეოკუპაციის შემდეგ.

აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის დღეს არსებობა ვერ გამართლდება რელიგიური ფაქტორითაც: ავტონომიის შექმნის მომენტიდან ვიდრე საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენამდე (09. 04. 1991) ათეისტური ბოლშევიკური (/კომუნისტური) ხელისუფლება, მოსკოვისა თუ ყარსის ხელშეკრულებებით აღებული **ვალდებულების საპირისპიროდ,** ავინროებდა მუსლიმანურ რე-

198 ინფორმაციისათვის იხ.: „მკვლელობა ასლან აბაშიძის კაბინეტში“ <https://lessonsgeo.wordpress.com/1991/05/01/%E1%83%9B%E1%83%99%E1%83%95%E1%83%9A%E1%83%94%E1%83%9A%E1%83%9D%E1%83%91%E1%83%90-%E1%83%90%E1%83%A1%E1%83%9A%E1%83%90%E1%83%9C-%E1%83%90%E1%83%91%E1%83%90%E1%83%A8%E1%83%98%E1%83%AB%E1%83%98%E1%83%A1/>

199 მსჯელობისათვის იხ.: ტ. ფუტყარაძე. აფსირტედან გამსახურდიამდე. თბილისი, 1999; ტ. ფუტყარაძე. საქართველოს რესპუბლიკის უზენაესი საბჭოს ორიენტირები თანამედროვე გეოპოლიტიკურ კონტექსტში. – კრებული „საქართველოს რესპუბლიკის უზენაესი საბჭო და 9 აპრილის დამოუკიდებლობის აქტი“. თბილისი, 2016, გვ. 45-59. დღეს სხვა რეალობაა; მსოფლიოში არსებული ამჟამინდელი გეოპოლიტიკური კონფიგურაცია ხელსაყრელ პირობებს ქმნის, განმტკიცდეს საქართველოს დამოუკიდებლობა.

ლიგიას (ისევე, როგორც ქრისტიანობას), **რასაც 1923-1990 წლებში ეგუებოდა თურქეთის ხელისუფლებაც** (რუსეთ-ოსმალეთისათვის სავალდებულო ხელშეკრულებების არსებობის მიუხედავად!). როგორც აღინიშნა, საქართველოს კანონიერ ხელისუფლებას არ დაუდია არც მოსკოვისა და არც ყარსის ხელშეკრულებები; შესაბამისად, საქართველოს ლეგიტიმური ხელისუფლება ანგარიშვალდებული არ არის არც ერთი მეზობელი სახელმწიფოს წინაშე; რაც მთავარია, დამოუკიდებლობის აღდგენის შემდეგ (09. 04. 1991) **საქართველოში საერთაშორისო სტანდარტების მიხედვითაა დაცული ყველა კონფესიის წარმომადგენელთა უფლება**. არსებითია ისიც, რომ **ბევრი აჭარელი დაუბრუნდა წინაპრების რწმენას – ქრისტიანობას**; შესაბამისად, აჭარის ადგილობრივი მოსახლეობის დიდი ნაწილი ისევ ქრისტიანია. დღეს აჭარა არის მსოფლიოს უნიკალურად ტოლერანტული სივრცე, სადაც მრავალი ფაქტი გვაქვს, როცა ერთ ოჯახად ცხოვრობენ ქრისტიანი და მუსლიმანი პირები. მიუხედავად ცაკლეული რადიკალური ჯგუფების არსებობისა, თანამედროვე კვლევები ადასტურებს, რომ საქართველოში მაღალია სხვა რელიგიის წარმომადგენლებისადმი **შემწყნარებლური დამოკიდებულების პროცენტი**²⁰⁰.

ზემოთქმულიდან გამომდინარე, **არალოგიკურია, წინა პლანზე გამოვიტანოთ რელიგიის ასპექტით აჭარის ავტონომიის დაცვის ლოზუნგი**. ავტონომიის არსებობა/არარსებობა ნამდვილად არაფერს უცვლის მუსლიმანთა უფლებების დაცვის პერსპექტივას, რამდენადაც რელიგიური უფლებების დაცვის ყველა ბერკეტი ისედაც ადგილობრივი (მუნიციპალური) თუ საქართველოს ცენტრალური ხელისუფლების ხელშია. აქვე აღვნიშნავ:

სხვადასხვა გეოპოლიტიკური ვექტორის მქონე გარე ძალებისაგან მართული და, ფაქტობრივად, **მხოლოდ ფინანსური ინტერესების მქონე ცალკეული რადიკალური ჯგუფები** დღესაც ცდილობენ, აჭარაში, ზოგადად საქართველოში, დაძაბონ სიტუაცია. აჭარაში (/საქართველოში) დესტაბილიზაცია მხოლოდ საქართველოს და-

მოუკიდებლობის მოწინააღმდეგე ქვეყნებსა თუ კლანებს აძლევს ხელს.

დღეს საქართველოს სამოქალაქო საზოგადოება დაინტერესებულია, რომ საქართველოში იყოს ღირსეული მშვიდობა (და არა – დამარცხებულის მშვიდობა). 1991 წლის 9 აპრილის დამოუკიდებლობის აღდგენის შემდეგ **აღიარებული საერთაშორისო საზღვრების გათვალისწინებით**, თურქეთის მისამართით საქართველოს მხრიდან ტერიტორიული პრეტენზიები დღის წესრიგში არ დგას. თანამედროვე მოცემულობით, წესით, ამჟამად თურქეთი საქართველოს სტრატეგიული პარტნიორია, რუსეთი კი – ოკუპანტი: რუსეთს საქართველოს ისტორიული მხარეების – აფხაზეთისა და ცხინვალის მხარის – ოკუპანტად მიიჩნევს მთელი ცივილიზებული მსოფლიო; შესაბამისად, **საქართველოს ამჟამინდელი პრიორიტეტია** დეოკუპაცია – საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობის აღდგენა 1991 წლის საზღვრების ფარგლებში. **თანამედროვე რეალობაში თურქეთთან მიმართებით მთავარია**, თურქეთში მოქცეული ისტორიული ქართული მიწების ავტოქტონ მცხოვრებთა და მუჰაჯირ ქართველთა შთამომავლებსაც ჰქონდეთ „რეგიონული ან უმცირესობის ენების შესახებ ევროპული ქარტიით“, გაეროს „ეროვნულ, რელიგიურ და ენობრივ უმცირესობათა დეკლარაციითა“ და „ეროვნულ უმცირესობათა შესახებ ევროსაბჭოს ჩარჩო-კონვენციით“ გათვალისწინებული ენობრივ-კულტურული უფლებები.

25 თებერვალი და 7 მარტი – საჯიშო დღეები თუ ტრაგიკული დღეები?

1921 წლის 25 თებერვალს ბოლშევიკური რუსეთის არმიამ დაიკავა თბილისი.

1921 წლის 7 მარტს ათათურქის სამხედრო შენაერთებმა დაიკავეს ართვინი, 11 მარტს კი – ბათუმიც. 1921 წლის თებერვალ-მარტში დეიურე და დე ფაქტო ისევ არსებობდა საქართველოს კანონიერი ხელისუფლება – საქართველოს პირველი რესპუბლიკის მთავრობა. შესაბამისად, როგორც 25 თებერვალს, ასევე, 7 მარტს მეზობელმა დიდმა სახელმწიფოებმა არაკანონიერად დაიკავეს და შემდგომ მიიერთეს საქართველოს ტერიტორია.

რეალური ისტორიის მიუხედავად **1922-**

200 სპეციალური კითხვარების საფუძველზე წარმოებული კვლევის შედეგების ცხრილისათვის იხ.: **ხატია ნიკლაური**. მორწმუნეებისა და ათეისტების ღირებულებათა კვლევა საქართველოში. თბილისი, 2018, გვ. 284-285.

1990 წლებში 25 თებერვალს საბჭოთა იმპერიაში საქართველოს მოსახლეობას აზიებდნენ როგორც რევოლუციის დღეს – მენშევიკებისაგან საქართველოს განთავისუფლების დღეს. ეს იყო ცინიზმი: ახალაღორძინებული საქართველოს დამოუკიდებელი სახელმწიფოს კანონიერი ხელისუფლების დამხობის დღეს ოკუპანტები საქართველოს მოსახლეობას უნათლავდნენ, როგორც „სადღესასწაულო დღეს“.

საქართველოს რესპუბლიკის დამოუკიდებლობის აღდგენის შემდეგ (1991 წლის 9 აპრილი) 25 თებერვალი რეალური ისტორიის გათვალისწინებითაა სახელდებული: 25 თებერვალი არის საბჭოთა რუსეთის მიერ საქართველოს ოკუპაციისა და ანექსიის დღე.

7 მარტი თურქეთში დღემდე აღინიშნება ართვინის განთავისუფლების დღედ: ფაქტობრივად, დღემდე არსებული ოფიციალური ხელისუფლების კვალიფიკაციით, თურქეთმა 1921 წლის 7 მარტს საქართველოსაგან (მტრისაგან!) გაათავისუფლა ართვინის ოლქი. 7 მარტს იქაურ ქართველთა მონაწილეობით დღემდე იმართება დიდი ზეიმი მთელი თურქეთის მასშტაბით (განსაკუთრებით იმ ქალაქებში, სადაც ეთნიკური ქართველები ცხოვრობენ)²⁰¹. სინამდვილე სხვაგვარია: 7 მარტს თურქეთმა საქართველოს მეორედ წაართვა საქართველოს ისტორიული ტერიტორია – ბათუმის ოლქის ნაწილი და ართვინის ოლქი (ტაო-კლარჯეთის დიდი ნაწილი).

1991 წლის 9 აპრილს საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენის გამოცხადების შემდეგ მთელმა მსოფლიომ საქართველო ცნო იმ საზღვრებში, რომელიც საქართველოს ჰქონდა 1991 წლის მდგომარეობით. საქართველოსა და თურქეთს შორისაც დაიდო ხელშეკრულება; შესაბამისად, დღეს თურქეთთან ტერიტორიული პრეტენზიების დაყენება ვერ თავსდება საერთაშორისო სამართლებრივ ჩარჩოებში; თუმცა, არც ისაა მოსაწონი და კეთილმეზობლობის გამოხატულება, რომ 7 მარტს თურქეთი აღნიშ-

ნავს ქართველებისაგან ართვინის განთავისუფლების დღედ.

ჩვენი მსჯელობა ასე შეიძლება შევაჯამოთ: **მოსახლეობის განწყობისა და სწორი ორიენტირების ჩამოყალიბების თვალსაზრისით** არსებითია ობიექტური კვლევები და მათ საფუძველზე სასკოლო თუ საუნივერსიტეტო სახელმძღვანელოების შექმნა. ისტორიული რეალობის ადეკვატურად აღწერითა და სწორი კვალიფიკაციით **ხელი უნდა შეეწყოს მეზობელ სახელმწიფოთა მშვიდობიან თანაარსებობას**. წარმოდგენილ მოხსენებაში საინფორმაციო ომის კონტექსტში განვიხილეთ ის **ტერმინოლოგიური უზუსტობები**, რომელიც გვაქვს ისტორიოგრაფიაში ბათუმის მხარისა და ბათუმის ოლქის, ასევე, აჭარის ავტონომიის შექმნის საფუძვლების განსაზღვრის მიმართულებით; კერძოდ:

1. ბათუმის მხარის შესახებ 1918-1921 წლებში შექმნილი ოფიციალურ დოკუმენტებში აღრეულია ან მიზანმიმართულადაა გაყალბებული ისეთი რუსულენოვანი და ქართულენოვანი ტერმინების შინაარსი, როგორიცაა: „ბათუმის მხარე“, Батумская область, Батумский округ, „ბათუმის ოლქი“, „სამუსლიმანო საქართველო“, „აჭარის ავტონომია“... ტერმინების დაზუსტების შემთხვევაში, უეჭველი გახდება, რომ, ერთი მხრივ, „სამუსლიმანო საქართველოს განმათავისუფლებელი კომიტეტი“ და 1919 წლის აგვისტო-სექტემბრის ქართველ მუსლიმანთა ყრილობა, მეორე მხრივ, კი საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ხელისუფლება, იბრძოდნენ, რომ სამუსლიმანო საქართველო, ანუ, ბათუმის მხარე – **ბათუმისა და ართვინის ოლქები** – აჭარა-ქობულეთი, მაჭახელა, ლივანა, ჭანეთის (ლაზეთის) ნაწილი, შავშეთ-იმერხევი, ტაოს დიდი ნაწილი – საქართველოს შემოერთებოდა ავტონომიის ფორმატით. „სამუსლიმანო საქართველოს განმათავისუფლებელი კომიტეტი“ და საქართველოს დემოკრატიული ხელისუფლების ხელისუფლება შეთანხმებულად მოქმედებდნენ.

201 <http://www.08olay.com/7-mart-artvinin-dusman-is-galinden-kurtulusun-hikayesi.html> (2017 წლის 6 მარტის მასალას ვიღონებთ 2018 წლის 1 მარტს); <https://www.facebook.com/erolalkan.vaketli/posts/10156267634799170> სურათი გამოქვეყნებულია ფეისბუქის ბევრი მომხმარებლის მიერ (01.03. 2018).

2. საქართველოს ხელისუფლებაში რუსეთის მიერ დასმულმა ბოლშევიკურმა ხუნტამ რუსეთ-ოსმალეთის 1921 წლის 14 მარტის ანტიქართული გარიგების საფუძველზე (და არა მოსახლეობის ნებისა თუ ქართველი ერის ინტერესების შესაბამისად!) საქართველოს კუთვნილი ტერიტორია, კერძოდ, ბათუმის მხარის დიდი ნაწილი გადასცა ოსმალეთს; 16 ივლისს კი შექმნა აჭარის ავტონომია, როგორც ორ იმპერიას შორის გარდამავალი ზონა; შესაბამისად, საქართველოს კანონიერ ხელისუფლებას არც ერთი საერთაშორისო სამართლებრივი დოკუმენტი არ ავალდებულებს, შეინარჩუნოს საქართველოში ეთნიკურ ქართველთა ავტონომია. არსებითია ისიც რომ აჭარის ავტონომიური სახელმწიფოებრი წარმონაქმნის არსებობა დღეს ვერ გამართლდება რელიგიური ფაქტორით.
3. 1921 წლის 25 თებერვალს, ახალაღორძინებული საქართველოს დამოუკიდებელი სახელმწიფოს კანონიერი ხელისუფლების დამხობის დღეს, საბჭოთა ოკუპანტები საქართველოს მოსახლეობას აზიმიებდნენ, როგორც განთავისუფლების დღეს. საქართველოს რესპუბლიკის დამოუკიდებლობის აღდგენის შემდეგ (1991 წლის 9 აპრილი) 25 თებერვალი რეალური ისტორიის გათვალისწინებითაა სახელდებული: 25 თებერვალი არის საბჭოთა რუსეთის მიერ საქართველოს ოკუპაციისა და ანექსიის დღე. **7 მარტი თურქეთში დღემდე აღინიშნება ართვინის განთავისუფლების დღედ;** არადა, 1921 წლის 7 მარტს ბოლშევიკურ რუსეთთან და თურქეთთან დამარცხებული საქართველოს სამხედრო შენაერთები იძულებულნი გახდნენ, დროებით დაეტოვებინათ საქართველოს ისტორიული ტერიტორია – ართვინის ოლქი: 1921 წელს თურქეთმა საქართველოს სახელმწიფოს მეორედ წაართვა საქართველოს ისტორიული ტერიტორია – ართვინის ოლქი (ტაო-კლარჯეთის დიდი ნაწილი), შესაბამისად, ამ დღის საზეიმოდ აღნიშვნა „მტრისაგან განთავისუფლების“ დღის კვალიფიკაციით, რბილად რომ ვთქვათ, ჩრდილოს აყენებს საქართველო-თურქეთის ამჟამინდელ სტრატეგიულ პარტნიორობას.
4. 1991 წლის 9 აპრილს საქართველოს სახელმწიფოს დამოუკიდებლობის აღდგენის გამოცხადების შემდეგ მთელმა **მსოფლიომ საქართველო ცნო იმ საზღვრებში, რომლებიც საქართველოს ჰქონდა 1991 წლის მდგომარეობით.** საქართველოსა და თურქეთს შორისაც დაიდო ხელშეკრულება; შესაბამისად, დღეს თურქეთთან ტერიტორიული პრეტენზიების წამოყენება ვერ ჩაჯდება საერთაშორისო სამართლებრივ ჩარჩოებში; რუსეთი კი დღეს ოკუპანტი სახელმწიფოა, რამდენადაც მას ოკუპირებული აქვს მსოფლიოს მიერ აღიარებული საქართველოს ტერიტორიის მეხუთედი – აფხაზეთი და ცხინვალის მხარე.
5. სახელმწიფოთა შორის ხანგრძლივად ნორმალიზებული ურთიერთობების ჩამოყალიბებისათვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს ჰუმანიტარულ მეცნიერებებში ობიექტურ კვლევასა და ისტორიული მოვლენების აკადემიურ კვალიფიკაციას.

Tariel Putkaradze

Terminological Errors and Fraudulent Symbolic Dates

(Analysis of official documents concerning Batumi created in 1918-1921 in the context of news war)

Resume

In the official documents concerning Batumi created in 1918-1921, the Russian-language and Georgian terms such as “Batumi side”, “Батумская область”, “Батумский окр҃г”, “Batumi district”, “Muslim Georgia”, “Adjara Autonomies” are deliberately fabricated.

The essence of February 25 and March 7 was intentionally falsified by the Soviet Union or Turkey; In particular: the Russian Communist Empire declared the date of the invasion of Georgia – 25 February, 1921 – the day of liberation of Georgia. The Turkish authorities did the same on March 7: On March 7, 1921 Georgian military units defeated by the Bolshevik Russians had to leave the historic territory of Georgia – the Artvin district. The Turkish government celebrates March 7 as the day of Artvin liberation.

„პატარა“ ადამიანი და მისი დიდი ტკივილები

(კონსტანტინე გამსახურდიას მოთხრობა „დიდი იოსები“)

ეპოქალური გარდატეხები და სოციალური ძვრები, ადამიანზე ხშირად წარუშლელ ზეგავლენას ახდენს, სულ ერთია, სოციალური კიბის რომელ საფეხურზე დგას იგი. ეს ზეგავლენა არა მხოლოდ მატერიალური ან ეკონომიკური ხასიათისაა, არამედ, და რაც მთავარია, ზნეობრივი და ფსიქოლოგიური, რადგან ყოველი მეტ-ნაკლებად მნიშვნელოვანი თუ არაარსებითი მოვლენა ადამიანის შიგნით ილექება, სწორედ ეს თვალთ უხილავი, საიდუმლო შრეები აჩვენებთ და საინტერესო მკითხველისათვის, რომელსაც საშუალება ეძლევა, თვალი გაადევნოს ადამიანის სულიერ ფერისცვალებას, მისი სულის შინაგან მოძრაობას, რათა უკეთ შეიგრძნოს, რა რთული გზით უვლია ადამიანს, რამდენი გადაუტანია, რა უნახავს და რა განუცდია, სანამ ისეთად ჩამოყალიბდებოდა, როგორიც მწერალმა გაგვაცნო.

ქართული მწერლობის კლასიკოსი კონსტანტინე გამსახურდია, როგორც მწერალი და როგორც ადამიანი, გამოირჩეოდა პირდაპირობით, პრინციპულობითა და შეუვალობით. პიროვნებას ხომ სწორედ ის განაპირობებს, რამდენად თავისთავადია მისი მსოფლხედვა, ცხოვრებისეული პოზიცია, ხოლო მწერლურ და მოქალაქეობრივ პატიოსნებას ის განაპირობებს, თუ რამდენად გულწრფელად წარმოაჩენს იგი ამ თავის პოზიციას, რამდენად პრინციპულია თავისი მოსაზრებების გადმოცემისას. ამ მხრივ ჩვენი მწერალი მართლაც სანიმუშოა დღევანდელი მოზარდისათვის, განსაკუთრებით, როცა საქმე მის სალოცავ ხატს, სამშობლოს, ეხება. მაგრამ მაინც, როცა ბოლშევიკური ძალაუფლების ზეობის ხანს, 1926-1929 წლებში იწერება მოთხრობა, რომლის მთავარი სათქმელია ის, თუ როგორ შემოდიოდა ჩვენში საბჭოთა ხელისუფლება, „ხალხთა ბედნიერების“ მომტანი

წყობილება, სინამდვილეში კი, რა საბედისწერო როლს ასრულებდა არა ერთეულების, არამედ საზოგადოდ, ადამიანთა ბედ-იღბალზე, როგორ აფორიაქებდა, ანგრევდა და ანადგურებდა მათ ყოფას, ოჯახურ სიმყუდროვეს და რა ტკივილის ფასად უჯდებოდათ ადამიანებს ეს ყოველივე... ცხადია, მოქალაქეობრივ გმირობას უტოლდება ამგვარ თემებზე წერა და ფიქრი. სავსებით ობიექტურად შენიშნავს ამასთან დაკავშირებით კრიტიკოსი ნოდარ გრიგალაშვილი თავის გამოკვლევაში, რომელიც დიდ მწერალს ეძღვნება: „დიდ ნიჭს, დიდ გაბედულებას და ტიტანურ შრომას შეუძლია ავადმდინარი ეპოქის საწინააღმდეგო მიმართულებით სვლა ისე, რომ უფრო დიდი კვალი დატოვოს შთამომავლობისათვის“²⁰². ამიტომაც ჩვენ ყურადღებას ვამახვილებთ კონსტანტინე გამსახურდიას მწერლურ

202 ნოდარ გრიგალაშვილი. სკოლაში შესასწავლი ქართველი მწერლები. თბილისი, გვ. .317.

გაბედულებაზე, „მართლის თქმის“ წყურვილზე. მან ხომ, რომ იტყვიან, „ცხელ კვალზე“ დააფიქსირა ისტორიული მოვლენები, ლამის ფოტოგრაფიული სიზუსტით აღბეჭდა თბილისის ქუჩებში წითელარმიელთა გამოჩენამდე და გამოჩენის მომენტში დატრიალებული მოვლენათა კორიანტელი... მწერლობის ამგვარი ისტორიული როლის შესახებ სამართლიანად შენიშნავდა კრიტიკოსი აკაკი ბაქრაძე: „ქართველმა ხალხმა სიტყვაკაზმულ მწერლობას განსაკუთრებული მისია დააკისრა. იგი ერის წინამძღოლად აღიარა. ეს განაპირობა ქართველი ხალხის ისტორიულმა ცხოვრებამ“²⁰³. სხვათა შორის, ამ ისტორიული მისიის ხორცშესხმას ემსახურება ცნობილი ცისფერყანწელის კოლაუ ნადირაძის ლექსი „25 თებერვალი, 1921 წ.“, რომელიც წინ უძღვის კონსტანტინე გამსახურდიას მოთხრობას²⁰⁴. ლექსი თბილისში წითლების შემოსვლას ეძღვნება და მასშიც, ისევე, როგორც მოთხრობაში, მრავალი ისტორიული რეალიაა გაცოცხლებული:

*„თოვდა და თბილისს ებურა თალხი,
დუმდა სიონი და დუმდა ხალხი.
ძილღვიძრად იყო ქალაქი ჩემი,
საშინელებას კვლავ სჭედდა გრდემლი –
ისევ გოლგოთა, სისხლი და ცრემლი!
მშობელო დედავ, ისევ გაგყიდეს,
ისევ წამების ჯვარი აგკიდეს,
არ შეგიბრალეს, კვლავ არ დაგინდეს!“*

როგორც ვხედავთ, ნაწყვეტში ლექსის პათოსი სრულიად ნათლად არის გამოხატული და ეს არის პროტესტი ახალი, ძალადობრივად მოსული ხელისუფლების მიმართ. ამკარაა, რომ ხელოვანთა დამოკიდებულება ისტორიული მოვლენისადმი სრულიად განსხვავებულია იმისგან, რისი მოსმენაც ხელისუფალთ სწყუროდათ, – ქართველობამ სიხარულითა და აღფრთოვანებით არ მიიღო რუსეთის წითელი ხელისუფლება! რა დიდი გაბედულება უნდა ჰქონოდა მწერალს(პოეტს), როგორი მაღალი უნდა ყოფილიყო მასში განცდა საკუთარი დანიშნულებისა, რომ ასე ხმამაღლა და გარკვევით ეთქვა მკითხველისათვის საკუთარი სათქმელი...

სწორედ ასე ესმის მწერლობის ისტორიული მისია კონსტანტინე გამსახურდიას, როცა მიზნად ისახავს თავის „დიდ იოსებში“ ისეთი ფაქიზი თემის ხორცშესხმას, როგორიც არის ადამიანთა ბედისწერა სოციალური გარდატეხების ეპოქაში.

მოთხრობა მეცხრე კლასში ისწავლება. ასაკობრივ-ფსიქოლოგიური ბარიერი ამ სირთულის მოთხრობის დაძლევისათვის სავსებით მისაღებია, თემატურ-იდეური და მხატვრული თავისებურებების გამოკვეთა კი, მასწავლებლის სწორი გზამკვლეობის შემთხვევაში, – სრულიად დაძლევადი. იმის გათვალისწინებით, თუ რა მოთხოვნებია წაყენებული მეცხრეკლასელის სააზროვნო დონის წარმოსაჩენად და განსავითარებლად, მოთხრობა არა მარტო სოციალური თვალსაზრისით იმსახურებს ჩვენს ყურადღებას, არამედ, როგორც მოსწავლეთა გონებრივ-ინტელექტუალური ზრდის კარგი საშუალება. ამ მხრივ მოთხრობა ეროვნული სასწავლო გეგმის სტანდარტის ზოგიერთ მოთხოვნას სრულად აკმაყოფილებს: ქართ. IX. 3 მოსწავლეს შეუძლია მსჯელობა განსხვავებული ტექსტების ენობრივ თავისებურებებზე. ქართ. IX. 6. მოსწავლეს შეუძლია პრობლემურ ან სადავო საკითხებზე სხვადასხვა თვალსაზრისის შემცველი მხატვრული და არამხატვრული ტექსტების გააზრება-გაანალიზება და მათ მიმართ საკუთარი დამოკიდებულების გამოხატვა. ქართ. IX. 1. მოსწავლეს შეუძლია მოისმინოს და აუდიტორიის წინაშე წარმოადგინოს სხვადასხვა თვალსაზრისი სადავო ან პრობლემურ საკითხზე. ქართ. IX. 2. მოსწავლეს შეუძლია დისკურსიის მონაწილეთა მეტყველების მოსმენა და შეფასება საკომუნიკაციო ამოცანისა და აუდიტორიის გათვალისწინებით²⁰⁵. ამ მოთხოვნებს მოთხრობა სრულიად აკმაყოფილებს, მეტიც, მშვენიერ სულიერ-გონებრივ საზრდოს აძლევს მას, ვინც მოინდომებს, ლევ ტოლსტოისა არ იყოს, შეძლოს „აზროვნება გულით“, ანუ მოინდომებს გაისიგრძეგანოს მოვლენათა ტრაგიკული მსვლელობა და მათი გავლენა ადამიანთა ბედისწერაზე.

XX საუკუნის დამდეგის ქართული ლიტერატურის ერთი გამორჩეული თვისება მისი

203 აკაკი ბაქრაძე. მწერლობის მოთვინიერება. თბილისი, 1990, გვ. 3.

204 კოლაუ ნადირაძე. „25 თებერვალი, 1921 წ.“. ავტორთა კოლექტივი. IX კლასის სახელმძღვანელო. გვ. 301.

205 <http://ncp.ge/files/ESG/2011-2016/qartuli%20ena%20da%20literatura.pdf>.

მრავალფეროვნება და თემატური სიჭრელეა. საინტერესო და ახალი თემა ე. წ. „პატარა ადამიანის“ პრობლემა, რომელმაც XX საუკუნის პირველი ოცნლეულის ჩვენი მწერლების ყურადღება და დიდი დაინტერესება გამოიწვია. კ. გამსახურდიას „დიდი იოსები“ ერთ-ერთი, როგორც იტყვიან, მწერლური გამარჯვებაა ამ თემაზე შექმნილ ტექსტებს შორის.

უკვე აღვნიშნეთ, თუ რამდენად მწვავე ისტორიული სინამდვილე აირჩია მწერალმა ფონად თავისი პერსონაჟის სულიერი და ხორციელი ცხოვრების წარმოჩენისათვის. ამიტომ მოთხრობის შესწავლაც სწორედ ისტორიულ მოვლენათა შესხენება-გაცნობით უნდა დაიწყო. სახელმძღვანელო ამის კარგ საშუალებას იძლევა, რადგან მოთხრობა თემატურად მოთავსებულია თავში, რომელსაც „ლიტერატურა და ისტორია“ ჰქვია²⁰⁶. იმისათვის, რომ მოსწავლეს საკმაოდ ვრცელი მოთხრობის შესწავლა და ანალიზი არ გაუჭირდეს, წინასწარ გამოვკვეთთ რამდენიმე ასპექტს, რომლებიც აუცილებლად მიგვაჩნია მოთხრობის პირველგაცნობის ეტაპის დაძლევისათვის:

1. შესავალი – ისტორიული ექსკურსი XX საუკუნის დამდეგის საქართველოში;
2. მოთხრობის თემატური მრავალფეროვნების წარმოჩენა შესავალ მინილექციაში;
3. ისტორიული მოვლენები და ადამიანები;
4. პიროვნების სულიერი გრადაცია – დიდი იოსების სულიერ-ზნეობრივი ცვლილებები მისი ცხოვრების კვალდაკვალ;
5. მოთხრობის მთავარი სათქმელი და ამისთვის საჭირო მხატვრული აქსესუარი.

სათაური ყოველი ნაწარმოების „სავიზიტო ბარათია“. რაკი მოთხრობის სათაურად „დიდი იოსები“ აურჩევია ავტორს, გინდა–არგინდა, ბიბლიურ მართალ იოსებთან მიჰყავხარ ფიქრს. პირველი ემოციური დამოკიდებულება მკითხველს სწორედ აქ უჩნდება, როცა აღმოჩნდება, რომ მთავარი გმირი ერთი მეკურტნე რაჭველია,

206 ვახტანგ როდონაია, ავთანდილ არაბული, ნინო ნაკუდაშვილი, მარინე ხუციშვილი. ქართული ენა და ლიტერატურა. 9. თბილისი, 2012, გვ. 306-334. (სტატიაში გამოყენებული ნაწყვეტები მოთხრობის ამ გამოცემიდან იქნება ციტირებული).

რომელსაც ასე თავისი ფიზიკური სიდიდის გამო ეძახიან და მეტი არაფერი! აქ მოულოდნელობის ეფექტი მკითხველზე აშკარად იმოქმედებს და მოსწავლის პროვოცირებისთვის პირველი ნაბიჯიც გადადგმულია.

მეორე ნაბიჯი მოთხრობის ისტორიული ასპექტია. მეტი დოკუმენტალიზმისათვის ავტორი მოთხრობას კონკრეტულ თარიღს უსვამს: მოქმედება 1921 წლის 25 თებერვალს იწყება.. როგორ ეგებებიან თბილისელები ამ დღეს (ღამეს)? ირგვლივ ქაოსი, გაურკვეველობა, შიში გამეფებულია: „დამფრთხალი მოქალაქენი საშინელი ამბების მოლოდინში იყვნენ“; „აიყარნენ, ნაყარ ფუტკარსავით აზუზუნდნენ, აბორგნენ, აზვავდნენ; ერთი ნაწილი ქალაქიდან გაიხიზნა თავისი ბარგით, ნაწილიც მოუსვენრად ქუჩებში დაწრიალებდა“; „გარბოდნენ ბარგით დატვირთული ჟოკეიანი, ბლუზიანი მოქალაქეები, მიჰქროდნენ ეტლები, ზუზუნებდა მოედანზე მდგარი ბრბო (...) ყაყანებდა, როგორც პილატეს მომლოდინეებრაელობა დიდ პარასკევს“.– აი, ასეთი „დრამატული ქაოსი“ უძღვის წინ ბოლშევიკური ძალების თბილისში შემოსვლას და, შესაბამისად, ახალი ფორმაციის შექმნას, რომელიც თავისი გაურკვეველობით, უცხოობით აშინებს რიგით მოქალაქეს, აფორიაქებს ქალაქის ყოველდღიურობას.

გასაგებია, რომ სახელმწიფოებრივი მნიშვნელობის ისტორიული მოვლენა როცა ხდება, აქ კონკრეტული ადამიანური ტკივილები და განცდები ანგარიშში ჩასაგდება არ არის, არც არავინ ანიჭებს ამას რაიმე მნიშვნელობას... გარდა მწერლისა. მწერალი ის ადამიანია, ვისთვისაც სწორედ ადამიანია ძვირფასი ყოველთვის, ყოველგვარ სიტუაციაში. სხვათა შორის, ჩვენთვისაინტერესო მოვლენებზე არაჩვეულებრივად ზუსტი და საინტერესო მიგნებები აქვს მწერალ ნოდარ გრიგალაშვილს ზემოთ დასახელებულ ნაშრომში: „პიროვნება შეიძლება იყოს ზნეობრივი ან უზნეო, სამართლიანი ან უსამართლო. სახელმწიფო არ შეიძლება იყოს ზნეობრივი ან უზნეო, იგი მხოლოდ სამართლიანია ან უსამართლო და, როცა ჩვენ ხშირად სახელმწიფოს ზნეობაზე ვლაპარაკობთ, მექანიკურად ტოლობის ნიშანს ვსვამთ სამართლიანობასა და ზნეობას შორის.

ის, რაც უზნეობად ითვლება პიროვნებისათვის, შეიძლება სამართლიანად ჩაითვალოს სახელმწიფოსათვის. მაგალითისათვის, კაცის მიერ კაცის მოკვდინება ყველაზე საშინელი ცოდვაა, მაშინ, როცა იმავე აქტს სახელმწიფო სამართლიანობის სახელით სჩადის²⁰⁷. იმ რთულ ეპოქაში, რომელსაც აცოცხლებს მწერალი კონსტანტინე გამსახურდია თავის მოთხრობაში, ერთმანეთშია არეული ყველა ადამიანური ღირებულება, სამართლიანობა და უსამართლობა, ზნეობა და უზნეობა. სწორედ ამას უსვამს ხაზს მწერალი, როცა თბილისური ქაოსის სურათს ასე მონუმენტურად და მხატვრული ეფექტით ხატავს.

ადამიანი, რომლის ირგვლივაც მოვლენები ვითარდება, ე. წ. „ფსკერის“ ადამიანი“ გახლავთ, მეკურტნე იოსები. მოთხრობის შესავალში ის ერთი დაბნეული, უინიციატივო კაცია, საყოველთაო ქაოსის მხოლოდ გვერდიდან მაცქერალი, ხან რომელ ჯგუფს აეჭუზება, იქნებ რამე გაარკვიოს, და ხან რომელს, ათას ჭორ-მართალს ისმენს, აი, თუნდაც ასეთს: „გაიქცა და მერე როგორ! აბა, რა ეგონა მაგ ნაცარქექიას²⁰⁸, ბაგრატიონთა გვირგვინი არც ისე იოლი სატარებელია!“ ან კიდევ: „-გენერალი მ...²⁰⁹ მოიხსნა? -მოიხსნა. იმ მხარეზე გვარდიელებმა მთლად გააშიშვლეს ფრონტი“. ამგავრი „ჭორ-მართლის“ ბურუსითაა მოცული ერთ-ერთი პერსონაჟის ნაამბობიც: „ჩემს თვალწინ სანიტარულ ეტლს დაეცა ყუმბარა და თვრამეტი წლის ქალწული²¹⁰, შროშანივით ნაზი არსება, ჭიანჭველასაც რომ არ გასრესდა ფეხით, აიტაცა ასეთმა ყუმბარამ და იმ ადგილზე მხოლოდ ადამიანის სხეულის ნაგლეჯები ვიპოვეთ მერმე“. ამგვარი ტრაგიკულობისა და გაურკვევლობის სიტუაცია სრულიად დამახასიათებელია პოლიტიკური

ცვლილებების ხანისათვის, ამიტომაც ვეთანხმებით მწერალ ოთარ ჭილაძეს, რომ მწერლობა პოლიტიკურ ცხოვრებაში არ ერევა (არ უნდა ერეოდეს)²¹¹, მაგრამ ისიც ჭეშმარიტებაა, რომ ცხოვრება „პოლიტიკასთან პირდაპირაა დაკავშირებული“. ხოლო თუ მწერლობა თავის მთავარ მიზნად ცხოვრებისეული ავ-კარგის ასახვას მიიჩნევს, ცხადია, ის ვერაფრით ვერ დადგება შორს იმ მოვლენებისაგან, რომლებმაც ადამიანთა ცხოვრებასა და ყოფაზე საბედისწერო გავლენა უნდა მოახდინონ. აი, ასე, სრულიად მოულოდნელად და შეუმჩნევლად შეიძლება აღმოჩნდეს ჩათრეული მოვლენათა ეპიცენტრში ისეთი სრულიად აპოლიტიკური და, შეიძლება ითქვას, ასოციალური ადამიანიც კი, როგორიც დიდი იოსებია.

დიდი იოსები ერთი უღიმღამო ადამიანია, მწერალი გვიყვება, რომ იმდენად უინიციატივო ადამიანი ყოფილა, რაჭიდან ძმისშვილებმა გამოაძევეს, მემკვიდრეობად არაფერი არგუნეს. ასე აღმოჩნდა იგი თბილისში, აღმნოჩნდა, მისდა სდამწუხაროდ, ეპოქალური ქარიშხლების დროს. მართალია, მას სრულიად არ ეხება ის აჟიოტაჟი, საყოველთაო დაძაბულობა, რომელიც ქალაქში გამეფებულა, რადგან „დასაკარგავი არაფერი გააჩნდა“, მაგრამ მოვლენათა ეპიცენტრში მოქცეული ხომ აფიქსირებს „თმაგანწილი, ნამტირალევი ქალები“ როგორ ცდილობენ გადაარჩინონ ოჯახის ქონება, დამალონ, გაგზავნონ, თან წაიღონ... ხედავს დიდი იოსები, ოჯახის დიასახლისი როგორ „ალაგებდა, სტენიდა, ზოგს ისევ იღებდა, განზე აწყობდა“... ასეთ ვითარებაში განა შეიძლება ადამიანი გულგრილი დარჩე თუნდაც სრულიად უცხო ადამიანების ბედის მიმართ? და დიდი იოსებიც აღმოჩნდა ასეთ არისტოკრატიულ ოჯახში, რომელიც იძულებულია გაეცალოს თავისი სახლის კედლებს, გააღწიოს სამშვიდობოს და ამიტომ ცდილობს, თან წაიღოს, რისი წაღებაც შეუძლია, სერვიზია თუ ოქროული, ტანსაცმელი თუბავშვის სათამაშო... მეკურტნე იოსები, მათ დასახმარებლად ქუჩიდან შემოყვანილი, მართალია, სრულიადაც არ განეკუთვნება მათ სოციალურ

207 ნოდარ გრიგალაშვილი. სკოლაში შესასწავლი ქართველი მწერლები. თბილისი, 1997, გვ. 363.

208 იგულისხმება ნოე ჟორდანი (1868-1953), საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობის თავმჯდომარე (ავტორთა კოლექტივის შენიშვნა).

209 იგულისხმება გენერალი გიორგი მაზნიაშვილი, რომელიც ფონიჭალის რაიონს იცავდა სომხეთიდან შემოჭრილი რუსული ბოლშევიკური XI არმიის ნაწილებისაგან (ავტორთა კოლექტივის შენიშვნა).

210 იგულისხმება მარო მაყაშვილი, 19 წლის მონყალების და, რომელიც თბილისის მისადგომებთან დაიღუპა რუსეთის XI არმიასთან ბრძოლის დროს (ავტორთა კოლექტივის შენიშვნა).

211 ოთარ ჭილაძე. წინ მარადისობა! თბილისი, 2005, გვ. 67.

ფენას და ამდენად, ბოლშევიკური იდეოლოგიის მიხედვით, მტრული განწყობა უნდა ჰქონდეს ამ მდიდრებისადმი, მაგრამ მწერალი გარკვევით, ერთმნიშვნელოვნად აღნიშნავს იმ ადამიანური თანაგრძნობის შესახებ, რომელსაც მოუცავს მეკურტნის გული ამ დაძაბულობის მაცქერალს: „მუშა იოსები ამ ბუდეფორიაქებული ხალხის სიბრაღულმა მოიცვა“. როგორ შეიძლება ნაიკითხო მოთხრობის ეს მონაკვეთები და თანაგრძნობით არ განიმსჭვალო იმ საზოგადოების მიმართ, რომელიც თავისდაუნებურად მსხვერპლი აღმოჩნდა პოლიტიკური თამაშებისა, მონავლესაც უთუოდ უნდა მივანიშნოთ მწერლის ჰუმანისტური განწყობის გამომხატველ ფრაზებსა და მონაკვეთებზე.

და აი, წელანდელი მეკურტნის ხელში ამ წუთიდან „არზმანებული სიმდიდრე“ გადადის, ყველაფერი ის, რისი ნაღებაც ოჯახმა ვერ შეძლო, ახლა მისი აღმოჩნდა. კონსტანტინე გამსახურდია დიდი მხატვრული დამაჯერებლობით აღწერს ადამიანის სულის ფარული მოძრაობის ყოველ ნიუანსს, იმას, თუ როგორ მიიღო იოსებმა ეს ახალი რეალობა, როგორ გაითავისა და მოერგო თავის ახალ როლს, ახალ სტატუსს. ჯერ ერთი, უსათუოდ უნდა გამახვილდეს ყურადღება იმაზე, რომ ქუჩიდან შემოსული იოსები, ხედავს რა ამ საყოველთაო ფორიაქს, ქაოსს, ინარჩუნებს ბიბლიურ სიმშვიდეს და ამით თითქოს ერთგვარად ამშვიდებს კიდეც სხვას, იმას, ვისაც „ეხარბებოდა გულის სიღრმეში მეკურტნის უებარი სიდარბაისლე“. რაც მთავარია, მწერალი ხაზს უსვამს თავისი გმირის შინაგან პატიოსნებას, შესაშურ თავდაჭერილობას: „სახლის პატრონს ერთხელაც არ შეუნიშნავს, რომ მეკურტნეს რომელიმე ნივთისათვის თვალი გაეყოლებინა შურისაგან არეული, სჩანდა, უცნობი იყო მისთვის ყოველივე თვალბოროტება“. ცხადია, ეს დიდი ღირსებაა ადამიანისა, რადგან სხვაა, როცა არ გაქვს და სჯერდები შენს უქონლობას, მაგრამ როცა უეცრად აღმოჩნდები ამ უზარმაზარი სიმდიდრის წინაშე და მაინც ინდიფერენტული რჩები, ეს მეკურტნისათვის ნამდვილად ღირსებად უნდა მივიჩნიოთ.

დიდი იოსების ცხოვრების ახალი ეტაპი მიტოვებული ბინის გაცნობა-დათვალიერებაა. იგი თანდათან შედის ამ, მისთვის აქამდე უც-

ნობ სამყაროში, რომელსაც ნივთების მეშვეობით უნდა გაეცნოს. მართლაც, იოსები მხოლოდ ეცნობა აქაურობას, მისთვის შინაგანი ბარიერი ჯერ არ გადარღვეულა, რაც თუნდაც იქიდანაც ნათელია, რომ მთელი დღის უჭმელი, ხედავს რა გაშლილ სუფრას, ვერ ეკარება მას: „იოსებმა დაჰხედა საჭმელს, მაგრამ მოეკრძალა ნაობარის ჭამას“. აი, ამგავრი სულიერი არისტოკრატიზმი გამოავლინა კ.გამსახურდიას პერსონაჟმა სოციალური რყევის, უფრო სწორად, ნგრევის ეპოქაში, რითაც მწერალმა სწორედ იმას გაუსვა ხაზი, რომ დაბალი ფენის წარმომადგენელი შეიძლება სულიერად სულაც არ იყოს დაბალი. ჯერჯერობით, ყოველ შემთხვევაში, დიდი იოსები ინარჩუნებს სულიერ სიმშვიდეს და ცდუნების ცოდვას არ ემორჩილება. რა თქმა უნდა, გვესმის, რომ ეს ვითარება საყოველთაო არ არის, პირიქით, მწერალი დიდი დამაჯერებლობით აღწერს, რა ხდებოდა იმდამინდელი თბილისის ქუჩებში, რომ „ოქრომჭედლის მაღაზიას მოსახვევში ამტვრევდა გახულიგნებული ბრბო“; რომ „იმ ღამეს დაჰკლეს ვიღაც გარეწრებმა სასახლის ბაღში უკანასკნელი რომანტიული გედი“; განაჩენივით ისმის მოთხრობაში ასეთი შემზარავი ფრაზა: ვიღაც მოხუცი ქალი „იჯდა და სტიროდა ჩუმად, ადგილის დედას მიაგავდა, საკუთარი შვილების მიერ გაძარცვულსა და ყელგამოჭრილს“. როგორ არ აღვიქვათ ეს ყოველი მწერლის შინაგან პროტესტად იმ ხელისუფლების მიმართ, რომლის მოსვლამაც გამოიწვია ეს ქაოსი და განუკითხაობა! თუნდაც მომავალი საყოველთაო ბედნიერებისა და სამართლიანობის სახელით, შეიძლება ასე დასცე საზოგადოება და ამდენი ტკივილი მიაყენო მას?!

ამ ფონზე რამდენად ძვირფას, ღირსეულ ადამიანად უნდა მივიჩნიოთ დიდი იოსები, რომელიც, როგორც აღვნიშნეთ, ამ ეტაპზე ინარჩუნებს სულიერ ღირსებას, არ იქცევა უბრალო მძარცველად, სხვისი უბედურებით არ სარგებლობს და იმას, რაც მას არ შეუქმნია, არც ეხარბება.

ახალი ეტაპი დიდი იოსების სულიერი გარდაქმნისა იწყება მაშინ, როცა სადგურის ქუჩიდან, „იმ აურზაურისა და განუკითხავი ძალადობისაგან“, რომელიც „გართხმულიყო ქალაქზე“, თითქოს „შინ“ „შემორიყული“ მე-

კურტნე უეცარი აღმოჩენას აკეთებს: „უპატრონო ბინა უნდა მიესაკუთრებინა“. მწერალი დამაჯერებლად გვიხატავს, რა მოჰყვა ამ გადანივებით: „უცნაურმა სიხარულმა ანთო მისი მიმქრალი სულის ოდნავ მბჟუტავი პატრუქი“. მაშინვე ადამიანის ტვინში ჩნდება მომდევნო მოქმედების გეგმა, დამყარებული პირველ არაზნეობრივ ქმედებაზე: „დღეიდან მის ცხოვრებას ახალი მიმართულება უნდა მიეღო. ამ სატიალე კურტანს თავიდან მოიცოილებდა, ბინას გააქირავებდა, მარტო ავეჯი რომ გაეყიდა, რამდენიმე წელს ესეც ეყოფოდა“. აი, ასე ნელ-ნელა და თავისდა უნებურადაც კი მეკურტნე იოსები ეუფლება იმ ქონებას, რომელიც არასოდეს ყოფილა მისი და რომელიც ბრმა ბედისწერის წყალობით ახლა მას ეკუთვნის: „კედლის საათები, სამზარეულოს ჭურჭელი, განიერ ჩარჩოებში ჩასმული სურათები, ხავერდის პორტიერები, კარადები, მაგიდები“... პერსონაჟში იწყება ღრმა სულიერი გრადაცია, რომელიც სადამდე მიიყვანს მას, ჯერ უცნობია.

ალბათ მკითხველს (მოსწავლეს) დაებადება ასეთი კითხვა: კი, მაგრამ, ვთქვათ, იოსებმა უარი თქვა ბედის მიერ შემოჩენებულ ამ სიმდიდრეზე. რამდენად დამაჯერებელი იქნება ეს ალტრუიზმი უბრალო მოკვდავის მხრიდან? ასე რომ წაეყვანა მწერალს თხრობა, რომ ამჯერადაც იოსებს შეეკავებინა თავი სხვისი სიმდიდრისაგან, იქნებოდა თუ არა მწერალი მართალი, თუ ადამიანის ბუნებაა ასეთი, ის მოითხოვს, მიიღოს მიწიერი სიკეთე მაშინ, როცა მას სთავაზობს ბედისწერა და არ ეურჩოს მას? ამგვარი დილემისაგან ალბათ ისევ მწერალმა უნდა იხსნას მკითხველი, მას უნდა მიეცენოდ, მით უფრო, რომ მოთხრობის მთავარ სათქმელამდე სწორედ მოვლენათა ამგვარმა განვითარებამ უნდა მიგვიყვანოს.

ცხოვრების ახალი ეტაპი, ბუნებრივია, ახალი ფსიქოლოგიური შტრიხებით უნდა აღიბეჭდოს. მართლაც, მწერალი ხაზს უსვამს პერსონაჟის სულიერ გრადაციას: იოსების სულზე გაბატონებული საგნები ჯადოსნურად მოქმედებენ: „ბებერ მუხას რომ გაზაფხულზე მწვანე ყლორტები გამოუვა, ასე აპირებდა უკანასკნელად აყვავებას დიდი იოსების მჭკნარი ცხოვრება“. და ჩვენი იოსებიც „მეოჯახეობს“:

„ავეჯი მიაღაგა. დარჩენილი სუფრის საფენები მაგიდებზე გადააფარა. სამზარეულოშიც წესრიგი დაამყარა“. ასე იბუდებს ადამიანში მისთვის აქამდე სრულიად უცხო – **მესაკუთრის ფსიქოლოგია**, რომელიც კარნახობს მას, მოუაროს, უპატრონოს ან უკვე „თავის“ ქონებას. ამ სულიერი გარდაქმნის ვიზუალური გამოხატულება, მეტიც მისი მწვერვალი იყო კარადაში ნაპოვნი ძველი პატრონის ჩოხა-ახალოხი, რომელიც იოსებმა თავიდან, უბრალოდ, მოირგო: „მოიზმანა ჩოხა. თავზე ქარვისფერი ბოხოხი დაიხურა. (...) რით არ ჰგავდა მიხაკისფერ ჩოხაში გამონწყობილი დიდი იოსები მამამისის მებატონეს – როსტომ წერეთელს. მასაც სწორედ ასეთი ჩოხა ეცვა“. თავდაჯერებულობისა და თვითკმაყოფილების გამომხატველია მწერილის მორიგი ფრაზა: „მთელი საათები ტრიალებდა სარკის წინ“. და აი, შედეგიც: „ამ ბატონურმა დარბაზებმა, ამ საუცხოვო ავეჯმა, ბრჭყვიალა ლიუსტრებმა, ხავერდის პორტიერებმა, აზნაურულმა ჩოხა-ახალოხმა, მონადირე ძაღლმა, აუარებელი სიმდიდრის დაუფლებამ დიდი იოსები წამიერად გარდაქმნა“. ასე, წამიერად, გარდაქმნა გამრჯე მეკურტნე... რაჭველ მებატონედ! რა საინტერესო მიგნებაა: კ. გამსახურდია გლეხური ფსიქოლოგიის ამ შტრიხს შესანიშნავად წარმოაჩენს: მდაბიოსათვის მისი ოცნების ზღვარი, ფანტაზიის მწვერვალი თავისი ბატონია! გამოდის, რომ ხელისუფლება, რომელიც თავის მონოდებას იმაში ხედავს, რომ „მშრომელი მასა“ მებატონის ფიზიკური და მორალური ზეწოლისაგან იხსნას, თავად უწყობს ხელს იმას, რომ იგი („მასა“) პირველსავე შესაძლებლობის შემთხვევაში მას (მებატონეს) დაემსგავსოს!

აქვე არ შეიძლება უყურადღებოდ დავტოვოთ ერთი დეტალი: მეკურტნე იოსების გარეგნული გარდაქმნა მხოლოდ სახლში, ასე ვთქვათ, სარკეების წინ ხდება. თავად გვიხსნის მწერალი ამგვარი მდგომარეობის შინაგან მექანიზმს: „საოცარ ორმაგ ცხოვრებას ეწეოდა დიდი იოსები“. ეს „ორმაგი ცხოვრება“ მწერალმა ასე დაგვიხატა: **ქუჩაში იოსები ისევ მეკურტნედ ჩაცმული დადის, ხოლო შინ, ახალ საცხოვრისში, „როსტომ წერეთლად“ იქცევა**. ამ გაორებას შედარებით ადვილი ახსნა აქვს: „ქუჩაში ვერ ბედავდა ბატონური ჩოხა-ახალოხით გამოსვლას“. მაშასადამე,

იოსები ჯერ კიდევ უხერხულად გრძნობს თავს ახალ ამბლუაში, მთლად ვერ გაუთავისებია იგი. მაგრამ მწერალი ხაზგასმით მიგვანიშნებს, რომ **შინაგანი გარდაქმნა უკვე დაწყებულია, სულიერი ბარიერი უკვე გადარღვეულია**. როცა მოხუცმა ჩიქილიანმა ქალმა ბარგის გადაზიდვაში დახმარება ცოტა უხეშად სთხოვა („ეი, მუშა, გვიშველე ბარგის გადაზიდვაზე“), დიდმა იოსებმა ოდნავ ითაკილა ასეთი მომართვა, ერთი ნაბიჯი უკან გადასდგა. „მე მუშა აღარა ვარ“. ნაილულულა“. ასე დასრულდა „ფსკერის ადამიანის“ შინაგანი ტრანსფორმაციის პროცესი: მან **ხმამალა გამოსატა პროტესტი თავისი სოციალური სტატუსის მიმართ!**

კონსტანტინე გამსახურდია მსუყედ, დამაჯერებლად აღწერს, როგორი გავლენა იქონია „ჩიქილიანი დედაკაცის“ მიმართვამ მის გმირზე, როგორ დაუსვა წერტილი მისი ცხოვრების ძველ პერიოდს და დასაბამი მისცა ახალს, ხოლო საზოგადოებრივი მასშტაბით ამ პროცესის შინაგანი მექანიზმის გადმოცემას ერთგვარი ირონიული ფრაზით აღწევს: „აკი ამბობდნენ: თავადები გაგლეხდებიან და გლეხები გათავადდებიანო“. იოსები თვლის, რომ ის, და ალბათ სხვა ყველა მისნაირიც, ამ პროცესის მონაწილენი არიან.

რა თქმა უნდა, ვხვდებით, რომ დიდი იოსები სრულიად მოუმზადებელი შეხვდა ცხოვრების ამგვარ გარდაქმნას, მისთვის სრულიად მოულოდნელი იყო „ნაღმა-უკუღმა მოტრიალე“ ბედის ამგვარი შემობრუნება. მაგრამ რა გავლენას ახდენს ეს ყოველივე მის ამჟამინდელ ყოფაზე? რა ცვლილებებს იწვევს ახალი სოციალური სტატუსი მარტოკაცში? მწერალი, ცხადია, ამ კითხვებს გვერდს არ უვლის, პირიქით, სწორედ ამაზე ამახვილებს ყურადღებას. პირველ რიგში, დიდი იოსები, რაკი მეკურტნეობას თავს ანებებს, თავის რჩენის წყაროს ეძებს და პოულობს კიდევ: „ისწავლა იოსებმა საკომისიო მალაზიისა და „დეზერტირის“ გზები. ხან ერთ ნივთს გამოიჩრიდა ილიაში, ხან – მეორეს. ყიდდა, აგირავდებდა“. აი, ასე იქცა კურტნის თრევით დაუყვედრებელი ლუკმის მჭამელი იოსები ჩვეულებრივ სპეკულანტად! ამ ახალ, არაღირსეულ, სტატუსს მალე მეორეც მიემატა: მან მოუხშირა ღვინის სმას და სარდაფებ-

ში ლოთობას. ასე რომ, შეგვიძლია დავასკვნათ: „საყოველთაო ბედნიერების“ მომტანმა **ახალმა დროებამ იოსებს მხოლოდ შინაგანი დაცემა და სულიერი უკუსვლა არგუნა!** მართალია, ზრუნავენ იოსებზე ხელისუფლების წარმომადგენელი, ბინა კი ჩამოართვეს, მაგრამ სარდაფში მიუჩინეს საცხოვრებელი, მეკურტნე აღარაა, მაგრამ მეეზოვედ დააყენეს მაგრამ სიახლესთან შეგუება იოლი როდია, მწერალი შენიშნავს, „არ მოსწონდა იოსებს თავისი ახალი ხელობა“. იოსები საკმაოდ კრიტიკულია თავისი მდგომარეობის მიმართ, მწერალი წერს, რომ ის რეალურად აფიქსირებს თავს გადახდენილის ფასს: „როგორ თვალმიუწვდენელ სიმაღლეზე ასტყორცნა ერთბაშად ბედისწერამ და რა მალე დაირღვა მისი ოცნების გოჯილა!“! ალბათ, ძნელია, ასეთი დიდი სოციალური რყევების მდგომარეობაში ადამიანმა სწორი არჩევანი აკეთო და არ შეცდე. მეკურტნეს კი არა, დიდი და სერიოზული განათლების მქონეთაც კი უჭირთ ასეთ ვითარებაში ფონს გასვლა, მაშ, რა უნდა გვიკვირდეს უბრალო, მარტოხელა კაცისა, რომელიც თავბრუდახვეულია წარმატებისაგან და გაოგნებული, შეცდომებს უშვებს... ჩანს, კონსტანტინე გამსახურდია, როგორც ჰუმანისტი მწერალი, გულგრილად ვერ ეგუება თავისი გმირის სულიერ დაქვეითებას, ხოლო თავისი მწერლური პოზიციის საჩვენებლად იგი საკმაოდ ფართომასშტაბიან ნიაღვრას აკეთებს: „ნაქცეულ დიდკაცებს ისტორიკოსები ისე მისცვივდებიან, როგორც ირმის ლეშს – მგლები.

გაცილებით უფრო ძნელია პატარა ადამიანების ზრახვებს გაართვა თავი.

მე არ ვთაკილობ პატარა ადამიანების სულში მომხდარი აღრევის გამოსახვას. ამიტომაც გულდასმით შევისწავლე დიდი იოსების ცხოვრება, თითქმის ყოველივე აქ მოთხრობილი ჩემი ზედმიწევნითი დაკვირვების შედეგია, ზოგი კი თანადამსწრეთაგან გამოკითხული, მაგრამ მრავალგზის სინამდვილესთან შენამებული“.

ამგვარი ლირიკული ნიაღვრის მიზანი ისაა, რომ დაგვარწმუნოს, რამდენად „ერთგულია“ მწერალი თავისი გმირისა, როგორ „უდას“ მას მხარში და როგორ განიცდის მის ყოველ ცხოვრებისეულ წარმატება-წარუმატებლობას. აქ არ შეიძლება არ გავუმახვილოთ ბავშვებს

ყურადღება იმაზე, რომ ლიტერატურის მთავარი ღირებულება და მონოდება ყოველთვის იყო ადამიანის ზნეობრივი თვითშეგნების ამაღლება, რომ ამ მხრივ ლიტერატურას უზომოდ დიდი შესაძლებლობები აქვს. „ლიტერატურას და ხელოვნებას შეუძლია არა მარტო მიმართულება მისცეს ადამიანის ამა თუ იმ ქცევას, არამედ მას ძალუძს გადაიქცეს ადამიანის მოქმედების შინაგან მოტივად“²¹² ამგვარი ჰუმანური მოსაზრებებით არის განმსჭვალული კ. გამსახურდიაც, როცა თავის სულიერად ნაქცეულ გმირს მარტო არ ტოვებს და... მკითხველისათვის მოულოდნელად, თვით აღმოჩნდება მოთხრობის მოქმედი პირი, დიდი იოსების მეზობელი და მისი არეული ცხოვრების ყურის მგდებელი. მეტი დამაჯერებლობისათვის ჩაფიქრებულ ამ მწერლურ „ეშმაკობას“ შედეგად ის მოჰყვა, რომ იგი ნაბიჯ-ნაბიჯ აღნუსხავს იოსების ცხოვრების ამ მონაკვეთს, არცთუ მთლად ღირსეულს.

სანამ ყოფილი მეკურტნის ცხოვრებისა და სულიერი დეგრადირების პროცესს შეეხება, მწერალი მორიგ ვრცელ წიაღსვლას აკეთებს ისტორიულ რეალობაში. უკვე აღვნიშნეთ, იგი ეპოქალური სიახლეების მაჯისცემას ძლიერ და ზუსტად გრძნობს, გრძნობს და კიდევ ასახავს მოთხრობაში, ოღონდ ამჯერად ყურადღება გვინდა სხვა ასპექტზე გავამახვილოთ, კერძოდ, თუ როგორ იცვლება სოციალური ყოფა, როგორ აღმოჩნდა „ისტორიულ სანაგვეზე“ ბევრი ხელობა და ოსტატი, ინდუსტრიალიზაციის ეპოქის საბედისწერო გავლენა როგორი მტკივნეულია ადამიანებისათვის. ამ მოვლენათა ცენტრში მწერლისათვის მისი პერსონაჟი დგას, მას მიმართავს შინაგანი მონოლოგის მხატვრული ხერხის გამოყენებით: „ბედისწერამ გადმოგტყორცნა ამ ამღვრეულ, დაბერდულ, განადგურებულ, დომხალივით არეულ ტფილისში. უთუოდ იმავე ბედისწერამ არია შენი ცხოვრების ეტლი და, როგორც ვატყობ, მრუდე ბილიკებზე შეგაყენა შენაც“... ასე მოამზადა მწერალმა თავისი მკითხველი იმის გასაგებად, თუ რა ახალ ცოდვას აზიარა ცხოვრებამ მისი იოსები, არა მხოლოდ „დიდი“, არამედ „მართალიც“.

დიდი შოთა გვაფრთხილებს, „...თავია სიცრუე ყოვლისა უბადობისა“, მართლაც, მომხდარი არ აღმოჩნდა ბოლო წერტილი. თვითუარყოფის გზაზე დამდგარი იოსების სულიერი დაღმასვლა გაგრძელდა, მეტიც, მან საშიში სახე მიიღო: მეეზოვე იოსები ყალბი ფულის გასაღების მაქინაციაში ჩაბმულა! პერსონაჟი-მწერალი მოგვითხრობს, რომ როცა მან ოსტატს ხუთიათასიანი ბონი(ფულის ერთეული) გაუწოდა და ამ უკანასკნელს ხურდა არ აღმოაჩნდა, „ამასობაში დუქანში დაძენილ ნაბდის ჯუბაში გამოფუთული, ჭარმაგი კაცი შემოვიდა...“

მას მწყრისფერი ჩაბალახი ეხურა და ხელში მოყვითალო ჩემოდანი ეკავა“. ოსტატმა ფულის დახურდავება სთხოვა მოსულს და მანაც „ამოალაგა მარჯვენა უბიდან დაძონდილი, ძგიდეებშემოცვეთილი, ჭუჭყიანი ბონების დასატა“. ფულის დახურდავების შემდეგ მწერალი ოსტატს განგებ ეკითხება მის ვინაობას. „—ეგ ერთი რაჭველია, ძველად მეკურტნედ იყო, ახლა ბაზარში ფულებს ახურდავებს“. შეიძლება ფულის დახურდავებაში სათაკილო არაფერი იყოს, მაგრამ მწერალს რომ არ მოსწონს იოსების არჩევანი, მომდევნო ფრაზაც მეტყველებს: „ასეთი ტიპი მე მრავალი მინახავს ტფილისში. (...) მოხუცი შრომის ინვალიდები ქუჩა-ქუჩა დადიოდნენ და იოლი გარჯით თავს ირჩენდნენ“. არც ეს სუბიექტური ფაქტორი შეიძლება მივიჩნიოთ დიდ უბედურებად, დიდი უბედურება მერე მოხდა, როცა მან(მწერალმა) სიგარეტის გამყიდველს ოსტატისაგან ხურდაში აღებული ათასბონიანი გაუწოდა, ხოლო ამ უკანასკნელმა ფული არ აიღო, რადგან ყალბი იყო. ბანკის მოხელემ კი იგი ადვილად დაარწმუნა, რომ ყალბი ბონი ეჭირა ხელთ.

ეს კი უკვე სახელმწიფოებრივი მასშტაბის დანაშაულია! თავი რომ დავანებოთ იმას, რომ იოსებმა დაკარგა ძილი და მოსვენება, რადგან შინაგანად სუფთა, პატიოსანი ადამიანისათვის ძნელია ერთბაშად ამხელა „ნახტომის“ უკუსვლა, ცხადია, სახელმწიფოს წინაშე ჩადენილ დანაშაულს არავინ გაპატიებს!

კონსტანტინე გამსახურდია, ჩემი აზრით, მეტად თამამ სვლას აკეთებს, როცა იოსების ყალბისქმნადობის მოთავედ სტუდენტს ასახელებს. დიახ, ეს ის სტუდენტი გივია, რომე-

212 გრიგოლ კიკნაძე. ლიტერატურის თეორიისა და ისტორიის საკითხები. თბილისი, 1978. გვ. 355.

ლიც ასევე ცხოვრობს მათ სახლში და რომელიც დიდ იოსებთან მეგობრობს. სწორედ მის ბინაში ჩატარდა ჩხრეკა, რომლის შედეგად „ჩეკამ“ ჩვენი სახლის სარდაფში ამერიკული საბეჭდი მანქანა, დიდძალი ყალბი ბონების ნეგატივები, ვალცეტები, შრიფტი...“ აღმოაჩინა. ასე იქცა მეკურტნე იოსები დამნაშავედ, ხოლო ინტელექტუალური შრომის ფრონტზე „მოღვაწე“ სტუდენტი, მის იდეურ შთამაგონებლად და ამ იდეის პრაქტიკულ განმახორციელებლად.

ვინ იცის, სად და როგორ დასრულდებოდა იოსების ცხოვრება, თუ არა მისი ძველისძველი მეგობარი ბერბერა, რომლის გადარჩენასაც შეეწირა კიდეც მოხუცი რაჭველი. ჩვენ აქამდე შეგნებულად არაფერი ვთქვით ბერბერასა და იოსების ურთიერთობაზე, რომელიც ძალიან ნააგავს ი. ტურგენევის „მუმუს“ ცნობილ სიუჟეტს. ბერბერა 25 თებერვლის ღამეს გაიცნო იოსებმა იმ ახალ ბინაში, რომლის პატრონადაც მოულოდნელად იქცა იოსები. სახლის პატრონებს ძალის წაყვანის საშუალება არ ჰქონდათ და იგი დატოვეს. ეს ძვირფასი ჯიშის, კარგად გაზრდილი და მოვლილ-ნაპატიები ძალის იოსების არეულ-დარეული ცხოვრების განუყრელ ნაწილად იქცა. მაშინაც, როცა, ასე ვთქვათ, „ორმაგ“ ცხოვრებას ეწეოდა, იოსებს გვერდში ეს ძალის ედგა, მერეც, როცა იოსები მეეზოვედ იქცა და სარდაფში დასახლდა, „ბერბერას ძვირად დაუჯდა ბინის გამოცვლა, გახდა, ეპილეპტიური კრუნჩხვა შეეყარა“. მწერალი აღნიშნავს, რომ პატივი აეყარა ძალს, „ქუჩის ტალახში ამოიგანგლა მშვენიერი ბერბერა და დაემსგავსა თავადის ქალს, ჟამთა სიავით მრეცხავ ქალად გადაქცეულს“. ასე რომ, ბერბერაც ერთგვარი მსხვერპლია დროთა ცვლილებისა, ეპოქალური გარდაქმნებისა. თუმცა პატრონი ძველებურად ერთგულია მისი, რაც შეუძლია, უვლის კიდეც.

თუ ბერბერა მოწმეა იოსების დაცემისა, ბერბერა აღმოჩნდება სწორედ მისი დაღუპვის მიზეზიც: მწერალი ხედავს, როგორ მოქრის დაღმართში ავტო, რომლის ბორბლებშიც უნდა მოექცეს ბერბერა, „დიდი იოსები წინ გაქანდა ბერბერას მისაშველებლად“, მაგრამ სწორედ ამ დროს ის თვითონ აღმოჩნდა მანქანის ბორბლებქვეშ! ასე დასრულდა დიდი იოსების ცხოვრება, ტრაგიკულად, მაგრამ ამაღლებულად.

მწერალი მიგვანიშნებს, რომ იოსები, რომელიც არეული, ქარიშხლიანი ეპოქის ნაცარტუტამ ბევრი ატარა აღმა-დაღმა, საბოლოოდ დამნაშავის ცოდვითაც კი დაეცა, მაგრამ მისი შინაგანი პატიოსნება, ჰუმანიზმი მაინც ვერაფერმა წარეცხა, ძალის სიცოცხლე მისთვის საკუთარზე ფასეული აღმოჩნდა!

ასე აღმოჩნდა მოთხრობის ფინალში „ფსკერის“ ადამიანი დიდი იოსები ყველაზე მაღალი ღირებულების მატარებელი – მართალია, იგი დაეცა, დამდაბლდა, მაგრამ მასში მთავარი გადარჩა – ჰუმანიზმის განცდა უსულო და იტყვი „მეგობრის“ მიმართ. დღეს, როცა საზოგადოება, სამწუხაროდ, ძლიერ დაშორდა ქრისტიანული კაცთმოყვარეობისა და გულშემუსვრილების, თანაგრძნობის იდეალებს, როცა ბავშვებსაც კი დაეტყოთ გაგულგრილების სენის შემოტევა, მწერლის ამგვარი განწყობა და ჩანაფიქრი უთუოდ ხაზგასმით უნდა იქნეს წარმოჩენილი.

წერო მხატვრული სიმართლით, ერთგულებდემ დამაჯერებლობის პრინციპს, – ყველაფერი არ არის მწერლის მხატვრულ-ესთეტიკური სამყაროს გააზრებისათვის, მეტიც, ალბათ სრულიად არასაკმარისიცაა. როცა კონსტანტინე გამსახურდიას მოთხრობის ესთეტიკურ მხარეზე გავამახვილებთ ყურადღებას, უნდა შევნიშნოთ, რომ ჯგუფ „აკადემიური მწერლობის“ ერთ-ერთი აქტიური წევრი კ. გამსახურდია მართლაც გამოირჩევა აკადემიზმით, წერის კულტურის დახვეწილობით. „ესთეტიკური აზრის ისტორიაში საუკუნეების განმავლობაში გაბატონებული იყო ე. წ. „ესთეტიკური ტრიადის“: სიკეთის, მშვენიერებისა და ჭეშმარიტების სინთეზი“²¹³. მოთხრობა „დიდი იოსები“ ამ მხრივაც მწერლის ნიჭიერების საუკეთესო გამომხატველია. მის მიერ მოთხრობაში გამოყენებული არაერთი მხატვრული სახე(შედარებები, მეტაფორები, ისტორიული ალუზიები) ამ მხრივ უხვ მასალას აძლევს მოთხრობით დაინტერესებულ მკითხველს, მოსწავლე იქნება ეს თუ ხანდაზმული მკითხველი. ხოლო თხრობის სტილი – თვითმხილველის ფუნქციით მწერლის აღჭურვა – თხრობის დამაჯერებლობას და ემოციურ ზეგავლენას

213 ლევან ბებურიშვილი. მწერლობის „მოთვინიერება“ გრძელდება. თბილისი, 2012, გვ. 127.

განსაკუთრებულად ზრდის. თავისი მრწამსით მწერალი ამაღლებულ მიზანს ემსახურება: ერთი „პატარა“ ადამიანის ცხოვრების, ჭირ-ვარამისა და ზეასვლა-დაცემის გზით მიაღწიოს მკითხველის „გაადამიანურებას“ (გ. დოჩანაშვილი). ურთულესი ეპოქის მხატვრულ პრიზმაში გარ-

დატეხის ამოცანა მრავალმხრივი საფრთხის შემცველია, მით უფრო თუ ეს საბჭოთა ეპოქის ისტორიაა. მწერალი კონსტანტინე გამსახურდია ამ ამოცანას ერთი შეხედვით, უბრალო, პატარა მოთხრობაში შესანიშნავად ართმევს თავს.

Irine Tabatadze

“Little” human and their big pains

Resume

Konstantine Gamsakhurdia's story “Great Joseph” is a successful try of describing historical peripeteia in an artistic manner. It describes the main event of XX century intruding of 11th Bolshevik army in Tbilisi and establishing of new Soviet government. The main interest of the writer is to describe life of ordinary people during the era of historical events and their impact of the people. The main character – Great Joseph – is so called “bottom” person, who carries cargo for living and unexpectedly becomes an owner of a big property.

Konstantine Gamsakhurdia describes with great artistic manner what kind of spiritual and psychological changes Great Joseph has as a result of events which develop in an enormously fast way, how has he fallen down and become a criminal. Also moral falldown of Great Joseph becomes dangerous, however in a critical moment it appears that the main human values – love and talent of self-sacrifation – are still alive in the mind of the cargo carrier. Great Joseph was sacrificed to this talent shown to his four-legged friend.

The great artistic and emotional value of the story is strengthen with inconspicuous and moral values. Using acute historical background for discribing such a sensitive and complicated matter gives more importance to the story, which is shown in this article.

სარჩევი

- 5 საქართველოს დამოუკიდებლობის აქტი
- 8 ვახტანგ გურული, ჩვენი თავი ჩვენადვე გვეყუდნეს (1918 წლის 26 მაისი)
- 31 როინ მებრეველი, შტრიხები უნივერსიტეტის ისტორიიდან
- 43 სერგო ვარდოსანიძე, მოსაყდრის ინსტიტუტი საქართველოს მართლმადიდებელ ეკლესიაში
- 49 ვახტანგ გურული, სამხედრო-პოლიტიკური ვითარება ქავკასიის ფრონტზე 1917 წლის თებერვალ-მარტის რევოლუციის შემდეგ (1917 მარტი-1918 წლის იანვარი)
- 82 ჯამალ ჯარალიძე, ბათუმის საზავო კონფერენცია (1918 წლის 11 მაისი-4 ივნისი)
- 93 ლევან ჯიქია, საქართველოს დამფუძნებელი ერების არჩევნები (1919 წ.)
- 106 ლევან ჯიქია, საქართველოს დამფუძნებელი ერების პირველი სხდომა
- 115 ღაზიმირ ჯოჯია, საქართველო და ევროპა 1918-1921 წლებში
- 139 გვანცა ბურღული, საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესია 1918-1921 წლებში
- 151 ტარიელ ფუტხარაძე, ტერმინოლოგიური შეცდომები და არსგაყალბებული სიმბოლური თარიღები (ბათუმის მხარის შესახებ 1918-1921 წლებში შექმნილი ოფიციალური დოკუმენტების ზოგი ტერმინის ანალიზი საინფორმაციო ომის კონტექსტში)
- 170 ირინე ბაბაბაძე, „პატარა“ ადამიანი და მისი დიდი ტყვიულები (კონსტანტინე გამსახურდიას მოთხრობა „დიდი იოსები“)

CONTENTS

5	INDEPENDENCE ACT OF GEORGIA
8	VAKHTANG GURULI, Our fate was in our hands (26 May 1918)
31	ROIN METREVELI, Accents from university history
43	SERGO VARDOSANIDZE, The Institute of Co-regency in Georgian Orthodox Church
49	VAKHTANG GURULI, Military-Political situation on Caucasus front after revolution in February-March of 1917 (March 1917-January 1918)
82	JEMAL KARALIDZE, Batumi Peace Conference (11 May-4 June, 1918)
93	LEVAN JIKIA, Elections of the Constituent Assembly of Georgia (1919)
106	LEVAN JIKIA, The first meeting of Constituent Assembly of Georgia
115	DAZMIR JOJUA, Georgia and Europe in 1918-1921
139	GVANTSA BURDULI, The Georgian Apostolic Orthodox Church in 1918-1921
151	TARIEL PUTKARADZE, Terminological Errors and Fraudulent Symbolic Dates (Analysis of official documents concerning Batumi created in 1918-1921 in the context of news war)
170	IRINE TABATADZE, „Little“ human and their big pains